

Doktori (Ph.D.) értekezés

Véber Zoltán

Hunyadi János törökellenes politikája (1444–1456)

**DEBRECENI
EGYETEM**

Debreceni Egyetem

BDT

2025

Hunyadi János törökellenes politikája (1444–1456)

Értekezés a doktori (PhD) fokozat megszerzése érdekében a történelemtudományok
tudományágban

Írta:

Véber Zoltán

Készült a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola történelem doktori
programja keretében

.....
Témavezető: Dr. Bárány Attila Pál

Az értekezés bírálói:

Dr.

Dr.

Dr.

A bírálóbizottság:

elnök

Dr.

tagok:

Dr.

Dr.

Dr.

Dr.

Az értekezés védésének időpontja: 2025.

Nyilatkozat

Én Véber Zoltán teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljeseek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.

Debrecen, 2025

Véber Zoltán

Csengének és Leónak

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés	6
II.	Hunyadi és az „ütközőállamok” kapcsolata	11
	1. Szerbia.....	11
	2. Bosznia.....	50
	3. Havasalföld	79
III.	Hunyadi hatalmi befolyásának kiterjesztésére irányuló törekvései.....	94
	1. A fekete-tengeri Kilia magyar vonatkozásai Luxemburgi Zsigmond és Hunyadi János korában.....	94
	2. Tallóci Petkó és Hunyadi János kapcsolata	111
	3. Raguzza és a Szent Száva hercegeinek konfliktusa	124
IV.	Hunyadi János törökellenes politikája	135
	1. Várnától Rigómezőig.....	136
	2. Rigómezőtől Konstantinápolyig	165
	3. Konstantinápolytól Nándorfehérvárig	179
	i. Remény egy új fegyverszünetre	181
	ii. Az 1454-es szerbiai hadjárat	191
	iii. Hamis remény egy új összefogásra	207
V.	Összegzés	220
VI.	228

I. Bevezetés

Tanulmányaim során kutatásaim középpontjában végig Hunyadi János kora állt. Alapszakos és mesterszakos dolgozataimat, valamint OTDK-dolgozatomat is ebből a korszakból írtam, így alaposan megismerhettem a vonatkozó szakirodalmat és forrásanyagot. Mind a szakirodalom e témát érintő szűkössége, mind saját kutatási tapasztalataim ez idő alatt megerősítettek abban, hogy napjainkban továbbra is kevés a részletekbe menő, forrásokra építő had-, diplomácia- és politikatörténeti vizsgálat a 15. század közepének eseményeiről, különösen Hunyadi János törökellenes politikája esetében. Ezen hiányérzet háttérében több tényező is állhat. Egyrészt noha Hunyadi János személye és hadjáratai már a halálától számított évek során is erősen foglalkoztatták a magyar közvéleményt és történetírást, a legtöbb mű a nagyszabású keresztes hadjáratokra és az oszmánok elleni csatákra, illetve Hunyadi politikai konfliktusaira koncentrált. Másrészt, a téma mellőzöttségének egyik oka a rendelkezésre álló források mennyiségi és minőségi korlátozottsága: ezek jellegükben szórványosak, töredékesek, és messze elmaradnak a későbbi évtizedekben elérhető források gazdagságától. Emellett nem hasonlítható a korszak Zsigmond király idejéhez sem, hiszen Zsigmond kiemelkedő nemzetközi pozíciója és európai szerepvállalása miatt számos külföldi forrásban is felbukkant, ellentétben Hunyadi Jánossal, aki csak kormányzói tisztséget viselt, és „homo novusként” került vezető szerepbe.

Ugyanakkor elvitathatatlan, hogy Hunyadi nagy csatáiról számos kiemelkedő hadtörténeti tanulmány született, melyek tükrében nehéz új információkat vagy értelmezési szempontokat felfedezni. Ennek ellenére a hadjáratok közötti időszak eseményei, Hunyadi és a Zsigmond idejében ütközőállamoknak nevezett politikai tényezők kapcsolatrendszere, valamint az oszmánok elleni diplomácia mindeddig kevés figyelmet kaptak a szakirodalomban, és a történetírás nem törekedett e folyamatok és összefüggések részletes feltárására.

A dolgozat témája tehát egy új, átfogóbb megközelítést igényel. Nem a jól ismert hadjáratok szemszögéből vizsgálom Hunyadi János törökellenes politikáját, hanem az azokat összekötő időszakokra helyezem a hangsúlyt. A teljesebb kép megrajzolása érdekében pedig négy fő terület elemzésére töreksem.

1. Hunyadi János és az ütközőállamok kapcsolata

E vizsgálat során három fő kérdésre keresem a választ:

- Hogyan alakult Hunyadi és a vazallus államok (Szerbia, Havasalföld, Bosznia) viszonya?
- Nyújtott-e segítséget Hunyadi számukra, és ha igen, milyen formában?
- Milyen módon tudta Hunyadi bevonni ezeket az államokat a törökellenes harcokba?

2. Diplomácia

A második témakör a Hunyadi-féle diplomácia bemutatása, amely néhány kivételtől eltekintve az oszmánok elleni fellépésre irányult.

- Milyen módszerekkel igyekezett Hunyadi külső segítséget szerezni a törökök elleni küzdelemhez?
- Kik voltak a legfontosabb szövetségesei e harcban?
- Milyen mértékben jártak sikerrel ezek a diplomáciai kezdeményezések?

3. Kisebb léptékű, korlátozott hadjáratok

- Mi vezetett ezekhez a katonai akciókhoz, és mely célokat követték?
- Milyen eredményeket hoztak?

4. Hunyadi János törökellenes politikájának szakaszolása

Miként bonthatjuk szakaszokra Hunyadi törökellenes tevékenységét? A köztudatban él egy olyan vélekedés, mely szerint Hunyadi – ellentétben a Zsigmond király idejéből ismert, inkább defenzív stratégiával – offenzív, kezdeményező stratégiát folytatott. Ez a kép részben megalapozott, hiszen Hunyadi valóban nem mondott le a támadó stratégiáról, ugyanakkor két egymást követő veresége a szultáni erőkkal szemben ráébresztette arra, hogy Magyarország erőforrásai korlátozottak, s emiatt ez a stratégia hosszú távon nem tartható fenn.

A dolgozat kronológiai keretének meghatározása első pillantásra igen nehéz feladatnak tűnik. Kérdés, hogy lehet-e Hunyadi törökellenes politikájáról beszélni azelőtt, hogy kormányzóként (1446–1452) az ország első számú vezetőjévé s ezzel a külpolitika fő alakítójává vált. Mindazonáltal úgy vélem, hogy a várnai csatát követően – sőt, talán már korábban, I. Ulászló uralkodása alatt is – Hunyadi János tekintélye és a törökökkel szembeni megkérdőjelezhetetlen hadvezéri tapasztalata révén döntő befolyást gyakorolt az ország törökellenes politikájára. Emellett Hunyadi rendelkezett is olyan mértékű ambícióval, hogy már a várnai csatát követő időszakban magának vindikálja az erről szóló döntéseket, és a véghez vitelüket is a saját kezébe vette. Ezt mutatja például az 1445-ben a pápa által, Hunyadi kérésére megújított keresztes bulla, illetve az a kijelentés, amelyet Waleran de Wavrinnak, az Al-Dunán harcoló burgundi flotta parancsnokának tett 1445-ben: „*most a királyság, a nemesség és a nép az én gondjaimra van bízva*”. Hasonló bizonytalanság vetődik fel V. László trónra lépése és Hunyadi kormányzói

rangjának megszűnése kapcsán is. Bár Hunyadi formálisan lemondott a kormányzóságról, az ország főkapitányaként és a királyi jövedelmek kezelőjeként továbbra is az ő feladata volt az ország védelme és a törökök elleni politika irányítása.

A disszertáció struktúrája három nagy egységre tagolódik. Az első fő részben Hunyadi János és a Magyar Királyság déli szomszédainak kapcsolatrendszerét vizsgálom, különös tekintettel három országra: Szerbiára, Havasalföldre és Boszniára. Ezek az államok már Zsigmond király idejétől – kisebb-nagyobb megszakításokkal – a Magyar Királyság vazallusai voltak, és együtt alkották az úgynevezett „ütközőállamok rendszerét”, amelynek elsődleges feladata a török támadások feltartóztatása volt. Zsigmond halálát követően ez a védelmi struktúra meggyengült, így az 1437-es évtől kezdve az oszmán csapatok akadálytalanul támadhatták Magyarországot. Hunyadi fellépésével azonban a rendszer újjászerveződött, és 1444-től egészen 1456-ig hatékonyan betöltötte szerepét, megakadályozva, hogy török csapatok elérjék a Magyar Királyság határait.

Ugyanakkor szükséges megjegyezni, hogy a történészek az utóbbi időben a történészek felvetették, vajon egyáltalán alkalmazható-e a „ütközőállam” kifejezés ezekre a balkáni országokra. Maga a terminus, valamint az abból felépített „ütközőállamok rendszere” Engel Pál munkássága nyomán került be a magyar történetírásba,¹ és azóta széles körben elterjedt, mind hazai, mind pedig a szomszédos országok újabb szakirodalmában,² amikor Zsigmond stratégiáját értelmezik. Azonban hangsúlyozandó, hogy az „ütközőállam” fogalma a modern nemzetközi kapcsolatok és a geopolitika fogalomkészletéből származik, amelynek történeti kontextusban való alkalmazhatósága vitatható. Az általam áttekintett szakirodalomban is eltérő, sőt egymásnak ellentmondó definíciók jelennek meg, így a fogalom pontosabb értelmezéséhez további, e kérdésre koncentrááló szakmunkák bevonására lenne szükség. Mivel ezek beszerzésére a disszertáció készítése során már nem volt lehetőségem, jelen dolgozatban nem vállalkozhatok a kérdésben való állásfoglalásra. A továbbiakban tehát a terminust elsősorban pragmatikus módon használom, részben szinonimaként a „vazallus” vagy „hűbéres állam” kifejezésekkel együtt, amelyek ugyancsak alkalmasak a Magyar Királyság déli szomszédainak megnevezésére.

A második fő rész Hunyadi hatalmi befolyásának kiterjesztésére tett kísérleteit tárgyalja. Első alfejezetében elemzem a Tallóci Petkó és Hunyadi kapcsolatát taglaló kérdéseket, különös tekintettel arra, hogy miként próbálta Hunyadi kiterjeszteni hatalmát a horvát bánásra. Ez a

¹ ENGEL 1994B. 273-287.

² Többek között: FILIPOVIĆ 2017. 205; PILAT–OVIDIU 2017. 79;

terület ugyan a Magyar Királyság része volt, de az 1440-es évek polgárháborúját követően a központi kormányzat csupán korlátozott mértékben tudta gyakorolni befolyását. A következő alfejezetben a Duna torkolatánál fekvő Kilia stratégiai jelentőségű kikötőjének megszerzésével foglalkozom. Mivel Zsigmond király uralkodása alatt is történtek már kísérletek a kikötő elfoglalására, e szakasz időben némileg kilóg a dolgozat szigorúan vett kronológiai keretéből, de fontossága indokolja a korábbi előzmények bemutatását. A fejezet harmadik részében a Raguzai Köztársaság és a Szent Száva hercege (Stefan/Stjepan Vukčić Kosača) közötti, 1451 és 1454 közé tehető háború kerül, amelynek kezdeti szakaszában reális esély mutatkozott rá, hogy Hunyadi beavatkozik, és így aláveti a herceget a Szent Koronának.

A harmadik fő fejezet a dolgozatom gerince. Ebben kísérlem meg az előző fejezetekben bemutatott eseményeket egységes keretbe foglalni. Kiegészítem ezt Hunyadi diplomáciai lépéseinek, tevékenységének bemutatásával, hogy ezáltal egy átfogóbb képet alkothassak Hunyadi törökellenes stratégiájáról. A fejezeten belüli alfejezetek szerkezete a stratégiai változásokhoz igazodik, bemutatva, hogy Hunyadi miként alkalmazkodott és módosította törökellenes politikáját az Oszmán Birodalom terjeszkedéséből fakadó új kihívásokhoz.

Munkám középpontjában tehát a külpolitika áll. A belpolitikai viszonyokra és az ország általános állapotára kizárólag annyiban térek ki, amennyiben azok elengedhetetlenek a törökellenes stratégiák és a diplomáciai kapcsolatok megértéséhez.

A dolgozat felépítése jelentős kihívást jelentett. Az egyes témák – hadjáratok, diplomáciai kezdeményezések, belpolitikai fordulatok – kronológiai szálai többszörösen átfedik egymást, ami akaratomon kívül az információk ismétléséhez vezetett. Igyekeztem arra törekedni, hogy egy-egy fontosabb eseményt csak egyszer mutassak be részletesen, és ha szükséges, lábjegyzetben utaljak a korábbi kifejtésre. Komoly nehézséget okozott a vazallus államok vezetői és Hunyadi közötti konfliktusok értelmezése is. Munkahipotézisem szerint ezek a nézeteltérések elsősorban azért alakultak ki, mert az érintett fejedelmek az oszmánokkal kerestek kapcsolatot, vagy ki akartak válni a magyar befolyás alól. Ez azonban nem volt igaz, és egy ilyen konfliktus esetében sem jelenthető ki egyértelműen, hogy kizárólag ez a törekvés állt volna a háttérben. Mindazonáltal ezen konfliktusok vizsgálata feltétlenül szükséges, hiszen közvetlenül befolyásolták Hunyadi és a déli vazallus politikai szereplők együttműködését, így közvetve Hunyadi törökellenes politikáját is. További problémát okozott, hogy V. László visszatérése után ki alakította a külpolitikát Magyarországon. V. László elszigetelt helyzetéből adódóan és az országtól távol tartózkodása miatt nehéz helyzetben volt. És bár a „közös kormányzásuk” három éve alatt jelentős idő konfliktussal telt a főhatalom gyakorlása és a

királyi jövedelmek birtoklásának kérdése miatt, még ez alatt az idő alatt is a közös ellenség miatt a török kérdésben azonos állásponton voltak, és koordináltan léptek fel.

Végezetül a hivatkozási elveket emelném ki. Dolgozatom írása során a földrajzi nevek és a külföldi személynevek tekintetében a magyar szakirodalomban elterjedt formákat használtam. Külföldi személyek esetében – amennyiben a magyar irodalomban meghonosodott a névalak – a „magyarosított” formát használom (például Brankovics György, Tamás István), más esetekben viszont az eredeti alaknál maradok (például Stjepan/Stefan Vukčić Kosača, Mikołaj Lasocki). A források esetében mindig elsőként a kiadott változatra hivatkozom, ha létezik teljes vagy részleges forrásközlés. Az eredeti dokumentumokra elsősorban akkor térek ki, ha azok többletinformációt nyújtanak a kiadott változathoz képest.

III. Hunyadi és az „ütközőállamok” kapcsolata

III. 1. Szerbia

Hunyadi János és az 1439-ben országát veszített Brankovics György szerb despota³ kapcsolata nem mondható egyenletesnek a Hunyadi János országos politikába lépését követő időszakban. A kettejük ismeretsége régre mehetett vissza, még akkor is, ha nem számítjuk Laonikos Chalkokondylés értesülését, miszerint Hunyadi fiatalkorában Lazarevics István udvarában szolgált,⁴ ugyanis feltételezhetően már az 1430-as évek második felében udvari lovagként a déli végeken szolgált.⁵ A Habsburg Albert halálát követő polgárháború időszaka alatt ellentétes oldalon álltak,⁶ de miután Brankovics 1441 júniusában kibékült Jagelló Ulászlóval,⁷ érdekében állt jó kapcsolatot kialakítani a törökök ellen sikeresen fellépő és egyre magasabb pozícióba emelkedő Hunyadival, akitől az elfoglalt országának visszaszerzését remélhette. A kettejük közötti szövetségre szolgált példát, hogy a despota már a „hosszú hadjárat” megkezdése előtt, 1443 áprilisában Hunyadi kérésére a Zemplén megyei Pácin és Karacs birtokokat Kistárkányi Dénes fia Miklósnak és testvéreinek, valamint Apagyi János fia Bálintnak és testvéreinek adományozta.⁸

Attól függetlenül, hogy a Hunyadi által vezetett magyar sereg sorozatos győzelmeket aratva, veretlenül tért haza a „hosszú hadjáratból”, és a velenceiek 1444. tavaszi értesülése szerint Brankovics visszaszerezte országának „jelentős részét”,⁹ valójában a hadjárat kézzelfogható eredményt nem hozott, és Szerbiából nem sikerült területeket visszahódítaniuk.¹⁰ Ennek veszélyét a despota már a hazafelé tartó útjuk során észlelte,¹¹ és rá akarta bírni a magyar sereg vezetőit, hogy ne oszlassák fel a sereget, és Szerbiában teleljenek, amibe az éhező, fázó és kimerült magyarok végül nem egyeztek bele.¹² Így nem lehet meglepő számunkra, hogy amikor

³ Brankovics György (Đurađ Branković, 1377–1456) szerb despota 1427–1456; Stefan Lazarević despota unokaöccse és örököse.

⁴ BAÁN 226.

⁵ ENGEL 1997A. 523–524.

⁶ Hunyadi Jagelló Ulászlót támogatta, Brankovics pedig először az egyik fiát szerette volna a magyar trónon látni, majd mikor ez elvesztette realitását, elhagyta az országot. PÁLOSFALVI 2020. 94–98.

⁷ DL 39 817; KRONOLÓGIA II. 2023. 430.

⁸ THALLÓCZY-ÁLDÁSY 142–143.

⁹ „[...] *illustrem dominum recuperasse bonam partem sui status* [...]”. LISTINE IX. 186.

¹⁰ A hosszú hadjárat eseményeire ld. PÁLOSFALVI 2018. 105–119; JEFFERSON 2012. 295–356.

¹¹ A magyar sereg 1443. december 12. után kezd meg visszavonulását, és január végén érkezik vissza Nándorfehérvárra. KRONOLÓGIA II. 2023. 439–440.

¹² DEUGOSZ 1431-1444. 287.

II. Murád szultán egy rendkívül kedvező békeajánlattal titokban felkereste őt, és az országának helyreállítását, valamint a török fogságban lévő két fiának visszaadását ígérte, a despota azonnal cselekedett. A magyar politikai légkör azonban nem kedvezett egy békének. Az előző évi sorozatos győzelmek, valamint a balkáni felkelések¹³ felébresztették a magyarokban és a nyugati hatalmakban a reményt, hogy az oszmánok kiűzhetőek Európából, és egy széles nemzetközi koalíció volt kialakulóban. Ilyen kedvezőtlen politikai helyzetben kellett Brankovicsnak békét kovácsolnia.¹⁴

A despota a magyar király meggyőzésére a hadsereg fővezérét, a háború egyik fő propagátorát, Hunyadi Jánost próbálta megnyerni. Meggyőzésére nem kevesebbet, mint a korábbi hatalmas magyarországi birtokvagyonának egy jelentős részét ajánlotta fel az erdélyi vajda számára: a világosvári uradalmat örökadományként,¹⁵ Munkácsot, Érsomlyót, Nagybányát, Szatmárt, Debrecent és Böszörményt pedig zálog gyanánt.¹⁶ Az ajánlat „visszautasíthatatlan” volt, ugyanis Hunyadi ezáltal a Magyar Királyság leggazdagabb emberei közé emelkedhetett. Az erdélyi vajda közreműködésével végül elérte a kitűzött célt. 1444. június 12-én Drinápolyban létrejött az előzetes béke a szerb despota, Hunyadi és Ulászló király nevében, majd augusztus 15-én Váradon aláírták a 10 évre szóló békét, ahol már csak a despota és Hunyadi esküdtek meg a békefeltételekre.¹⁷ A törökök a béke feltételeit szinte azonnal végre is hajtották, és Brankovics már augusztus 22-én újra birtokba vette a korábbi fővárosát, Szendrőt, és Szerbia jelentős része ismét a kezébe került.¹⁸ A drinápolyi előzetes béke hírére július 3-án átadta a Hunyadinak ígért birtokokat.¹⁹

¹³ A hosszú hadjárat következtében Konstantin Palaiologosz moreai despota 1445 végére visszaállította Thesszália jelentős részében a görög uralmat. FINE 1994. 561–562. 1443-ban Albániában is felkelés robbant ki az oszmán uralom ellen, amelynek élére Szkander bég került. Uo. 556–557.

¹⁴ A béketárgyalásokról részletesen lásd: ENGEL 1984A. 198–224.; ÁGOSTON 1986. 261–276.

¹⁵ A világosvári uradalmat „Szerbia nagyobb részének” visszaszerzéséért és az 1444-es hadjárat előkészületére elköltött 60 000 aranyért cserébe adta Hunyadinak. ENGEL 1984A. 212.

¹⁶ A záloglevél nem maradt fenn. Elekes Lajos szerint „A várnai csata után elkobozták Brankovics magyarországi birtokait. Ezeket, talán mint az elkobzás végrehajtására illetékes területi kapitány [...] Hunyadi kapta meg.” Elekes véleményét Engel Pál cáfolta, és bizonyította, hogy ezek a birtokok Szerbia visszaszerzése miatt kerültek Hunyadi kezébe. ENGEL 1984A. 208, 212. Hédervári Lőrinc nádor 1445. július 2-án iktattatja, be Hunyadi zálogjogon a birtokokba. DL 37 602. Brankovics megmaradt birtokaira lásd: NENAD 2022. 61–75.

¹⁷ ENGEL 1984A. 207.

¹⁸ Uo.

¹⁹ DL 13 785.

A fiatal magyar uralkodó és Hunyadi János, Guiliano Cesarini²⁰ pápai legátus ösztönzésére és az augusztus 4-én a legátusnak tett eskü értelmében,²¹ valamint az Oszmán Birodalomban tapasztalható nyugtalanságok és lázadások, továbbá a kereszties flotta előretöréséről szóló hírek hatására megszegték a törökkel kötött békeszerződést. Szeptember folyamán körülbelül 16 000 katonából álló hadsereggel²² újra megtámadták az oszmánokat, immár a despota támogatása nélkül. Azonban a keresztiesek november 10-én, Várna mellett súlyos vereséget szenvedtek II. Murád szultán seregétől.²³

A despota – ismerve a törökök erejét – szándékában állt megtartani az öt év után nagy nehézségek árán visszaszerzett országát. Ezért betartotta a szultánnal kötött megállapodást és az abból eredő vazallusi kötelezettségeket. A történetírók szerint a despota megpróbálta lebeszélni a királyt a hadjáratról,²⁴ és mivel ez nem sikerült, ő maga nem csatlakozott a kereszties hadjáratához, semmiféle segítséget nem nyújtva, nehogy újra elveszítse országát.

Annak ellenére, hogy a szerb segítség elmaradt, Brankovics számára valószínűleg továbbra is fontos maradt az oszmánok elleni háború. Nem lehetett kétsége afelől, hogy a visszakapott területek sorsa nem végleges, de a katasztrofális magyar vereség után ez illuzórikusnak tűnhetett. Ezért Brankovics elsődleges célja az volt, hogy helyreállítsa korábbi jó kapcsolatát és befolyását az Oszmán Birodalommal.

A várnai csata után a despota feltételezhetően annak is örült, hogy a törökök nem torolták meg a magyarok esküszegését, és nem foglalták el újra az éppen csak visszaadott Szerbiát, amit az Oszmán Birodalomban kitört belső lázadásoknak és feszültségeknek köszönhetett. Murád szultán visszavonult Anatóliába, és átadta a hatalmat fiának, II. Mehmednek,²⁵ akinek környezetében a hódító politika hívei erősödtek, míg nagyvezíre, Çandarlı Halil²⁶ pasa a békés konszolidációt támogatta. Ez belső hatalmi harcokhoz vezetett.²⁷

²⁰ Giuliano Cesarini (1398–1444) itáliai bíboros, pápai legátus. V. Márton pápa alatt emelkedett egyházi tisztségekre, majd IV. Jenő pápa küldte Magyarországra a törökellenes hadjárat előmozdítására. Jelentős szerepe volt az 1443–1444. évi hosszú hadjárat előkészítésében, valamint a várnai kereszties hadjárat megszervezésében. A pápai politika képviselőjeként a várnai fegyverszünet megszegését szorgalmazta. Az 1444. november 10-i várnai csatában esett el.

²¹ Długosz szerint Cesarini Bulgária királyságát ígerte Hunyadinak a hadjárat folytatásáért cserébe. DŁUGOSZ 11–12. 306.

²² PÁLOSFALVI 2018. 128.

²³ A várnai hadjáratra ld. PÁLOSFALVI 2018. 120–140; JEFFERSON 2012. 357–481.

²⁴ Chalkokondylés In. BAÁN 245. MIHAILOVIĆ 38–39.

²⁵ BABINGER 1959. 41–42.

²⁶ Çandarlı Halil (†1453) oszmán nagyvezír. Befolyásos család tagjaként II. Murád uralkodása alatt, majd II. Mehmed trónra lépésekor is a birodalom egyik legtekintélyesebb államférfija volt. Politikai irányvonala inkább a Magyar Királysággal és a keresztény hatalmakkal való békés viszonyt támogatta, szemben a fiatal szultán hódító törekvéseivel. Konstantinápoly 1453. évi elfoglalása után II. Mehmed kegyvesztetté tette, letartóztatták és kivégezték.

²⁷ İNALCIK 1954. 88; SETTON 1978. 94–95.

Az oszmánok győzelme ellenére a régió továbbra is instabil maradt. Konstantin Palaiologosz,²⁸ a moreai despota és későbbi bizánci császár észak felé terjeszkedett, visszaállítva a görög uralmat Thesszáliában.²⁹ 1443-ban Szkander bég (Kasztrióta György)³⁰ ugyancsak lázadást szított Albániában. 1444-ben az albán törzsek főkapitányává választották, és az elkövetkezendő időben sikeresen szállt szembe a török támadásokkal, ami jelentős oszmán erők lekötését jelentette.³¹

A törökök észak felől, a magyarok irányából se érezhették magukat teljes biztonságban, és a kereszties hadjárat megújulásának lehetőségével kellett szembenézniük. Az 1444-ben a tengerszorosok védelmére küldött burgund–pápai–velencei–raguzai flotta kapitányai, a burgundi Waleran de Wavrin³² és a velencei Condulmer bíboros³³, a vesztes várnai csata után felhajóztak a Dunán, és ott a török erődítések ellen indítottak támadásokat. A hajóhadhoz II. Vlad Dracul havasalföldi fejedelem és Hunyadi csapatai is csatlakoztak, ami egy új kereszties hadjárat elindulásával fenyegetett.³⁴ A hadjárat veszélyét tovább növelte, hogy Konstantinápolyból magukkal hozták I. Murád szultán dédunokáját, Daud Cselebit (magyar néven Csalapia Dávid), akitől egy felkelés kirottantását remélték, ami végül nem következett be.³⁵ A hadjárat csak korlátozott eredményeket ért el. Mindösszesen a Duna déli oldalán található Tutrakant és az északi oldali Gyurgyevót sikerült elfoglalniuk. Hunyadi megérkezése után a szárazföldi sereg átkelt a Dunán, de végül nem ütközött meg a törökökkel, és

²⁸ XI. Konstantin Palaiologosz (1404–1453) bizánci császár (1449–1453), a Palaiologosz-dinasztia utolsó uralkodója. II. Manuel fia, VIII. János császár öccse. Trónra lépése előtt Mistrasz despotájaként kormányzott a Peloponnésoszon. Uralkodása idején az Oszmán Birodalom fokozódó nyomása alatt állt; a keresztény hatalmaktól korlátozott segítséget kapott. Konstantinápoly 1453. május 29-i ostromakor a védelmet személyesen irányította, a város elestekor a falaknál esett el. Halála a Bizánci Birodalom végét jelentette.

²⁹ FINE 1994. 561–562.

³⁰ Szkander bég (Gjergj Kastrioti, 1405–1468) albán hadvezér, a Kastrioti család tagja. Ifjúkorában túszként került az Oszmán Birodalomba, ahol katonai kiképzést kapott, ahol „İskender bey” nevet nyerte. 1443-ban fellázadt az oszmánok ellen, és hazájában megszervezte az albán fejedelemségek szövetségét (Lezhëi Liga). Hosszú időn át sikeresen ellenállt II. Murád, majd II. Mehmed seregeinek, és jelentős szerepet játszott a keresztény–oszmán küzdelmekben.

³¹ Uo. 556–557.

³² Waleran de Wavrin burgundi nemes és hadvezér. Nagybátyja, Jean de Wavrin krónikás, aki később beszámol Wavrin al-dunai hadjáratáról. Részt vett a törökellenes hadjáratokban: 1444-ben hajóhada a várnai kereszties hadjárat tengeri támogatását segítette, majd felhajózott hajóival az Al-Dunára.

³³ Francesco Condulmer (1390 k.–1453) velencei származású bíboros, IV. Jenő pápa unokaöccse. 1431-ben kreálták bíborossá. Többször részt vett pápai legációkban, így a német és a francia területeken is. Szoros kapcsolatban állt a pápai udvar törökellenes politikájával, és támogatta a kereszties hadjáratok törekvéseit. Az egyik vezetője volt az 1444-es és 1445-ös kereszties hadjáratnak.

³⁴ PÁLOSFALVI 2018. 143; IMBER 2006. 32–35.

³⁵ A trónkövetelő feltehetően részt vett a korábbi évek hadjárataiban, és valószínűleg a vesztes várnai csatából menekülve jutott el Konstantinápolyba. Innen a burgundi gályákon igyekezett visszatérni Magyarországra, ahol a birtokai találhatóak voltak. SZAKÁLY 1983. 8–9. Wavrin, abban reménykedve, hogy a török csapatok átállnak a trónkövetelő zászlaja alá, egy külön gályát bocsátott a rendelkezésére, amelynek az árbócára felhúzták az aranyalmával díszített vörös lobogót. IMBER 2006. 140.

visszavonult Magyarországra.³⁶ Mindazonáltal a törökök jelentős veszélyként tekintettek az akcióra, és Szófiába küldték Sehabeddin ruméliai beglerbéget, aki a közelből végig figyelemmel követte az eseményeket, és csak novemberben tért vissza Drinápolyba.³⁷

Az Oszmán Birodalomban kialakult válságot tovább súlyosbította egy Drinápolyban kitört tűzvész, amely a város jelentős részét elpusztította, valamint egy janicsárlázadás, amelyet a fiatal szultán nem tudott megfékezni. Ezen problémák összessége arra készítette a visszavonult Murád szultánt, hogy ismét visszatérjen, és újra elfoglalja a trónt.³⁸

A kialakult helyzetben Brankovics megőrizhette az országát, de a törökök szigorú kontrollt gyakoroltak felette. Az ország déli részén, ahol a despota apjának, Vuk Brankovicsnak³⁹ az egykori területei helyezkedtek el, a törökök tisztviselőket és egyúttal helyőrségeket állomásoztattak, és a szkopjei határvidék kormányzója, Isa-Beg Ishaković figyelemmel követte a despota minden mozdulatát.⁴⁰ 1444. év végén és 1445. év elején a törökök több alkalommal elvették a raguzai kereskedők pénzét és áruit, és a pristinai török kádi akadályozta Brankovics déli területeiről az ezüst kivitelét. Ezért a despota üzenetet küldött a raguzai szenátusnak, hogy amennyiben bármit is szeretnének importálni apja egykori területeiről, azt titokban tegyék meg, mert nem tud felelősséget vállalni érte.⁴¹

Vuk Brankovics területe az első rigómezei csata után elkülönült a többi szerb földtől, és különleges helyzetben maradt az oszmánokkal szemben. I. Bajazid szultán 1392-ben elvette Vuktól Szkopjét, majd egy 1392. november 21-i oklevélben maga Vuk írja, hogy békét kötött a törökökkel, alávetette magát Bajazid szultánnak, aki meghatározta, hogy hogyan fogja fizetni a földjei után az adót.⁴² Majd még ugyanebben az évtizedben az oszmánok több várost is megszálltak ezen a területen, amelyek ezt követően szerb–török közös fennhatóság alá kerültek. Miután a törökök egyszer ellenőrzésük alá vonták a Brankovicsok területét, ott is maradtak katonailag, felismerve annak rendkívüli stratégiai jelentőségét további hódításaikhoz.⁴³ Úgy tűnik a fél évszázada kialakult helyzet 1444 után sem változott meg, és erős kontroll alatt tudták tartani a despotát ezeken a részeken. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy Brankovics portai helyzetének javulásával az incidensekről szóló beszámolók is eltűnnek.

³⁶ Részletesebben lásd a Havasalföld c. fejezetben.

³⁷ ÍNALCIK 1954. 88.

³⁸ BABINGER 1959. 56-46; IMBER 2002. 27–28.

³⁹ Vuk Brankovics (1345–1397) szerb nagyúr, a Branković család tagja. Dusán István császár rokonaként jelentős birtokok ura lett Koszovóban, központja Pristina volt. A rigómezei csata (1389) egyik szerb vezéréként harcolt, majd a hagyományban hírhedtté vált árulásának legendája terjedt el, noha kortársi források ezt nem támasztják alá.

⁴⁰ SPREMIĆ 1994. 313.

⁴¹ Uo. 299.

⁴² DINIĆ 1960. 26.

⁴³ Uo.

Mindezek fényében nem meglepő, hogy Brankovics nem csatlakozott a bizánci császár 1445-ben a Nyugathoz intézett felhívásához, amelyben új keresztes hadjárat elindításáért könyörgött.⁴⁴

A despota végül Murád szultán visszatérése után, 1447-ben nyerte vissza az 1439 előtti befolyását a portán, amiben nem kis szerepet játszhatott a lánya, Brankovics Mara,⁴⁵ aki Murád szultán felesége volt.⁴⁶ A helyzetének javulását világosan kifejezi az a tény, hogy a despotának 1447 elején sikerült elérnie Murád szultánnál, hogy Raguzának ne kelljen az évi 1000 dukátos adót fizetnie a törököknek.⁴⁷

Kísérlet Zéta és Srebrenica visszaszerzésére

Az adott körülmények között Brankovicsnak nagyon szűk külpolitikai mozgástere maradt a befolyásának növelésére. Mégis volt néhány olyan elveszett területe, amit a törökök ugyan visszaadtak a váradi békével, de a béke pillanatában nem az ő kezükben volt.⁴⁸ Az egyik ilyen Zéta (a mai Montenegró és Albánia észak-nyugati része) visszaszerzése volt, aminek a szerb despoták voltak a hűbérurai 1421-től kezdődően.⁴⁹ Miután a szultán 1441-ben június 27-én elfoglalta Novo Brdot és a szerb állam utolsó megmaradt területeit,⁵⁰ az oszmán vazallus Stefan Vukčić Kosača⁵¹ boszniai nagyvajdalátva Szerbia teljes pusztulását, 1441 szeptemberében megtámadta Zétát.⁵² A szárazföldi területen fekvő Felső-Zétát viszonylag gyorsan elfoglalta a legerősebb zétai család a Crnojeviciek⁵³ segítségével, azonban az Adriai-tenger mellett fekvő Alsó-Zéta már nehezebb feladatnak bizonyult. Velence, aki városokkal és jelentős befolyással

⁴⁴ SPREMIĆ 1994. 311.

⁴⁵ Brankovics Mara (1416 k.–1487) szerb hercegnő, Branković György despota és Irene Kantakouzene leánya. 1435-ben feleségül ment II. Murád szultánhoz, de házasságukból nem született gyermek. Özvegyként először visszatért a Szerbiába, majd annak bukása után az Oszmán Birodalomba, ahol a szultáni udvarhoz kötődő közvetítő szerepet játszott.

⁴⁶ „*Il despota in questo tempo godeva tutta la confidenza d' Amuratte, ed appresso di lui per mezzo dell' imperatrice Marra.*” CHRONICA RAGUSINA 295.

⁴⁷ 1442-ben a törökök nyomására a raguzaiak vállalták, hogy minden évben 1000 dukát adót fizetnek, cserébe pedig a szultán garantálta a szabadságukat és a balkáni szabad kereskedésüket. BOŽIĆ 1952. 91–92. Miután 1444-ben a despota visszakapta az országát, a raguzai szenátus nem látta okát annak, hogy adót fizessen a törököknek a szerbiai kereskedelemért, és megkérték a despotát, hogy járjon közbe értük. A tárgyalások már 1446-ban, Mehmed ideiglenes uralkodása (1444–1446) alatt megkezdődtek, de ekkor még nem vezettek eredményre, és majd csak Murád visszatérése után, az 1447. évi szerb követeknek sikerült elérniük a köztársaság adójának elengedését. SPREMIĆ 1994. 322.

⁴⁸ DŁUGOSZ 11–12. 300.

⁴⁹ FINE 1994. 516.

⁵⁰ KRONOLÓGIA II. 2023. 431.

⁵¹ Stefan Vukčić Kosača (1404–1466) bosnyák nagyvajda, Sandalj Hranic unokaöccse. Oszmán vazallusként 1448-ban vette fel a Szent Száva hercege címet, és Humot elszakította Boszniától.

⁵² ČIRKOVIĆ 1964. 53; FINE 1994. 532.

⁵³ A Crnojević család a 15. századi Zéta (mai Montenegró) egyik legjelentősebb családja volt. A család a Balšićok bukása után emelkedett fel, székhelyük a Zéta felső vidékein (Cetinje, Žabljak Crnojevića) alakult ki.

rendelkezett a területen, arra hivatkozva, hogy már Lazarevics István despotával és utódjával, Brankoviccsal kötött szerződés értelmében kötelesek megvédeni a területeket,⁵⁴ azonnal megszállta a jelentősebb városokat, többek között Budvát, Bart és Drivastot.⁵⁵ Emiatt háború tört ki Vukčić és Velence között, de egyik oldal se tudott jelentősebb területeket elvenni a másiktól.⁵⁶ Így Velence kezében maradt a tengerparti rész, a vajdánál pedig Felső-Zéta.

Miután a szultán elismerte Brankovics szuverenitását Zéta felett, az oszmán vazallus Vukčićnak nem volt más lehetősége, mint visszaszolgáltatni a három évvel korábban elfoglalt birtokokat. A despota és a bosnyák vajda közötti tárgyalások már 1444 szeptemberében elkezdődtek,⁵⁷ majd a felek októberben személyesen is találkoztak, és szövetséget kötöttek. A despota helyőrségei pedig már 1444 novemberében bevonultak Felső-Zétába.⁵⁸ Szövetségük mindkét fél számára nagy reményekkel kecsegtetett. Ekkor Vukčić kétfrontos háborúban állt: továbbra is harcolt Velencével, valamint támogatta az újonnan megkoronázott bosnyák király, Tamás István testvérét és ellenségét, Radivojt a bosnyák trónért vívott harcban.⁵⁹ Brankovics szintén a vajda segítségére számított ellenük, mivel Velence Alsó-Zétát, a bosnyák király pedig Srebrenicát tartotta megszállva.⁶⁰

Új szövetségesével a háta mögött a despota 1445 tavaszán követeket küldött Velencébe, hogy visszakövetelje a köztársaság által megszállt városokat. A szenátus azonban különböző indokokra hivatkozva – többek között arra, hogy nagy költségek és veszteségek árán hódították el azokat Stefan Vukčićtól, és megígérték a helyi lakosságnak, hogy nem adják át senkinek – visszautasította a kérést.⁶¹ Amikor azonban a szerb követek kijelentették, hogy uruk maga fogja érvényesíteni a terület feletti jogait, ami kétségtelenül háborút jelentett, a velenceiek úgy döntöttek, hogy megpróbálják elkerülni a fegyveres konfliktust, és más módon igyekeznek megtartani Zétát. Velencére a Brankovics és Vukčić által kötött szövetség nagy veszélyt jelentett, ugyanis fennállt a lehetőség, hogy V. Aragóniai Alfonz nápolyi király is csatlakozik hozzájuk. Ő ugyanis szintén a köztársaság vetélytársa volt, és 1444-ben vazallusává fogadta Vukčićot, majd a következő év tavaszán egy négy gályából álló flottát küldött Herceg Novi

⁵⁴ „*Et quia iustissimam causam habemus ad hoc obviandi, cum ut scire debetis, per capitula pacis, quam habebamus cum quondam despoto Stefano et successive cum presenti despoto Georgio tenemus, quotienscumque per dicta loca sua opprimerentur, eis de gentibus subvenire.*” LISTINE IX. 147. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy 1441 végén a kotori comes szerint a despota felajánlotta az alsó-zétai városokat a köztársaságnak. ACTE ŞI FRAGMENTE 79.

⁵⁵ ČIRKOVIĆ 1964. 53–53. FINE 1994. 533–534.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ SPREMIĆ 1994. 300.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Lásd a Bosznia c. fejezetben. Frissíteni.

⁶⁰ LOVRENOVIĆ 2006. 287.

⁶¹ LISTINE IX. 217; SPREMIĆ 1994. 307.

kikötőjébe.⁶² Ezért Velence a szövetség megbontására törekedett, abban reménykedve, hogy a magára maradó despotával szemben egyszerűbb lesz megtartani a tengerparti kikötőket. Végül 1445 nyarán sikerrel járt, és békét kötött az ekkor Boszniában, Tamás István ellen is háborúzó Vukčičsal, megbontva a veszélyes szövetséget.⁶³

A despotának nem volt más választása, új szövetségest kellett keresnie Velence ellenségei között. A portára nem számíthatott, mivel II. Mehmed 1446-ban békét kötött Velencével.⁶⁴ 1447-ben diplomáciai kapcsolatot létesített V. Alfonz nápolyi királlyal egy Velence-ellenes koalíció kialakításának reményében. V. Alfonz balkáni politikája elsősorban arra irányult, hogy megerősítse saját hatalmát és gyengítse Velence befolyását az Adriai-tenger keleti partján, és a kettejük közötti konfliktust, egy „proxyháború” formájába áthelyezze keletre.⁶⁵ Míg a király hivatalosan a törökellenes kereszties hadjáratok támogatására törekedett, valójában korlátozott erőforrásai miatt nem volt képes nagy léptékű katonai hadjáratokat folytatni az Oszmán Birodalom ellen. Alfonz különböző balkáni uralkodókkal, többek között Vukčičsal (1444, 1454), Szkander béggel (1451), Demetrios Palaiologosz⁶⁶ moreai despotával (1451) kötött szövetségeket. Ezek a szövetségek elsősorban Velence érdekeinek gyengítését szolgálták, és nem a törökök elleni tényleges katonai fellépést.⁶⁷

Velence másik ellenfele Szkander bég volt, akinek a rovasára terjeszkedett Albánia északi részén. Brankovics könnyedén rá tudta venni Szkander béget egy Alsó-Zéta elleni támadásra, és a despota pénzügyi támogatásával Kasztrióta György 1447 nyarán megtámadta a velencei területeket, ostrom alá vette Danj városát, és végigfosztotta és -égette az Ulcinj és Durazzo körüli területeket.⁶⁸

A despota számára feltételezhetően ez adta meg a végső lökést arra, hogy 1448 júniusában támadást indítson a Velence kezén lévő alsó-zétai területek ellen. A nem túl jelentős, szerbekből és a despotával szövetséges, Stefan Crnojević által vezetett zétai egységekből álló sereg végül

⁶² ČIRKOVIĆ 1964. 89.

⁶³ ŠUNJIĆ 1996. 240.

⁶⁴ SETTON 1978. 94.

⁶⁵ SCHMITT 2009. 64.

⁶⁶ Demetrios Palaiologosz, moreai despota, 1449-től 1460-as bukásáig uralkodott. II. Mánuel Palaiologos bizánci császár fia volt, s így az utolsó két bizánci császár, VIII. János és XI. Konstantin testvére. Kapcsolata családtagjaival feszültnak bizonyult: gyakran került konfliktusba velük, mivel törekvése az volt, hogy a legidősebbként magának szerezze meg a császári trónt.

⁶⁷ PREMOVIC 2019. 81–105; Ugyanakkor V. Alfonz érdeklődést mutatott a törökök elleni kereszties hadjáratok iránt, de ezt politikai és gazdasági érdekeinek szem előtt tartásával tette. Bár felismerte a kereszténység védelmezőjeként való megjelenés politikai tőkéjét, uralkodásának jelentős részét saját birodalmának közvetlen kihívásaival és riválisaival való küzdelem töltötte ki, ami megnehezítette számára, hogy teljes mértékben elkötelezze magát a kereszties hadjáratok iránt. ALOISIO 2017. 71.

⁶⁸ SPREMIĆ 1994. 324–325; V. Alfonz ugyancsak bátorította az albán fejedelmet az akció megindításában. SCHMITT 2009. 64.

nem ért el semmi kézelfogható eredményt. Ez annak köszönhető, hogy a velenceiek megvesztegetéssel megbontották a sereg belső egységét, ami Bar alatt vereséget szenvedett.⁶⁹ Időközben az oszmánok megtámadták Albániát, így Kasztrióta Györgynek ki kellett vonulnia Zétából, és végül 1448 őszén békét kötött Velencével.⁷⁰

Brankovics a vereség ellenére nem adta fel Alsó-Zéta visszaszerzésének tervét, és az őszi folyamán újból támadást indított. A támadás eseményei nem világosak. A despota és az albán fejedelem hadjáratáról megbízható információkkal rendelkező 16. századi velencei krónikás, Stefano Magno munkájában azt állítja, hogy a despota 4000 lovasból és 1000 magyarból álló sereget küldött Bar megtámadására.⁷¹ Végül a despota seregeinek a rabláson és pusztításon kívül ismét nem sikerült egy várost sem visszafoglalniuk, és visszavonultak.⁷²

A másik, az 1444-es békével a despotának visszaadott terület a kitűnő bányáiról ismert, a bosnyák–szerb határon fekvő Srebrenica volt.⁷³ Zsigmond király még az 1410-es utolsó boszniai hadjárata alatt szerezte meg Srebrenicát a bosnyákoktól, amit 1413 előtt, valószínűleg 1411-ben adományozott Lazarevics István szerb despotának, egy időben a nagy kiterjedésű magyarországi birtokok, többek között Debrecen, Szatmár, Nagybánya, Felsőbánya adományozásával.⁷⁴ A bosnyákok nem törődtek bele a város elvesztésébe, és 1425-ben ostrom alá vették, de nem sikerült visszafoglalniuk.⁷⁵ A várost 1439-ben a törököknek sikerült megszerezniük, majd a frissen megkoronázott Tamás István bosnyák király, kihasználva a hosszú hadjárat okozta zűrzavart, 1444 tavaszán visszafoglalta a várost.⁷⁶ Ez az esemény a következő évtizedben folyamatos konfliktusforrássá vált a szerbek és a bosnyákok között. Brankovics, kihasználva a bosnyák király és Stefan Vukčić Kosača között 1444-ben kitört háborút, 1445 áprilisában visszafoglalta a várost.⁷⁷ Hogy miként szerezte meg, nem ismert. A megtartása azonban nem volt egyszerű, és 1446 késő nyarán ismét a bosnyákok kezében volt.⁷⁸ Az év végén a szerbeknek és a bosnyákoknak végül sikerült megegyezniük, amelynek értelmében a két állam megosztotta a város bányájából származó jövedelmet. Mindkét állam

⁶⁹ Az első hadjárat eseményeire lásd: FINE 1994. 559; SPREMIĆ 1994. 330–332; ĆIRKOVIĆ 1970. 215–218.

⁷⁰ SCHMITT 2009. 66–69.

⁷¹ „*In Senta el zonse cavalli 4/m del Dispoti con 1000 de Ongari per andar in Antivari. Questo se have adi 12 ottobre per lettere da Scutari.*” SCHMITT 2005. 144; Különösen figyelemre méltó, hogy Brankovics seregében mintegy ezer magyar katona szolgált, hiszen hadjárata egy időben zajlott a rigómezei ütközettel. A forrás értelmezéséhez és tágabb összefüggéseikhez lásd a Várnától Rigómezőig című fejezetet.

⁷² SPREMIĆ 1994. 334.

⁷³ DLUGOSZ 11–12. 300.

⁷⁴ ENGEL 1997B. 504; FINE 1994. 502.

⁷⁵ FINE 1994. 522–523.

⁷⁶ DEDIĆ 2021. 184

⁷⁷ UO. 189.

⁷⁸ UO. 191.

tisztviselői működtek a városban, amelynek érméin az egyik oldalon Tamás István, a másikon pedig Brankovics neve szerepelt.⁷⁹ A megosztott hatalomgyakorlás azonban nem vezetett hosszabb távon eredményre, és 1448 nyarán, a zétai háborúval párhuzamosan, ismét háború tört ki a város feletti uralomért. A szerbek legyőztek egy bosnyák haderőt, és nemcsak a várost, hanem a Drina egész bal partját elfoglalták Višegradig.⁸⁰

Hunyadi és Brankovics kapcsolatának alakulása Rigómezőig

Az 1444-es várnai csatát követő időszakból kevés információnk van Brankovics és Hunyadi kapcsolatáról, ezért az a nézet alakult ki a magyar és a délszláv történettudományban egyaránt, hogy Brankovics és Hunyadi között ellenségessé vált a viszony.⁸¹ Engel Pál szerint „*Ennek alapvető oka a váradi béke volt. A szerb fejedelem, miután eleget tett Hunyadival kötött alkujának, becsülettel megtartotta a szultánnal kötött békét, és sem a várnai, sem a rigómezei hadjáratban nem volt hajlandó részt venni. A magyarok emiatt árulónak tekintették, országa pedig a török-magyar harcok miatt állandó pusztításoknak volt kitéve. Brankovics mindezért – némi okkal – Hunyadit tette felelőssé, és visszakövetelte tőle a Szerbiáért átadott birtokokat.*”⁸²

A korábbi szakirodalomban indokként szolgáltak még azok az azóta megcáfolt hipotézisek, amelyek szerint Brankovics megakadályozta Szkander bég segédhadainak átvonulását Szerbián,⁸³ és hogy Hunyadi nem zálogbirtokként kapta a hatalmas birtokokat a despótától, hanem azokat hűtlenség miatt kobozták el tőle.⁸⁴

De ezzel szemben mit tudunk valójában? Bár logikailag teljes mértékben elfogadhatónak tűnik az a magyarázat, hogy Hunyadi és a magyarok árulónak tartották Brankovicsot azért, mert nem vett részt a várnai csatában, egyetlen forrás sem maradt fenn ennek bizonyítására. A történetíróink, Thuróczy és Bonfini, egyáltalán nem szólnak a despota várnai árulásáról, sőt mi több, Bonfini szerint a despota a csapataival részt is vett a csatában,⁸⁵ ellenben például a Rigómező után törtétekkel, amikor is részletesen beszámolnak Brankovics

⁷⁹ SPREMIĆ 1994. 315.

⁸⁰ DEDIĆ 2021. 198.

⁸¹ ENGEL–KRISTÓ–KUBINYI 1998. 207; SPREMIĆ 1994. 326.

⁸² ENGEL–KRISTÓ–KUBINYI 1998. 207.

⁸³ Szkander bég életrajzírója, Marinus Barletius, a 16. század elején megjelenő „*Historia de vita et gestis Scanderbegi Epirotarum principis*” című művében azt állította, hogy Brankovics nem engedte át a magyar sereg segítségére igyekvő Szkander béget Szerbián. ELEKES 1952.241. Azonban a modern történetírásban Barletius információját nem tartják megbízhatónak. Az albán lázadás ekkor még csak kezdeti szakaszában volt, és az albánok saját területeiken is harcban álltak a törökökkel. Így, még ha akartak volna is, nem lett volna lehetőségük hadsereget küldeni. Jefferson 2012. 425. PALL 1968. 105–106.

⁸⁴ „*A várnai csata után elkobozták Brankovics magyarországi birtokait. Ezeket, talán mint az elkobzás végrehajtására illetékes területi kapitány (illetve, egyes adatok szerint, a török háborúkra költött összegek fejében), Hunyadi kapta meg.*” ELEKES 1952. 302.

⁸⁵ BONFINI 722–724.

„hálátlanságáról”.⁸⁶ Ha nem is egyértelmű bizonyíték, de feltételezem, hogy ha a magyarok Várna miatt árulóként tekintettek volna Brankovicsra, akkor ezt az emlékezet és ebből kifolyólag a történetírók munkái is megőrizték volna. További adalékként szolgál Hunyadi 1445-ben a pápának írt levele, amelyben felsorolja azokat az országokat, akik ösztönzésére megindították a hadjáratot, majd az ő segítségük elmaradása miatt szenvedtek vereséget Várnánál.⁸⁷ Bár Brankovics Hunyadi felsorolásba egyáltalán nem illik bele, mivel ő éppen visszaszerezte az országát, de amennyiben Hunyadi számított volna a részvételére a hadjáratban, bizonyosan említésre került volna a levélben, és őt is megnevezte volna mint felelőst.

Brankovics birtokait pedig, mint fent már említettük, nem elkobozták, hanem ő maga adta át azokat Hunyadinak az országa visszaszerzéséért cserébe.⁸⁸ A Brankovics-birtokok elfoglalása ellen szól még az is, hogy a despotának az ezt követő időszakban is maradtak még Magyarországon jelentős birtokai, többek között Abaújban Boldogkő, Regéc és Tállya, valamint délen jelentős területek Krassó, Torontál és Szerém megyékben.⁸⁹ Ha a többi erőszakkal foglalták volna el, akkor miért hagytak volna bármit is a kezén? Hunyaditól ugyanis nem állt távol egy vazallus birtokainak elvétele. II. Vladislav havasalföldi vajdától 1455-ben elvette a még a Nagy Lajos által a havasalföldi vajdáknak adományozott Omlást és Fogarast.⁹⁰ A kezdeti feszültségek ellenére a két fél hosszú távú érdekei valószínűleg enyhítették az ellenszenvet, és idővel lehetőséget teremtettek a közeledésre. Bár a csatát elvesztették, Szerbia helyreállítása teljessé tette az ütközőállamok rendszerét, és tíz évig nem jelentek meg török hadak a szerb–magyar határ közelében. Brankovics, bár elvesztette magyarországi birtokainak jelentős részét, öt év után visszakapta országát, és a szultán a magyarok esküszegése ellenére sem vette el tőle újra a területet. Brankovics a csata és Ulászló halála után még egyszer megpróbálta visszaszerezni birtokait. 1445. augusztus 14-én levelet írt a III. Frigyes gyámsága alatt lévő V. László királynak.⁹¹ A levélben a despota kiemelte, hogy az előző télen (1444/1445 telén) már egyszer elküldte hozzá familiárisát, és elismerte őt hűbérurának, amit most

⁸⁶ BONFINI 742.

⁸⁷ „Multi etenim circumvicini principes — puta utriusque Wolachie, item de Bulgaria nonnulli, ceterum de Albania quamplures ac de Constantinopoli — plurima undiquaque armorum pollicebantur subsidia, invitabantque nos pennatis — ut aiunt — advolare pedibus: cetera omnia itidem provisum esse.[...] dum ecce omnium quasi frustrati auxilio et omni provisione vacui vidimus insperatam rerum faciem, vidimus quoque supratactorum principum in hac re optima pessimam nobis plecti amicitiam, vidimus denique pollicita nobis subsidia e regione in insidias convolasse.” VITÉZ 43.

⁸⁸ Lásd 12. lábjegyzetben.

⁸⁹ NENAD 2022. 61–74.

⁹⁰ Lásd a Havasalföld c. fejezetben.

⁹¹ DL 289 275. A levél kiadása: KRSTIĆ 7–19.

megismételt.⁹² A despota már ekkor birtokainak megerősítését kérte a királytól,⁹³ majd a kérését ezúttal is megismételte, és megerősítő okleveleket (*litteras confirmatorias*) kért a királytól. Az augusztusi levélben a „múltbéli zavargások során az igazság és az én akaratom ellenére mások által elfoglalt” birtokokról is szót ejt.⁹⁴ Bár nem mondta ki, egyértelműen Hunyadira célzott, az események jelentős ferdítésével élve. A despota valószínűleg hasznot akart húzni a sietségéből, kihasználva a zavarossá váló politikai helyzetet, hiszen a Magyar Királyságban 1444 telén még egyáltalán nem voltak biztosak Ulászló halálában, miközben Brankovics már elismerte királyának V. Lászlót.⁹⁵

Hogy ez csak egy egyszeri kísérlet volt, és ezzel megpróbált elébe menni az eseményeknek, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy 1446 elején, amikor Hunyadi már megkerülhetetlen hatalommal rendelkezett, és egyre biztosabbá vált, hogy ő lesz Magyarország kormányzója, kibékült Hunyadival. A kibékülésükről Aeneas Sylvius Piccolomini,⁹⁶ III. Frigyes titkára tájékoztat bennünket egy 1446. március 6-án Köln város jegyzőjének írt levelében: „Mert János és Miklós, Erdély vajdái, valamint a Rácország despotája most kibékültek, és megerősítették hivatalukat.”⁹⁷ A levél abban a kontextusban íródott, amikor az erdélyi vajdák titkos megállapodást kötöttek III. Frigyes német királlyal, hogy nem ösztönzik tovább V. László kiadatását, cserébe tejhatalmat kapnak Magyarországon.⁹⁸ Ehhez a szövetséghez csatlakozott Brankovics is, akinek ekkor már nem birtokainak visszaszerzése volt a legfontosabb. Sajnos az ekkor kötött szövetségükről nem rendelkezünk további információkkal. Kettejük neve legközelebb 1447 januárjában tűnik fel együtt a forrásokban, amikor Hunyadi titkos megállapodást kötött a Cilleiekkel, miszerint Hunyadi elfogadja a Cilleiek uralmát Szlavóniában, cserébe a Cilleiek fegyverszünetet közvetítenek III. Frigyesse.⁹⁹ A megállapodását pedig az egyik, ekkor még meg nem nevezett Hunyadi fiú és Cillei Erzsébet

⁹² „*In eisdem vestra serenitas reduci potest memoriam, qualiter in ieme proxime preterita, per familiarem meum Georgium intimaveram eandem vestram serenitatem que neminem alium preter eandem vestram serenitatem pro domino meo habere et honorare vellem*”. Uo. 15.

⁹³ „*vestra serenitas [...] michi intimaverat, ut iuxta meas supplicationes me in possessionibus et bonis hereditariis meis in regno vestro Hungarie habitis et existentis*”. Uo.

⁹⁴ „*ut bona nostra in preteritis disturbis contra iusticiam et meam voluntatem per alios ocupata, michi reddi et restitui facere*”. Uo. 16.

⁹⁵ A levélben a királyi titulátúra felsorolása után V. Lászlót „*domino suo naturali et supremo semperque graciosissimo*”-nak nevezi. Uo. 15.

⁹⁶ Aeneas Sylvius Piccolomini (1405–1464) itáliai humanista, diplomata és egyházi méltóság, aki 1458-tól II. Pius néven pápa. Korábban szolgált a bázeli zsinaton, majd különböző uralkodók udvarában titkárként és követként. 1450-es évektől a pápai kúria egyik meghatározó alakja, számos irodalmi és történeti mű szerzője.

⁹⁷ „*Nam Johannes et Nicolaus, vaivodae Transsilvaniae, et dispotus Rascie iam sese reconciliaverunt ac eorum officia confirmari sibi obtinuerunt*”. DER BRIEFWECHSEL II. 33.

⁹⁸ Kronológia II. 2023. 446.

⁹⁹ DL 37615. Az oklevelet a korábbi szakirodalom 1451-re datálta. ELEKES 1952.405. Pálosfalvi Tamás viszont meggyőzően bizonyította, hogy a szerződés 1447 januárjában keletkezett. PÁLOSFALVI 2000. 88–90.

eljegyzésével pecsételték meg, amelynek elrendezését Erzsébet nagyapjára, Brankovicsra bízták.¹⁰⁰ Az eljegyzést Brankovics elrendezte, amit utólag, 1448 júniusában a Cilleiek meg is erősítettek.¹⁰¹ Az oklevél leírja, hogy a despota és a felesége kérésére,¹⁰² Hunyadi leírhatatlan érdemei és szolgálatai miatt engedélyezte Cillei Erzsébet és Hunyadi László eljegyzését.¹⁰³ A korábbi szakirodalom az 1447-es eljegyzési tervet és magát az eljegyzést is a Hunyadi- és Cillei-kiegyezéssel kapcsolatban tárgyalták, de mint azt már csak a dátumból is láthatjuk, nyilvánvalóan kapcsolódott Hunyadinak rigómezei hadjáratához.

További információk is rendelkezésünkre állnak, ami Hunyadi és Brankovics rendezett kapcsolatára utalnak a hadjárat előtt. A raguzai polgárok 1448 februárjában arra kérték a despotát, hogy az járjon közben Hunyadinál egy polgártársuk szabadon bocsátása érdekében,¹⁰⁴ valamint a nyár folyamán Brankovics panaszára Hunyadi meghagyja a leleszi konventnek, hogy a despota Borsod megyei Keszi birtokába jogtalanul magát bevezettető Sennyei Nagy Antal ellen vizsgálatot indítsanak el.¹⁰⁵

Ebben a kontextusban érdemes megvizsgálni Hunyadi János és V. Alfonz között 1447-ben kötött törökellenes szövetséget is. A szövetségkötés részletei már jól ismertek: Hunyadi 100 000 aranyforintot kért Alfonztól, amely 16 000 katona felállítását fedezné. Ezenfelül Hunyadi ugyanennyi katonát állítana ki a királyság jövedelméből, és további 10 000 katonát hozna Havasalföldről ingyen. A felállított 42 000 fős hadsereggel pedig felszabadítaná a teljes Balkánt.¹⁰⁶ A szövetségi szerződésnek azonban van egy része, amit a magyar és a délszláv szakirodalom egyaránt Hunyadi alaptalan és üres ígéretének tart.¹⁰⁷ Ez pedig az a passzus, hogy a 16 000 katonára kért 100 ezer aranyforintot Brankovics fogja visszafizetni Alfonznak.¹⁰⁸ Az állítást nem tudom minden kétséget kizáróan cáfolni, de vannak olyan tényezők, amelyek miatt érdemes elgondolkodni rajta. A magyar–nápolyi tárgyalásokkal párhuzamosan¹⁰⁹ Brankovics követei is tárgyalást folytattak Alfonzzal.¹¹⁰ Bár a szerb követ küldetésének részletei nem ismertek, de ennek következményeként kapcsolat jött létre a két állam között, amelyet a

¹⁰⁰ Uo. 89.

¹⁰¹ Uo.

¹⁰² „*eorundemque petitionem nobis super eo factam*”. THALLÓCZY-ÁLDÁSY 149.

¹⁰³ „*propter inenarrabilia servitiorum merita*”. Uo.

¹⁰⁴ Spremic 1994. 338

¹⁰⁵ THALLÓCZY-ÁLDÁSY 150–151.

¹⁰⁶ FRANGEPÁN I.350.

¹⁰⁷ PÁLOSFALVI 2018. 147, SPREMIĆ 1994. 326;

¹⁰⁸ „*dictas pecunias, quas sua maiestas exponet, statim hoc perfecto in primo anno a domino despoto Rascie, absque ullo dicti despoti gravamine ipsas recipiet*”. FRANGEPÁN I.352.

¹⁰⁹ Hunyadi követé 1447 áprilisában tárgyal Alfonzzal. THALLÓCZY 1909. 429–431. A fent idézett szerződést pedig november 6-án kötötték meg.

¹¹⁰ SPREMIĆ 2005. 375.

jövőben ápoltak.¹¹¹ Így ha alaptalan lett volna Hunyadi ígérete, akkor a magyar–nápolyi paktum ellen minden bizonnyal felszólalt volna a szerb követ, és nem veszik bele a szövetség szövegébe. De a szöveg is nagyon árulkodó, mivel egyértelműen figyelembe veszi Brankovics helyzetét. Brankovics nevében nem katonát ígér Hunyadi, csak pénzt, amelyet csak akkor kell kifizetnie, ha sikerrel jár a hadjárat.¹¹² A tervezet alapján a despotának nem kellett kockázatot vállalnia, ami egy balul sikerült hadjárat esetén az országának ismételt biztos elvesztését jelentette volna. A 100 ezer arany nem lett volna nagy ár az országa teljes felszabadításáért cserébe, ugyanis évente – Spremić szerint – több mint 50 ezer dukát adót fizetett a szultánnak.¹¹³ Ez lehetett a legbiztosabb a számára. Kimarad a háborúból, bármi lesz is a vége, és fizetnie is csak akkor kell, ha az oszmánok európai hatalmát felszámolják.

Miután a despota biztosította függetlenségét a közelgő török hadjáratokkal szemben, nyugodtan készülhetett a Velence és a bosnyák király elleni háborúra. 1448 januárjában Szkander béggel együtt V. Alfonzzal tárgyalt a Velence elleni támadásról,¹¹⁴ majd májusban 3000 font fehér ezüstöt és 300 000 aspert vett ki a raguzai kincstárából.¹¹⁵ A jól felkészített serege, szövetségben Szkander béggel és V. Alfonzzal, már június elején Kotor környékén tartózkodott, a nápolyi segítségre várva.¹¹⁶

Az 1447 novemberében megkötött szerződés értelmében Brankovicsnak nem kellett csatlakoznia a hadjáratához, Hunyadi 1448 szeptemberében mégis megpróbálta rákényszeríteni a despotát, hogy vegyen részt a törökök elleni hadjáratban,¹¹⁷ annak ellenére, hogy a nyár folyamán egyértelműen jó kapcsolatban voltak, és Hunyadinak „leírhatatlan érdemei” voltak a despota felé. De mégis, mi okozhatta ezt a változást? Alfonz már február 22-én arról értesíti a magyar rendeket, hogy akadályok merültek fel,¹¹⁸ ami miatt a régi terve helyett egy újat készített elő, és erről követe útján fogja tájékoztatni a magyarokat pünkösöd ünnepe előtt.¹¹⁹ Az akadályok alatt minden valószínűség szerint Filippo Maria Visconti milánói herceg 1447.

¹¹¹ A szerb követség elsődleges oka egy Velence-ellenes szövetség létrehozása lehetett, ugyanakkor a törökökről is tárgyalásokat folytathattak. Ismerve Brankovicsot, akinek információi lehettek Alfonz magyar trónigényéről, és Hunyadi ez irányú törekvéséről, ismét csak elébe próbálhatott menni az eseményeknek, mint ahogy azt 1444 telén tette V. László kapcsán.

¹¹² Lásd 93. lábjegyzet.

¹¹³ SPREMIĆ 2005.263.

¹¹⁴ RADIĆ 1895. 226.

¹¹⁵ SPREMIĆ 1994. 329.

¹¹⁶ „*Le zente del despoto sono pur accampadi come scrissi alla Vostra Serenità à visin di Cattaro mia quattro, et è molto maior esercito di quello io scrissi alia Vostra Serenità, per quello io sento, el qual fin qui non ha fatto alcuna nouitade, má credo per quello io sento l'attende come se moverà ré di Ragona contra la Vostra Serenità, perche metasse la Vostra Serenità per certa, che i hanno intendimento insieme per quello io sum avisado, et ogni zorno vanno i messi suso, e zoxo, passano da Ragusi per Ortona, e vanno in Toscana per terra.*” RADIĆ 1895. 228.

¹¹⁷ WHELAN 2016. 126–145.

¹¹⁸ „*sed complurima honesta atque arduissima impedimenta intercesserunt*”. FRANGEPÁN I. 359.

¹¹⁹ Uo. 358–359.

augusztusi halálát értette, amelyben Alfonz lehetőséget látott a közép-olaszországi és toszkánai dominancia megvalósítására, és egyúttal Firenzével és Genovával való leszámolásra, amelyek állandóan ellenezték ambícióit.¹²⁰ Ennek okán hadsereget készített elő, és észak felé vonulva 1448 júniusában ostrom alá vette Piombino városát, ami jó kiinduló pont lehetett egy jövőbeni Firenze elleni támadásra, és ahonnan a Tirrén-tenger kereskedelmi forgalmát ellenőrizni lehetett. De mégis mi lehetett az új terv? Nem tudjuk biztosan, de vannak arra utaló jelek, hogy egy összehangolt akcióra készültek, amelyben Hunyadi mellett V. Alfonz, Szkander bég és Brankovics is részt vettek. Az albánok és a szerbek Zéta elleni támadása is része lehetett a tervnek, amelynek kikötői hídfőként szolgálhattak volna V. Alfonz számára. Bár a hipotézisem hihetetlennek tűnhet, több olyan eseményt is megmagyarázhat, amelyre korábban nem találtak megbízható magyarázatot. Ezek közé tartozik Hunyadi hadjáratának útvonala; Szkander bég Durazzo elleni támadása Svetigrad török általi elfoglalása után 1448 szeptemberében; Velence értesülése arról, hogy az ősz folyamán Hunyadi rokona, Székely János Horvátországba érkezik, hogy átvegye a bánság felét Tallóci Petkótól, majd ezt követően közös erővel megtámadják Zárát és Sebenicót; valamint Stefano Magno információja, miszerint a despota második Bar elleni támadásában magyarok is részt vettek 1448 őszén.¹²¹ Ebben a tervben feltételezhetően Brankovics feladata nem változott: neki nem kellett közvetlenül részt vennie a törökök elleni hadjáratban, azonban Zétában rá hárult a legfontosabb szerep. Az események azonban nem a terv szerint alakultak.

Miközben 1448 nyarán Brankovics Magyarországon tartózkodott,¹²² hírek érkeztek, hogy a oszmánok egy jelentős sereget vontak össze Szófiában, és flottát szereltek fel, amivel a Dunán terveztek felhajózni.¹²³ A magyarok a hírt komolyan vették, és június 29-re *generalis exercitust* hirdettek Nándorfehérvárra.¹²⁴ A szerbek pedig az oszmánok támadásától tartva, félelmükben

¹²⁰ RYDER 1990. 276–280; ABULAFIA 2010. 145–160.

¹²¹ A hipotézisemet a Várnától Rigómezőig c. fejezetben fogom részletesen ismertetni.

¹²² Valószínűleg az unokája, Cillei Erzsébet és Hunyadi László eljegyzése miatt. Július 8-án Újfaluban volt (ma Vámosújfalu, Zemplén m.). Brankovics tállyai várnagyai, az uruk tudtával, a szepesi káptalan Liszka nevű birtokából egy részt erőszakkal Újfaluhoz csatoltak. A leleszi konvent emberei az idézést július 8-án, Újfaluban adták át Brankovicsnak és az egyik tállyai várnagyának, Pataki Lászlónak. „*R. Ladislaus de Rozvagh, Fr. Johannes prior suo modo in Zempliniensi ac feria secunda ante Margarethe Georgium in Wyfalwa, Ladislaus de Pathak in eadem officiolatu suo.*” THALLÓCZY-ÁLDÁSY 154–155. = DF 222346. Az oklevél kiadásából kimaradt a despota szó. Noha a feljegyzés erősen sérült, a kifejezés mégis egyértelműen kiolvasható belőle.

¹²³ Erről egy raguzai polgár, Rafael di Pozo számolt be Pietro Soranzo curzolai comesnek, aki Magyarországról és Szerbiából hazatérve megállt Curzolán. RADÍC 1895. 234. Az értesülést szeptember 8-án Hunyadi is megerősíti a pápának írott levelében: „*Teucrorum imperator [...] cum magna et terrestri et navali potencia finibus nostris propinqua castra circumducens, plures adversum nos immigrandi passus temptaverit, opportunum fuit et nos ad subita belli ministeria manum mittere, ut tante potencie resisteretur, ne paratus ipse imparatos nos obtunderet. [...] Bello itaque ad bellum coacti in Dei nomine exsurreximus.*” VITÉZ 88.

¹²⁴ „*[...] Janus Vaiuoda, i qual Ongari auea appariado ancor loro grandenissima armada et per el Danubio, et per terra, et alia festa di s. Pietro tutti se doueua redur a Belgrado.*” RADÍC 1895. 234.

visszavonultak a váraikba.¹²⁵ Az oszmán sereg valószínűleg ugyanaz volt, amely végül Albániát támadta meg, de a támadási célpont „lebegtetésével” Brankovicsnak akartak üzeni, akinek a Hunyadival helyreállt jó kapcsolatáról és a dinasztikus eljegyzésről minden bizonnyal tudomásuk volt, és jelentős veszélynek tarthatták. Bár szárazföldön a támadás nem valósult meg,¹²⁶ a fenyegetés elegendő volt a despotának, hogy bárminemű segítségtől elzárkózzon ezután.

Segítségére azonban csakhamar szüksége volt Hunyadinak, annak ellenére, hogy ez volt a legnagyobb és legjobban felszerelt haderő, amit a kormányzó valaha is irányított.¹²⁷ Szeptember elején ért seregével Kevéhez, a Dunához, és csaknem egy hónapig táborozott ott. Részben itt várhatta be a sereg maradékának a beérkezését, és ami fontosabb, az Itáliába küldött követeinek visszaérkezését a kért és remélt segítséggel.¹²⁸ A Rómába, Velencébe és Raguzába küldött követ szeptember 8. előtt érkezett meg a magyar táborba, és nem szolgálhatott jó hírrrel. Csupán Raguzában ért el sikert, és a köztársaság 2000 dukát aranyat adott Hunyadi hadjáratára.¹²⁹ Bár az üzeneteket nem ismerjük, csak Hunyadi válaszából tudjuk rekonstruálni az elutasítást, és a pápának a hadjárat elhalasztását kérő üzenetét.¹³⁰ A nápolyi király pedig csak szeptember 3-án küldte el üzenetét Hunyadinak,¹³¹ amit pedig már csak a csata után kapott meg. Így a remélt támogatás hiányában végül Hunyadi, a korábbi tervekkel ellentétesen, Brankovicsot próbálta rábíni a csatlakozásra.¹³²

A történetírók különböző érveket hoztak fel, amelyek alapján a despota visszautasította a kormányzó csatlakozási kérelmét. Bonfini szerint Brankovics az 1444-es békére és a hadjárat kései időpontjára hivatkozott.¹³³ Laonikos Chalkokondylés elmondása szerint a fő ok a

¹²⁵ „Item dixit che per tutti i luoghi dei despoto i staua con gran spauento per la uegnuda di detti Turchi, e iera reduitti tutti alie fortexze.” Uo.

¹²⁶ Vízi úton viszont igen. Júniusban egy török flotta támadta meg a frissen magyar kézbe került Kilia kikötőjét, amit Hunyadi katonái sikeresen visszavertek. Részletesebben lásd A fekete-tengeri Kilia magyar vonatkozásai Luxemburgi Zsigmond és Hunyadi János korában c. fejezetben.

¹²⁷ PÁLOSFALVI 2018. 154.

¹²⁸ Május végén Mikołaj Lasocki krakkói dékánt küldte V. Miklós pápához, júniusban pedig Frangepán Istvánt pedig V. Alfonzhoz. VITÉZ 83–84; 85–86.

¹²⁹ Raguzával 1447-ben indultak el a tárgyalások, és a köztársaság csak azután fizette ki a hadjáratához való „hozzájárulást”, miután Hunyadi átkelt a Dunán. „[...] quando Magnificencia sua cun exercitu transiverit Danubium.” DAD, Consilium Rogatorum Vol. 10, fol 86v; NOTES ET EXTRAITS II. 423. A forrásokban a hadjáratához való hozzájárulást „census”-nak nevezik, ami egyértelműen az 1358-as, Ragusa és Nagy Lajos közötti megegyezésben lefektetett, az alávetettség jeleként fizetett évi 500 dukát adót jelentette, amit Jagelló Ulászló halála után vélhetően nem fizettek. THALLÓCZY 5. „Item annis singulis in signum subiectionis et recognitionis solvent nobis quingentos ducatos boni et iusti ponderis.” Ezek alapján láthatjuk, hogy Hunyadi a négy éve nem fizetett adót tudta csak megszerezni a köztársaságtól.

¹³⁰ „beatitudo vestra [...] hortabatur, ut hoc ipsum passagium pro anno futuro prorogatum ageretur, et ob hoc eciam petita illa auxilia non negari per sanctitatem vestram, sed differri videbantur.” VITÉZ 88.

¹³¹ FRANGEPÁN I.362.

¹³² Ennek részleteire lásd: WHELAN 2016. 126–145.

¹³³ BONFINI 2019. 735.

törököktől való félelem és a nem elegendő létszámú magyar sereg volt.¹³⁴ Konstantin Mihailović leírása alapján a despota szintén a békére hivatkozva utasította el a részvételt, és hozzáteszi, hogy csak akkor vonul hadba a szultán ellen, ha a király visszatér Magyarországra.¹³⁵

Van azonban egy kortárs forrásunk, amelyet a magyar történettudomány az utóbbi éveket leszámítva nem használt. Ez Pasquale de Sorgo raguzai polgár levele, amelyet az Epiruszi Despotátusban tartózkodó bizonyos Nicholas Ansalonenak írt 1448. szeptember 11-én. A levél szerzője, Sorgo, Novo Brdóban, a szerb despota bányavárosában volt kereskedő és konzul, majd annak törökök általi ostroma közben, 1439-ben csatlakozott a despotához, és magyarországi tartózkodása alatt is végig mellette maradt.¹³⁶ Így jól ismerte a magyarokat és Hunyadit is. A váradi béke után a despotával tartott Szendrőbe, ahol főkincstárnoknak nevezték ki, és jelentős befolyása volt a szerb udvarban.¹³⁷ A despota részéről ő vezette a tárgyalásokat Hunyadival közvetlenül a rigómezei hadjárat előtt. Levelének címzettje, Nicholas Ansalone, a szerb szakirodalom szerint V. Alfonznak a kelet-adriai térségben működő kémje volt, aki Arta és Ragusa között gyűjtötte az információt, és feltételezhető, hogy Sorgo is tagja lehetett a nápolyi király kiterjedt balkáni hálózatának.¹³⁸

A másolatban fennmaradt levél¹³⁹ szövege számos hibát tartalmaz, beleértve helyesírási tévedéseket, hiányzó rövidítéseket és nyelvtani hibákat, azonban a levélben található információkat hitelesnek tekinthetjük.¹⁴⁰ Sorgo levelének minket érdeklő része arról számol be, hogy a tárgyalás alatt a despota nyíltan pártatlan szerepet vett fel, és amíg lehetősége van rá, és erővel nem kényszerítik rá a magyarok, addig megpróbál semleges maradni.¹⁴¹ Az árulkodó megfogalmazásból kiderül, hogy a despota nem mert nyíltan ellent mondani Hunyadinak és a Szendrő közelében táborozó magyar hadseregnek, ugyanakkor a semleges álláspontját sem kívánta feladni, ahogy az eredeti tervekben volt. A nyár folyamán Szófiában tartózkodó oszmán hadsereg fenyegetése is arra sarkalhatta, hogy nem szabad nyíltan Hunyadi oldalára állnia, mert sikertelen támadás esetén Szkander bég helyett könnyen ő lehet a következő célpont, ahogy 1439-ben.¹⁴² A kormányzó és a despota közötti tárgyalásokat nem tudjuk rekonstruálni, de a

¹³⁴ BAÁN 261.

¹³⁵ MIHAILOVIĆ 2011. 42.

¹³⁶ SPREMIĆ 1994. 219, 291.

¹³⁷ „čelnik riznički” SPREMIĆ 1994. 299, 309.

¹³⁸ SPREMIĆ 2005. 377–388.

¹³⁹ A másolat a római Biblioteca Universitaria Allesandrinában lelhető fel a Manoscritti 253. számú jelzet alatt.

¹⁴⁰ WHELAN 2016. 137; PÁLOSFALVI 2017. 97.

¹⁴¹ „*Meus praeterea dominus Despotas sequendi aperte exercitum adhuc anceps est, puto suo pro posse quoad posse neutralem se in medio manere curabit.*” WHELAN 2016. 140.

¹⁴² Lásd 101. lábjegyzet. Frissíteni!

magyar sereg csaknem egyhónapos Duna melletti tartózkodásából arra következtethetünk, hogy a felek hosszasan tárgyaltak. Brankovicsnak végül sikerült ellenállnia, és Hunyadi nem tudta rávenni őt csatlakozásra. Bár az általunk idézett források nem számolnak be róla, de azt is tudjuk, hogy a despota, ha akart is volna, akkor se tudott volna csatlakozni Hunyadihoz, ugyanis a seregei épp Boszniában Srebrenicáért és Zétában harcoltak. Bonfini szerint a sikertelen tárgyalás után a kormányzó megfenyegette a despotát, hogy „az indusok módjára lefejezi, Rácországot valaki méltóbbnak adja, ha ebből a háborúból győztesen kerül ki”.¹⁴³

A rigómezei csata részleteit ismerjük. Thuróczy János szerint Hunyadi a sikertelen tárgyalást követően Szerbiát ellenséges földnek tekintette, és „tűzzel-vassal megzabolázta”.¹⁴⁴ Az október 17–19. között lezajlott véres csata végül a magyarok súlyos vereségével zárult, ami arra kényszerítette Hunyadi, hogy teljesen átalakítsa törökellenes stratégiáját.¹⁴⁵ A csata jelentősége és Hunyadi veresége mély nyomot hagyott a szerb nép emlékezetében is, ezért nem véletlen, hogy a vereség szinonimájaként született meg és maradt fenn évszázadokon át egészen napjainkig a mondás: „*úgy járt, mint Jankó Koszovónál*”.¹⁴⁶

A csata után a legyőzött magyarok két irányba menekültek: észak felé, a Száva és a Duna irányába, valamint nyugat felé, az Adriai-tenger irányába. 1448 október 29-én Ragusa hajókat küldött Antivari, Alessio és Durazzo irányába, hogy információkat szerezzenek a csata kimenetéről.¹⁴⁷ November végére a menekülők elérték Raguzát, és november 20-án a szenátus úgy döntött, hogy szállást, élelmet és hajót a hazaúthoz biztosít a csata után életben maradt magyaroknak, és egy raguzai nemes kíséri el őket Zengig.¹⁴⁸ December 4-én levelet küldtek a kormányzónak, amelyben örömeiket fejezték ki amiatt, hogy túlélte a csatát, mivel úgy értesültek, hogy biztonságban eljutott a Dunáig.¹⁴⁹

Hunyadi valóban eljutott a Dunáig, azonban nem biztonságban. Elsőként saját elmondása szerint török fogságba esett, ahonnan szerencsével kiszabadult,¹⁵⁰ majd a despota fogságába került.¹⁵¹ De vajon miért fogta el a despota a kormányzót? Korábbi szerzők a szendrői megállapodásra hivatkozva úgy vélik, hogy a despota a Szerbián átvonuló magyar sereg pusztítása, valamint az 1444-ben Hunyadihoz kerülő birtokok kizsarolása miatt vetette

¹⁴³ BONFINI 735.

¹⁴⁴ THURÓCZY 374.

¹⁴⁵ A csata részleteire lásd: PÁLOSFALVI 2018. 159-164.

¹⁴⁶ SPREMIĆ 1994. 342;

¹⁴⁷ NOTES ET EXTRAITS II. 427. 3 lj.

¹⁴⁸ Uo.

¹⁴⁹ GELCICH–THALLÓCZY 469–470.

¹⁵⁰ VITÉZ 100.

¹⁵¹ A fogságba esés körülményeiről több forrással is rendelkezünk: THURÓCZY 377-378; BONFINI 741–742. MIHAILOVIĆ 43; Baán 274–278.

fogságba a menekülő Hunyadit. A magyar szerzők az elfogás okának magyarázatához felhasználják még a Thury József által „1486-iki Névtelen”-nek nevezett oszmán történetíró információit, amelyek szerint Brankovics azért fogta el Hunyadit, hogy átadja őt Murád szultánnak, de az ajánlatot a „lovagias” szultán visszautasította.¹⁵² Bár részigazságok lehetnek benne, úgy gondolom, hogy ezek nem lehettek a fő okok. Véleményem szerint a despota kockázatos lépésében jelentős szerepet játszhattak Hunyadi tárgyalás során elhangzott fenyegetései, amelyeket a despota komolyan vehetett. Félelme nem volt alaptalan, ugyanis az előző évben, 1447 decemberében Hunyadi betört Havasalföldre, ahol megbuktatta és megölette Vlad Dracul vajdát, majd saját hívét, Vladiszlávot ültette a trónra. Rövid időre pedig maga is felvette a havasalföldi vajda címet.¹⁵³ A despota továbbá, az oszmán sereg nyári fenyegetésének hatására, retteghetett attól is, hogy Murád szultán Hunyadi seregének Szerbián való áthaladását szerződészekésként értelmezheti, annak ellenére, hogy Brankovics nem vett részt a hadjáratban, és emiatt megtámadhatja és újra elfoglalhatja Szerbiát. A hipotézisemet a Hunyaditól kikényszerített megállapodással is alá tudom támasztani. A Hunyadi és Brankovics között kötött szerződés külön kiemeli, hogy Hunyadi a jövőben nem vonulhat a törökök ellen Szerbián keresztül,¹⁵⁴ és Hunyadi lemond minden sérelemtől és rosszindulatú szándékáról, amely korábban a despota és családja ellen bármilyen okból megfogant, még ha jogosnak is vélte.¹⁵⁵ Az oszmán megtorló támadásának lehetősége miatt úgy gondolom, hogy mégis lehetett valóságtartalma az 1486-iki Névtelen információjának, még ha nem is az ő törökpárti értelmezésében. Hunyadi hadjárata – nemzetközi segítség híján – nagyon nehéz helyzetbe hozta a despotát, mert bármelyik szemben álló fél is nyert volna, ő nagyon könnyen nehéz helyzetbe került volna. Azt sem vehetjük biztosra, hogy ha a despota nem ejti fogságba Hunyadit, akkor nem őt hibáztatták volna a vereségért, a segítség megtagadása miatt. Így azt is elképzelhetőnek tartom, hogy egy esetleges Szerbia elleni török támadás esetén a despota átadta volna Hunyadit a szultánnak, ha ezzel elkerülheti az országának elvesztését. Miután pedig az oszmán sereg feloszlott, és Brankovics megbizonyosodott arról, hogy nem éri retorzió a hadjárat miatt, akkor elkezdett tárgyalni a kormányzó szabadon enegedésének feltételeiről.

Fogságának híre gyorsan eljutott Magyarországra, és 1448. november 29-én Garai László vezetésével a jelen lévő rendek Bátmonostori Töttös Lászlót és Bucsányi Osvátot küldték

¹⁵² TELEKI II. 104; ELEKES 1952. 382; TÖRÖK TÖRTÉNETÍRÓK 1. 25–26.

¹⁵³ Lásd Havasalföld fejezet.

¹⁵⁴ „*ut nunquam dum exercitum moveret in Tureas per Rasciam iter haberet*”. ANNALES ECCLESIASTICI 534.

¹⁵⁵ „*Praefatus gubernator omnem, quam contra despotam praedictum eiusque uxorem et filios ex quibusvis causis, etiam rationabilibus, per antea mente et animo conceperat, iniuriam et sinistram intentionem*”. Uo.

Szendrőbe, hogy tárgyaljanak a despotával.¹⁵⁶ Az eredeti megállapodás dokumentuma nem maradt fenn, azonban V. Miklós pápa 1450. április 12-én kelt bullája, amely Hunyadit felmenti kötelezettségei alól, részletezi a megállapodás pontjait¹⁵⁷. Ezek a következők: Hunyadi nem állhat bosszút; minden ellenségével szemben segítenie kell Brankovicsot, kivéve a Magyar Királyságot; a törökök elleni háború esetén a magyar sereg csak akkor vonulhat keresztül Szerbián, ha a despotát segíti; bizonyos magyarországi birtokokat vissza kell szolgáltatnia; és 100 000 dukátot kell fizetnie a Szerbián átvonuló sereg által okozott károkért. Ezen feltételek betartásának biztosítása érdekében fiát, Lászlót túszként hátra kellett hagynia.¹⁵⁸

Hunyadi végül december közepén szabadult a csaknem kéthónapos szendrői fogságából, és december 24-én csatlakozott a Szegeden összegyűlt országnagyokhoz.¹⁵⁹ A pápának ekkor küldött levélből úgy tűnt, hogy az országnagyokkal egyetértésben folytatni kívánja a törökök elleni hadjáratot. Azonban a kiújuló belpolitikai zavarok, a husziták mozgolódása, a török déli határ közelében történő gyülekezése¹⁶⁰ és az országnagyok nyomása miatt végül fegyverszüneti tárgyalásokra kényszerült.¹⁶¹ Ezek lefolytatásával a törökökkel továbbra is jó viszonyt ápoló Brankovicsot bízták meg. Bár Konstantin Mihailovic szerint a despotának sok nehézsége támadt azért, mert szabadon engedte Hunyadit, úgy tűnik, végül nem vesztette el befolyását a portán.¹⁶² 1449. január 28-án a raguzai szenátus arról tájékoztatta a szerbeket, hogy Stefan Vukčić ellenük intrikál a portán. Megkérték a despotát, hogy derítse ki, igaz-e a hír, és ha valósnak bizonyul, avatkozzon közbe, hogy megakadályozza a már Szent Száva hercegeként ismert Vukčić cselekedeteit.¹⁶³

1449 májusában az országnagyok Garai Lászlót¹⁶⁴ és Újlaki Miklóst¹⁶⁵ küldték tárgyalni a despotával a fegyverszünet részleteiről, valamint felkérni őt a portával való közvetítésre. A tervek szerint a fegyverszünet hét évig tart, ez idő alatt Havasalföld és Szerbia a korábbi adó felét fizeti, a szerb segédcsapatok számát pedig felére csökkentik. Bosznia a teljes adót fizeti, de tartozását elengedik. A vazallus országok uralkodóit és lakóit a törökök nem akadályozhatják a Magyar Királyságba való belépésben. Ezen kívül szabályozzák a két hatalom közötti

¹⁵⁶ ZICHY IX. 205.

¹⁵⁷ Hunyadi arra hivatkozva, hogy a Brankovicsnak tett ígéreteit kényszer hatása alatt tette, a pápától kért felmentést ezen kötelezettségei alól. ANNALES ECCLESIASTICI 533.

¹⁵⁸ Uo. 533–534.

¹⁵⁹ VITÉZ 98; KRONOLÓGIA II. 2023. 453.

¹⁶⁰ Erre lásd a Havasalföld c. fejezetet.

¹⁶¹ TELEKI X. 243–244.

¹⁶² MIHAILOVIĆ 2011. 43.

¹⁶³ SPREMIĆ 1994. 347; BOŽIĆ 1952. 116. 27. lj.

¹⁶⁴ Garai László: macsói bán (1431–1441, 1445–1447), nádor (1447–1459).

¹⁶⁵ Újlaki Miklós: macsói bán (1438–1457), székely ispán (1441–1446), temesi ispán (1441–1446), erdélyi vajda (1441–1458), szörényi bán (1445–1446)

kereskedelmet, és bevonják a Bizánci Császárt is a fegyverszünetbe. Ha a javasolt feltételekkel nem sikerül megkötni, Brankovics felhatalmazást kap, hogy a pontosan meg nem határozott Murád szultán és Zsigmond király közötti korábbi fegyverszünet alapjain kössön új megállapodást.¹⁶⁶

A fegyverszünetet végül Brankovicsnak nem sikerült megkötnie. Ennek pontos okát nem tudjuk, de Vitéz János a pápának 1449. október 20-án írt levelében azt írja, hogy Brankovics ez ideig a magyarok ellen dolgozott, mert attól félt, hogy a török–magyar fegyverszünet háborút eredményezne számára.¹⁶⁷ Vitéz nem fejt ki bővebben, hogy a despota kivel háborúzna a fegyverszünet megvalósulása esetén, de feltételezhetően Hunyadi támadásától félt, mint ahogy nemsokára láthatjuk, nem is alaptalanul. Amit Brankovics nem akart kieszközölni a szultánnal, az II. Vladiszlav havasalföldi vajdának sikerült. A közvetítésével 1449 decemberében a magyarok egy 1 évre szóló fegyverszünetet kötöttek a szultánnal.¹⁶⁸

Mivel Brankovicsnak már nem vették hasznát az oszmánokkal folytatott diplomáciai tárgyalásokban, és a fegyverszünet következtében megszűnt annak a veszélye is, hogy a törökök támogatást nyújtanának a despotának, Hunyadi úgy vélte, eljött az ideje a bosszúnak. 1450. év elején V. Miklós pápához fordult, és a saját és a közreműködő országnagyok felmentését kérte a despotának tett esküjük alól. A pápa 1450. április 12-én mind Hunyadit, mind pedig a feltételek betartására megesküdött bárókat felmentette az esküjük alól, és a despota cselekedetét „*igazságtalannak, embertelennek, észszerűtlennek és méltatlannak*” nyilvánította.¹⁶⁹ Hunyadi nem várta meg a pápai feloldozást, és támadásba lendült. 1450 márciusában az országnagyok törvényszéke hűtlenség miatt fej- és jószágvesztésre ítélte Brankovicsot, mivel bárókat és nemeseket juttatott oszmán fogságba.¹⁷⁰ Hunyadi, miután március végén békét kötött Giskrával, egy sereget összegyűjtve délre vonult a szerb–magyar határhoz.¹⁷¹ A despota Kállai Lőkös Jánosnak, a királyi udvarba küldött ügyvédjének¹⁷² az útján értesült az ellene hozott ítéletről, és Hunyadinak a „*csehekkal, lengyelekkel és más nemzetbeliekkel*” kiegészült seregének

¹⁶⁶ „*Item si modo premissis ipse treuge firmari non poterunt, extunc modo eodem quo videlicet tempore Serenissimi domini Imperatoris Sigismundi treuge firmate fuerunt, firmentur.*” TELEKI X. 243–244.

¹⁶⁷ „*Is etenim mediator — uti dicitur — nostra pace sibi bellum timebat conficere.*” VITÉZ Opera. 112.

¹⁶⁸ Bővebben lásd a Havasalföld fejezetben.

¹⁶⁹ „*gestaque per despotam contra gubernatorem huiusmodi tamquam iniqua, inhumana, irrationabilia et indigna reprobantes*”. ANNALES ECCLESIASTICI 534.

¹⁷⁰ KRONOLÓGIA II. 2023. 456; DL. 14342. Hunyadi a Brankovicstól a koronára háramlott Bihar megyei Szentpéterszeg birtokot 1450. március 12-én a firenzei származású Maneni Odvard familiárisának adományozta. A falu a debreceni uradalomhoz tartozott, amit Hunyadi zálogjogon 1444 óta birtokolt.

¹⁷¹ Ápr. 21. Nándorfehérvár; Máj. 3–6. Keve. ENGEL 1984B. 984. Elképzelhető, hogy köze lehet a Brankovics elleni hadjáratához, hogy Hunyadi április 1-én levelet írt Rozgonyi György pozsonyi ispánnak, amelyben elkerlte tőle a „Choka” nevezetű ágyút. DL 14354.

¹⁷² MÁLYUSZ 1957. 537.

fenyegetéséről.¹⁷³ Brankovics nem rettent meg a hírtől, és a Kállainak az április 21-én küldött válaszában fenyegetőzött, hogy a legkisebb okozott kárt is meg fogja bosszulni, és akár egy csirke elvesztéséért is egy ember fejet fog követelni.¹⁷⁴ Az ezt követő eseményeket nehéz rekonstruálni: a történétírók megegyeznek abban, hogy Hunyadi elsőként elfoglalta a despota magyarországi birtokait, majd mikor Szerbia ellen akart indulni, Brankovics visszaszolgáltatta neki a fiát, Lászlót, aki 1448 vége óta Szendrőben volt fogságban, és békét kért tőle.¹⁷⁵ De mit tudunk valójában, és milyen céljai lehettek Hunyadinak? Összezapásokról nem tudunk, és ha hadsereggel is vonult fel a despota ellen, az csak nyomásgyakorlás céljából történhetett. Emiatt neveztek ki a Budán maradt országnagyok egy tárgyalódelegációt, és küldték el a despotához tárgyalni áprilisban.¹⁷⁶ Miközben Vitéz János váradi, Kálnói András pécsi püspök, valamint Garai László nádor és Újlaki Miklós erdélyi vajda Szendrőben tárgyalt, Hunyadi mindvégig a Duna északi oldalán, Nándorfehérváron és Kevén tartózkodott seregével.¹⁷⁷ A tárgyalódelegáció és Hunyadi fenyegető jelenléte Kevén elérte célját, és a szemben álló felek május 9-én megegyeztek egymással. A megállapodás értelmében Brankovics elismerte, hogy az 1444 óta zálogként Hunyadi birtokában lévő területek továbbra is nála maradhatnak 155 000 aranyforint értékben. A birtokok éves jövedelméből azonban 6700 forint a zálog összegének törlesztésére szolgált.¹⁷⁸ Ekkor térhetett vissza Magyarországra a túszként Szendrőben hagyott Hunyadi László is.¹⁷⁹

Úgy tűnhet, hogy a megállapodás egyoldalú volt, és kizárólag Hunyadinak kedvezett. Azonban ez nem ilyen egyértelmű. Két birtokról is tudomásunk van, amelyek 1444-ben Hunyadihoz kerültek, de 1448 után ismét a despotához kerültek vissza. Az egyik ilyen birtok Világosvár volt, amelyet 1444-ben a despota örökbirtokul adományozott Hunyadinak,¹⁸⁰ a másik pedig az Érsomlyó, amely zálogként került hozzá.¹⁸¹ Ebből láthatjuk, hogy 1450. május 9-én egy kompromisszumos megoldás született, amely hosszú távon nem oldotta meg a szemben álló felek problémáját.

Hunyadi a tavasz folyamán nemcsak a despota ellen indított támadást, hanem annak vezető magyarországi familiárisai ellen is. A kormányzó szerint a despota az ő javaslatukra és

¹⁷³ THALLÓCZY-ÁLDÁSY 158–159

¹⁷⁴ Uo.

¹⁷⁵ BONFINI 743.

¹⁷⁶ KRONOLÓGIA II. 2023. 456; DF 242298.

¹⁷⁷ Lásd 154-es lábjegyzetet.

¹⁷⁸ THALLÓCZY-ÁLDÁSY 1907. 159–162.

¹⁷⁹ GELCICH-THALLÓCZY 471.

¹⁸⁰ 1450-ben a despota tulajdona: THALLÓCZY-ÁLDÁSY 173; 1452-ben és 1453-ban Brankovics várnagyai álltak a vár élén. Engel Pál: ARCHONTOLÓGIA I. 458–459.

¹⁸¹ „[...] *extorsisset castrumque ipsius domini gubernatoris Ersomlio vocatum simulcum omnibus villis et possessionibus eiusdem.*” DF 253 500; KRSTIĆ 2015. 372.

ösztönzésükre ejtette foglyul őt. A Pataki László ellen 1450. március 13-án hozott ítélet adalékokkal szolgál Hunyadi fogságához vagy legalábbis ahogy azt Hunyadi láttatni próbálta. Az ítéletlevél szerint „*az Uhadi Cselneknek mondott Mihály vajda, a Helembai Sandrin, a Kátai Fülöp, Pataki László és a Berekszói Frank, tudniillik a familiárisaik javaslatára és ösztönzésére foglyul ejtette és a foglyot Szendrő várában a legszigorúbb őrségben és halálfélelemben tartatta és őriztette, nem is akarta őt ebből a fogságból elengedni, csak miután bizonyos megegyzéseket és kötelezettségeket efelől tőlünk behajtottak*”.¹⁸² Mit lehet tudni a nevesített személyekről? Az öt felsorolt familiáris közül négy bizonyosan magyar. Helembai Sandrin,¹⁸³ Kátai Fülöp¹⁸⁴ és Pataki László¹⁸⁵ az 1444 után Brankovics kezén maradt Abaúj és Zemplén megyei várakban töltötték be várnagyi tisztséget, ami arra utal, hogy a despota magyarországi familiárisai között vezető szerepet töltöttek be. Berekszói Frank szerepéről azonban nincs tudomásunk, 1452-től 1456-ig viszont már Újlaki Miklós valkói alispánjaként szerepel a forrásokban.¹⁸⁶ De ki lehet az a bizonyos Uhadi Cselneknek mondott Mihály vajda? A tanulmányában Kristic bizonyította, hogy Mihailo Angelović volt a forrásban Mihály vajdaként említett személy, aki fényes karriert futott be Brankovics és fia, Lázár despota udvarában.¹⁸⁷ Brankovics Lázár 1458-as halála után ő vezette a szendrői udvarban a magyar párttal szemben álló oszmán párti erőket, és a testvére, a nagyvezír Mahmud pasa segítségével el is foglalta Szendrőt. Ez azonban kiváltotta a magyarbarát párt reakcióját, akik fogságba vetették, és átadták őt a magyaroknak, akiknél két évig raboskodott.¹⁸⁸

¹⁸² „*Michaelis vayvode, Chelnek dicti de Uhad, Sandrini de Helenba, Philipi de Katha, Ladislai de Pathak et Frank de Bereko familiarium videlicet suorum captivasset et captum in castro suo Zendrew pluribus diebus sub firmissima custodia et metu mortis teneri et conservari fecisset, nec eundem de huiusmodi captivitate emittere voluisset, nisi certis pactatis et obligaminibus a nobis superinde exactis*”. Az oklevél a DF 253 500-as számával van ellátva, eredeti lelőhelye a Román Akadémia Kolozsvári Fiókjának Levéltárában található Kemény József-gyűjtemény. Az oklevelet viszonylag hamar, 1844-ben maga Kemény József adta ki. KEMÉNY 313–319. Majd a regesztáját Szabó Károly publikálta a Történelmi Tár 1890-es számában. SZABÓ 102–129, 328–359. Az oklevél nem volt ismeretlen a magyar történészek előtt, mind Teleki, mind pedig Elekes beszámolt az esetetről, de a per megemlékezésén kívül nem szólnak róla részletesebben. Legújabbán Alexander Krstic szerb történész vette elő a témát, de ő az oklevélben szereplő egyik gyanúsított, Mihailo Angelovic kapcsán foglalkozott vele, és adta ki újra latinul és szerbül az oklevelet. KRSTIĆ 2015. 359–379.

¹⁸³ Tállyai várnagy 1440–1448; regéci várnagy 1443–1444; boldogkői várnagy 1443–1453. ARCHONTOLOGIA II. 97.

¹⁸⁴ Udvari lovag 1433–1435; regéci várnagy 1456. Uo. 125.

¹⁸⁵ Tállyai várnagy 1440–1457. Uo. 187.

¹⁸⁶ ARCHONTOLOGIA I. 222.

¹⁸⁷ 1445-ben „*veliki čelnik*” méltóságát viseli, majd Brankovics halála után nagyvajda (*veliki vojvoda*). KRSTIĆ 2015. 365–366.

¹⁸⁸ PÁLOSFALVI 2013. 356.

Pataki László a vádban teljesen ártatlannak vallotta magát, ezért a kormányzó az igazának bizonyítására párbajt ajánlott fel, amit Pataki László el is fogadott.¹⁸⁹ A június 11-re kitűzött párbaj eredményéről nem maradt forrásunk, de feltételezhetjük, hogy mindegyikük ellen Pataki Lászlóhoz hasonló perek indultak. Hogy valóban volt-e szerepük Hunyadi fogságában, azt nem tudjuk eldönteni. Bár a per folytatásáról nincs információnk, valószínűleg nem marasztalták el őket, ugyanis Helembai Sandrin, Kátai Fülöp és Pataki László a továbbiakban is megmaradtak a várnagyi tisztségeikben. Ez részben az ártatlanságukat bizonyítja, részben Hunyadi és Brankovics kiegyezésének tudható be. Berekszői Frank pedig úgy tűnik, nem bírta a rá nehezedő nyomást, és elhagyta a despota szolgálatát, és Újlaki Miklós familiájába lépett be. Egyedül Mihály vajda került ki veszteséggel a perből. A Temes megyében fekvő Ohat (Uhad) nevű birtoka 1456-ban már Hunyadi János tulajdonát képezte.¹⁹⁰

Hunyadi nemcsak a forrásban szereplő személyeket gyanúsította, hanem a despota udvarában magas pozíciót betöltő raguzai polgárokat, a korábban már említett Pasquale de Sorgot és Damian de Zorzit is.¹⁹¹ Levelet küldött a Raguzai Köztársaságnak, kérve a két polgár megbüntetését. Ragusa 1450. június 2-án válaszolt, bocsánatot kért, és ígéretet tett, hogy a bűnösöket a vizsgálat lezárulta után megbüntetik.¹⁹² Bár a köztársaság a két raguzai megbüntetését ígérte, ők továbbra is a despota szolgálatában maradtak.

Az 1450. május 9-én kötött egyezés nem elégítette ki Hunyadi bosszúvágyát, és 1451 elején ismét megtámadta Brankovics birtokait. A támadás felújítására hozott döntésében nagy szerepet játszhatott a korábban idézett 1450. április 12-én kelt pápai bulla, ami teljes mértékben felmentette Hunyadit az 1448-ban Szendrőben kikényszerített és esküvel megerősített ígéretei alól. Ennek értelmében Brankovics jogtalanul tartotta megszállva Világos és Érsomlyó várait, ami feltételezhetően Hunyadi hadjáratának céljai voltak. Magáról a hadjáratról nagyon keveset árulnak el forrásaink, és szinte csak közvetett információk alapján tudjuk valamelyest rekonstruálni az eseményeket. Összecsapásról szóló forrásunk mindösszesen egy darab maradt fenn, az is nagyon szűkszavú. Liebhard Eghenvelder, Pozsony városának jegyzője, miután hazatért a temesvári útvjáról, röviden annyit jegyzett fel, hogy 1451-ben Hunyadi a despotával

¹⁸⁹ „[...] quod ipse Ladislaus de Pathak in totali premissa actione et acquisitione dicti domini gubernatoris innocens esset penitus et immunis [...] prefatusque procurator dicti Ladislai ipsum signum duelli ad nostram ternariam requisitionem benevole acceptabat.” KRSTIĆ 2015. 372–373.

¹⁹⁰ Uo. 365. CSÁNKI 1894. 54, 81, 91;

¹⁹¹ „[...] quod Pasqualis et Damianus cives nostri iu curia dicti domini despoti existentes fuerint causa discordie, differencie ac inimicie inter illustres dominacionem vestram et dominum despotum [...]”. GELCICH–THALLÓCZY 472.

¹⁹² Uo.

harcol, a fia pedig Világosvárnál táborozik a seregével.¹⁹³ A feljegyzésből a jegyző látogatásának az időpontja is kiderül. Eghenvelder és társai Szent György napja előtti pénteken (április 23-án) indultak el Pozsonyból Temesvárra, és Szent Orbán napja előtti csütörtökön (május 20-án) érkeztek vissza.¹⁹⁴ A forrásból mindösszesen annyit tudunk meg, hogy május első felében Hunyadi harcban állt a despotával, de a korábbi birtokuk, Világosvár elleni ostromot a fia, László vezette. Korábbról nem maradt fenn olyan forrásunk, amiben Hunyadi László hadvezérként tűnik fel, így elképzelhető, hogy ez lehetett az első alkalom, amikor az apja egy sereg vezetését bízta rá.

Milyen forrásaink vannak még a hadjáratról? Hunyadi április 12-én Temesvárról megparancsolja a pozsonyiaknak, hogy már az előző évben Rozgonyitól kért, Csóka nevű ágyújukat küldjék el neki a többi ágyúval együtt.¹⁹⁵ A kormányzó itineráriuma is beszédes. Az év elején hosszabb ideig tartózkodik Brankovicsnak az ország déli részén fekvő birtokain. Január 30. és február 3. között Becsén, majd március 11. és 26. között Szalánkeménben. Nyáron újra visszatér, és július 2-án Becskereken, július 6. és 8. között Becsén, július 16-án Szalánkeménen és végül július 18-án újra Becskereken tartózkodott.¹⁹⁶ További információval szolgálnak Hunyadi hadjárataról, hogy korábban Brankovics birtokában található várakban Hunyadi familiárisai tűnnek fel várnagyként. Hunyadi Gúti János nevű familiárisa április 17-én szávaszentdemeteri várnagyként tűnik fel,¹⁹⁷ Besenyői András és Temesközi Bálint pedig Kölpény várnagyai 1451. július 16-án.¹⁹⁸

Ezen információk alapján rekonstruálható Hunyadi hadjárata. Hunyadi az év elején levonult a déli végekre, ahol megszállta a despota birtokait. Az útja során nem számolhatunk jelentős ellenállással vagy ostrommal, mivel az ebben az időszakban küldött levelei közül egyiket sem keltezte táborból vagy ostrom közben. Az őszi hadműveleti szezon végeztével, kora tavasszal Hunyadi csak jelentős nehézségek árán tudott volna egy nagyobb, ostromra alkalmas hadsereget felállítani. Továbbá úgy tűnik, hogy az ostromhoz szükséges tüzérség sem állt rendelkezésére, ezért áprilisban utasította a pozsonyiakat, hogy küldjenek neki ágyúkat, és készítsenek hozzájuk kocsikat. Hunyadi március végéig tartózkodott Szalánkeménen, majd április 10-én Temesváron volt. Ekkor küldhette seregét fia vezetésével Világosvár körbezárására, amelyet a védők nem

¹⁹³ „dy zeit chriegt d' Gubnator Johannes von hwunyard mit de Tisport und sein sun lag vor vilegeswar”. PRIEBSCH 1903. 367.

¹⁹⁴ „[...] notturft gein Tumespurg [...] und am freytag vor Geory vnd chome am pfintztag vor vrbain.” Uo. A Temesvárra igyekvő társaság május 5-én még Budán tartózkodott, így legkorábban május 10. környékén érhatték el céljukat. DF 242352.

¹⁹⁵ Kronológia 459; IVÁNYI 1926. 126–127.

¹⁹⁶ ENGEL 1984B. 985.

¹⁹⁷ ARCHONTOLÓGIA I. 423.

¹⁹⁸ Uo. 348.

adtak fel harc nélkül. A kormányzó már ehhez az ostromhoz kérhette Pozsonytól az ágyúkat. A magyaroknak nem kellett sietniük az ostrommal, mivel a vár nem a határnál, hanem a végvári vonal mögött, Temesvártól északkeletre feküdt. Így nem kellett tartaniuk felmentő sereg érkezésétől, nyugodtan ostrom alá vonhatták a várat, és megpróbálhatták kiéheztetni a védőket, legalábbis addig, amíg az ágyúk meg nem érkeztek. Bár kétségesnek tartom, hogy Hunyadi szívesen szétlövete volna a várat, amit utána neki kellett volna helyreállítania. Ilyen körülmények között nyugodtan rábízhatta a hosszúnak ígérkező ostromot a fiára, ő pedig eltávozott Erdélybe, és Hunyadon, majd Szászsebesen gyűlést tartott.¹⁹⁹ Majd egy hónap múlva tért vissza Temesvárra, és ezt követően hosszabb ideig itt vagy Világosvárhoz közelben fekvő helyeken tartózkodott.²⁰⁰

Május 25-én raguzai követek keresték fel Hunyadit, és részletesen beszámoltak neki a Szent Száva hercege által ellenük tervezett akciókról és provokációkról, és a segítségét kérték.²⁰¹ Hunyadi ekkor tudatta velük, hogy ha sikerül megegyeznie a despotával, békét kíván kötni vele, ellenkező esetben pedig egy ideig szóló fegyverszünetet kíván elérni.²⁰² A békekötés okaként – aminek a raguzai követek különösen örültek – a Boszniába és egyúttal a Vukčič ellen indítandó hadjáratot jelölte meg.²⁰³ Hunyadi komolyan tervezte a hadjáratot, amelynek részleteiről a későbbi fejezetekben fogok részletesebben beszámolni. Döntésében szerepet játszhatott a politikai közvélemény és a bárók békét sürgető nyomása, valamint az is, hogy Murád 1451. február 3-i halála²⁰⁴ után a magyar rendek még nem tisztázták viszonyukat fiával, II. Mehmeddel, ellentétben Brankoviccsal, aki már májusban békét kötött vele.²⁰⁵

A békére irányuló tárgyalások csakhamar elkezdődtek. Miközben június második felében Hunyadi továbbra is Világosvár közelében, Zákánymonostoron tartózkodott, a magyar országnagyok, Vitéz János,²⁰⁶ Garai László, Újlaki Miklós és Pálóci László²⁰⁷ Nándorfehérváron tárgyaltak a despotával az „vagy örök béke, vagy egy meghatározott időre

¹⁹⁹ KRONOLÓGIA II. 2023. 459.

²⁰⁰ Május 17–19. Temesvár; május 22–26. Zákánymonostora; május 29. Arad; június 6. Lippa; június 7–8. Temesvár; június 12–27. Zákánymonostora. ENGEL 1984B. 985; Június 3-án Hunyadi Siri mező városban tartózkodik, amely Világosvár tartozéka, és annak közelében feküdt. DL 282253.

²⁰¹ Bővebben lásd Raguz és Szent Száva hercege c. fejezetet. GELCICH–THALLÓCZY 488–503.

²⁰² „[...] *el governorator ve disse ch'el intende far la paxe col signor despot, se porano esser di accordo, over non possando far la paxe cbe'l detto governorator intende far la treuga per alcun tempò col dicto signor dispot.*” Uo. 506.

²⁰³ „*Et questo vol far esso governadore per vegnir lui in persona in Bossina, prima per la sancta fede, azo che li infedeli se batezzano, et poi per augmento et exaltacion de la sacra corona di Ungaria, et per vendicar lui et noi de li soi et nostri inimisi.*” Uo.

²⁰⁴ BABINGER 1959. 61.

²⁰⁵ SPREMIĆ 1994. 362.

²⁰⁶ Vitéz János: váradi püspök (1445–1465), titkos kancellár (1453–1464).

²⁰⁷ Pálóci László: lovászmester (1438–1439), ajtónállómester (1439–1446), országbíró (1446–1470).

szóló fegyverszünet” érdekében.²⁰⁸ A kormányzó számára az ügy egyre sürgetőbbé vált, ugyanis a Felső Részeken Giskra újra háborúba kezdett.²⁰⁹ A békét végül július végén kötötték meg,²¹⁰ és augusztus 7-én írták alá Szendrőben.²¹¹

A megállapodás értelmében véget kellett vetni az ellenségeskedésnek a szemben álló felek között. Abban is megegyeztek, hogy Brankovics unokáját és Cillei Ulrik leányát immár Hunyadi fiatalabbik fiához, Mátyáshoz adják feleségül, és Erzsébetet 1453. december 6-án átadják Hunyadinak. Az egyezés előírta, hogy Erzsébet megmaradhat az ortodox hitében. Abban az esetben, ha a házasság a despota hibájából nem valósul meg, akkor Hunyadi véglegesen megtarthatja a zálog címén a kezében lévő Brankovics-birtokokat, továbbá Brankovicsnak az ország déli részén fekvő birtokait is megkaphatja, név szerint Kölpényt, Szávaszentdemetert, Szalánkemént és Zimonyt a Szerémségben, Becsét és Becskereket Torontálban, Érsomlyót Krassóban és Világosvárt Zaránd megyében.²¹²

A hosszú, több mint egy hónapig tartó tárgyalások nem eredményeztek „győztesnek” kijáró eredményeket Hunyadi számára, és jelentős kompromisszumot kellett kötnie. Továbbra is Brankovics kezén maradt Világosvár és Érsomlyó, továbbá a kormányzónak az év eleji foglaltatásait (Szávaszentdemeter, Kölpény) is vissza kellett szolgáltatnia a despotának. Hunyadinak csak halovány esélye volt, hogy visszaszerezze korábbi birtokait, és gyarapítsa a meglévők számát a despota területeivel.

Mire tudunk következtetni? Hunyadi a béketárgyalások megkezdését azzal indokolta, hogy Boszniába akar hadjáratot indítani, a mihamarabbi lezárását pedig a Giskrával kiújuló háború, valamint az új oszmán szultán és a vele tervezett fegyverszünet indokolta, amihez szükség volt Brankovicsra, aki a balkáni hatalmak között a legjobb kapcsolatokkal rendelkezett a portán. Hunyadi bár több Brankovics kezén lévő várat és várost elfoglalt, hadjáratának valódi céljait nem sikerült elérnie, és nem tudta visszafoglalni Világosvárat és Érsomlyót,²¹³ ami pedig a tárgyalási pozícióját jelentősen gyengítette. Ezért végeredményben Hunyadi semmi jelentős eredményt nem ért el a második Brankovics elleni hadjáratából.

²⁰⁸ „*aut perpetua pax aut treuga usque ad certum tempus*”. THALLÓCZY-ÁLDÁSY 379.

²⁰⁹ TÓTH-SZABÓ 1917. 248.

²¹⁰ A békekötésről a Szendrőben tartózkodó raguzai követek július 31-én tájékoztatták a köztársaságot. Az erről szóló követutasítást Thallóczy helytelenül 1452-re datálta. GELCICH–THALLÓCZY 514; DAD, Lettere di Levante. Vol. 15. fol. 138–139.

²¹¹ Garai László által kiállított példány: TELEKI X. 305–312; Brankovics példánya: GENUS, INCUNABULA 149–157.

²¹² TELEKI X. 305–312.

²¹³ Bár nem tudjuk alátámasztani forrásokkal, a béke alapján nyilvánvalónak tűnik Világosvár ostromának kudarca, mivel ha Hunyadi sikeresen visszafoglalta volna, nem valószínű, hogy újra lemondott volna róla.

Brankovics és Hunyadi kapcsolatának alakulása Konstantinápoly bukásáig

Hunyadi maga számára nem ért el eredményt a békével, viszont a királyságnak annál inkább. A béke megkötése után a despota azonnal elkezdett a török–magyar fegyverszünet megkötésén dolgozni. A nyár eleje óta a török vazallus Szent Száva hercegével harcban álló raguzaiak megkérték a despotát, hogy járjon közben az érdekükben az új szultánnál.²¹⁴ Brankovics azonban nem küldte el azonnal a követeit a portára, hanem kivárta, hogy Hunyadival ratifikálják az új békét.²¹⁵ A döntésének az volt az alapja, hogy a Szent Koronához tartozó Raguzát a török–magyar fegyverszüneten keresztül próbálja meg megvédeni az oszmán vazallus Stefan Vukčić Kosačával szemben a portán, ami, mint majd láthatjuk, részben sikerült is neki.²¹⁶ A despota követei ezt követően elindultak Drinápolyban, és próbálkozásait végül siker koronázta. 1451. november 24-én megkötötték a 3 évre szóló magyar–török fegyverszünetet.²¹⁷

Itt nem térünk ki a teljes fegyverszünetre, csak a despotátussal kapcsolatos részeket mutatjuk be. A fegyverszüneti szerződésben Szerbia központi szerepet kapott, ami a közvetítő szerepnek köszönhető. A despotának a két szerződő féllel szembeni helyzete lényegében nem változott, és kapcsolatát formálisan nem befolyásolta ez a fegyverszüneti megállapodás, de biztosítékokat kapott mindkét oldalról. A szerződésben előírták, hogy a despota három évig békében fog élni a szultánnal, majd ennek lejárta után továbbra is békében maradnak a korábbi, 1451 májusában kötött fegyverszünet alapján.²¹⁸ Ugyanezt megismételték Hunyadival kapcsolatban is. Csak a szultán felé fennálló kötelezettségeit említik, a Magyarországgal szembeni kötelezettségeit nem. Továbbá elismerik a despota Boszniában lévő birtokait (Srebrenica), és megfenyegetik azokat, akik nem adják vissza neki ezeket.²¹⁹ Mivel ez a boszniai királyra vonatkozott, egyértelmű, hogy a szerződő felek újabb engedményt tettek a despota javára.

A béke (despota–kormányzó) és a fegyverszünet (magyar–török) következtében békésebb időszak kezdődött a déli végeken, így a despota és Hunyadi is másfelé fordíthatták figyelmüket. A fegyverszünet alapján a Szent Száva hercegének be kellett volna fejeznie a Raguzával szemben folytatott háborúját, és vissza kellett volna szolgáltatnia az elfoglalt területeket.²²⁰ A herceg ezt csak rövid időre, a szultáni követ Raguzában tartózkodása alatt tette meg 1452

²¹⁴ BOŽIĆ 1952. 119; NOTES ET EXTRAITS II. 453.

²¹⁵ GELCICH–THALLÓCZY 517.

²¹⁶ A török–magyar fegyverszünet egyik fő pontja, hogy a herceg köteles visszaadni Raguzának a tőle elvett várakat. CÎMPEANU 2021. 267; Részletesen lásd a Raguzai és a Szent Száva hercegének konfliktusa c. fejezetben.

²¹⁷ Uo. 23–27. Jorga oklevélkiadása a fegyverszünet megkötésének dátumát pontatlanul, november 20-ra datálja. A helyes dátumra lásd: ČIRKOVIĆ 1971. 104. 7. l.j; Hunyadi 1452. február 6-án Brassóban jelentette be a fegyverszünet megkötését. TELEKI X. 322–323.

²¹⁸ [...] *remaneant cum pace, sub eadem pacis constitutione, sub qua, ante hanc presentem dispositionem, inter ipsum dominum dispositum [= despotum] et nos iuratum fuerit.* CÎMPEANU 2021. 267–268.

²¹⁹ Uo.

²²⁰ Uo. 24.

februárjában, majd annak távozta után újra megszállta a területet, és a háború újra fellángolt. Ezért Raguza Hunyadi és Brankovics közbenjárását kérte a portán, akik követei közösen tárgyaltak Drinápolyban a köztársaság érdekében, kisebb-nagyobb eredménnyel.²²¹

A despota, kihasználva a békét, újra kísérletet tett az alsó-zétai birtokainak elfoglalására. Míg a despota Hunyadival hadakozott, a velenceiek kibékültek Stefan Crnojevićsel, a despota fő zétai szövetségesével. 1451-ben Velence azt a javaslatot tette, hogy ha Crnojević aláveti magát Velencének, és megszakítja kapcsolatait Szerbiával, évi ötszáz dukátos juttatást kap, és elismerik Zéta nagyvajdájának. A tárgyalások alatt Stefan vitába keveredett testvéreivel, akik feltételezhetően hűségesek maradtak Szerbiához. Stefan legyőzte őket, megszerezve földjeiket, és Zéta legnagyobb hatalmú emberévé vált. A megállapodást végül valamikor 1451 végén ratifikálták, szövetséget kötve a szerb despota ellen.²²² Az első, török segédhadakkal kiegészült szerb hadsereget Altoman vajda vezette 1452. áprilisában Alsó-Zetába, de Crnojević velencei segítséggel visszaverte őket. A despotának nem sikerült jelentős eredményt elérnie, így újabb hadsereget küldött, amelyet sógora, Thomas Kantakouzenos²²³ vezetett. Crnojević a második sereget is legyőzte szeptemberben, súlyos vereséget mérve rájuk. A vajda ezután ellentámadásba ment át, és szinte a teljes Felső-Zetát elfoglalta és velencei uralom alá kényszerítette.²²⁴ A despotának ez volt az utolsó esélye, hogy önálló külpolitikát folytasson, és visszaszerezze a korábban elvesztett területeit. Az ezt követő események kényszerpályára terelték, ami miatt a magyarok, különösen Hunyadi védőszárnyai alá kellett húzódnia.

Amikor II. Mehmed 1451 februárjában trónra lépett, ügyesen biztosította birodalma stabilitását, hogy zavartalanul készülhessen Konstantinápoly ostromára. A fegyverszüneti szerződésekkel nyugati irányból is biztosította magát. Elcsendesítette a lázadó janicsárokat, és megölte testvérét, ezzel törvényesítve a testvérgyilkosságot a trónváltások során. Megerősítette a vezíreket és apja méltóságait, így a hatalomváltás belső zavarok nélkül zajlott le. Majd Anatóliába ment, ahol sikeresen leverte Karamánia urának, Ibrahim bégnek a lázadását, és ezáltal békét teremtett a Birodalmában. Majd Konstantinápoly ostromának előkészületéhez fogott. 1452-ben megépítette a várostól északra, a Boszporusz legszűkebb részén Rumeli Hisar erődítményét, és az egész telet az ostromhoz szükséges előkészületekkel töltötte.²²⁵ 1453 kora tavaszán a szultán összegyűjtötte seregeit, ami alól a vazallus államok se bújhattak ki, így

²²¹ Részletesebben lásd a Raguza és a Szent Száva hercegének konfliktusa c. fejezetben. BOŽIĆ 1952. 124–125.

²²² SPREMIĆ 1994. 378.

²²³ Thomas Kantakouzenos (†1463) bizánci arisztokrata, a Kantakouzenos család tagja, aki a szerb udvarban élt, Branković György despota hadvezére volt. Testvére, Iréné, a despota felesége.

²²⁴ Az eseményekre lásd: Uo. 380–381; FINE 1994. 560–561.

²²⁵ A készülődésre és az ostromra lásd bővebben: BABINGER 1959. 64-98; RUNCIMAN 2000.; CROWLEY 2016.

Brankovicsnak is el kellett küldenie seregeit. Konstantin Mihailovic szerint a török császár követet küldött a despotához, hogy küldjön 1500 lovast a korábbi megállapodásuk alapján, arra hivatkozva, hogy miután befejezi Rumeli Hisar erődítményét, a karamánok ellen szándékozik vonulni. A despota, mivel nem ismerte a szultán valódi szándékát, elküldte csapatait az ostromhoz. A szerb katonák, miután értesültek, hogy nem Kis-Ázsiába, hanem Konstantinápoly ostromához vezénylik őket, vissza akartak vonulni, de halálos fenyegetés hatására mégis részt vettek az ostromban.²²⁶

A szerb janicsár elbeszélésében, már csak a származásából adódóan, egyértelműen felfedezhető az elfogultság a despota irányába. Az, hogy a szultán, a karamán hadjáratra hivatkozva kérte a despotától a csapatokat, és a despota ezért küldte őket harcba, valószínűleg csak a szerző próbálkozása a despota felmentésére. Már az ostromot megelőző évben szinte a teljes nyugat tudatában volt, hogy a szultán ostrom alá fogja venni Konstantinápolyt, és teljesen elképzelhetetlen, hogy a portán jó kapcsolatokkal és információkkal rendelkező Brankovics ne lett volna tisztában az eseményekkel. Egyszerűen nem volt más választása. Ha visszautasítja a szultánt, tarthatott annak megtorlásától, ami az országa újbóli elvesztésével járhatott volna. Így akaratán kívül, de csapatai részt vettek az ostromban, ami 1453. május 29-én Konstantinápoly végét jelentette.²²⁷

Szerbia végórái

Brankovics számítása nem jött be, és katonáinak az ostromban való részvétele nem védte meg az immár a világ meghódítására készülő szultántól. Már a nyár elején olyan hírek kaptak szárnyra szerte Európában, hogy a szultán bizonyos területeket követel a despotától. Angelo Giovanni Lomellino, Péra utolsó podestája az 1453. június 23-án a Genovának küldött, az ostrom részleteiről beszámoló leveléből megtudhatjuk, hogy a szultán bizonyos területeket követelt a despotától, amelyeket apja (Murád) birtokolt, de a despota nem akarta átadni azokat.²²⁸ Egy traui humanista, Johannes Sobota július 24-én kelt leveléből már a követelt városok nevét is megtudjuk: a szultán Galambócot és Szendrőt követelte, amelyek a magyar határon fekszenek, és ahonnan könnyedén indíthatott volna támadást a magyarok ellen.²²⁹ Az

²²⁶ MIHAILOVIĆ 2011. 46–47.

²²⁷ Brankovics büntudatát és sajnálatát jól illusztrálja, hogy száz apácát kiváltott a törökök fogságából, több bizánci nemesnek értékes ajándékokat adott, hogy megvásárolhassák szabadságukat. A török hadi zsákmányból egyházi értékeket szerzett meg. SPREMIĆ 1994. 405.

²²⁸ LA CADUTA 48.

²²⁹ „[...] *imperator Teucorum a Georgio despote petit, ut duo oppida sibi tradat: Golumbac et Smedrovo, oppida munitissima, ex quibus facillimus aditus in Panoniam est Georgius despotus vehementer trepidat.*” PRILOZI ZA SBIRKU 151–152.

ostrom után fogságba eső, de szerencsésen megmenekülő pápai legátus, Kijevi Izidor az 1453. július 8-án a pápának írott levelében Galambócot és Szendrőt, valamint Nándorfehérvárt is a célpontok közé sorolja.²³⁰ A veszélyt nemcsak a despota, hanem a népe is érzekelte, akik Aeneas Silvius Piccolomini beszámolója szerint naponta érkeznek Ausztriába, és beszámoltak arról, hogy a despota biztonságba helyezte értékeit.²³¹

Brankovics szeptemberben Itáliába küldte a kiváló raguzai diplomatáját, Junius de Gradit.²³² Első útja V. Alfonzhoz vezetett, akitől segítséget remélt a törökök ellen. A tárgyalások lefolyásáról nem tudunk sokat, de fennmaradt Alfonznak V. Miklós pápához szóló október 8-i ajánlólevele, amiből értékes információkat nyerhetünk Brankovics kéréséről. Ebből megtudhatjuk, hogy Mehmed szultán nagy erőfeszítéseket tesz, hogy a despotát a saját oldalára állítsa, és ha a szerbek nem kapnak segítséget, kénytelenek lesznek engedelmeskedni az oszmánoknak. Ezért Alfonz arra kéri a pápát, hogy hallgassa meg a követet, és nyújtson segítséget a szerbeknek és a magyaroknak, továbbá maga is ígéretet tesz, hogy képességei szerint támogatni fogja őket.²³³ Mint láthatjuk, a raguzai követ részletesen tájékoztatta a királyt Szerbia helyzetéről, amelyet a szultán nyomás alatt tartott. Bár nincs rá bizonyítékunk, a magyarok említése sejtetni véli, hogy nekik is tudomása lehetett Brankovics követségéről.

A követ október második felében, a legideálisabb időpontban érkezett a pápai udvarba. V. Miklós szeptember 30-án hirdette ki a keresztes hadjáratot, és követei szerte Itáliában és azon túl is ennek megvalósításán dolgoztak.²³⁴ A tárgyalás után a pápa október 24-én egy bullát bocsátott ki, amelyben védelmébe veszi a despotát, a családját és alattvalóit, és kiátkozással fenyegeti meg mindazokat, aki bármi sérelmet okoznak neki, miközben ők a török ellen harcolnak.²³⁵ És mindenkit felszólít, hogy „*a fent említett törökök és hitetlenek kiirtásában és összezavarásában tanácsaikkal és megfelelő támogatásukkal segítsék*”.²³⁶ Ugyanezen a napon

²³⁰ „[...] *deinde praeparat se cum infinito exercitu ad tres urbes solidas et potentes prope Danubium sitas transmigrare et eas expugnare et devastare, videlicet unam quam Peristerii nuncupamus, aliam Fendorabium, aliam vero Bellestadium; et sic proponit totam transcurrere Ungariam eamque perdere et delere [...]*”. LA CADUTA 86–88. Attól függetlenül, hogy Kijevi Izidor 1440-ben járt Magyarországon, és nem csak másodkézből ismerhette a megnevezett városok neveit, azonosításuk nehéz feladat. A kontextus ismeretében jelenleg elfogadjuk Pertusi feloldását: Peristeri [= Galambóc], Fendorabio [= Szendrő] e Bellestadio [= Nándorfehérvár?]. Izidor magyarországi útjáról legújabbban: PÁLOSFALVI 2020. 95–98.

²³¹ „*Hec ego non tuis solum litteris edoctus sum, verum etiam ex his, qui de Rascia dietim ad nos convolant. ab his asseritur dispotus, que pretiosa et carissima sibi sunt, in abdita loca deportasse*.” DER BRIEFWECHSEL III. 281.

²³² A követéről bővebben: IVANOVIĆ 2016. 266–267.

²³³ THALLÓCZY-ÁLDÁSY 171–172.

²³⁴ SETTON 1978. 150–151.

²³⁵ ANTONOVIĆ 1993. 65; A bulla legújabb kiadása: BULA PAPE 71–72.

²³⁶ „[...] *in exterminium et confusionem dictorum Teucrorum ac infidelium suis assistant consiliis et favoribus opportuniter*.” Uo. 71. Ezen felül a pápa megtiltotta, hogy bárki megkárosítsa a szerb templomok képeit, valamint megerősítette, hogy György despota és hívei szabadon gyakorolhatják a firenzei zsinaton elfogadott görög rítust anélkül, hogy más szertartásokra kényszerítenék őket.

a Regesta Vaticanába bejegyezték, hogy a pápa parancsot adott a despotának, hogy harcoljon a törökök ellen.²³⁷

Gradi a hazaúton még egyszer meglátogatta Alfonzt, aki biztosan kíváncsi volt a pápánál tett látogatás eredményeire. Ekkor a király közölte a követtel a tervét, amiről majd Gradi fog beszámolni a despotának, viszont megkérte Brankovicsot, hogy a következő februárban ismét küldjön követséget Itáliába, hogy „*buzdítsa a keresztény uralkodókat és fejedelmeket, hogy készüljenek fel a keresztények védelmére, mert mi is felajánljuk, hogy lehetőségeinkhez mérten mindent megteszünk.*”²³⁸ Az üzenet a pápa keresztes és béketörekvéseiben értelmezhető, aki a keresztes bulla kiadásával egy időben béketárgyalásokat indított az itáliai háborúk lezárására. Alfonz pedig a háború lezárásának reményében kérhetett új küldöttséget a despotától.

1454 februárjára a helyzet megváltozott, és nem tudunk új követség küldéséről. Több esemény is hozzájárulhatott ehhez a változáshoz. Egyrészt az olasz béketárgyalások folyamatosan zajlottak, és a tél végére a felek még mindig nem kötöttek békét.²³⁹ Másrészt 1454 januárjában Johannes de Castiglione pápai legátus megérkezett V. Lászlóhoz Prágába, hogy az indítandó keresztes hadjárat részleteit megtárgyalja. A legátus a prágai udvarból továbbment a februári magyar diétára, ahol a despota követei is megjelentek.²⁴⁰ Az országgyűlés lefolyásáról kevés információ van, de a királyi proposíciókból kiderül, hogy a despota helyzetét is tárgyalták, hasonló kontextusban, mint ahogy azt Itáliában tették. A források szerint a despota követeket és leveleket küldött a királyhoz, jelezve, hogy amennyiben nem kap segítséget, kénytelen lesz megállapodást kötnie a szultánnal.²⁴¹

Annak ellenére, hogy korábban biztosak voltak abban, hogy a törökök támadást fognak indítani a magyarok ellen,²⁴² az országgyűlésen végül sem a despotáról, sem a keresztes hadjáratról nem született döntés. Ezt azzal indokolták, hogy a törökök betartják a még 11 hónapig érvényes fegyverszünetet.²⁴³ Az információt maga a despota továbbította a magyaroknak,²⁴⁴ akik emiatt

²³⁷ LUKCSICS 324.

²³⁸ „[...] *ut scilicet in mense Februarii proxime futuri etiam alium oratorem vestrum ad sollicitandos principes et dominos chrystianos, ut ad defensionem Chrysti fidelium sese preparerè mittere velitis, nam nos etiam pro facultate nostra facturos esse offerimus.*” FRAGMENTI RELATIVI 69.

²³⁹ A békét 1454 április 9-én kötötték meg Lodiban. SETTON 1978. 140.

²⁴⁰ GELCICH–THALLÓCZY 545. KRONOLÓGIA II. 2023. 471.

²⁴¹ „[...] *et literas et homines despoti habuit ac etiam aliorum, [...] spes et fiducia detur Despoto ne deficiat vel cum Turcis aliquod pactum ineat Regno nocivum.*” BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE 246.

²⁴² Lásd az 1454. januári országgyűlés végzéseit.

²⁴³ DER BRIEFWECHSEL III, 1918. 457.

²⁴⁴ A hipotézist kifejtését lásd az Remény egy új fegyverszünetre c. fejezetet.

elhalasztották a fenn említett döntések meghozatalát, és Hunyadi – valószínűleg az országgyűlésen – megbízta Brankovicsot egy új fegyverszünet előkészítésével.²⁴⁵

A despota azonnal követet küldött a portára, ahol Brankovics május 31-i beszámolója szerint a szultán már összegyűjtötte haderejét, hogy megtámadja Nándorfehérvárt vízen és szárazföldön egyaránt.²⁴⁶ Brankovics beszámolója szerint a követnek sikerült meggyőznie a szultánt, hogy álljon el az ostromtól, és hosszabbítsa meg az 1451-ben kötött fegyverszünetet a magyarokkal. A törökök azonban gyors választ vártak a magyaroktól, hogy valóban kívánják-e a fegyverszünet megkötését, mivel gyanították, hogy a magyarok csak időhúzásra használják fel a tárgyalásokat, hogy a szultán kifusson a hadjárati szezonból.²⁴⁷ Ezért Brankovics május 31-én arra kérte a magyarokat, hogy minél hamarabb tartsanak gyűlést Szegeden, és küldjenek neki egy pecsétekkel ellátott írásos bizonyítékot a fegyverszüneti szándékukról, amit továbbítani tud a szultánnak.

Felmerülhet a kérdés, hogy miért nem keltett gyanút Brankovicsban az oszmánok azon állítása, miszerint attól tartanak, hogy a magyarok csak időhúzásra használják a fegyverszüneti tárgyalásokat. A tárgyalások során azonban az oszmánok meggyőzően képviselheték álláspontjukat, hivatkozva az 1444-es békére vagy a szervezés alatt álló keresztes hadjáratra, amelyről az oszmánok jó hírszerzésük révén már bizonyára tudomással bírtak. Ezért nem kelthetett gyanút Brankovicsban, és valóban elhitte a szultán állítását. A szultánnak azonban esze ágában sem volt meghosszabbítani a fegyverszünetet, és miközben a magyarok a fegyverszünetről tárgyaltak, ő megtámadta a felkészületlen Szerbiát.

Brankovics a tárgyalások alatt mindvégig szorosán együttműködött Hunyadival,²⁴⁸ és közösen harcoltak 1454-ben a támadó török sereg ellen.²⁴⁹ Miközben az országnagyok július 13-án összegyűltek Szegeden, a szultán ezalatt személyesen támadta meg Szerbiát, és ostrom alá vette Brankovics székhelyét, Szendrőt. A despota az ostrom elől a családjával együtt Becsére menekült. Hunyadi a hírek hallatán nem tétlenkedett. Augusztus 5-én Becsén van

²⁴⁵ „[...] eoque tunc intimaverat nobis magnificus Johannes de Hunyad comes perpetuus Bistriciensis, filius noster, ut laboraremus, qualiter possemus inducere imperatorem Turcarum ad componendas Trewgas pacis cum serenissimo domino Ladislao rege etc. et prefatis dominis baronibus.” ZICHY XII. 237.

²⁴⁶ „[...] ut se ad obsidendam Nandoralban moveat et Galeas per Danubium de Bidinio, vulgo Bodon, similiter sub ipsam Albam adducat, ut tandem eam per aquam, quam per terram obsideat expugnando.” Uo. 238.

²⁴⁷ „[...] et pro tanto citissime laborant pro habenda relacione perfecta.” Uo.

²⁴⁸ A tavasz folyamán közösen, a követeik útján tájékoztatták a királyt a fegyverszüneti tárgyalások elkezdéséről. Hunyadi Sári Péter kancellárját, Brankovics pedig Helembai Sandrint küldte a királyhoz. „[...] egregii magistri Petrus cancellarius noster et Sandrinus de Helenda quos pro facto Turcorum prefatus dominus despotus et nos ad regiam transmisisimus maiestatem redibunt.” DL 81166. Helembai Sandrin ugyanaz a személy, akit többek között Hunyadi 1450-ben megvádolt, hogy az ő tanácsára ejtette fogságba Brankovics Hunyadit. Ez is bizonyítja, hogy Hunyadi akkori vádja koholmány volt.

²⁴⁹ Szendrő ostromára és a hadjáratra részletesen lásd Az 1454-es szerbiai hadjárat c. fejezetet. PÁLOSFALVI 2018. 171.

Brankovicsnál,²⁵⁰ majd augusztus 7-én Nándorfehérváron.²⁵¹ A szultán, miután értesült Hunyadi Nándorfehérvárra érkezéséről, felhagyott az ostrommal, és Szófiába vonult vissza.²⁵² A gyülekező magyar sereg szeptember első felében érte el azt a létszámot, hogy Brankovics nyugodtan visszatérhetett Szendrőbe.²⁵³

Akárcsak 1443-ban, 1454-ben a magyarok „megkérték az árát” a szerb hadjáratnak. Miután visszatért Szendrőbe, a despota szeptember elején átadta a magyaroknak Szabács és Zsarnó várát, és pénzt adott Hunyadinak, aki egy 8000 fős hadsereget gyűjtött össze.²⁵⁴ A magyar sereg szeptember 29-én kelt át a Dunán, és gyorsított menetben mindösszesen négy nap alatt érte el Krusevácot, felkészületlenül érve ezzel a II. Mehmed által hátrahagyott, a raguzai források szerint 32 000 fős török hadsereget,²⁵⁵ majd október első napjaiban egy meglepetésszerű támadással legyőzte őket.²⁵⁶ A Feriz bég vezette török sereg vereségének mértékék jól mutatja, hogy ő és további 18 előkelő fogságba esett, a hadsereg másik két vezetője pedig elesett a harctéren.²⁵⁷

A győzelem után Hunyadi feldúlta Pirotot, majd ezután északnak fordulva, Vidin környékét felégetve november 10-én visszatért Nándorfehérvárra.²⁵⁸ Hunyadi hadjáratával egyidejűleg a szerbek önállóan is harcoltak a despotátus déli területein, amelyről a szerb janicsár, Konstantin Mihailovic emlékiratából értesülhetünk.²⁵⁹ Két sereg szállt szembe a törökökkel: az egyik Sitnicánál, a Koszovói-mezőn, a másik pedig Leskovacnál, Dubočica környékén. A despota azt tanácsolta nekik, hogy ne bocsátkozzanak harcba, és azt javasolta, hogy ideiglenesen akár engedelmeskedjenek a szultánnak, és megígérte, hogy egy magyar sereggel felszabadítja őket. A második sereg vezetője, Nikola Skobaljić vajda azonban nem maradt passzív, és bátran harcolva szeptember 24-én legyőzött egy, a Vranje közelében előrenyomuló török sereget.²⁶⁰ A kruseváci csata után a magyar sereg vélhetően rövid ideig egyesült is az utóbbi szerb sereggel, de miután Hunyadiék továbbvonultak, a szerbek ismét magukra maradtak, és november 16-án a szultáni seregtől vereséget szenvedtek.²⁶¹

²⁵⁰ DL 93254.

²⁵¹ TELEKI X. 1853. 430–431.

²⁵² Uo. 430.

²⁵³ THALLÓCZY-ÁLDÁSY 187.

²⁵⁴ „*Lo dispoto [...] haveva dato dinari per fare gente in modo che congreco uno gran numero di Ungari et el conte Janes vayvoda cum la sua gente et cum il figliolo suo gli vene in soccorso cum piú di cavali octo milia.*” Uo.

²⁵⁵ Hunyadi III. Frigyes császárnak írt 1454 november 10-én kelt levelében 32 ezer törökről ír. DRTA ÄR XIX/3 57; A raguzaiak 30 ezerről tudnak. THALLÓCZY-ÁLDÁSY 189.

²⁵⁶ Uo. 187–189.

²⁵⁷ Uo. 187.

²⁵⁸ DRTA ÄR XIX/3 54–60.

²⁵⁹ MIHAILOVIĆ 2011. 49–50.

²⁶⁰ MIHAILOVIĆ 2011. 49–50; SPREMIĆ 1994. 422–423.

²⁶¹ Uo.

A hadjárat nagy lelkesedést váltott ki Magyarországon és Európában is, és ismét egy nagy keresztény keresztes hadjárat tervei kezdtek kibontakozni. Hunyadi amint visszatért Magyarországra, november 10-én levelet írt III. Frigyes császárnak, és beszámolt a hadjáratról.²⁶² A nyugat felé tett intézkedések egyértelműen arra utalnak, hogy a hadjárat célja egy az 1443-as hadjárathoz hasonló, nemzetközi törökellenes összefogás létrehozása lehetett, aminek a kihirdetett keresztes bullával és a törökellenes birodalmi gyűlésekkel megteremtődtek a keretei. Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a raguzaiak már október végén értesültek arról, hogy a törökök hajlandónak mutatkoznának békét kötni a magyarokkal, és annak érdekében, hogy őket is vegyék be az új fegyverszünetbe, november 2-án követet küldtek Szendrőbe.²⁶³ Mire a raguzai követ Szendrőbe érkezett, a magyar–szerb követség már úton volt a portára.²⁶⁴ Ezek alapján láthatjuk, hogy Hunyadi és Brankovics nem hitt a nagy keresztes hadjáratban, és a hadjárat célja, az erődemonstráció mellett, egy új fegyverszünet kikényszerítése lehetett.

A szultánhoz küldött szövetség azonban nem járt sikerrel, és 1454. december végére visszatértek Szendrőbe.²⁶⁵ 1455 januárjában a raguzaiak már tudták, hogy a magyar küldöttség eredménytelenül tért vissza a portáról, és hogy a törökök ismét be fognak törni a despotátusba. „*Nincs remény a békére, csak háborúról van szó*”.²⁶⁶ Miután egy új fegyverszünet megkötésének reménye szertefoszlott, Brankovics ismét Junius de Gradit küldte Itáliába,²⁶⁷ hogy segítséget kérjen. Erre most jobb lehetőség kínálkozott, ugyanis az előző évben a pápának sikerült békét közvetítenie az Itáliában harcoló felek között. Ezúttal a magyarok követe, Vetési Albert is csatlakozott, és közösen látogatták meg az olasz udvarokat. Segítség reményében látogatást tettek Velencében, Milánóban és a pápánál is.²⁶⁸ Rómába érkezésük egybeesett V. Miklós pápa végnapjaival és az új pápa, III. Kallixtus megválasztásával. A követségük kézfogható eredményéről nincs tudomásunk, de valószínű, hogy jelentős részük lehetett abban, hogy az új pápa a trónra lépése után szinte azonnal, május 15-én kiadta az „*Ad summi apostolatus apicem*” című keresztes bulláját, amelyben megújította V. Miklós bulláját, és gyakorlati pontosításokkal látta el.²⁶⁹

Az Itáliába küldött követséggel párhuzamosan a Német-római Birodalomban is folytatódtak az 1454-ben elkezdett birodalmi gyűlések. A szerény eredményeket hozó regensburgi és frankfurti

²⁶² DRTA ÄR XIX/354–60.

²⁶³ GELCICH–THALLÓCZY 560.

²⁶⁴ Dušanka Dinić-Knežević: Dubrovnik i Ugarska u srednjem veku. Prosveta, 1986. 125–126.

²⁶⁵ BOŽIĆ 1952. 135.

²⁶⁶ „*pacis spes nulla, sed nihil nisi de bello agitur*”. DAD, Lettere di Levante. XVI. f. 247.

²⁶⁷ THALLÓCZY–ÁLDÁSY 191.

²⁶⁸ FRAKNÓI 1898. 36–37; SPREMIĆ 1994.427.

²⁶⁹ SETTON 1978. 165.

Reichstag után immár Bécsújhelyre, III. Frigyes császár székhelyére hirdették meg 1455 tavaszára. A magyar rendek is képviseltették magukat a gyűlésen, bízva Hunyadi előző évi szerbiai hadjárata okozta lelkesedésben. Magyar részről Szécsi Dénes esztergomi érsek, Vitéz János váradi püspök, Garai László nádor, Pálóci László országbíró és Újlaki Miklós erdélyi vajda jelent meg. Magának Hunyadinak is meg kellett volna jelennie a gyűlésen, de a főkapitány végül nem ment.²⁷⁰ A gyűlésen nem sikerült megállapodni a keresztes hadjárattal kapcsolatban, így az április 12-én megérkező pápa halálhíre jó ürügyként szolgált a gyűlés feloszlására.²⁷¹ Az oszmán fenyegetés árnyékában azonban Magyarországnak muszáj volt lépéseket tennie. Mivel Magyarország és Szerbia ismét nem számíthatott nemzetközi segítségre, az országnagyok júniusra egy gyűlést hívtak össze, ahova magát a királyt is várták.²⁷² A helyzet súlyosságát jól szemlélteti, hogy a gyűlésen Brankovics György is megjelent. A győri gyűlés határozatai egy hihetlenül nagy sereg felállításáról szóltak. Hunyadi a jelen lévő Kapisztrán Jánosnak egy grandiózus tervet mutatott be, amit a szerzetes továbbküldött a pápának június 21-én: maga részéről 10 000 lovast, a király részéről további 20 000 katonát ajánlott fel,²⁷³ és a „*szerb despota, bár nagyon megkárosodott, felajánlotta, hogy tízezer katonát állít ki*”.²⁷⁴ A Hunyadi által felállítani kívánt sereget pedig a pápa, V. Alfonz, az itáliai államok és Jó Fülöp burgundi herceg segítségével 100 000 főre duzzasztaná fel, amivel nemcsak Európából űzné ki a törököt, hanem Jeruzsálem visszafoglalását is lehetségesnek tartja.²⁷⁵ Ugyanakkor Hunyadi a korábbi tapasztalatai alapján nem tett fel mindent a nyugati segítség halovány reményére, és ahogy a tél folyamán, a győztes szerbiai hadjárata után, követet küldött a szultánhoz egy új fegyverszünet kötésének céljából.²⁷⁶

Brankovics nem alaptalanul volt jelen személyesen a győri gyűlésen. A törökök, ahogy már a tavalyi év végén várható volt, folytatták a despota területeinek támadását. A szultán tanult az előző évi hibájából, és ezúttal nem egyenesen a fővárost vette célba, hanem a despota fő bevételeinek számító Novo Brdot, ami a despotátus déli részén feküdt, távol a magyar határtól, így a törököknek nem is kellett számítani a magyarok segítségére. A szultán Ruméliából és Anatóliából egyaránt összegyűjtötte a hadseregét, és április második felében nekikezdett Novo Brdo ostromának. Az ostrom negyven napig, 1455. június 1-ig tartott, amíg az ágyúk a falakat

²⁷⁰ KRONOLÓGIA II. 2023. 476.

²⁷¹ ELEKES 1952. 432–433.

²⁷² ZICHY IX. 498, 501.

²⁷³ CAPESTRANO 179.

²⁷⁴ „*despotus autem Rasciae, quamvis valde damnificatus sit, obtulit se paraturum decem millia.*” Uo.

²⁷⁵ Uo.

²⁷⁶ Hunyadi Vizaknai Miklóst, korábbi alkormányzóját küldte a Portára. DL 48280. A tárgyalás eredményéről nincs forrásunk, így valószínűleg sikertelen volt.

nem rombolták le teljesen.²⁷⁷ Konstantin Mihajlović, aki az ostrom után került oszmán fogságba, és majd utána képezték ki janicsárrá, visszaemlékezésében hosszasan beszél az ostromról. Elmondása szerint a szultán azzal az ígérettel foglalta el a várost, hogy nem visz el fiatal nőket és fiúkat. Miután a város megadta magát, a szultán elrendelte a városkapuk bezárását, és csak egy ajtót hagyott nyitva. A lakosoknak megparancsolta, hogy ezen az ajtón keresztül távozzanak, és hagyják hátra a javaikat. Maga a szultán állt a kapuban, és elrendelte, hogy a legelőkelőbb embereket végezzék ki, a többieket pedig küldjék vissza a városba. Konstantin Mihailovic úgy tudja, hogy mintegy 74 nőt szétosztott a katonái között, 320 fiatal férfit pedig magához vett és Anatóliába küldött.²⁷⁸ A Novo Brdo elfoglalását követő hetekben a törökök elfoglalták a szerb despotátus egész délnyugati részét, Vuk Brankovics egykori területét.²⁷⁹

Novo Brdo elestéről a despota a júniusi győri gyűlésen értesült, és a hír következtében ajánlott fel Hunyadi és a kereszties hadsereg számára 10 000 katonát.²⁸⁰ Ha a Hunyadi tervét túlzásnak tartjuk, abban biztosak lehetünk, hogy az országának fő jövedelemforrását és országának egy jelentős részét elvesztő despota komolyan gondolhatta a katonai felajánlását. Azonban nem elégedett meg a győri gyűlés ígéreteivel, és a nyár folyamán Bécsbe ment V. Lászlóhoz.²⁸¹ A király, elfoglalva saját gondoljaival, a következő évre egy gyűlés összehívását javasolta. Brankovics azonban belefáradt a gyűlésekbe. Kézzelfogható és gyors segítséget kért, de látta, hogy az nem érkezik meg, ezért visszatért Szerbiába.²⁸²

Az 1454-es és 1455-ös hadjáratok után a despota egy katasztrófa szélére sodort országba érkezett. Novo Brdo 1455-ös eleste után számos szerbet megöltek, míg másokat erőszakkal Anatóliában és Perzsiában telepítettek le.²⁸³ Azok, akiket nem ejtettek foglyul, vagy akik elkerülték a rabszolgasorsot, az éhínség és a pestis elől északra, Magyarország felé, vagy nyugatra, a tengerpart felé menekültek. Egy csoport szerb menekült eljutott Jajca városába és Északkelet-Bosznia régiójába, de a többség a tengernél kereste a megváltást, különösen Ragusa

²⁷⁷ BABINGER 1959. 126–127.

²⁷⁸ MIHAILOVIĆ 2011. 50.

²⁷⁹ BABINGER 1959. 127–128.

²⁸⁰ CAPESTRANO 178–179.

²⁸¹ A tavasz folyamán, március végén már egyszer járt a királynál. DRTA ÄR XIX/3. 209. A győri gyűlés után a despota és Kapisztrán ellenségesen váltak el egymástól. A ferences szerzetes kísérletet tett áttéríteni a despotát katolikus hitre, sikertelenül. Ezért Kapisztrán július 4-én egy hosszú jelentést készített a pápának, amelyben felsorolja a despota és a szerbek vallási tévedéseit és vétkeit. CAPESTRANO 181–184; Brankovics és Kapisztrán kapcsolatára lásd: ANDRIĆ 2016. 202–227.

²⁸² SPREMIĆ 1994. 456.

²⁸³ DRAGOJLOVIĆ 1989. 63.

területén. Néhányan hajóval átkeltek Olaszországba is, remélve, hogy ott új életet kezdenek.²⁸⁴

György pedig, mivel nem kapott kézzelfogható ígéretet, hogy veszély esetén segítséget nyújtanak neki, vagy segítséget kap az elvesztett területek visszaszerzésére, valószínűleg követséget küldött a szultánhoz, hogy fegyverszünetet kössön vele. Kapisztrán János már 1455. szeptember 17-én arról értesíti a pápát, hogy a despota békét kötött a török szultánnal.²⁸⁵ II. Mehmed életrajzírója, Kritobulosz is a nyár végére teszi a két fél közötti békét, amelyben a despota elismeri a szultán hódításait, továbbá adó és segédcsapatok küldésére kötelezi magát.²⁸⁶ Ugyanakkor Velencében csak 1456. február 5-én érkeztek hírek arról, hogy a despota és a szultán közötti béketárgyalások jól haladnak.²⁸⁷ A rendelkezésünkre álló forrásokból nem tudjuk eldönteni, hogy mikor vagy egyáltalán történt-e békekötés a szerbek és a törökök között, de mint tudjuk, ha valóban megtörtént, a szultán ezt nem gondolta komolyan, és az ismét csak álca volt, a valós szándékait akarta elrejteni vele.

Időközben a szerb despota konfliktusba keveredett a nándorfehérvári kapitánnyal, Hunyadi sógorával, Szilágyi Mihállyal, aki 1455 decemberében elfogta őt egyik szerémségi birtokán, ahova a Szendrőben tomboló pestis elől vonult vissza.²⁸⁸ A despota jobb kezének ujjait levágták az összecsapás során, majd a nándorfehérvári várban börtönözték be.²⁸⁹ Szilágyi csak 1456 késő telén vagy kora tavasszal engedte szabadon, miután a despota családja nagy összeget fizetett, és két magyarországi birtokát, Becsét és Érsomlyót átadta váltságdíjként. Brankovics monográfusa, Momčilo Spremić a despota fogságba vetését Hunyadinak tulajdonítja, aki Szilágyit használta fel bosszúja eszközeként.²⁹⁰ Érveléseként részben a despotával elfogult, Hunyadival szemben pedig erős ellenérzéseket tápláló Konstantin Mihailovic munkáját használja,²⁹¹ másrészt pedig V. László királynak az 1457. március 21-én keletkezett oklevelét, amely felsorolja Hunyadinak és fiainak az ország és ellene elkövetett vétkeiket. Az oklevél közvetlenül nem mondja ki, de Hunyadi bűneihez sorolja Szilágyi tettét.²⁹² Spremić véleménye szerint a támadásra az adta a lehetőséget, hogy 1455. év vége előtt meghalt Hunyadi László felesége, Cillei Erzsébet, és így Hunyadit már a rokoni kapcsolat nem tartotta féken a régóta

²⁸⁴ Uo. 63–64.

²⁸⁵ CAPESTRANO 219.

²⁸⁶ KRITOBÚLOSZ 129.

²⁸⁷ „Dice preterea per le dicte littere che per essere venuti et retornati dal Turcho due ambaxatori dei dispoti de Rassa, se afferma dei certo esser seguida pace tra questo dispoti et el Turcho.” THALLÓCZY-ÁLDÁSY 196.

²⁸⁸ SPREMIĆ 1994. 471–474; FRAKNÓI 1913. 24–25; KRONOLÓGIA II. 2023. 478.

²⁸⁹ „amputatis digilis dextre manus sue captivari fecit”. TELEKI X. 548; THALLÓCZY-ÁLDÁSY 224.

²⁹⁰ SPREMIĆ 1994. 473–474.

²⁹¹ MIHAILOVIĆ 2011. 53.

²⁹² TELEKI X. 548.

tervezett bosszúja végrehajtásában, és Szilágyival együtt meg akarták szerezni a Szerb Despotátus megmaradt területeit.²⁹³ Fraknoi ezzel szemben Mátyás 1458. augusztus 20-i oklevelére hivatkozva azt mondja, hogy Hunyadinak nem volt köze Brankovics fogságba eséséhez, és az „az ország békességének megóvásának érdekében” Hunyadi rábeszélésére visszaadta a despotának a tőle kiszarolt birtokokat.²⁹⁴

Ha figyelembe vesszük az 1454–55-ös évek eseményeit, semmi nem utal arra, hogy Hunyadi és Brankovics viszonya megromlott volna.²⁹⁵ Arra pedig, hogy 1455 telén Hunyadi, az ekkor már biztosra vett török támadás árnyékában meg akarta szerezni Szerbiát, minimális esélyt látok. Brankovicstól eddig is számíthatott támogatásra, ha az ő országa is veszélyeztetve volt, ahogy a korábbi években ez látható is volt. És amennyiben Hunyadi valóban megszerezte volna a despotátust, nem vehette biztosra, hogy a szerbek őt fogják támogatni a törökök ellenében egy támadás esetén.

²⁹³ SPREMIĆ 1994. 474.

²⁹⁴ FRAKNÓI 1913. 25–26.

²⁹⁵ Kivételt jelenthet ez alól, hogy Kapisztrán a despota vallási bűneit felsoroló, a pápának küldött levelében beszámol arról, hogy Hunyadi számúzta a Cillei Erzsébet környezetében lévő „skizmatikusokat”, amiket a Hunyadi és Brankovics között kötött 1451-es békében biztosítottak Erzsébet számára. Továbbá Erzsébet Kapisztrán győri tartózkodása alatt megkapta a bérálás katolikus szentségét. ANDRIĆ 2016. 206. Ezek azonban nem teszik zárójelbe Hunyadi és Brankovics szoros törökellenes együttműködését az 1454-es, 1455-ös években.

III. 2. Bosznia

Hunyadi János és az 1443-as bosnyák királyválasztás

Az 1443 novemberében megkoronázott Tamás István (Stjepan/Stefan Tomaš) bosnyák király 1444. május 27-én oklevelet állított ki Hunyadi János erdélyi vajda részére, amelyben hálából hűségesküvet tesz neki azon okból kifolyólag, hogy az ő közbenjárására ismerte el és erősítette meg őt Ulászló magyar király a bosnyák trónon. Az oklevélben Tamás István ígéretet tesz arra, hogy Hunyadi mellett Ulászlót is hűen szolgálja, és segíti őket a törökök és egyéb ellenségek elleni harcaikban, valamint Hunyadi részére menedéket ajánlott, és évi 3000 arany adó megfizetésére tett ígéretet.²⁹⁶ Az oklevél ugyan régóta ismert a magyar történészek előtt, de többnyire csak a Hunyadi–Cillei-ellenségeskedéssel összefüggésben tárgyalták, és nem foglalkoztak a forrás által felvetett egyéb kérdésekkel, úgymint: miért volt szükség Hunyadi közbenjárására a bosnyák király érdekében, valamint miért kellett ilyen sok idő Ulászlónak a korábban²⁹⁷ magyar hűbéresként elismert II. Tvrtko által utódjának jelölt Tamás elismerésére.²⁹⁸ Bár a kérdések minden kétséget kizáró megválaszolása a források alacsony száma miatt lehetetlen, a fellelhető információmorzsák és az események alakulása mégis megengedi új hipotézisek felállítását, amelyre kísérletet teszek.

Miként emlékeznek meg a magyar történészek Tamás István koronázásáról? Teleki Józsefet közvetlenül nem foglalkoztatta a kérdés, csupán összefoglalta a bosnyák király Hunyadinak tett hűségnyilatkozatát, és lábjegyzetben idézte korábbi szerzők véleményét, miszerint Hunyadi a Cillei család elleni bosszú miatt járt közben Ulászlónál az új bosnyák király érdekében.²⁹⁹ Hóman Bálint a várnai csata kontextusában említette a szerződést, miszerint Hunyadi csekély számú és hiányos felszerelésű sereggel reménytelennek látta a hadjáratot, és ha annak sikertelensége okán távozni kényszerülne az országból, a bosnyák király befogadja és megvédelmezi.³⁰⁰ Elekes Lajos munkájában már megjelentek a Cilleiek a bosnyák trón kapcsán mint akik családi kapcsolatok címén igényt formáltak Bosznia uralmára.³⁰¹ Teke Zsuzsa már részletesebben fejtette ki a Cilleiek boszniai jogigényét, és a bosnyák–magyar szövetséget a

²⁹⁶ DL 13 775., GENUS, INCUNABULA 68–71.

²⁹⁷ Długosz szerint a frissen Magyarországra érkező Ulászló előtt megjelentek a bosnyák követek. DLUGOSZ 11–12. 232.

²⁹⁸ Tamás István fiát, Stefan Tomaševićet 1461 novemberében koronázták meg, ám Mátyás király csak 1462 tavaszának végén ismerte el őt bosnyák királynak. A szinte azonos hosszúságú idő abból adódott, hogy Stefan Tomaševićet a II. Pius pápától kapott koronával koronázták meg, és Mátyás ezt a vazallus állam feletti jogai csorbításának tekintette, és ezért késlekedett az elismeréssel. PÁLOSFALVI 2018. 203–204.

²⁹⁹ TELEKI I. 386.

³⁰⁰ HÓMAN–SZEKFŰ 1936. 425.

³⁰¹ ELEKES 1952. 230., ELEKES 1952A. 106.

törökök mellett Cillei-ellenesnek állította be.³⁰² Utoljára Pálosfalvi Tamás a *Cilleiek és a Tallóciak: küzdelem Szlavóniáért (1440–1448)* című tanulmányában írt érintőlegesen a témáról, véleménye szerint Ulászló a Cilleiek ellenében és Hunyadi ösztönzésére 1444 februárjában segítette a trónra Tamás Istvánt.³⁰³

Előzmények

Zsigmond király 1437-ben bekövetkezett halála egyúttal a Balkánon folytatott oszmánellenes politikájának összeomlását is jelentette. A törökök, kihasználva a Magyar Királyság gyengeségét, egyre nagyobb nyomást gyakoroltak mind Boszniára, mind pedig Szerbiára. 1439-ben az oszmánok immár nem rablás és fosztogatás céljából támadták meg Szerbiát, hanem annak megszállását tűzték ki célul, ezért a szerb despota székhelye ellen vonultak.³⁰⁴ Szendrő a magyar felmentő seregek késedelme miatt végül elesett, aminek következtében a szerb állam megszűnt létezni, a törökök pedig közvetlen szomszédságba kerültek Boszniával és egyúttal Magyarországgal is. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy Habsburg Albert magyar király Szendrő ostroma után röviddel elhalálozott, ami később polgárháborút robbantott ki a Magyar Királyságban.³⁰⁵

II. Tvrtko utolsó évei a törökök elleni kétségbeesett szövetségkereséssel teltek. 1440-ben követséget küldött a frissen magyar királlyá választott Ulászló lengyel–magyar királyhoz, hogy kinyilvánítsa hűségét és segítséget kérjen a törökök ellen.³⁰⁶ Ennek ellenére a bosnyák király nem kapta meg a remélt támogatást a magyaroktól, hiszen ebben az időben Magyarországon belviszályok dúltak, és folyamatos oszmán támadás alatt állt az ország. Az elkeseredett Tvrtko 1442 elején a Velencei Köztársaság irányába kezdett orientálódni, mivel a régióban Magyarországon kívül ez volt az egyetlen olyan szomszédos hatalom, amelytől katonai, illetve diplomáciai segítséget remélhetett a törökökkel szemben. A bosnyák király amellet, hogy engedélyt kért fegyver és egyéb hadifelszerelés Velencéből történő vásárlására, kérelmezte azt is, hogy nagy fenyegettség esetén ő és háznépe átköltözhesse velencei területre. Ebből a két kérésből kétségkívül kitűnik, hogy egy nagy török támadásra számított. A király tanácsstalanságát és kilátástalanságát az is jól érzékelteti, hogy a két kérésen felül felajánlotta,

³⁰² TEKE 1980. 125.

³⁰³ PÁLOSFALVI 2000. 69.

³⁰⁴ PÁLOSFALVI 2018. 84.

³⁰⁵ PÁLOSFALVI 2003. 897–927.

³⁰⁶ DŁUGOSZ 11-12. 232., ANGYAL 1911. 50. és FILIPOVIĆ 2017. 207.

hogy Velence nyilvánosan vagy titokban, ahogy „neki jobban tetszik”, vegye át Bosznia kormányzását és irányítását.³⁰⁷

A velenceiek ugyan jóváhagyták a hadifelszerelések beszerzését Bosznia védelmének érdekében, valamint engedélyt adtak, hogy a bosnyák király szabadon utazzon Velencébe, a királyság átvételére vonatkozó kérést szinte figyelmen kívül hagyták. Tvrtko azonban nem adta fel: márciusban újabb kéréssel fordult Szent Márk köztársaságához, és egy cserét ajánlott fel. Egy boszniai városért cserébe az egyik dalmáciai várost kérte, valamint azt, hogy érje el az oszmánoknál, hogy többé ne támadják meg Boszniát. Az ajánlat mérlegelésekor a törökök már megindultak Magyarország ellen 1442-ben, és egy velencei–török tárgyalás gyanút ébreszthetett volna a keresztény országokban, ami okán a velenceiek visszautasították a bosnyák király ajánlatát.³⁰⁸

Végül Tvrtko 1443 szeptemberében IV. Jenő pápához fordult segítségért, akit követe útján értesített, hogy megtagadja a bogumil nézeteit, és elfogadja a római hitet. Eredményt azonban már nem tudott elérni cselekedetével, ugyanis 1443 novemberében elhunyt.³⁰⁹

Halála a lehető legrosszabb időpontban következett be, ugyanis változás történt a Magyar Királyságban. Jagelló Ulászló megszilárdította hatalmát az országban, és új hadvezér lépett színre Hunyadi János személyében, aki számos jelentős csatában megfutamította a törököket. A győzelmek nagy lelkesedést váltottak ki Európa-szerte, és egy jelentékeny keresztény sereg kezdett el gyülekezni Magyarország déli határainál.³¹⁰ Az 1443. évi hadjáratában nem vett részt szervezeten a bosnyák nemesség, nagy valószínűséggel azért, mert megvárták, miként alakulnak a belső viszonyok a királyuk halála után.³¹¹ Ugyanakkor tudomásunk van egy jelentékeny számú, Petar Kovačević vajda³¹² vezetése alatt álló 600–700 fős bosnyák kontingens részvételéről a hadjáratban, csak hogy ezt a kontingenst nem a bosnyák király állította fel, hanem Petar Kovačević, ami a közte és a szerb despota között fennálló jó viszony következménye lehetett.³¹³

Boszniában az új király megválasztása meglepően gyorsan megtörtént, bár akkoriban úgy tűnt, hogy három jelölt is van a trónra: az egyik Cillei gróf, illetve Ostoja korábbi király két

³⁰⁷ ŠUNJIĆ 1996. 193.

³⁰⁸ Uo. 194.

³⁰⁹ FILIPOVIĆ 2017. 208.

³¹⁰ A hosszú hadjárat eseményeire ld. PÁLOSFALVI 2018. 105–120.

³¹¹ FILIPOVIĆ 2017. 209.

³¹² Bosznia keleti, a Szerbiával szomszédos területek vajdája.

³¹³ Uo.

törvénytelen fia, az elsőszülött Radivoj és a fiatalabb fivér, Tamás. Végül Tamást koronázták királlyá 1443 őszén, ami a két testvér közötti kétéves trónharcot vezetett.

Való igaz, hogy talán a legerősebb jogigénye a Cillei családnak volt. Cillei Hermann Zsigmond király közvetítésével örökösödési szerződést kötött II. Tvrtko királlyal 1427-ben, amely alapján ha a király örökös nélkül hal meg, akkor a bosnyák trón Hermannra vagy örökösire száll.³¹⁴ Mindemellett rokonsági kapcsolat is fűzte a Cilleieket a Kotromanić-dinasztiához. Frigyesnek nagyanyja, Ulriknak pedig dédanyja volt Kotromanić Katalin, I. Tvrtko bosnyák király nővére. A másik két jelölt Radivoj és Tamás volt, ők Ostoja István természetes fiúutódjaiként igényelték maguknak a trónt. Az idősebb Radivoj korábban már több alkalommal is fellépett ellenkirályként: elsőként 1431-ben Bosznia királyaként követelt Raguzától adót,³¹⁵ majd 1433-tól oszmán vazallusként, Sandalj Hranić³¹⁶ boszniai nagyvajda és utóbbi halála után Stefan Vukčić Kosača³¹⁷ nagyvajda támogatásával és katonai segítségével ellenkirályként lépett fel Tvrtko ellenében.³¹⁸ A vele szemben elhelyezkedő, fiatalabb Tamás életéről és politikai tevékenységéről semmit nem tudunk a trónra lépését megelőző időszakból. Valószínűsíthető, hogy már hosszabb idő óta II. Tvrtko udvarában tartózkodott, és miután a király belátta, hogy nem lehet saját utóda, felrúgta az örökösödési szerződést, és Tamást tette meg örökösének. Ezt erősíti meg Tamás István külföldi uralkodóknak küldött leveleiben is, amelyekben azt állítja, hogy maga a király tette meg őt örökösének, és ehhez a döntéshez a nemesség is csatlakozott.³¹⁹ Felmerülhet a kérdés, hogy Tamás valóban igazat állít-e ezekben a levelekben, ugyanis egyéb, tőle független forrásból nem tudjuk megerősíteni az állítását. Nem sok kétségünk lehet azonban állításának hitelességéről, mivel az országon belül a trónkövetelő bátyján és az őt támogató Vukčićon kívül nem ismerünk mást, aki fellázadt volna ellene.

II. Tvrtko haláláról az első hír november 22-én jut el Raguzába,³²⁰ majd nem sokkal ezután, december 5-én megérkezik az új király, Tamás István követe is.³²¹ A két esemény közötti rövid idő arra enged következtetni, hogy az új király megválasztása és koronázása viszonylag rövid időn belül végbe tudott menni. A raguzai szenátus tudomásul vette a király követei által hozott

³¹⁴ Zsigmondkori Oklevéltár XIV. 969. sz.; MÁLYUSZ 1984. 111.

³¹⁵ THALLÓCZY 1909. 7., FILIPOVIĆ 2019. 310.

³¹⁶ Az egyik legerősebb és legnagyobb területtel rendelkező bosnyák tartományúr, Hum (Halomföldre) ura. PÁLOSFALVI 2016. 113.

³¹⁷ Sandalj Hranić unokaöccse és örököse. A trónharc ideje alatt mindvégig Radivoj ellenkirályt támogatta. 1448-ban elszakadt Boszniától, és felvette a Szent Száva hercege címet. Uo. 113–116.

³¹⁸ THALLÓCZY 1909. 8., FILIPOVIĆ 2019. 313.

³¹⁹ ČOŠKOVIĆ 1988. 29.

³²⁰ DAD, Consilium Rogatorum Vol. 8, fol. 259., NOTES ET EXTRAITS II. 399.

³²¹ DAD, Consilium Rogatorum Vol. 8, fol. 259v., NOTES ET EXTRAITS II. 399.

híreket, de a hivatalos választ késleltette, így ekkor még nem küldött követséget Boszniába.³²² Pár napra rá ugyancsak megjelentek az ellenkirály, Radivoj és szövetségeseinek, Vukčićnak a követei is,³²³ akik azt kérték a köztársaságtól, hogy ne ismerje el az újonnan választott királyt, és ne is adjon neki semmilyen járadékot.³²⁴ A Raguzai Köztársaságra nagy nyomás helyeződött, és emiatt nyíltan nem köteleződött el egyik fél irányába sem, inkább megvárta a magyar király állásfoglalását a kialakult helyzettel kapcsolatban. Ezen oknál fogva 1444. január elején engedélyt adtak arra, hogy a király legfőbb szövetségeseinek számító Ivaniš Pavlović bosnyák vajda³²⁵ Tamás István érdekében levelet küldjön a városon keresztül Ulászló magyar királynak,³²⁶ ezzel párhuzamosan Vukčićnál is érdeklődtek, hogy ő vagy más bosnyák urak küldenek-e követet a magyar udvarba és Brankovics György szerb despotához.³²⁷ Rövid időn belül Raguzai véleménye némileg megváltozott, de ekkor még nem a magyar király döntése miatt, amiről ekkor még semmit sem tudhatott, hanem a király és Pavlović vajda háborús sikereinek hatására. A király csapatai január elején behatoltak a Neretva folyó völgyébe, ahol elfoglalták Drijeva kereskedővárost, ami Vukčić egyik legnagyobb bevételi forrásának számított.³²⁸ A város kereskedelmét nagymértékben a kezében tartó raguzai kereskedőkolónia jelenléte sürgetően hatott a döntésükben, de az ügyes raguzai diplomácia a királynak szánt nagy értékű ajándékaival továbbra is sikeresen elodázta a nyílt pártválasztást.³²⁹ Ezt követően a felek valamiféle fegyverszünetet kötöttek, ami a raguzai szenátusban 1444 márciusában felvetette a hivatalos küldöttség kiküldetésének lehetőségét, de a Magyarországról érkező hírek után, aminek tartalmát nem ismerjük, ismét elhalasztották azt.³³⁰ Raguzai és a bosnyák király helyzete ezt követően csak a magyar elismerés után normalizálódik, és végül szeptemberben lesz teljes körű a két állam kapcsolata.³³¹

A bosnyák király a raguzai követküldéssel párhuzamosan a környező hatalmak irányába is diplomáciai tapogatózásba kezdett, így amit nem kapott meg Raguzától, azt megkapta Velencétől. A megválasztását követően a Velencei Köztársaság volt az egyetlen erős

³²² NOTES ET EXTRAITS II. 400; ČOŠKOVIĆ 1988. 37.

³²³ NOTES ET EXTRAITS II. 400.

³²⁴ ČOŠKOVIĆ 1964. 72.

³²⁵ Bosznia nagyvajdája volt a Pavlović nemesi családból, amelynek birtokai a Boszniai Királyság keleti részein feküdtek. Radislav Pavlović legidősebb fia volt. Radislav vajda 1441. novemberi halála után Ivaniš lett a Pavlović-család feje. 1450-ben halt meg, utódai testvérei, Petar és Nikola lettek.

³²⁶ NOTES ET EXTRAITS II. 406., NILEVIĆ 1978. 357.

³²⁷ DAD, Lettere di Levante. Vol. 13. fol. 139., NOTES ET EXTRAITS II. 399., ČOŠKOVIĆ 1964. 72.

³²⁸ ČOŠKOVIĆ 1988. 45.

³²⁹ ČOŠKOVIĆ 1964. 73.

³³⁰ ČOŠKOVIĆ 1964. 77. A küldöttség tagjait ki is választották, de azok május 28-án még a városban tartózkodtak. NOTES ET EXTRAITS II. 407.

³³¹ ČOŠKOVIĆ 1988. 45.

szövetségese, akire ekkor támaszkodhatott. A bosnyák királyok kapcsolata Velencével hagyományosan jó volt, de egyik korábbi bosnyák uralkodó sem sietett ilyen gyorsan felvenni Szent Márk köztársaságával a diplomáciai kapcsolatot.³³² Már 1443 decemberének végéről rendelkezünk olyan információkkal, amelyek tanúbizonyságot tesznek arról, hogy a velenceiek örömmel vették a megkeresést, és támogatásukról biztosították a királyt.³³³ A gyors döntésükben a politikai és a gazdasági előnyökön túl a legnagyobb szerepet az játszhatta, hogy Velence már 1442 óta háborúban állt Zétában Vukčić vajdával,³³⁴ és ennek az új szövetségnek köszönhetően nagyobb területek elhódítására nyílt lehetősége. Ezt Velence gyorsan ki is használta, és 1444 januárjában elfoglalta a korábban Tallóci Matkó³³⁵ kezében lévő, de 1440-ben Vukčić által ostrommal bevett két dalmáciai kikötőt, Almissát és Poljicát.³³⁶

A bosnyák királynak is nagy szüksége volt Velence segítségére. 1444 februárjában levelet írt a városnak, amelyben beszámolt a belháború okozta nehézségekről, ami miatt nem tudja az ezüstjét a velencei piacra szállítani. Ebből kifolyólag egy rövid lejáratú kölcsönért folyamodott a köztársasághoz 15 000 dukát értékben, amit viszont a velenceiek vonakodtak megadni.³³⁷ Tamás István a kölcsönön kívül további kéréssel fordult a szenátushoz, és segítséget kért a törökök, a magyarok és Vukčić ellenében. A válasz ezúttal sem volt kedvező, ugyanis a törökökkel és a magyarokkal szemben megtagadták a segítségnyújtást, egyedül Vukčić ellen voltak hajlandóak támogatást biztosítani, így engedélyt adtak fegyverek vámfizetés nélküli vásárlására, valamint zsoldosok toborzására velencei területeken.³³⁸ Habár a kérései nagy részét Velence visszautasította, a Vukčićcsal vívott háborúban nagy segítséget jelentett számára a városállam és Vukčić között fennálló hadiállapot, valamint a fegyvervásárlásra és zsoldostoborzásra kiadott engedély.

A dolgozatom egyik problematikus pontja, Tamás István és III. Frigyes kapcsolatfelvétele, amelyről a német király egy datálatlan leveléből értesülhetünk.³³⁹ Habár Iorga és Wolkan 1445-re helyezik a levél keletkezésének idejét a forráskiadványaikban, ezt a délszláv történészek Sima Ćirkovićot követve kétségbe vonják, és az 1444. év elejére helyezik.³⁴⁰ Az óvatosan megfogalmazott levélből értesülhetünk arról, hogy a bosnyák király korábban követeket küldött

³³² ŠUNJIĆ 1996. 228.

³³³ LISTINE IX. 178.

³³⁴ Vukčić és Velence zetai háborújáról ld. FINE 1994. 531–534.

³³⁵ Tallóci Matkó: szlavón bán (1435–1445), horvát–dalmát bán (1436–1445).

³³⁶ ŠUNJIĆ 1996. 229.

³³⁷ Uo. 228.

³³⁸ ČOŠKOVIĆ 1964. 77.

³³⁹ DER BRIEFWECHSEL I. 167.

³⁴⁰ ČOŠKOVIĆ 1964. 72., ČOŠKOVIĆ 1988. 37., LOVRENOVIĆ 2006. 235.

Frigyeshez, akik által bejelentette a trónra lépését, valamint panasszal élt Frigyes alattvalója, az egyik Cillei gróf ellen. Milyen információ található a levélben, ami miatt 1444-re helyezik a forrás keletkezését? Mivel a bosnyák király beszámol a trónra lépéséről, és ennek részleteibe is beavatja a német királyt, a történészek a követség küldését beleillesztették azon diplomáciai akciók sorozatába, amelyek Ragusa, Velence és a Magyar Királyság felé irányultak, és amelyeknek a bosnyák király legitimitásának elismertetése volt a céljuk. Ebből kifolyólag azt a következtetést vonták le, hogy a Cilleiek már 1444 elején fegyverrel akartak érvényt szerezni az 1427-es örökösödési szerződésben foglaltaknak.³⁴¹ A forrásban azonban nincs szó harci cselekményről, sem beavatkozásról, csupán a bosnyák király ellenségeinek Cillei részéről történő támogatásáról ír, ilyen szavakkal: „*Mivel a te hírnökeid említést tettek a jeles Cillei grófról, szeretett hívüinkről, jelentve, hogy ő a te vetélytársaidnak kedvez...*”³⁴² A vetélytársaknak, vagyis Radivojnak és Vukčićnak való „kedvezés” megvalósulhatott többféle módon, akár anyagilag vagy katonailag is, de semmiképp sem következtethetünk belőle arra, hogy emögött Cillei trónra lépési szándéka állhatott. Pedig az 1427-es örökösödési szerződés alapján a Cilleieknek volt a legerősebb jogigénye, amiről „nem volt szokás” olyan könnyen lemondani, főleg nem egy Cilleiekhez hasonló, nagy ambíciókkal rendelkező család esetében.

Hogyan alakult Tamás István és Ulászló kapcsolata? A magyar korona hűbéreseként az új bosnyák király igyekezett minél hamarabb elismertetni trónra lépésének törvényességét a magyar királlyal. Valószínűleg a december elején Raguzába küldött követtel egy időben Ulászlóhoz is indultak követek, aki ebben az időben nem az országban tartózkodott, hanem éppen a hosszú hadjárat végpontját jelentő ütközetnél, a Zlatica-szorosnál harcolt az oszmánok ellen, majd megkezdte visszavonulását a magyar sereg élén.³⁴³ A hadjárat eseményeiről kétségkívül tudomása volt a bosnyák királynak, így egyből Ulászló után küldte a követséget. Erről tanúbizonyságot adnak a raguzaiak, akiknek tudomásuk van arról 1444. január 14-én, hogy egy bosnyák követ a magyarok táborában van.³⁴⁴ Nem tudjuk, hogy a követ a táborban tartózkodásának ideje alatt tudott-e tárgyalást folytatni a királlyal, és ezekről sikerült-e híreket hazaküldenie. Gyanítható ugyanakkor, hogy az elismeréssel kapcsolatban valamilyen kedvezőtlen értesülés visszajuthatott a bosnyák udvarba, és emiatt január 7-én a király legfőbb

³⁴¹ ČOŠKOVIĆ 1988. 38; LOVRENOVIĆ 2006. 235.

³⁴² „[...] *quia vero idem nuntii tui de illustri principe comite Cilie, fideli nostro dilecto, mentionem fecerunt, eundem favere tuis emulis nuntiantes [...]*” DER BRIEFWECHSEL I. 165.

³⁴³ A magyar sereg december 12-én próbált meg áttörni a törökök által lezárt Zlatica-szoroson. KRONOLÓGIA II. 2023. 439; PÁLOSFALVI 2018. 116–118.

³⁴⁴ NOTES ET EXTRAITS II. 401.

szövetségese, Pavlović szükségesnek tartotta, hogy levelet írjon Ulászlónak és Brankovics György szerb despotának.³⁴⁵

Tamás István más módon is megpróbált hatni Ulászlóra a célja elérése érdekében, és nagyon hamar Tallóci Matkó szlavón és horvát–dalmát bánnal is felvette a kapcsolatot,³⁴⁶ akinek valamikor az év végén 35 ezer dukátot kölcsönzött Almissa (Omiš) városának elfoglalásához.³⁴⁷ Almissa 1440-ig a horvát–dalmát bán keze alá tartozó királyi vár volt, amit 1440-ben Vukčić foglalt el a Tallóciaktól.³⁴⁸ A Matkóval kötött szövetség több szempontból is előnyösnek tűnt a bosnyák királynak: részben az Almissa elleni ostrommal egy újabb szereplő lépett be a Radivoj és Vukčić elleni háborúba, részben pedig Matkó maga mellé állítása nagy segítséget jelenthetett volna a magyar királynál, ugyanis Matkó ekkor az egyik legnagyobb hatalommal bíró báró volt, aki Ulászló feltétlen bizalmát élvezte.³⁴⁹ Feltételezhető, hogy Tamás mindkét szempontot figyelembe vette, amikor egy ennyire nagy összeget kölcsönzött Matkónak, csaknem kiürítve ezzel a kincstárát. Tallócinak végül esélye sem volt visszafoglalni Almissát, mert Velence már 1444. január 17-én nagyobb ellenállás nélkül bevette a várost, a bosnyák király szerencsétlenségére pedig Tallóci nem volt hajlandó emiatt visszafizetni a felvett kölcsönt,³⁵⁰ és – mint tudjuk – Ulászlót se sikerült meggyőznie.

Ivaniš Pavlović Ulászló mellett Brankovics György szerb despotával is kapcsolatot létesített, akinek a helyzete minden kétséget kizáróan Tamás István pártjára állította őt. Szerbia 1439-es török általi megtámadásával egy időben Vukčić is támadást indított a despota zétai birtokai ellen, és azok jelentős részét sikeresen elfoglalta.³⁵¹ Így a despotának feltétlenül érdekében állt Tamás István trónra kerülése, aki alighanem közbenjárhatott érte a magyar királynál. Kettejük szövetsége végül legkésőbb 1444 őszéig tarthatott, amikor is Brankovics békét kötött Vukčićcsal, aki cserébe visszaadta az általa elfoglalt zétai birtokokat.³⁵² A despota és a bosnyák király között kirobbanó konfliktus gyökere Srebrenica városa volt, amit 1444 májusában Tamás István foglalt el az oszmánoktól, azonban a despota igényt tartott a gazdag bányavárosra, mivel

³⁴⁵ Ld. 305. jegyzet.

³⁴⁶ A kapcsolatfelvétel módjáról nincs tudomásunk, viszont tény, hogy Matkó nem tartott a királlyal a hadjáratra, hanem vikáriusként Magyarországon maradt. PÁLOSFALVI 2000. 69.

³⁴⁷ ŠUNJIĆ 1996. 228.

³⁴⁸ ČOŠKOVIĆ 1964. 42.

³⁴⁹ Matkó Ulászló uralkodása alatti pályájára ld. MÁLYUSZ 1980. 565-569.; PÁLOSFALVI 2000. 49-72.

³⁵⁰ ŠUNJIĆ 1996. 231.

³⁵¹ ČOŠKOVIĆ 1964. 46., DEDIC 2019. 59.

³⁵² ČOŠKOVIĆ 1964. 80.

az a török uralom előtt Szerbia része volt, és a szultán az 1444-es békében a despota területének ismerte el.³⁵³

A jelentős támogatók ellenére a tavasz folyamán továbbra sem javult Tamás István helyzete Magyarországon. Ahogy korábban láthattuk, a raguzaiak a Magyarországról érkező hírek miatt egyre csak halasztották a hivatalos küldöttség elindítását.³⁵⁴ Mégis mi lehetett az oka annak, hogy csak a tavasz legvégén ismeri el Ulászló a bosnyák királyt? Felvetődhet a kérdés, hogy nemcsak a hosszúra nyúlt hadjárat miatt csúszott az elismerése, hanem mert hazaérkezése után a bárók egyetértésével akart dönteni a kérdéstről. Tudjuk, hogy 1444. február 22-én Ulászló az országnagyok jelenlétében és pecsétjeivel erősíti meg Raguza városának kiváltságait.³⁵⁵ Így ha ez lett volna a király terve, akkor a Raguzának kiállított oklevéllel egy időben meghozhatták volna a döntést. Minden kétséget kizáróan 1444. március 10-én ez a kiváltságlevél érkezik meg Raguzába,³⁵⁶ a dokumentumot hozó küldöttség pedig egyúttal a Boszniával kapcsolatos negatív híreket is szállította, amelyek következtében elhalasztották a követség kiküldését.

Az elismerés késlekedésének lehetséges oka egy másik jelölt személye is lehetett. Tamás Istvánon kívül az egyik Cillei gróf vagy Radivoj rendelkezett trónigénnyel. Bár a Cilleiekkal kapcsolatban megvizsgáltuk már az egyetlen forrást, ami a témához köthető, érdemes mégis körbejárni azt a kérdést, hogy a magyar udvarban számolhattak-e a Cilleiekkal bosnyák királyként. Cillei Herman halálát követően Zsigmond király a Cilleiek szlavóniai hatalmát ellensúlyozandó Tallóci Matkót nevezte ki szlavón bánná, amely tisztséget előtte Cillei Hermann viselte egészen 1435-ös haláláig. Ezt követően Cillei Frigyes és Ulrik, illetve a Tallóci fivérek között rivalizálás indult a Szlavónia feletti hatalom birtoklásáért, és ebből adódóan a polgárháború idején ellentétes oldalra kerültek. A Cillei grófok Erzsébet és fia, László pártjának, a Tallóciak pedig Ulászló táborának vezető személyiségei voltak. A polgárháború éveiben, ahogy az erőviszonyok végérvényesen Ulászló oldalára kezdtek tolni, úgy a Cilleiek is igyekeztek kiegyezésre törekedni. 1441 áprilisában a Cilleiek kiegyeztek a királlyal, majd az azt követő évben a Tallóciakkal ápolt viszonyuk is kedvezőbbben alakult.³⁵⁷ Ez azonban nem tartott hosszú ideig, és 1443-ban ismét teljes fordulat következett be. A Cillei grófok augusztus 16-án kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötöttek Habsburg Frigyesrel Ulászló király ellen. Erről Ulászló is tudomást szerzett, és egy esetleges Cillei–Habsburg-támadás

³⁵³ FILIPOVIĆ 2017. 213.

³⁵⁴ Lásd 306. jegyzet

³⁵⁵ GELCICH–THALLÓCZY 454.

³⁵⁶ A szenátus irataiban feljegyezték, hogy hírek érkeztek Magyarországról. ČOŠKOVIĆ 1964. 77.

³⁵⁷ PÁLOSFALVI 2000. 64.

elhárítása miatt maradhatott Tallóci Matkó távol a török elleni hadjáratból.³⁵⁸ Ilyen körülmények között nem látom lehetőségét annak, hogy Ulászló a Cilleieket támogathatta volna a bosnyák trón megszerzésében, valamint azt sem, hogy Tallóci megengedte volna egy Cillei sereg átkelését Szlavónián, amennyiben valóban fegyverrel akarták volna megszerezni Boszniát. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a magyar udvarban egyáltalán ne lehetett volna támogatottsága a Cilleiek trónigényének. Korábban a szerb despotát a Tamás Istvánt támogatók körébe soroltam, de az a tény, hogy Cillei Ulrik 1434-ben feleségül vette a despota Katalin nevű leányát, felveti annak lehetőségét, hogy Brankovics a Cilleiek trónigényét támogatta. Ez azonban valószínűtlen, mert – ahogy fentebb írtam – a despotának több haszna származhatott Tamás István uralkodásából, akinek a segítségével visszaszerezhetette Vukčićtól a zétai birtokait, valamint Ulászló támogatását se tette volna kockára azzal, hogy a Cilleiek trónigényét támogatja.

A másik lehetséges rivális az ellenjelöltként fellépő oszmán vazallus, Radivoj volt. A téma kapcsán a magyar szakirodalomban fel sem merül a neve mint a magyar király által támogatott jelölté, a délszláv történészek pedig elvetik ennek lehetőségét, azzal az egyetlen érveléssel, hogy a törökök vazallusa volt.³⁵⁹ Radivoj 1433-ban valóban oszmán vazallussá vált, és török segítséggel próbálta meg elfoglalni a bosnyák trónt II. Tvrtko királytól.³⁶⁰ Maga az, hogy egy balkáni vezető a törökök vazallusává vált, még nem jelentette azt, hogy ennek okán a keresztény királyok vagy a magyar uralkodók megszakítanak vele mindenféle kapcsolatot. A balkáni államokban a legtöbb esetben azért vált egy-egy vezető az oszmánok vazallusává, mert vagy a segítségükkel akart elérni valamilyen célt, vagy fegyverrel kényszerítették rá, de amint lehetősége és alkalma adódott, megpróbálta megszakítani a szolgálatát, és megszüntetni az ezzel járó kötelezettségeit. A magyar uralkodók esetében sem jelentett ez problémát: II. Tvrtko török vazallusként harcolt a Zsigmond által korábban trónra segített Ostoja király ellen és került 1421-ben a bosnyák trónra, de ez nem akadályozta Zsigmondot abban, hogy 1425-ben szövetséget kössön vele, és a saját hűbéresévé tegye.³⁶¹ Ugyancsak nem volt ez másképp a szerb despoták és a román vajdák esetében sem. Ezek alapján nem valószínű, hogy ennyivel le tudnánk zárni Radivoj jelöltségének lehetőségét. Ugyancsak érdemes felhívni rá a figyelmet, hogy a polgárháború elején, egészen 1444 nyaráig, egyetlen szó sem esik a török csapatok beavatkozásáról Radivoj és Vukčić oldalán.

³⁵⁸ Uo. 67.

³⁵⁹ Ezt már Thallóczy Lajos is felismerte, de mégsem vizsgálta részletesebben. THALLÓCZY 1909. 10. 2. jegyzet.

³⁶⁰ Bertrandon de la Broquière burgundi utazó a Portán tett látogatása során találkozik egy Radivoj által vezetett bosnyák küldöttséggel. SZAMOTA 1891. 63., STOJKOVSKI 2018. 124.

³⁶¹ MÁLYUSZ 1984. 113; KRONOLÓGIA I. 2023. 391.

Radivoj jelöltsége mellett szólnak még az ő és Vukčić magyar és lengyel kapcsolatai. Radivoj apját Ostoját Zsigmond segítette hatalomba 1408-ban,³⁶² így bizonyosan maradhettek fenn kapcsolatai a magyar udvarral. Stefan Vukčić lengyel kapcsolatai talán még szorosabbnak és frissebbnek tűnhetnek. Albert király halála után Vukčić megtámadta és „*nagy költségekkel és fáradsággal és sok vér kiömlésével*” elfoglalta a korábban már említett Almissa városát Tallóci Matkótól. Pálosfalvi Tamás hipotézise alapján ezt a lengyelek érdekében és Cillei Borbála kérésére cselekedte, akik így akartak nyomást gyakorolni a magyar bárókra, és meggyorsítani Ulászló megválasztását.³⁶³ Ezzel a támadással Vukčić nagy szívességet tehetett Ulászlónak. A kettejük közötti diplomáciai kapcsolat pedig ezután sem szűnt meg,³⁶⁴ és – mint korábban láthattuk – a trónharc kitörése után is felvette Ulászlóval a kapcsolatot Radivoj érdekében. Mindezek mellett Radivoj birtokos volt Pozsega megyében, és így a Szent Korona alattvalójának számított, ami nem mondható el testvéréről, Tamás Istvánról.³⁶⁵

Noha a magyar király jelöltjével kapcsolatban ezek után sem lehet minden kétséget kizáró, a legszilárdabb alapokon nyugvó állítást tenni, de Radivoj jelöltsége egy olyan hipotézis, amely segítségével megválaszolható Raguzza ellenállása, Tamás István magyarok elleni velencei segélykérése, valamint a magyar király halogatása.

Végezetül meg kell vizsgálnunk Hunyadi János szerepét, bár az ő esetében nem tudunk forrásokra támaszkodni. Habár 1443–1444 fordulóján a török elleni harc vezéréként már nemzetközi hírnévre tett szert, a Magyar Királyság kormányzatában csak egy a bárók között. Ezért a bosnyák és a magyar fél közötti tárgyalások során betöltött szerepéről nem írtak a külföldi kútfők. A fejezet elején bemutatott hűségeskü mindenesetre bizonyítékul szolgál arra, hogy Hunyadi segítsége kellett ahhoz, hogy Ulászló Tamás Istvánt ismerje el. Nincs tudomásunk arról, hogy bármelyik jelölttel korábban kapcsolatban állt volna, és a viszonylag frissen a magyar elit tagjává váló Hunyadi János családi kapcsolatai révén sem állhatott összeköttetésben velük. A hosszú hadjárat hőseként hatalmas hírnévre szert tevő és a hatalomvágyáról ismert Hunyadit azzal az ajánlattal, hogy egy koronás fő hűségesküt tesz neki, és évi járandóságot fizet számára, könnyen a maga oldalára állíhatta Tamás István. A boszniai helyzetet figyelembe véve nagy kockázatvállalásra sem kellett számítani, ugyanis az erőviszonyok 1444 tavaszán Tamás István javára billentek, és a hosszú hadjárat sikere miatt a törökök teljes kiűzésében bízva, oszmán beavatkozástól sem kellett tartania. Végül, de nem

³⁶² Uo. 110.

³⁶³ PÁLOSFALVI 2022. 498.

³⁶⁴ ČOŠKOVIĆ 1964. 73.

³⁶⁵ PÁLOSFALVI 2016. 115.

utolsósorban Tamás István törökellenessége is nagy benyomást tehetett Hunyadira, ami nem merült ki üres ígéretekben, hanem azt Srebrenica 1444. májusi elfoglalásával bizonyította is.³⁶⁶ Elképzelhető, hogy ez utóbbi volt az az esemény, ami miatt Hunyadi rá tudta venni Ulászlót, hogy végül Tamás Istvánt ismerje el bosnyák uralkodónak.³⁶⁷

Bosznia 1444–1448 között

Annak ellenére, hogy Tamás István a Hunyadinak tett hűségesküben segítséget ígért az oszmánok ellen, a várnai hadjáratban nem vett részt. Ez azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy teljesen kivonta volna magát a keresztény koalícióból. Raguzai bosnyák királynál tartózkodó követei jelentették augusztus 15-én, hogy láttak egy július 24-re datált levelet, amelyet Ulászló küldött Tamás István királynak, és amelyben arról írt, hogy „jelenleg készül az átkozott törökök elpusztítására”.³⁶⁸ Továbbá a raguzaiak rendszeresen tájékoztatták őt a keresztény flotta előkészületeiről és előrehaladásáról.³⁶⁹ A magyar fél tisztában lehetett a bosnyák király helyzetével, ezért nem is volt reális kérés a katonai segítségnyújtás. Mint ahogy a szerbek sem, ezért a bosnyákok sem voltak megemlítve Hunyadi 1445-ben a pápának írt levelében, amelyben megnevezi azokat, akik nem nyújtottak segítséget.³⁷⁰ Tamás István segítségnyújtásának lehetőségét a Radivojjal és Stefan Vukčičsal folytatott polgárháborúja teljes mértékben megakadályozta. Amennyiben katonát küldött volna a kereszties seregbe, azt az ellenoldal azonnal kihasználhatta volna, és a saját oldalukra fordíthatták volna a háborút, ami 1444 nyarán a bosnyák királynak kedvezett. De földrajzilag is nehézségekbe ütközött a segítségnyújtás. A despota, akivel a viszonya ellenséges volt Srebrenica elfoglalása miatt, minden bizonnyal nem engedte volna át a csapatait az országán.³⁷¹ Ezek alapján úgy tűnik, hogy magyar oldalról megelégedtek azzal, hogy Tamás István Vukčič ellen háborúzik, akinek a hadseregében 1444 augusztusában már török segédcsapatok is részt vettek.³⁷²

A várnai csatavesztés és a király halála miatt a Magyar Királyság meggyengült, és féltő volt, hogy ismét polgárháborús helyzetbe süllyed vissza az ország. Emiatt a bosnyák király egy új és erős szövetségest keresett, és a pápaság felé fordította a diplomáciájának fő irányvonalát,

³⁶⁶ FILIPOVIĆ 2019. 213.

³⁶⁷ Hunyadi János 1444. április 24-én Pesten tartózkodott (DL 80 801.), Ulászló pedig ugyanezen a napon Budán volt (DF 44 361). Minden bizonnyal az április közepén megtartott országgyűlés miatt tért vissza Hunyadi Erdélyből, a találkozás pedig alkalmat adott arra, hogy rábírra a királyt a bosnyák kérdés eldöntésére.

³⁶⁸ „[...] *digando chome de presente se mette in ordine per andar alla destrution delli maledeti Turchi, che Idio per soa misericordia li conzeda de reportar la desiderata palma et victoria.*” DAD, Lettere di Levante. Vol. 13. fól. 156v., NOTES ET EXTRAITS II. 407.

³⁶⁹ FILIPOVIĆ 2017. 216.

³⁷⁰ VITÉZ 43.

³⁷¹ FILIPOVIĆ 2017. 216–217.

³⁷² ČOŠKOVIĆ 1964. 79.

ahogyan elődje, II. Tvrtko tette halála előtt közvetlenül. Nyugati rítusban felvette a keresztséget, és az országának a nyugati kereszténységhez való hozzáállását is megváltoztatta. A pápa 1445. január 25-én hírt adott arról, hogy a bosnyákok több néppel együtt visszatértek a katolikus hitre,³⁷³ majd 1445 májusában, a törvénytelen születésének ellenére, elismerte őt királyi örökségében, és így más trónigénylők követelését megszüntette.³⁷⁴ A pápa dicsérte továbbá a királyt azért, hogy királyságát megtisztította az eretnekségtől, kiemelve, hogy Tamás nemcsak elismerte a pápát, hanem felemelte kezét az Egyház és a hit védelmében a szakadárak és eretnekek ellen, aktívan törekedve azok kiirtására királysága határaitól.³⁷⁵

A folyamat kiteljesedéseként a következő évben a pápa koronát küldött a bosnyák királynak. Az ékszerekkel és gyöngyökkel díszített korona 1446 nyarán érkezett Spalatóba, és 1446. július 20-án Tommaso Tommasini fárói püspök, boszniai pápai legátus tanúk jelenlétében átvette a koronaékszert a Szent Dujmó-templom kincstárából.³⁷⁶ A pontos okát nem ismerjük, de nem koronáztatta meg magát ezzel a koronával. Tamás István fia később úgy emlékezett meg az eseményről, hogy a törököktől és a bosnyák eretnekektől való félelme miatt nem koronáztatta meg végül magát a király.³⁷⁷ Másrészt a magyarok tiltakozásától is tarthattak, ugyanis boszniai király megkoronázása a Szent Korona Bosznia feletti jogainak megsértését jelentette volna.³⁷⁸ Ezt erősíti meg, hogy a korona elküldése után, július végén a pápa levelet küldött a magyar rendeknek, értesítette őket, hogy a bosnyák nép csatlakozott a katolikusokhoz, és kifejezte, hogy ezért mindenben támogatni fogja őket. A bosnyák királyt és a népét a magyar rendek figyelmébe ajánlotta, és kérte mindenben a támogatásukat.³⁷⁹

³⁷³ LOVRENOVIĆ 2006. 290.

³⁷⁴ VETERA MONUMENTA SLAVORUM 388.

³⁷⁵ Uo.

³⁷⁶ THALLÓCZY 1915. 66–67.

³⁷⁷ FILIPOVIĆ 2017. 221.

³⁷⁸ Tamás István fia, Tomašević István pápai koronával történő koronázásának hírére Mátyás király 1462 májusában hevesen reagált: „*Am mihelyst közben azt látta, hogy az Apostoli Szék nemcsak hogy kedvez neki, hanem külön követeket küld hozzá, és őt Magyarország királyainak súlyos és nyilvánvaló kárára megkoronázza s így megerősíti uralmában, és engedi, hogy új püspökségeket alapítson, földjeit pedig pattantyúsokkal ellátott erődökkel erősítse meg: nemtörődömebbé vált, és nemcsak ígéreteit veszi vissza, hanem feltételeinktől is vonakodik, hogy már egyenesen attól kell félni: nyíltan lázadó szellemet fölvéve a csökönyös tag nem ismeri el saját fejét.*” MÁTYÁS KÜLÜGYI. 71.

³⁷⁹ „[...] *et eos, qui de nostro ovili sunt facti, taliter adiuvemus foveamusque, ut sentiat caritas, apud quemcumque possit, que est christianis maximum supremumque mandatum: vos itaque omnes et singulos, ad quos presentes nostre littere pervenerint, in domino exhortamus, atque etiam vobis mandamus, ut supradictum Bosne Regem omnesque Regni sui subditos eidem in fide catholica consentientes in cunctis, que quomodolibet occurrant, commendatos suscipientes, necessarios eis favores et sponte vestra, ac quotiens fueritis requisiti, prestare velitis, taliter efficientes, ut se gaudeant christiano nomini, quod vos geritis, et pro quo adversus barbaros infideles continuo pugnatis, adhesisse ac illi se penitus permisisse.*” VETERA MONUMENTA SLAVORUM 395–396.

A király megtérése utat nyitott a nemesség számára is az országban, hogy csatlakozzanak Rómához. Az elsők között volt a testvére Radivoj (1446. október 9.), majd nem sokkal utána a Római Egyház védelme alá került Petar Vojsalić vajda (1447. június 18.) is.³⁸⁰ Vannak arra utaló jelek is, hogy a bosnyák király függetleníteni akarta magát a Diakóvár központú boszniai püspökségtől, ami már a 13. századtól kezdve a kalocsai főegyházmegye alá tartozott.³⁸¹ A frissen megválasztott V. Miklós pápa 1447. június 18-án több olyan boszniai templomnak is búcsút engedélyezett, amelyek nem tartoztak egyik egyházmegyéhez sem Bosznia területén („*nullius diocesis in regno Bosne*”).³⁸²

Tamás István függetlenedési törekvéseire lehetőséget teremtett, hogy 1446 elején békét kötött Stefan Vukčićsal, és lezárták a két éve folyó háborúskodást.³⁸³ A bosnyák vajda beleegyezett, hogy elismeri Tamás Istvánt királyaként, és részben visszaállították a korábbi határokat. A békét a király és Stefan Vukčić lánya, Katalin közötti házassággal pecsételték meg, amelynek alkalmából Katalin és az apja is katolizált.³⁸⁴

A belső harcok mellett a bosnyák király erőit a despotával szembeni, Srebrenicáért folyó küzdelmek is lekötötték, bár ebben az esetben nem beszélhetünk permanens háborúról. Ahogy már korábban volt róla szó, Tamás István 1444 tavaszán elfoglalta Srebrenica bányavárosát az oszmánoktól. Korábban, a török fennhatóság előtt a város a szerbek kezében volt, és a szultán az 1444-es békével *de iure* visszaadta azt a despotának. Ez az esemény a későbbi évtizedekben állandó feszültség forrásává vált a szerb és bosnyák közösségek között. Brankovics, kihasználva a bosnyák király és Stefan Vukčić Kosača közötti kitört háborút, 1445 áprilisában visszaszerezte Srebrenicát.³⁸⁵ Brankovicsnak nem sikerült hosszabb távon megtartania, és 1446 késő nyarán ismét a bosnyákok kezében volt.³⁸⁶ 1446 végén a szerb és bosnyák fél végül kompromisszumot kötött, és a város bevételeinek elosztásában állapodtak meg.³⁸⁷ A megosztott hatalomgyakorlás azonban nem vezetett hosszabb távon eredményre, és 1448 nyarán újabb háború tört ki a felek között. A szerb csapatok 1448 szeptemberében döntő vereséget mértek a bosnyák seregre, s ezzel nemcsak a várost, hanem a Drina folyó teljes bal parti területét is meghódították Višegradig.³⁸⁸

³⁸⁰ LOVRENOVIĆ 2006. 294.

³⁸¹ A boszniai püspökség kialakulására lásd: TERNOVÁČZ 2016. 215–228.

³⁸² ACTA BOSNAE 204–205.

³⁸³ LOVRENOVIĆ 2006. 294.

³⁸⁴ FINE 1975. 306.

³⁸⁵ DEDIC 2021. 189.

³⁸⁶ Uo. 191.

³⁸⁷ SPREMIĆ 1994. 315.

³⁸⁸ DEDIC 2021. 198.

A várnai csata és Rigómező közötti időszakban csak sporadikus információkkal rendelkezünk a magyar–bosnyák kapcsolatokról. 1446. március 17-én a bosnyák király követei arról számoltak be a velencei szenátusnak, hogy V. Alfonz aragóniai király küldöttei felkeresték a bosnyák királyt, és Narentát (Drijevat) kérték tőle, hogy azon keresztül hozzáférése legyen a Magyar Királysághoz. Alfonz már tárgyalásokat folytatott néhány magyar főúrral, akik felajánlották neki a királyi koronát. Ezért most Tamás Istvántól szabad áthaladást (*salvus conductus*) kért követei számára, hogy folytathassák a tárgyalásokat Magyarországon.³⁸⁹ A bosnyák király láthatólag nem örült Alfonz kérésének, és sietve beszámolt róla a velencei szenátusnak, és felajánlotta nekik Drijevat.³⁹⁰ Erre már csak azért is meglehetett az oka, mert 1446 márciusában Bécsben elterjedt az a hír, hogy a bárók egy csoportja, Tamás Istvánt hívta meg a magyar trónra.³⁹¹ Velence az ajánlatot végül nem fogadta el, feltételezhetően nem akarta tovább rontani az Alfonzzal fennálló, enélkül is feszült viszonyát.

Miután 1446 elején Vukčić békét kötött Tamás Istvánnal, szeptember végén engedélyt kért Raguzától, hogy az egyik polgárukat követként a frissen kormányzóvá választott Hunyadi Jánoshoz küldje.³⁹² A raguzai szenátus engedélyezte a kérést, egyedül azt a feltételt szabták, hogy a követnek nem szabad a küldetés során bármit is mondania Ragusa vagy Velence ellen.³⁹³ A küldetés tárgyáról azonban nem szólnak semmit a források. Čirković szerint Vukčić boszniai királlyal való kibékülése lehetőséget teremtett arra, hogy ő is csatlakozzon Tamás István és Hunyadi szövetségéhez, és emiatt küldött követet Hunyadihoz. Véleményem szerint Čirković magyarázata csupán egy a több lehetőség közül, és több kérdést vet fel, mint amennyit megmagyaráz. A korábbiakból láthatjuk, hogy a források hiánya miatt azt sem áll módunkban megállapítani, hogy 1444 és 1446 között volt-e bármiféle kapcsolat a bosnyákok és magyarok között. Elképzelhető, hogy a Hunyadihoz küldött követséggel Vukčić a külpolitikai és egyúttal a belpolitikai mozgásterét akarta növelni, akár a bosnyák király kárára is, és ezzel akart nyomást gyakorolni rá. A nagyvajda és a bosnyák király békekötése nem jelentette azt, hogy egyúttal minden probléma megoldódott kettejük között, és őszinte barátságot kötöttek. A polgárháborúban elfoglalt, és kereskedelmileg fontos Drijeva városát Tamás István csak 1446

³⁸⁹ ŠUNJIĆ 1996. 242; „[...] *quod dominus rex Aragonum per medium duorum fratrum minorum facit instantiam habendi Narentam, ut per eam valeat habere aditum ad regnum Hungarie, ad quod aspirat, et cum quibusdam baronibus habet intelligentiam [...] quod idem rex Aragonum petiit salvum conductum pro oratoribus suis ituris in Hungariam, cum habeat cum aliquibus baronibus intelligentiam habendi regnum illud.*” LISTINE IX. 235.

³⁹⁰ uo.

³⁹¹ „quia rumore [...] *regem Bosnie per quosdam vocatum esse, ut Hungarie potiretur regno.*” DER BRIEFWECHSEL II. 24.

³⁹² ČOŠKOVIĆ 1964. 93.

³⁹³ Uo. 124. lj.

végén adta vissza Vukčićnak,³⁹⁴ ami a tavaszi békekötés után az egyik legnagyobb konfliktusforrás lehetett közöttük. A bosnyák király ellenfelével, a despotával is csak rövid időre szakította meg a kapcsolatát.³⁹⁵ 1446 decemberében Brankovics György Lázár nevű fia feleségül vette Thomas Palaiologos³⁹⁶ moreai despota Helena nevű lányát, aki Raguzán és Humon keresztül érkezett Szerbiába. Ekkor Vukčić nagyszámú kíséretet adott a területén keresztülvonuló menyasszonynak, ami egyáltalán nem utal ellenséges kapcsolatra.³⁹⁷ A következő év őszén pedig immár szövetséget ajánlott a despotának.³⁹⁸

Úgy vélem, hogy a Hunyadihoz küldött követek küldetése összefügghetett V. Alfonz magyar trón megszerzésére irányuló kísérletével is. Amint korábban említettük, 1446 márciusában Alfonz követe Bosznián keresztül igyekezett Magyarországra, ahol már kapcsolatban állt bizonyos bárókkal. A következő év februárjában már Bécsben is tudtak a magyarok és Alfonz tárgyalásairól.³⁹⁹ Az új király megválasztásával azonban a rendek többsége nem értett egyet, és az 1447. évi dekrétum 32. cikkelye valószínűleg ezért rögzíti, hogy *„egyetlen alattvalónk se, bármilyen rangú is legyen, ne merészeljen semmilyen módon, akár közvetlenül, akár közvetve, nyíltan vagy titokban, egyetlen idegen fejedelemhez vagy bármely más rangú személyhez csatlakozni a királyság urainak közössége akarata ellenére”*.⁴⁰⁰ Hunyadit viszont nem „zavarta” ez a törvény, és 1447 februárjában titokban tárgyalásokat kezdeményezett Alfonzzal.⁴⁰¹ A tárgyalások célja nemcsak egy nagy törökellenes hadjárat előkészítése volt, hanem titokban az aragóniai király trónra lépésének előmozdítása is. Elképzelhetőnek tartom, hogy Vukčić, aki 1444 óta a nápolyi király vazallusa volt, Alfonz nevében titokban vette fel a kapcsolatot Hunyadival 1446 szeptemberében.

1447. február 7-én magyar országnagyok levelei érkeztek Raguzán keresztül Tamás István király és Stjepan Vukčić részére, de tartalmuk nem ismert.⁴⁰² Bár ez, akárcsak Vukčić levele, többféle értelmezést tesz lehetővé, a levél tárgyát ebben az esetben egyszerűbb kikövetkeztetni a magyarországi események fényében. Lovrenović szerint ez összefügghet a bosnyák királynak

³⁹⁴ ČOŠKOVIĆ 1964. 93.

³⁹⁵ 1446 elején a despota követe közvetített Vukčić és Raguzán közti határvitában. Miután a király és a nagyvajda 1446 májusában kibékült, a szerb követ megszakította a közvetítést. SPREMIĆ 1994. 315. Vukčić csapatai a bosnyák oldalon vettek részt Srebrenica 1446-os elfoglalásában. DEDIC 2021. 191.

³⁹⁶ Thomas Palaiologos (1409–1465) – bizánci császári herceg, a Palaiologos-dinasztia tagja, aki 1428-tól testvérével, Démétriosszal együtt a Moreai Despotátus ura volt.

³⁹⁷ DEDIC 2021. 191–192.

³⁹⁸ SPREMIĆ 1994. 326.

³⁹⁹ Opez von Seidlicz lovag 1447. február 11-én tájékoztatja Ulrich von Rosenberget, hogy a magyarok felkérték uralkodójuknak az aragóniai királyt, aki ezt visszautasította. LISTÁR 183.

⁴⁰⁰ DRH 368–369.

⁴⁰¹ Az 1447 és 1448-as tárgyalásokra lásd a Várnától Rigómezőig című fejezetet.

⁴⁰² DAD. Acta Consilii Rogatorum. Vol. 10, fol. 73; LOVRENOVIĆ 2006. 298.

a Pápaság irányába történő orientációjával, a pápai korona küldésével és Tamás István 1446. augusztus 22-én kelt oklevelével, amelyben „*Dalmácia és Horvátország királyának*” nevezte magát.⁴⁰³ A magyar bárók, ezt az országuk jogainak megsértéseként értelmezve, írtak levelet a bosnyák királynak és nagyvajdának. Lovrenović hipotézisét alátámaszthatná az a tény, hogy az ekkor előkészítés alatt álló, március 12-re kitűzött országgyűlés egyik tárgyalandó pontja, amely az ország jogainak megőrzésével kívánt foglalkozni.⁴⁰⁴ De a rendek ekkor az ország jogait inkább III. Frigyesel szemben akarták megőrizni, aki ekkor megszállva tartott több határmenti várat, V. Lászlót és a Szent Koronát pedig magánál tartotta. Hunyadi előző év végén hadjáratot vezetett III. Frigyes ellen, de jelentős eredményt nem sikerült elérnie.⁴⁰⁵ Mivel más forrással nem rendelkezünk Lovrenović hipotézisének alátámasztására, más irányba kell elindulnunk. Miután Hunyadi 1447 januárjában kibékült a Cilleiekkel, akik vállalták a közvetítést a magyarok és III. Frigyes közötti fegyverszünet ügyében, a törökök elleni hadjáratra koncentrálhatott. 1447 elején követeket küldött szerte az európai udvarokba, hogy támogatókat gyűjtsön a hadjáratához. Többek között követeket küldött Raguzába,⁴⁰⁶ Velencébe,⁴⁰⁷ V. Alfonzhoz⁴⁰⁸ és a cseh főúrhoz, Ulrich von Rosenberghez is.⁴⁰⁹ Véleményem szerint a február elején Tamás Istvánnak és Vukčićnak küldött levél is ebbe a sorba illeszthető. A bosnyákok válaszáról nem tudunk semmit, de sokatmondó, hogy a bosnyákok nem szerepelnek a Hunyadi és V. Alfonz által kötött 1447. november 6-i megegyezésben, amelyben Hunyadi megnevezi, hogy kitől számít segítségre.⁴¹⁰ Továbbá nincs tudomásunk arról, hogy a kormányzó részéről történt volna további próbálkozás a bosnyák király bevonására az offenzívába, és nem is tudunk bosnyák csapatok részvételéről sem, ami elvárható lett volna az 1444-es oklevél értelmében.

Ha a bosnyákoknak volt is szándékuk részt venni Hunyadi hadjáratában, erre nem adódott lehetőségük. Az oszmánok ugyanis 1448 tavaszán támadást indítottak Bosznia ellen, amely

⁴⁰³ LOVRENOVIĆ 2006. 298; MONUMENTA SERBICA 438. Tamás István már korábban, 1444. szeptember 3-án feltüntette Dalmáciát és Horvátországot a királyi titulaturájában LOVRENOVIĆ 2006. 296. És uralkodása alatt próbálkozásokat tett a dalmát–horvát bánság megszerzésére. Részletesebben lásd a Hunyadi János és Tallóci Petkó konfliktusa című fejezetben.

⁴⁰⁴ „[...] *de factis et negocys Regni et conservacionis Jurium eiusdem ac tuicione tractare volentes*”. KNAUZ 1859. 58; Az országgyűlés összehívására lásd: MÁLYUSZ 1957. 89.

⁴⁰⁵ KRONOLÓGIA II. 2023. 447–448. A hadjáratra lásd: KIS 2022. 117–146.

⁴⁰⁶ GELCICH–THALLÓCZY 465–466.

⁴⁰⁷ LISTINE IX. 264.

⁴⁰⁸ THALLÓCZY 1909. 492–430.

⁴⁰⁹ LISTÁR 184. Ulrich von Rosenberg az egyik legbefolyásosabb főúr volt Csehországban. Raguz, Velence és Alfonz esetén nem maradt fenn a magyar fél levele, de Rosenberg esetén igen. A levél a magyar rendek nevében íródott, ugyanúgy ahogy a bosnyák királynak és a nagyvajdának írott levél is.

⁴¹⁰ FRANGEPÁN I. 305–353.

Vukčić és Tamás István birtokait egyaránt érintette.⁴¹¹ A támadásról Pietro Soranzo Curzola comese számolt be Velencének. Az 1448. március 12-én és 20-án kelt leveleiben arról írt, hogy Brankovics kérésére egy nagyszámú török sereg támadta meg Vukčić területeit. A támadó hadsereg ezt követően két részre oszlott: egyik része Horvátország felé vonult tovább,⁴¹² míg a másik Boszniában maradt. Soranzo külön kiemelte, hogy a támadás valódi céljáról nincs információja, és megjegyezte, hogy ha Bosznia urai nem lettek volna megosztottak, könnyedén legyőzhették volna a támadó török sereget.⁴¹³

Soranzo beszámolója több szempontból kérdéseket vet fel. A témával foglalkozó délszláv történészek, Sima Čirković és Enes Dedić a forrás bizonyos részeit kontrollforrások hiányában vitatják. Véleményük szerint a megosztott bosnyák urak alatt nem feltétlenül Vukčić és Tamás István újabb ellenségeskedését kell értenünk, és Brankovics szerepe a hadjáratban inkább a hűbérúr iránti vazallusi kötelezettségek részeként értelmezhető, mintsem annak kitalálójaként.⁴¹⁴ Azonban a török hadjárat céljainak pontos meghatározására nem vállalkoznak. Emir O. Filipovic szerint a törökök hadmozdulatai a rigómezei hadjárat kontextusában értelmezendők. Véleménye szerint a hadjárat célja az volt, hogy megbontsa a király és a nagyvajda közötti szövetséget, és miután Vukčićot megbüntették, ő kénytelen volt engedelmessé válni a szultán kívánságainak.⁴¹⁵ Ezt követően Vukčić kinyilvánította függetlenségét a királytól, felvette a Szent Száva hercege címet,⁴¹⁶ szövetséget kötött Brankovics György szerb despotával, és közösen támadták meg Tamás Istvánt. Így a bosnyák király nem tudott segítséget nyújtani a magyaroknak.⁴¹⁷

A Rigómezőn elszenvedett vereség stratégiai váltásra kényszerítette Hunyadit, és ismét az ütközőállamok rendszerének felállítására törekedett. Ebbe a rendszerbe pedig Boszniát is ugyanúgy bele akarta illeszteni, ahogy Zsigmond tette.⁴¹⁸ Feltételezhetően ezen okból

⁴¹¹ ČOŠKOVIĆ 1964. 103.

⁴¹² A támadás kivédésére a magyarok általános mozgósítást rendeltek el áprilisra Berzócére. KRONOLÓGIA II. 2023. 451. A törökök végül nem támadták meg a Magyar Királyságot.

⁴¹³ Március 12: „una grandissima quantità di Turchi è entrata in Bosnia, e sembra che il loro intento, stando alle voci che si diffondono, sia di arrecare danni al conte Stefano, anche se non so se abbiano altre intenzioni; per quello che ho sentito, pare che si siano mossi su richiesta del despota Giorgio.” Március 20: „Item auviso la Vostra Serenità come à quella scrissi del fatto de Turchi, come più particolarmente la Vostra Serenità sarà auvisada dai Vostri rettori di Zara, ma per quello sento, io sento el dir esser grandissima quantitate, i quali se hanno divisi in do parte, l’una parte sono rimasi in la Bossina, l’altra sono andadi alia via di Crovatia. Non intendo fermamente qual sia la sua intention, perche diversamente se diuulga, che se questi signori di questi paesi non fosse in divisione lizieramente i li porave tor i passi, e far carne di tutti, ma per tutti se diuulgado el despoto Zorzi esser sta cason de farli condur, et auerli dado le guide.” RADIĆ 1895. 227–228.

⁴¹⁴ DEDIĆ 2021. 194–195.

⁴¹⁵ FILIPOVIĆ 2017. 223–224.

⁴¹⁶ THALLÓCZY 1909. 93–112; PÁLOSFALVI 2016. 115–116.

⁴¹⁷ FILIPOVIĆ 2017. 223–224.

⁴¹⁸ BÁRÁNY 2024. 201–203.

kifolyólag Hunyadi 1449 márciusában levelet küldött a bosnyák királynak.⁴¹⁹ Bár a levél tartalmáról nem rendelkezünk információval, annyi bizonyos, hogy a bosnyák követek részt vettek az 1449. júniusi magyar országgyűlésen.⁴²⁰ Itt a magyar rendek közvetítést ajánlottak fel a bosnyák és szerb követeknek a Srebrenicáért folyó háborúskodásban.⁴²¹ A diétán jelen volt egy bizonyos Bálint nevű pápai legátus, aki a bosnyák király ügyét a magyarok oltalmába ajánlotta.⁴²² A döntés eredményéről nincs tudomásunk, de a bosnyák király és a szerb despota közötti háborúskodás folytatása arra utal, hogy nem volt sikeres a magyarok közvetítése.

Minden bizonnyal ezen az országgyűlésen készítették elő Tamás István november 11-i, Doborban megkötött hűségesküjét. Az új szerződésben a bosnyák király ígéretet tett a jelen lévő Kórógyi János macsói bánnak, hogy hűséges marad a Magyar Királysághoz és annak kormányzójához, Hunyadi Jánoshoz. Megfogadja, hogy nem fog ellenségeskedést kezdeményezni ellenük, és nem engedi meg a törököknek, hogy Bosznián keresztül a Magyar Királyság ellen vonuljanak. Ha olyan török támadás érné Boszniát, amelyet saját erejéből nem tud visszaverni, azonnal értesíti a Magyar Királyságot.⁴²³ Mint láthatjuk, a szerződés minőségbeli változást jelent a 1444-eshez képest. Itt már nincs szó török elleni segítségnyújtásról, és adóval se tartozik a bosnyák király Hunyadinak. Ez a szerződés egyértelműn Szlavónia és Horvátország védelme érdekében kötött, és külön kiemeli, hogy a Száva, Ukrina és a Drina torkolata közötti szakaszán – amely ekkor a két ország folyóval elválasztott természetes határát jelentette, és emiatt, kevésbé volt várakkal védve – nem biztosít átkelési és hajózási lehetőséget a török seregeknek.⁴²⁴

Sajnos csak Tamás István oldaláról megígért kötelezettségek maradtak fenn, és emiatt nem tudjuk, mi volt Hunyadi ígérete. A bosnyák királyt az 1448-as évek eseményei rákényszerítették, hogy a korábbi függetlenedési kísérletével ellentétesen közeledjen a magyarokhoz. Miután Vukčić elszakadt Boszniától és kikiáltotta magát a Szent Száva hercegének, Brankoviccsal közösen megtámadták a bosnyák királyt. Majd 1449 kora tavaszán török csapatokat hívott be Boszniába, akik feldúlták és kirabolták a király birtokait. Az

⁴¹⁹ DAD. Acta Consilii Rogatorum. Vol. 11, fol. 54; NOTES ET EXTRAITS II.431.

⁴²⁰ „[...] *qui apud nos in hac congregacione fuerant* [...]”. VITÉZ 105. A bosnyák követek egyike nagy valószínűséggel Radivoj volt, a király testvére és egykori trónkövetelő, aki 1449. június 19-én a budai káptalan előtt apósával, Velikei László fiával, Miklóssal együtt személyesen megjelent, hogy szerződést kössenek szlavóniai birtokaik megosztásáról. DF 242270; THALLÓCZY 1909. 1–14.

⁴²¹ VITÉZ 105.

⁴²² Uo. 104.

⁴²³ TELEKI X. 245–246.

⁴²⁴ „*et neque eisdem Turcis in Tenutis nostris apud manus nostras existentibus a Drena usque fluuium Ukrina nuncupatum vadum seu nauigium prestabimus*”. Uo. 246.

eseményekről ismét a korculai comes számolt be a velencei szenátusnak. A február 12-i levelében leírja, hogy körülbelül tízezer török támadott Boszniára, akik a horvát bánságban fekvő Cetináig haladtak, ahol Tallóci Petkó bánnak jelentős károkat okoztak, sok keresztényt foglyul ejtettek, és a helyi lakosokat az erődítményekbe kényszerítették. A levél írása idejében a törökök már visszatértek a horvát bánságból, és Boszniában, Duvnóban tartózkodnak.⁴²⁵ Egy hónappal később, március 15-én Soranzo ismét levelet küldött Velencébe, és beszámolt róla, hogy a törökök jelentős károkat okoztak, és sok embert elfogtak. A sereg egyik része a foglyokkal együtt ekkor már visszavonult, a másik része pedig Boszniában maradt.⁴²⁶ A király területein maradt oszmán sereg végül nagy károkozás után áprilisban vonult ki.⁴²⁷ A harcok ezzel azonban nem értek véget, és a herceg az év további részében is folyamatosan harcban állt a királlyal.⁴²⁸

Tamás István egyszerre nem bírta háborúzni a Szent Száva hercegével, a despotával és a szultánnal. Ezért feltételezhetően az volt a magyar fél kötelessége, hogy segítséget nyújt a királynak békét kötni a despotával és a szultánnal. Ennek alapján a magyar fél belefoglalta Boszniát az 1449. tavaszi fegyverszüneti tervezetbe. A hét évre tervezett török–magyar fegyverszünet tervezete alapján Boszniának továbbra is teljes adót kellene fizetni az oszmánoknak, viszont az elmúlt években felhalmozódott adóssága alól mentesülne.⁴²⁹ Brankovicsnak végül nem sikerült elfogadtatnia a tervezetet, és az év végén Hunyadi a havasalföldi vajda segítségével kötött egy egyéves fegyverszünetet a szultánnal.⁴³⁰ Ennek részleteit nem ismerjük, így nem tudjuk megállapítani, hogy Tamás István és Bosznia szerepelt-e benne.⁴³¹ Végül II. Mehmed szultán 1451. novemberi trónra lépését követően a magyar félnek sikerült egy hároméves fegyverszünetet létrehoznia, melyet a szerb despota közvetítésével értek el, és amelybe Bosznia is bevonásra került. A megállapodás értelmében Bosznia királya és a

⁴²⁵ „qualiter applicuerunt circa X miliarum teuceri in Bosinam [...] iverunt usque in Cetinam qui locus est domini bani Petri et ceperunt Xristianos multos nec non intulerunt multa damna per modum quod omnes villici aufugerunt et reducti sunt in fortificiis qui Teuceri venerunt ut fertur ad requisitionem comitis Stefani ad damnum regis Bosine et domini Sladoe et domini bani Petri. Et sunt modo dicti Teuceri in loco vocato Dumno teritorii regis Bosine [...]”. Idézi: LOVRENOVIĆ 2006. 242. lj.

⁴²⁶ „qualiter applicuerunt in Bosniam certa quantitas teucrorum et intulerunt multa damna et ceperunt multas personas et certa pars exercitus ipsorum teucrorum cum illis quos ceperant recessit et fuit in Romaniam secum ducens ipsos captivos. Alias pars exercitus mansit in Bosnia.” Uo. 317. 243. lj.

⁴²⁷ ŠUNJIĆ 1996. 245.

⁴²⁸ ČIRKOVIĆ 1964. 120.

⁴²⁹ „Item vt Regnum Bozne censum solitum, integre ipsi Imperatori turcorum soluere teneatur, Item vt Idem Imperator tolale debitum, quo, sibi, Rex Bozne obligatur” TELEKI X. 243.

⁴³⁰ Lásd a Szerbia c. fejezetben.

⁴³¹ Mivel a magyar fegyverszünet nem járt sikerrel, 1451 tavaszán Tamás István Velencén keresztül próbált fegyverszünetet kötni a szultánnal. A szenátus ígéretet tett a közbenjárásra, de annak eredményről nincs információnk. LISTINE IX. 378.

bosnyák főurak kötelesek voltak eleget tenni adó- és más kötelezettségeiknek az Oszmán Birodalom irányába, melyek teljesítése esetén békében maradhattak. Magyarország felé is kötelezettségeik voltak, amelyet teljesíteniük kellett. Amennyiben e részletesen meg nem nevezett kötelezettségeket bármelyik fél felé elmulasztotta, mindkét fél jogosult volt kényszerítő intézkedéseket alkalmazni anélkül, hogy ezzel megszegték volna a fegyverszünetet.⁴³²

Mint korábban láthattuk, a magyarok törekedtek a Tamás István és Brankovics közötti megbékélésre. Az 1449. júniusi országgyűlésen a magyar főurak bírói úton kívánták rendezni a kialakult helyzetet. Mindazonáltal egyik fél sem volt hajlandó lemondani Srebrenica feletti jogairól. Brankovics 1448 őszén elfoglalta a várost, amelyet a bosnyák király 1449 elején visszafoglalt.⁴³³ A magyar bíróság döntésének tartalmáról nincsenek pontos információink, azonban annyi bizonyos, hogy a szemben álló felek nem fogadták el azt. Ennek következtében a pápa 1450. március 1-jén Szécsi Dénes esztergomi érseket bízta meg a despotával és a királlyal való béke közvetítésével, de ebbéli működéséről nem maradt fenn adatunk.⁴³⁴

Az 1449-es dobori szerződés ellenére Tamás István és Hunyadi között nem beszélhetünk felhőtlen kapcsolatáról. A kormányzó 1451. május 18-án arról ír a pápának, hogy a pápa a bosnyák királlyal kötött béke megtartására intette őt, amelyet korábban a pápa követe révén kötöttek.⁴³⁵ A határozott hangnemű levélben Hunyadi megerősíti, hogy minden törekvése a béke megőrzésére irányul, ugyanakkor megfogalmazza álláspontját, jelezve, hogy a béke megtartása érdekében a másik félnek is be kell tartania az egyezségeket.⁴³⁶ Milyen békéről lehet szó a levélben? Hunyadi egy támpontot ad a kérdés feloldására. Azt a békét, amit a pápai követ, név szerint Johannes konstanzi püspök közvetített közöttük,⁴³⁷ aki a levél írásakor Hunyadi mellett tartózkodott, és valószínűleg ő hozta a pápai levelet, amire Hunyadi reagált. Mit tudunk róla? A pápa 1450. június 11-én nevezte ki apostoli nunciussá, hogy az „*eltévelyedeteket*

⁴³² „*et rex Bossne et aly domini Bosne cum quid tenentur dominacioni aut cum tacio (!) aut alys seruicys id in perficiant et donec perfecerint cuilibet nostrum, maneant in paciam (!); vbi uero non prefecerint quod teneantur mihi aut regno Hungarie aut domino gubernatore liberant [=liberam] habeant facultatem quelibet pars perturbare ipsos et impedire et at id faciendum compellere et per hoc treuga [=tregua] presens non violetur.*” CÎMPEANU 2021. 268.

⁴³³ DEDIĆ 2021. 202.

⁴³⁴ LUKCSICS 274. 1087.

⁴³⁵ „*Breve quoddam, apostolica exhortatione gravidum, hiis diebus accepi, in quo beatitudo vestra me ultro cupidum ad pacem observandam hortatur. Pacem, inquam, illam, quam alias oratore sanctitatis vestre medio cum illustre domino rege Bosne pactus sum.*” VITÉZ 164.

⁴³⁶ „*Quamobrem paratum habet in me beatitudo vestra animum ad pacem et ubique querendam, et ad eam, que parta est, observandam. Opus est, ut beatitudo vestra prefatum dominum regem eciam atque eciam commoneat, ut inscriptiones eius pacis atque conditiones menti teneat, et pariter observare curet [...]*”. Uo.

⁴³⁷ „*Prout super hiis omnibus reverendus pater, dominus Iohannes episcopus Constanciensis, sanctitatis vestre orator, qui in hiis rebus gestis presens coram quoque aderat [...]*”. Uo.

visszavezesse az igazság útjára”,⁴³⁸ és két nap múlva neki mint boszniai követnek *salvus conductust* adnak.⁴³⁹ Nagy szerencsénkre a követutasítás fennmaradt, amiből megtudjuk, hogy a boszniai egyház reformációja és az eretnekkérdés megoldása mellett feladatul kapta, hogy a „*Bosznia királysága és annak hercegei, bárói, közösségei, valamint a szomszédos nemzetek között a békét tárgyalásokkal és megbeszélésekkel előmozdítsd*”⁴⁴⁰ és hogy „*ezen nemzetek között ligákat és szövetségeket hozz létre, azokat megerősítsd, kialkudd.*”⁴⁴¹ A pápa a nuncius mellett egy levelet is küldött a királynak, amelyben őt és a hadseregét mindazon kiváltságokban és kegyelmekben részesítette, amelyeket általában az eretnekek és hitetlenek ellen harcoló keresztiesek kapnak.⁴⁴² Ebből arra következtethetünk, hogy Johannes de Castiglione Coutances püspöke közvetített békét Hunyadi és Tamás István között, valamikor 1450 júniusa és 1451 májusa között.

Az 1451 májusában Hunyadi által a pápának küldött levél nem részletezi a béke pontjait, és csak mellékesen utal arra, hogy a király ígéretet tett az eretnekség kiirtására, amivel véleményem szerint Hunyadi csak a saját álláspontját akarta erősíteni.⁴⁴³ A források hiányában lehetetlennek tűnik megtudnunk, hogy milyen pontokból állt a béke vagy megállapodás, de közvetett információkból legalább a konfliktus okáról lehetőségünk van egy hipotézis felállítására. Külön fejezetben foglalkozunk a Ragusa és a Szent Száva hercege közötti háborúval, de annak előzményeire itt is utalnunk kell. Az 1440-es évek végén feszültségek alakultak ki Ragusa és Vukčić között, amelyeket a herceg növekvő pénzügyi igényei és Ragusa gazdasági fölényétől való függetlenedési törekvések okoztak. A herceg önálló szövőműhelyt alapított, és sókereskedelmet indított Novi városában, ami versenyt teremtett Ragusa érdekeivel szemben. Emellett vámemeléseket hajtott végre Drijevában, és nagyon magas adót vezetett be a Raguzába szállított állatok átkelésére, ami veszélyeztette a köztársaság és a despotátus közötti gazdasági kapcsolatokat. Ragusa válaszul megtiltotta a kereskedelmet Vukčić birtokain keresztül, ami gazdasági elszigeteléshez vezetett, és politikai válságot okozott, amely

⁴³⁸ „*Johannes episcopus Constantiensis constituitur nuncius apostolicus, qui errantes ad viam veritatis reducat.*” LUKCSICS 282. 1126.

⁴³⁹ Uo. 1227; VETERA MONUMENTA HISTORICA 254–255.

⁴⁴⁰ „*pacem quoque inter dictum regnum Bosne eiusque principes, barones et communitates ac nationes circumvicinas tractandi, practicandi*”. Uo. 254.

⁴⁴¹ „*ligas quoque et confederationes inter ipsas nationes ineundi, firmandi, paciscendi*”. Uo. 254. Elképzelhető, hogy azért volt szükség a követ küldésére, mert Szécsi Dénes nem fogadta el a márciusi felkérést. Tudjuk, hogy ekkor az országnagyok hűtlenség miatt fej- és jószágvesztésre ítélték Brankovicsot, és Hunyadi hadsereggel délre vonult. Lásd a Szerbia c. fejezetben. Ilyen körülmények között az esztergomi érsek nem tölthette be a békítő szerepét.

⁴⁴² Uo. 255; FILIPOVIĆ 2017. 226.

⁴⁴³ „*Opus est, ut beatitudo vestra prefatum dominum regem eciam atque eciam commoneat, ut inscriptiones eius pacis atque conditiones menti teneat, et pariter observare curet, utque in fide et religione, quam suscepit, erectam faciem gerat, ne in ea, ac presertim circa extirpationem illius veteris dampnate hereseos*”. VITÉZ 164.

következtében a gazdasági konfliktusból egy fegyveres háború bontakozott ki, és Vukčić 1451 júniusában, miután engedélyt kapott a szultántól, megtámadta a köztársaságot.⁴⁴⁴

A háború kitörését megelőzően, már egy évvel korábban, 1450 augusztusában a Ragusa levelet küldött Hunyadi Jánosnak, hogy közbenjárjon a kialakuló konfliktus megfékezése érdekében. Ebben arra kérték a kormányzót, hogy emlékeztesse a bosnyák királyt és herceget arra, hogy Ragusa a Magyar Királyság része, és a királyság nem tűri el a köztársaság zaklatását.⁴⁴⁵ Ezt követően, 1450 októberében egy újabb levél megírásáról döntöttek Hunyadi részére, azonban ennek tartalmát nem ismerjük.⁴⁴⁶ Ragusa kérése nem maradt visszhang nélkül, és Hunyadi levelet küldött a bosnyák királyhoz, amit a köztársaság november 6-án továbbított.⁴⁴⁷ A levél tartalmát nem ismerjük, viszont különös, hogy csak a bosnyák királyt találjuk a címzettek között, a herceget nem.⁴⁴⁸ A levél viszont nem hozott javulást Ragusa számára, ezért 1451 januárjában már egy követ küldését kérték a magyar rendektől a bosnyák királyhoz és a herceghez, különösen azért, mert tudomásukra jutott, hogy Tamás István és Vukčić béketárgyalásokat folytat, és féltek, hogy ellenük irányulhat.⁴⁴⁹

A tavasz folyamán Hunyadi valóban elküldte követét a bosnyák királyhoz és a herceghez, amit Ragusa 1451. április 14-én köszönőlevélben nyugtázott.⁴⁵⁰ A raguzai levél ugyanakkor nem részletezi, miről tárgyalt Hunyadi a bosnyák királlyal, csupán annyit említ, hogy a követ felszólította a herceget Ragusa zaklatásának befejezésére.⁴⁵¹ Valószínűsíthető azonban, hogy a magyar követ találkozott Johannes de Castiglione püspökkel is, és itt köthették meg a korábbi levelekben említett békét vagy megállapodást. Ezt követően a pápai nuncius Magyarországra indult, és május 18-án már Hunyadi mellett tartózkodott.⁴⁵²

Ugyanebben az időben Hunyadi mellett tartózkodott az a raguzai követ is, akit április 14-én küldtek hozzá. Feltételezhető, hogy ez a követ olyan információt hozott Hunyadi számára, amely miatt a kormányzó indulatos hangvételű levelet írt a pápának május 18-án.⁴⁵³ Ezt erősíti az is, hogy június 17-én a raguzaiak ismét követ küldését kérték Hunyaditól a bosnyák

⁴⁴⁴ FINE 1994. 579; ČIRKOVIĆ 1964. 123–134; DEDIĆ 2021. 206–207.

⁴⁴⁵ GELCICH–THALLÓCZY 474.

⁴⁴⁶ NOTES ET EXTRAITS II. 438; DAD. *Cons. Rog.* XI. 252v.

⁴⁴⁷ NOTES ET EXTRAITS II. 438; DAD. *Cons. Rog.* XI. 260.

⁴⁴⁸ Később, egy 1451 januári követutasításból megtudhatjuk, hogy mind Hunyadi, mind pedig a prelátusok és a bárók korábban több alkalommal is küldtek levelet Vukčićnak a raguzai polgárok érdekében. GELCICH–THALLÓCZY 477.

⁴⁴⁹ Uo. 477–478.

⁴⁵⁰ Uo. 492.

⁴⁵¹ Uo.

⁴⁵² VITÉZ 164.

⁴⁵³ Uo.

királyhoz, hogy biztassa a királyt jóindulatú magatartásra a köztársasággal szemben, és hogy ne nyújtson segítséget a hercegnek.⁴⁵⁴

A fentiek alapján valószínűsíthető, hogy a megállapodás egyik fő célja az volt, hogy a bosnyák király ne támogassa a herceget Raguzá ellen, és gyakoroljon rá nyomást annak érdekében, hogy felhagyjon Raguzá-ellenes terveivel. A kérés azért is lehet megalapozott, mert az 1451. év elején Tamás István és Stefan Vukčić kibékültek egymással.⁴⁵⁵ Hunyadi kérésének alapjául szolgált az a tény, hogy Tamás István 1449-ben Doborban esküt tett, miszerint nem követ el hűtlenséget a Magyar Királlyal – beleértve a Raguzai Köztársaságot is – szemben, nem ellenségeskedik, és nem idéz elő ilyen irányú cselekedeteket.⁴⁵⁶ Továbbá Raguzá már hosszabb ideje szerződéses viszonyban állt a bosnyák királlyal, amely szerint a királynak az adó fejében garantálnia kellett a békét Raguzá területén, valamint az utak biztonságát a királlyal határain belül, amit ekkor nem biztosított.⁴⁵⁷

A konfliktus megértéséhez további adalékokat nyújtanak a rendelkezésünkre álló források. 1451 elején Raguzá egy titkos küldetést bízott egy Mihály nevű szerzetesre, akinek az volt a feladata, hogy a bosnyák udvarban létrehozzon egy magyar–bosnyák szövetséget. Az utasításokból kiderül, hogy 1450 végén a törökök ismét megtámadták Boszniát, ám ezúttal nem szándékoztak kivonulni az országból.⁴⁵⁸ Ezzel egyidejűleg a raguzaiak arról értesültek, hogy Hunyadi János seregével a Száva folyóhoz érkezett, és feltételezték, hogy a bosnyák király kérésére Boszniába vonulhat. Ezért arra kérték Mihály szerzetest, hogy ha a hír igaz, és Hunyadi valóban Boszniába érkezik, vegye rá a királyt, hogy közösen foglalják vissza a törökök által megszállt területeket.⁴⁵⁹ Valójában Hunyadi ekkoriban a szerb despota, Brankovics György ellen hadakozott, és nem a bosnyákok miatt vonult a Szávához.⁴⁶⁰ Később azonban, 1451. május 13-án a Hunyadi mellett tartózkodó raguzai követ arról számolt be, hogy miután a kormányzó békét kötött a despotával, személyesen kíván hadat vezetni Boszniába. Ennek két fő indoka volt: „*Először is a szent hit terjesztése érdekében, hogy a hitetleneket* (törökök – VZ.)

⁴⁵⁴ „*Et deliberando el dicto governador di mandar lo dicto ambassador, che li piazza di mandar lo la via del re di Bossina, a confortarlo che 'l voia esser propicio in ogni cossa, et non dar alcun aiuto ne favor al detto nostro visino.*” Uo. 508.

⁴⁵⁵ ČIRKOVIĆ 1964. 150.

⁴⁵⁶ „*ut ab hac die inantea dicto Regno Hungarie et sacre eiusdem Regni Hungarie Corone, [...] nullam faciemus infidelitatem neque eisdem inimicitias inferemus nec inferri faciemus.*” TELEKI X. 245.

⁴⁵⁷ GELCICH–THALLÓCZY 491.

⁴⁵⁸ „*Et mó se diseva che li Turchi staraveno tutto inverno et tuta questa stade che vignará, in Bossina [...]*” Uo. 513; A raguzaiak értesülése valós volt. A törökök, kihasználva a királyhű bosnyák főúr, Ivaniš Pavlović halálát, elfoglalták a kelet-boszniai Vrhbosna területet, és létrehozták Szarajevót. FINE 1994. 579.

⁴⁵⁹ GELCICH–THALLÓCZY 513.

⁴⁶⁰ Lásd a Szerbia c. fejezetben.

*megkereszteljék, majd pedig a Magyar Szent Korona növelése és felmagasztalása, valamint saját maga és a mi ellenségeink (Stefan Vukčić – VZ.) megbüntetése céljából.*⁴⁶¹

Ebben az időszakban a törökök elleni támadás lehetősége nem volt teljesen irreális. A törökökkel még nem jött létre tűzszünet, és az 1451 februárjában trónra lépő II. Mehmed szultán még nem szilárdította meg hatalmát, mivel Anatóliában tartózkodott a karamán bég lázadása miatt.⁴⁶² Ezek az adatok azt sugallják, hogy a Tamás István és Hunyadi között kötött megállapodás a törökök elleni hadjáratról szólhatott. Hunyadi támadása végül nem valósult meg, mivel a Giskra-féle lázadás miatt újabb háború robbant ki, amely elterelte a figyelmét Bosznia ügyéről.⁴⁶³

A rendelkezésre álló források egy harmadik, talán a legmegalapozottabb lehetőséget is felvetnek, noha ez tűnik a legkevésbé hihetőnek: Hunyadi János esetleg egy Velence-ellenes szövetség létrehozását tervezte. Egy 1451. május 18-án keletkezett velencei forrás tanúsága szerint a velencei hatóságok tudomást szereztek egy Hunyadi és Tallóci Petkó között létrejött megállapodásról, amelyet végrehajtás előtt még meg kell erősíteni a pápával.⁴⁶⁴ Velence az információt olyannyira komolyan kezelte, hogy azonnal cselekvésre szánta el magát: huszonöt számszeríjat, huszonöt hordó puskaport küldött Vránába, és felszólította Zára városát, hogy lássa el az erősséget élelmiszerrel és minden egyéb, a védelemhez szükséges eszközökkel.⁴⁶⁵ Mindezek mellett szigorú ellenőrzés alá vonták a vránai helyőrséget. Velence úgy értesült, hogy a katonák egy része már régebb óta ott teljesít szolgálatot, és emiatt kapcsolatba kerültek a helyiekkel, vagyis szláv feleségük volt. Ezek közül a gyanúsakat el kellett bocsátaniuk, és helyükre új, megbízható katonákat kellett toborozniuk.⁴⁶⁶ Továbbá Velence arra is parancsot adott, hogy a Vrána közelében fekvő és ugyancsak Velence területén található Novigrád és Nona falait is javítsák és erősítsék meg, továbbá gondoskodjanak az ellátásukról.⁴⁶⁷

Három nappal később, 1451. május 21-én Stefan Vukčić követei megérkeztek Velencébe. A követek nemcsak a Raguzával szembeni intézkedéseikről számoltak be, hanem információkat

⁴⁶¹ „*Et questo vol far esso governadore per vegnir lui in persona in Bossina, prima per la sancta fede, azo che li infedeli se batezzano, et poi per aumento et exaltacion de la sacra corona di Ungaria, et per vendicar lui et noi de li soi et nostri inimisi.*” GELCICH–THALLÓCZY 506.

⁴⁶² BABINGER 1959. 71.

⁴⁶³ KRONOLÓGIA II. 2023. 460.

⁴⁶⁴ A Hunyadi és Tallóci közötti tárgyalásokra lásd Tallóci Petkó és Hunyadi János kapcsolata című fejezetet. LISTINE IX. 379.

⁴⁶⁵ „*Deliberavimus cum nostro consilio rogatorum vobis mittere per dictum Ciprianum ballistas XXV. et barilia xxv pulveris a bombardá, quas res cum receperitis, debeatís subito mittere Auranam, et fulcire locum ílium victualiis et aliis rebus necessariis, sicut pro illius bona conservacione et deffensione necessarium cognoveritis.*” Uo. 378–379.

⁴⁶⁶ Uo. 379.

⁴⁶⁷ Uo.

közöltek a március folyamán Vukčićnál járt magyar küldöttségről is. Bár az átadott információ tartalma nem maradt fenn, a velencei szenátus hálálkodó válasza alapján feltételezhető, hogy Hunyadi követe arra kérte a herceget, hogy lépjen fel Velence ellen, amit azonban Vukčić visszautasított: „*Ami pedig a nagyságok uruk válaszát illeti, amelyet a nagyságos János, Magyarország vajdájának követei számára adott, azt mondjuk, hogy elégedettek vagyunk azzal a válasszal, és hálánkat fejezzük ki azért a ragaszkodásért, amelyet urunk iránt tanúsít, valamint a tiszteletteljes szavakért, amelyeket urunkról mondott a vajda követének. Különösen hálásak vagyunk uruk nagylelkűségéért.*”⁴⁶⁸

A velencei forrás keletkezésével egy időben, május 18-án, Hunyadi egy levelet küldött Velencébe. Ebben az állt, hogy rokonától, Székely Tamás vránai perjeltől azt az információt kapta, hogy Velence a perjelségének egyes jogait és birtokait, nevezetesen Vrána várát már hosszú évekkel ezelőtt elidegenítette tőle és a Magyar Királyságtól. Ezért felkérte Hunyadi, hogy szerezze vissza ezeket az elvesztett jogokat, aki az ügy rendezése miatt Velencébe küldte egy familiárisát.⁴⁶⁹ Vrána vára 1409-ben került a Velencei Köztársaság birtokába, és a Zsigmond királlyal kötött 1433-as római egyezmény következtében a Magyar Királyságnak végleg le kellett mondania a területről.⁴⁷⁰ Hunyadi ezt minden bizonnyal tudhatta, és bizonyosan nem is számított pozitív válaszra az üggyel kapcsolatban.

A Velencébe küldött levél ugyanazon a napon, 1451. május 18-án keletkezett, mint a pápának írott levél, amelyben Hunyadi János és Tamás István közötti békéről esik szó. Ekkor Hunyadi mellett tartózkodott a pápa követe, Castiglione, és feltételezhetően Szentgyörgyi Székely Tamás is. Tamás személye különös jelentőséggel bír, mivel tudjuk, hogy tavasszal a bosnyák királyhoz és a herceghez küldött követ egy Tamás nevű báró volt,⁴⁷¹ akinek az útját tudjuk rekonstruálni.

Mint korábban említettük, Ragusa 1451 januárjában Hunyadi Jánostól követ küldését kérte, aki jobb belátásra bírhatta a bosnyák királyt és a herceget. A követ először a bosnyák király udvarában járt, ahol találkozott a pápai küldöttel is, majd március közepén megérkezett a herceghez.⁴⁷² Úgy tűnik, hogy a magyar követ Ragusa érdekeinek képviselője mellett, titokban – legalábbis Ragusa tudta nélkül – egy Velence-ellenes szövetség létrehozásán is dolgozott. A

⁴⁶⁸ „*Ad partem vero responsionis facte per suum magnificum dominum nunciis magnifici Johannis vayvode Hungarie etc. dicimus, quod placuit nobis ipsa responsio, pro qua et pro affectione, quam dicit habere nostro dominio, et pro aliis, que dixit honorifice de dominio nostro nuntio predicti vayvode Hungarie, magnificentia ipsius sui domini abundantissime regratiamur.*” LISTINE IX. 380.

⁴⁶⁹ VITÉZ 1980. 163.

⁴⁷⁰ HUNYADI 2006. 205. Bővebben lásd: 14. lábjegyzet.

⁴⁷¹ A raguzai nagytanács 1451. április 14-én úgy határozott, hogy aranyban és más javakban 150 dukát értékig megajándékozzák a kormányzó követét, Tamást, a Magyar Királyság báróját. DINIĆ-KNEŽEVIĆ 1986. 117. 49. lj.

⁴⁷² DAD, Consilium Rogatorum Vol. 12, fol. 34v, 36; ČIRKOVIĆ 1964.149.

jelek szerint a bosnyák király elfogadta a szövetség ötletét, de a herceg elutasította azt, és később értesítette Velencét. A magyar követ április 1-jén már biztosan Raguzában volt,⁴⁷³ és április 14-ig bizonyosan ott is tartózkodott, amikor is a szolgálataiért cserébe 150 dukát értékben pénzt és más ajándékot kapott.⁴⁷⁴ Április 15-én a magyar követ útnak indult, és feltételezhetően közösen utazott egy új, Magyarországra küldött raguzai követtel.⁴⁷⁵ A raguzai követ utasításaiból tudjuk, hogy magyarországi útjuk során útba kellett ejteniük a bosnyák királyt és Tallóci Petkót is.⁴⁷⁶ Április 21-én Klisszában vannak Petkónál, innen pedig a bosnyák királyhoz folytatják útjukat,⁴⁷⁷ ahol csatlakozik hozzájuk Johannes de Castiglione is. Majd együtt folytatják útjukat Hunyadihoz. Székely Tamás kettős küldetését jól szemlélteti, hogy Hunyadi vele⁴⁷⁸ és a pápai követtel⁴⁷⁹ már május 18-án tárgyal, és levelet küld a pápának és Velencének, a raguzai követtel folytatott tárgyalásáról pedig csak május 25-én értesülünk,⁴⁸⁰ annak ellenére, hogy együtt utaztak, és valószínűleg ugyanazon a napon értek a kormányzóhoz.

Hunyadi János segítségért cserébe adandó pontos kéréseiről és ígéreteiről nincsenek konkrét forrásaink, ezért csak találgatni tudunk. Az azonban biztos, hogy Tamás István követei 1451. április 29-én Velencében bejelentették, hogy a király meg kívánja támadni a despotát, és arra kérték Velencét, hogy ne nyújtson támogatást Brankovicsnak.⁴⁸¹ Felmerül a kérdés, hogy miért is nyújtana Velence segítséget Brankovicsnak, akivel a zétai területek miatt folyamatosan feszült volt a viszonya. Bár a forrásokból közvetlenül nem olvasható ki, véleményem szerint ez is a Velence-ellenes szövetség hipotézisét erősíti, amelyben Tamás István egy másik feladatot kapott. Ennek értelmében neki Hunyadival párhuzamosan kellett volna támadnia Brankovicsot, akivel a kormányzó az év eleje óta háborúban állt. Hunyadi lassú előrehaladása a Brankovics elleni háborúban talán azzal magyarázható,⁴⁸² hogy mindvégig Tamás István támadására várt. Továbbá a Hunyadi és Tamás István közötti megállapodás összefüggésbe hozható Hunyadi márciusi hosszú szalánkeméni tartózkodásával,⁴⁸³ valamint azzal a raguzai értesüléssel, miszerint Hunyadi seregével a Drávánál állomásozott, és lehetséges, hogy a bosnyák király

⁴⁷³ DAD, Consilium Rogatorum Vol. 12, fol. 44.

⁴⁷⁴ NOTES ET EXTRAITS II. 445.

⁴⁷⁵ GELCICH–THALLÓCZY 488.

⁴⁷⁶ Uo.

⁴⁷⁷ Uo. 503.

⁴⁷⁸ VITÉZ 163.

⁴⁷⁹ Uo. 164.

⁴⁸⁰ GELCICH–THALLÓCZY 506.

⁴⁸¹ „*quod in divisione est cum despoto Rassie, et cum eo bellum habiturus; et propterea amieabiliter exorat, quod ipsi despoto favere nolimus.*” LISTINE IX. 377.

⁴⁸² Lásd a Szerbia c. fejezetben.

⁴⁸³ Márc. 11.-26. ENGEL 1984B. 985.

kérésére Boszniába tartott.⁴⁸⁴ Ebben az esetben a kormányzó és a király közötti megegyezést nem Tamás bosnyák udvarbéli látogatásának idejére kell helyoznunk, hanem korábbra, 1450 őszerre, amikor Hunyadi levelet küldött a bosnyák királynak Raguza közvetítésével.

Tamás István szándéka, hogy megtámadja a despotát, végül elkésett. Hunyadi 1451. május 25-én már békét kívánt kötni Brankoviccsal, hogy hadjáratot indíthasson a herceg és a boszniai törökök ellen.⁴⁸⁵ Ebben az időszakban Hunyadi valószínűleg azt tervezte, hogy átveszi a dalmát–horvát bánság felét Tallóci Petkótól,⁴⁸⁶ és esetleg Velence vagy legalábbis Vrána ellen is támadást indít. Tallóci Petkó és Stefan Vukčić szerepét ebben a folyamatban azonban a források hiányában nem tudjuk pontosan rekonstruálni.

Hunyadi tervezett támadása végül nem valósult meg, mivel a Giskra-féle háború újra fellángolt.⁴⁸⁷ Mind Hunyadi augusztus 7-én,⁴⁸⁸ mind pedig Tamás István július végén kibékült Brankoviccsal,⁴⁸⁹ és mindhárman a herceg ellen fordultak.⁴⁹⁰

Konstantinápoly eleste után a megmaradt balkáni államoknak semmi kétsége nem maradt afelől, hogy a közeljövőben ők is sorra kerülnek. A legjobb helyzetben az oszmán vazallus herceg volt. 1455 tavaszán azzal dicsekedett, hogy levelei vannak a magyar királytól és a török szultántól, amelyek felmentik a török–magyar háborúban való részvétel alól mindaddig, amíg a magyar király meg nem hódítja a Drinápolyig terjedő területeket, és a törökök el nem érik Budát.⁴⁹¹

1453-tól kezdődően Brankovics György és Hunyadi János kölcsönösen egymásra voltak utalva, és szoros együttműködésük fokozatosan háttérbe szorította Tamás István szerepét. Azon időszakból már nem áll rendelkezésünkre forrás Hunyadi és a bosnyák király közötti kapcsolatáról. 1456 májusában a bosnyák király Kórógyi János közvetítésével üzenetet küldött a magyaroknak, amelyben arról tájékoztatta őket, hogy a szultán ultimátumot intézett hozzá.⁴⁹² Az ultimátumban a szultán arra szólította fel őt, a herceget és Petar Pavlović⁴⁹³ vajdát, az elhunyt Ivanis Pavlović fiát – akik Bosznia három legjelentősebb vezetői voltak –, hogy személyesen csatlakozzanak a Nándorfehérvár ellen induló török csapatokhoz. A szultán 10

⁴⁸⁴ GELCICH–THALLÓCZY 513.

⁴⁸⁵ Uo. 506.

⁴⁸⁶ Lásd a Tallóci Petkó és Hunyadi János kapcsolata c. fejezetben.

⁴⁸⁷ KRONOLÓGIA II. 2023. 460.

⁴⁸⁸ Uo.

⁴⁸⁹ DEDIĆ 2021. 215.

⁴⁹⁰ FILIPOVIĆ 2017. 226.

⁴⁹¹ GELCICH–THALLÓCZY 579.

⁴⁹² CAPESTRANO 335–336.

⁴⁹³ Radislav Pavlović második fia volt.

ezer katonát követelt a királytól, 8 ezret a hercegtől és 4 ezret a vajdától. Mindhárman elutasították az ultimátumot, arra hivatkozva, hogy megfizetik az 1451-es békeszerződésben meghatározott adót, és ezzel mentesítik országukat a hadviselésben való részvétel alól.⁴⁹⁴

Tamás István annak ellenére, hogy korábban konfliktusban állt Hunyadival, valamint az egyre növekvő oszmán nyomás ellenére is, betartotta az 1449-es szerződésben foglalt ígéreteit. Ennek megfelelően nem nyújtott segítséget a Nándorfehérvár ellen készülő szultánnak, és értesítette a magyarokat a tervezett támadásról.

⁴⁹⁴ Uo.

III. 3. Havasalföld

Az 1444. november 10-én elszenvedett várnai katasztrófát követően a Magyar Királyság ismét mély válságba süllyedt. A király, I. Ulászló nyomtalanul eltűnt, a hadsereg szétszóródott, és az országot ismét polgárháború fenyegette. Ebben a kaotikus helyzetben Hunyadi János, a vereséggel végződő csata után hazafelé tartva, váratlanul a szövetséges havasalföldi vajda,⁴⁹⁵ II. Vlad (Dracul) fogságába esett.⁴⁹⁶ A vajda e lépésének indítékairól csak feltételezéseink lehetnek. Az egyik magyarázat szerint a havasalföldi csapatok a szultán fenyegetésére (miszerint megöli a nála raboskodó két vajdafit) elárulták a magyarokat, és elhagyták a csatateret.⁴⁹⁷ Emiatt Vlad okkal tarthatott a magyarok, különösen Hunyadi János bosszújától. Hogy ezt megelőzze, foglyul ejtette Hunyadi, és csak azzal a feltétellel engedte volna szabadon, hogy nem fog megtorolni semmiféle árulást.⁴⁹⁸ Ezzel szemben egy másik lehetséges indok szerint Vlad inkább a törökök haragjától tartott. 1443/44-ben ugyanis még török hűbéresként foglalta vissza Havasalföldet, ám 1444-ben már átállt a magyarok oldalára, kivívva ezzel a szultán haragját. Tartva attól, hogy a magyarokat üldöző szultán megtorolhatja ezt a „hűtlenséget”, Vlad Hunyadi foglyul ejtésével igyekezett túszt szolgáltatni, s így megelőzni egy esetleges török támadást. Hunyadi fogva tartása azonban rövidnek bizonyult. Mihelyt Vlad szembesült a magyar fél fenyegetéseivel, és a szultán sem indított támadást ellene, hamar kénytelen volt elengedni a jelentős hatalommal bíró erdélyi vajdát.⁴⁹⁹

A belpolitikai helyzet megoldására 1445 május elejére országgyűlést hívtak össze. Az országgyűlés ideje alatt Valeran de Wawrin követei érkeztek Budára, aki a korábbi évben küldött burgundi–pápai–velencei flotta akkori parancsnoka volt, és tevékenységét a Fekete-

⁴⁹⁵ A legújabb román kutatások szerint II. Vlad Dracul 1442 tavaszán–nyarán a szultán Drinápolyba rendelte, mivel a vajda korábban, Mezid bég hadjárata idején, a magyarokat támogatta. Ekkor II. Vladot fogságba vetették, és a havasalföldi trónt ideiglenesen egy török pasa foglalta el. A helyi bojárság Hunyadi Jánostól kért segítséget, aki rövid időn belül II. Basarabot juttatta a vajdai székbe. Hunyadi legyőzte, majd lefejeztette a török helytartót. CÎMPEANU 2019. 10. Basarab uralkodásának pontos időtartamát máig nem sikerült egyértelműen meghatározni. Egyes források szerint a hosszú hadjáratban is részt vett. IMBER 2006. 171; ACTE ŞI FRAGMENTE PRIVATOARE 11; Laonikos Chalkokondylés szintén említi havasalföldi csapatok részvételét, ám tévesen a fogságban lévő II. Vladot tünteti fel vezetőjüként. Laonikos történeti kutatásainak előadása. In.: BAÁN 231. A hosszú hadjáratot követően Basarab eltűnik a forrásokból. Valószínűsíthető, hogy még a tavasz végén ismét II. Vlad került hatalomra, akit a szultán időközben szabadon bocsátott. REZACHEVICI 2001. 96; CÎMPEANU 2019. 13-14. A vajda végül csapatokat is küldött a magyarok oldalán a várnai csatába, ahol erőinek létszámát 4000–10 000 fő közé teszik a korabeli források. A forrásokra lásd: CAZACU 2017. 43, 26. jegyzet.

⁴⁹⁶ THURÓCZY 370; BAÁN 2013. 256; BONFINI 729.

⁴⁹⁷ IMBER 2006. 177-178. Beheim értesülését más források, köztük a magyarok sem erősítik meg.

⁴⁹⁸ Nem számított egyedülálló esetnek az efféle fogságba ejtés. Példaként említhető, hogy miután Hunyadi László 1456-ban meggyilkolta Cillei Ulrikot, magát a királyt fogták el. Ekkor egy szerződésben kötelezték, hogy nem áll bosszút a gyilkosságért. PÁLOSALVI 2000B. 402.

⁴⁹⁹ *Laonikos történeti kutatásainak előadása.* In.: BAÁN 2013. 256; THURÓCZY 1980. 370; BONFINI 729. Hunyadi már november 25-én Brassóban tartózkodik. DF 246862.

tengeren és a Duna torkolatánál végezték.⁵⁰⁰ A követek elsődleges célja V. Ulászló felkutatása volt, de emellett egy újabb, oszmánellenes hadjárat előkészítésére is törekedtek. Konkrét célkitűzéseket ugyan nem fogalmaztak meg, de kifejtették, hogy a törökök – szerintük – jelentősen meggyengültek a korábbi hadjáratok során, és emellett több kiváló katonai vezetőjüket is elvesztették.⁵⁰¹ Az ügyben vita zajlott az országgyűlésen, de végül jóváhagytak egy nyolc-tízezer fős hadsereg felállítását Hunyadi János vezetése alatt, melynek tervezett időpontja a nyár vége volt, hogy elegendő időt biztosítsanak a hadjárat katonai és diplomáciai előkészületeinek.⁵⁰² Mivel az akciót az Al-Dunán akarták végrehajtani, mindenképpen szükség volt II. Vlad (Dracul) vajda hozzájárulására és csapataira is.

A fent leírt események tükrében elmondható, hogy Hunyadi és Vlad viszonya nem volt felhőtlen. A kettejük kapcsolatának megítélésében jelentős szerepe van annak az értesülésnek is, amelyet Michael Beheim, a 15. század közepi német költő és krónikás említ: állítása szerint a havasalföldiek a csata közepén hagyták el a harcmezőt a szultán fenyegetése miatt.⁵⁰³ Hunyadi János 1445 májusában írt leveléből, amelyet a pápának küldött, akár arra is lehet következtetni, hogy a havasalföldieket is okolhatta. E levelében ugyanis így fogalmaz: „[...] *tapasztaltuk azt is, hogy az említett fejedelmek barátsága e kedvező helyzetben gonosz hálóként fonódik reánk, és tapasztaltuk, hogy a kilátásba helyezett segédcsapatok velünk szemben foglaltak el sietve lesállást.*”⁵⁰⁴ A korabeli krónikások azonban ellentmondásosan számolnak be a havasalföldiek szerepéről. Például Palatio és az őt forrásként felhasználó Jan Długosz, továbbá a görög Chalkokondylés szerint a havasalföldi katonák a csata sorsdöntő pillanataiban inkább a menekülő törökök hátrahagyott kincseit fosztogatták, semmint harcoltak volna.⁵⁰⁵ Ezzel szemben a magyar elbeszélők és egyéb források inkább Hunyadi fogságba ejtését emelik ki, ám a havasalföldiek csata idején történt árulásáról hallgatnak. Ha a havasalföldiek ténylegesen árulást követtek volna el, akkor aligha képzelhető el, hogy a magyar vezetés 1445-ben újra közös katonai akcióban működjön együtt velük. Feltételezhető lenne, hogy Hunyadiék inkább egy, a magyarokhoz hűbb vajdát helyeztek volna Vlad trónjára. És mivel Hunyadi a pápának írott levelében nem nevezi meg konkrétan Vladot vagy a havasalföldieket, arra enged következtetni, hogy esetleg a bolgár vagy más balkáni urakra gondolhatott. Mindezek alapján valószínűsíthető, hogy a havasalföldiekre vonatkozó árulás vádja nem állja meg maradéktalanul

⁵⁰⁰ IMBER 2006. 139.; ELEKES 1952. 278.

⁵⁰¹ IMBER 2006. 139.; PÁLOSFALVI 2018. 143. 256. lj.

⁵⁰² IMBER 2006. 139;

⁵⁰³ UO. 177–178.

⁵⁰⁴ VITÉZ 43. A levélben a szomszédos fejedelmeket (két román vajda, bolgár fejedelmek, albán és görög) okolja a várnai csatavesztéstért, mivel nagy segítséget ígértek, de végül nem segítettek.

⁵⁰⁵ Palatio 33; BAÁN 2013. 251.

a helyét. Bár a forrásokban tetten érhető némi bizalmatlanság vagy bizonytalanság, a későbbi együttműködés arra utal, hogy a feleknek végső soron közös érdekük volt az oszmánellenes fellépés.

A magyarok és a havasalföldiek közötti tárgyalások részleteiről nincsenek konkrét forrásaink.⁵⁰⁶ Annyi azonban bizonyos, hogy 1445 szeptemberének közepére Aeneas Sylvius Piccolomini már tudomást szerzett Hunyadi János és Vlad vajda egyezségéről.⁵⁰⁷ Feltehetően a Bécsben tartózkodó magyar delegáció tájékoztatta, amelynek tagjai ekkor V. László Magyarországra hozataláról és a Szent Korona visszaadásáról folytattak tárgyalásokat.⁵⁰⁸ A magyar–havasalföldi egyezség megkötése után már nem volt akadályozó tényező a sereg megindulása előtt, és így 1445 szeptemberének közepén Hunyadi János a nyáron toborzott sereggel Havasalföldre érkezett.⁵⁰⁹ A terv szerint a két vajda egyesített erőinek közösen kellett volna fellépniük az állítólagosan újra támadásra készülő oszmánok ellen.⁵¹⁰ Ugyanakkor a hadjárat legsikeresebb része még a Hunyadi vezette magyar hadsereg érkezése előtt lezajlott. A flotta vezetői és vlach szövetségeseik úgy döntöttek, hogy elfoglalnak néhány oszmán ellenőrzés alatt lévő előretolt állást mindkét Duna-parton, ahonnan a törökök gyakran betörték Havasalföldre. Habár Silistra túlságosan erős védelmet mutatott, Tutrakan és Giurgiu és Rusze a keresztény erők kezére került. Ezt követően Kis-Nikápoly sikeresen ellenállt, még a szeptember közepén megérkező Hunyadi-sereggel szemben is. A sikertelen ostromkísérletek nyomán úgy döntöttek, hogy a magyar és a havasalföldi hadak a Duna mentén felfelé vonulnak, majd átkelnek a folyón, hogy nyílt ütközetre kényszerítsék az oszmán sereget. A törökök azonban az 1443-ban és 1444-ben már alkalmazott, úgynevezett felégetett föld taktikáját vették igénybe, így Hunyadi – megfelelő ellátmány híján – végül csata nélkül kénytelen volt visszafordulni.⁵¹¹ November elejére már vissza is érkezett Erdélybe.⁵¹² Bár a hadjárat nem hozott jelentős katonai sikert, úgy tűnt, Hunyadi rövid fogsága nem eredményezett komolyabb feszültséget Magyarország és Havasalföld között.⁵¹³

⁵⁰⁶ Wavrin szerint a magyar országgyűlésre kiküldött követet azzal bízták meg, hogy tárgyalásokat folytasson a havasalföldi vajdával. Később, július végén, a magyar követek megállapodást kötöttek a vajdával a közös hadjárat részleteiről. IMBER 2006. 140.

⁵⁰⁷ „*Nichil est amplius, nisi quod Johannem waywodam Transsilvanum cum waywoda Walachie fedus percussisse ferunt, qui viribus communibus belli apparatus conficiunt, quo, si non superent, saltem prohibeant interius hostes proficisci. Nam rumor est Theucros iterum venturos.*” DER BRIEFWECHSEL I. 546.

⁵⁰⁸ ELEKES 1952. 280.

⁵⁰⁹ PÁLOSFALVI 2018. 143.

⁵¹⁰ Uo.

⁵¹¹ Uo. 143–144.

⁵¹² DF 93 001.

⁵¹³ 1445 végén II. Vlad fegyvereket kért Brassótól az egyik törököktől elfoglalt, a levélben meg nem nevezett vár felszereléséhez. URKUNDENBUCH Nr. 2505. A hadjárat során elfoglalt várak közül minden valószínűség szerint a Duna északi oldalán, Havasalföld területén található Giurgiut említi a levélben.

A következő fontos fordulat 1447 végén következett be. Az 1447. november–decemberi események jól ismertek: Hunyadi János hadseregével bevonult Havasalföldre, ahonnan II. Vladnak menekülnie kellett.⁵¹⁴ Noha a vajda elhagyta Târgovişţét, a kormányzó parancsára végül elfogták és kivégezték.⁵¹⁵ Felmerül a kérdés: mi vezetett a magyar–havasalföldi viszony ilyen drasztikus megromlásához?

A helyzet megértéséhez célszerű Hunyadi rigómezei hadjáratának tágabb összefüggésében vizsgálni a történéseket. Mint korábban már kifejtettem, Hunyadi 1446-os kormányzóvá választását követően stabilizálta a belpolitikai helyzetet, majd – a várnai csatavesztésért kívánva elégtételt venni – ismét támadó hadjáratra készült a törökök ellen. Ennek érdekében V. Alfonz aragóniai királyt szeretne volna megnyerni szövetségként. Követe révén 1447 novemberében egy olyan tervet mutatott be Alfonzknak, amelyben egy 42 000 fős hadsereg felállítását ígérte, és ebből 10 000 katonát Havasalföldről remélt.⁵¹⁶ Hunyadi Alfonzknak tett ígérete idején azonban Vlad törökökkel szemben tanúsított ellenségeskedése már nem állt fenn, a vajda ugyanis 1447 nyarán újfent békét kötött az oszmánokkal. Erről Vitéz János 1448. január 15-én kelt leveléből értesülünk, amelyet Juan de Carvajalnak⁵¹⁷ ír. A levél szerint Vlad „*ugyanis – vagy ahogyan közönségesen mondják: a havasokon túli részek vajdája – az elmúlt nyáron fegyverbarátságot kötött a törökökkel, és igen sok keresztény lelket, csaknem négyezret, akik az előző hadjáratok során nyerték vissza szabadságukat, szerződésük alapján ismét szolgaságba taszított.*”⁵¹⁸ Vitéz egyértelműen a törökkel való szövetséget és a 4000 keresztény visszaszolgáltatását jelöli meg a magyar támadás közvetlen kiváltó okaként.⁵¹⁹

Önmagában az, hogy a havasalföldi vajda oszmán vazallussá válik és sarcot fizet, nem feltétlenül idéz elő azonnali magyar retorziót, főként akkor, ha ezzel nem jár együtt a törökkel közös katonai akció. Így történt ez Zsigmond uralkodásának utolsó éveiben is. Maga Vlad – Zsigmond halálát követően – szintén oszmán vazallussá vált, és sikeresen lavírozott az egymással szemben álló felek között anélkül, hogy büntető hadjáratot indítottak volna ellene.⁵²⁰

⁵¹⁴ PÁLOSFALVI 2018. 148.; PALL 1049–1053.

⁵¹⁵ REZACHEVICI 2001.

⁵¹⁶ „*et ultra omnes istas gentes decem millia hominum de Valahia gratis conducet.*” FRANGEPÁN I. 350; A megadott szám a román területek teljes katonai potenciálja lehetett, amit korábban Luxemburgi Zsigmond is felismert 1432-ben. DRH 427–428; JEFFERSON 2012. 203.

⁵¹⁷ Juan de Carvajal (1400 k.–1469) – spanyol származású bíboros, pápai diplomata és legátus. V. Miklós és III. Calixtus pápák megbízásából a közép-európai törökellenes hadjáratok egyik fő szervezője volt.

⁵¹⁸ „*Princeps ille – seu ut communiter dicitur: wayvoda Transalpinarum parcium – hac estate elapsa Teucrorum ensibus socia arma iunxerat, plurimasque Christianas animas, superioribus bellis liberatas pacto federe ad quattuor prope milia servituti restituerat.*” Vitéz 74.

⁵¹⁹ A 4000 keresztény egyértelműen az 1445-ös al-dunai hadjárat során menekülő bolgárokkal azonosítható, akik a burgundi flotta segítségével keltek át a Dunán Havasalföldre. Itt a vajda engedélyt adott számukra a letelepedésre. Wavrin krónikájában a menekültek számát 12 000 főre becsüli. IMBER 2006. 158.

⁵²⁰ SZAKÁLY 1986. 29; CÎMPEANU 2020. 149.

Ráadásul az 1444-es, a magyarok számára meglehetősen előnyös béke sem biztosított nagyobb könnyítést Vlad számára annál, mint hogy nem kellett személyesen elvinnie az évenkénti adót a portára.⁵²¹

Vlad esetében nem tartható fenn a kizárólagos törökbarátság vádja, hiszen két alkalommal is Hunyadi oldalán szállt szembe az oszmánokkal,⁵²² annak ellenére, hogy két fia túszként a porta fogságában volt.⁵²³ Valószínűbb, hogy Hunyadi nem bízott meg benne kellőképpen ahhoz, hogy egy esetleges vajdai árulás miatt kockáztassa az éveken át tervezett törökellenes hadjárat sikerét. E bizalmatlansághoz feltehetően hozzájárult az is, hogy 1444-ben maga Vlad vetette Hunyadit fogságba.⁵²⁴

A román történetírás az utóbbi időben egy további magyarázattal is előállt.⁵²⁵ Matei Cazacu szerint a katonai és politikai okok mellett egy még mélyebb gazdasági tényező, nevezetesen a Magyarország és Havasalföld közötti pénzforgalom is meghatározó szerepet játszott a konfliktus kirobbanásában. A havasalföldi fejedelmek 1383–1386-tól kezdve igazodtak a magyar pénzverési rendszerhez, ezüst érméiket a magyar dénárhoz kötve, ami a magyar politikai befolyás elismerését is jelezte. Zsigmond király uralkodása óta azonban a folyamatosan növekvő katonai kiadások pénzromlást eredményeztek, a magyar ezüst dénár folyamatosan veszített értékéből,⁵²⁶ ami Havasalföld gazdaságát is kedvezőtlenül érintette. Vlad erre válaszul igyekezett gátat szabni a magyar dénár beáramlásának, megteremtve Havasalföld első ismert monetáris politikáját. Ez a lépés hátrányosan érintette a havasalföldi kereskedelemben érdekelt erdélyi szász városokat, és közvetve magát a Magyar Királyságot is, ami Hunyadit beavatkozásra készíthette.⁵²⁷ Cazacu érvelésének alapjául Hunyadi János egy, 1448. március 7-én a brassói polgároknak írt levelét használja, amelyben a kormányzó arról tájékoztatja őket, hogy elhatározása szerint Havasalföldön a magyar pénz (dénár) ugyanúgy kell forgalomban legyen, mint Magyarországon. Emellett arra is utasítást ad, hogy a kereskedők – legyenek magyarok vagy havasalföldiek – az árucikkeket dénárban értékesítsék, ne pedig forintban vagy török asperben.⁵²⁸ Bár Cazacu érvelése részben megalapozottnak tűnhet, további kutatásokat igényel. Véleményem szerint a magyar katonai beavatkozás nem vezethető le

⁵²¹ CYRIAC OF ANCONA 43.

⁵²² 1444-ben török segítséggel szerezte vissza a trónját, de néhány hónappal később csapatai már a magyarok oldalán vettek részt a várnai csatában. CAZACU 2017. 41.

⁵²³ MÁLYUSZ 1984. 112.

⁵²⁴ Thuróczy a havasalföldi hadjáratot a fogságba vetés megtorlásának tartja. THURÓCZY 371-373.; Chalkokondylés szerint Hunyadi azért üzte el, mert „gyűlölettel viseltetett Drakul iránt.” BAÁN 2013. 263.

⁵²⁵ CAZACU 1973. 159–192; CAZACU 2017. 50-51.

⁵²⁶ Összefoglalóan lásd: Gyöngyössi Márton: Magyar pénztörténet (1000–1526). In: GYÖNGYÖSSY 2006. 261.

⁵²⁷ CAZACU 2017. 51.

⁵²⁸ URKUNDENBUCH Nr. 2635.

kizárólag ebből a monetáris szempontból, sokkal inkább kiegészítő érvként szolgálhatott Hunyadi számára.

A havasalföldi hadjárat valószínűleg 1447. december 4-re véget is ért, amikor Hunyadi kiállított egy oklevelet, amiben magát „*Dei gratia Partium Transalpinarium vaivoda*”-nak hívja, és az oklevelet pedig „*in civitate nostra Tergouisthya*” állítja ki.⁵²⁹ Az oklevelet a magyar történettudomány korábban hamisnak nyilvánította,⁵³⁰ arra hivatkozva, hogy Hunyadi sose használta más alkalommal a havasalföldi vajda címet. A kételyt tovább erősítette, hogy egy ideig tévesen 1446 végére helyezték Hunyadi havasalföldi hadjáratát, mégpedig Vitéz János helytelenül datált levelére hivatkozva.⁵³¹ Mivel időközben a hadjárat idejét sikerült pontosítani, így az utóbbi érv érvénytelenné vált. További bizonyítékként szolgál Hunyadi 1448. március 7-én a brassóiaknak írott levele is, amelyben szintén utal havasalföldi vajdaságára.⁵³²

Mi készítette Hunyadi erre a lépésre? Ismerve az ambiciózus törekvéseit, nem zárható ki, hogy valóban felmerült benne Havasalföld közvetlen irányításának átvétele. Logikus is lett volna, hiszen Alfonz királlyal kötött megállapodásában ő vállalta vlach segédcsapatok küldését. Ennek ellenére a „havasalföldi vajda” címet végül nem tartotta meg, hanem egy hozzá hű, feltehetőleg vele rokoni kapcsolatban álló személyt,⁵³³ II. Vladiszlávot ültette a trónra.⁵³⁴

A sikeres akcióval Hunyadi megszilárdította a magyar uralmat Havasalföld felett. Ezután Moldva felé fordult, majd nekilátott a törökellenes hadjárat előkészítésének, amelyben a havasalföldi fejedelemnek és katonáinak is jelentős feladatot szánt. 1448 augusztusában, miközben Hunyadi Erdélyben toborozta seregét, a havasalföldi vajda „az ország és az egész kereszténység hasznára” csatlakozott hozzá.⁵³⁵ Nem ismerjük pontosan, hogy már ekkor magával hozta-e az ígért havasalföldi egységeket, vagy csupán a hadjárat részleteinek egyeztetése miatt érkezett, de jól mutatja a felek a szoros együttműködését.

Ugyancsak augusztusban Hunyadi egy, a rigómezei hadjáratához szorosan kapcsolódó, de azt megelőző, elterelő akciót is indított, amelyben ugyancsak részt vettek a havasalföldiek. Erről

⁵²⁹ DL. 29 793.

⁵³⁰ Legújabbán Pálosfalvi Tamás már elfogadja a cím felvételét. PÁLOSFALVI 2018. 148. 272. l.j; KRONOLÓGIA II. 2003. 451.

⁵³¹ Vitéz Opera 73; MAGYAR HUMANISTÁK LEVELEI 103. A levelet ekkor 1447. január 15-re datálják. Az 1987-ben kiadott Vitéz János levelei és politikai beszédei című műben már helyes a datálás. BELLUS–BORONKAI 102. (letöltés ideje 2025. 01.27.)

⁵³² Lásd 503. jegyzet

⁵³³ Hunyadi 1447. július 13-án értesíti a brassóiakat, hogy rokona (*proximus noster*), egy bizonyos Ladislaus Wolachus, minden vagyonával elhagyja Havasalföldet, és Brassóba kíván költözni. URKUNDENBUCH 2593; LUPESCU 26.

⁵³⁴ PALL 1963. 1053; REZACHEVICI 2001. 144.

⁵³⁵ „*Ex quo illustris princeps dominus Wladislaus vayvoda Transalpin[ensis] pro bono regni et commodo totius christianitatis exnunc erga nos venturus est [...]*”. URKUNDENBUCH 2653.

Pasquale de Sorgo korábbi fejezetekben már többször idézett levelében számol be.⁵³⁶ Beszámolója szerint augusztus folyamán egy mintegy ezer lovasból és ötszáz gyalogosból álló magyar sereg betört Vidin környékére. A vidini török helyőrség eleinte nagyobb támadástól tartva visszavonult, később viszont, látva a magyar sereg valós létszámát, ellentámadásba lendült, és betört Havasalföldre.⁵³⁷ Itt azonban a kormányzó rokona, Fekete (Csornai) Mihály szörényi bán,⁵³⁸ havasalföldi csapatok támogatásával kemény ütközetben legyőzte a törököket. A harctéren elesett a vidini bég, és a magyarok további két parancsnokot foglyul ejtettek.⁵³⁹ Hunyadi – annak ellenére, hogy végül Aragóniai Alfonz nem nyújtott segítséget – a tervezett vlach segédcsapatokat is magával vitte a hadjáratra. Pasquale de Sorgo jelentése 3000 kiválóan felszerelt moldvai lovasról és 4000 havasalföldi íjászról számol be,⁵⁴⁰ ami már önmagában is jelentős terhet róhatott a két fejedelemségre, főként tekintettel arra, hogy 1448 augusztusában oszmán támadás érte Havasalföldet. Ennek ellenére II. Vladisláv elkötelezettségét jól mutatja, hogy személyesen is részt vett a magyar seregben.

A szultán kihasználta a kialakult helyzetet és a vajda távollétét: kiszabadította a fogságból III. Vladot, az 1447-ben meggyilkolt II. Vlad fiát, aki török támogatással 1448 októberében elfoglalta Havasalföld trónját.⁵⁴¹ A magyar válasz sem késlekedett. Az új vajda 1448. október 31-én kelt levelében – amelyet Brassó városához intézett – arról ír, hogy Vízaknai Miklós, Hunyadi erdélyi alkormányzója tüstént Erdélybe hívatta őt, még azt megelőzően, hogy Hunyadi hazatérhetett volna.⁵⁴² Vlad azonban elutasította a felszólítást arra hivatkozva, hogy a nikápolyi náib⁵⁴³ testvérétől értesült a rigómezei csata fejleményeiről, és mivel nem tudják biztosan, hogy Hunyadi életben maradt-e, vagy esetleg fogságba esett, Vlad szerint a személyes megjelenése Erdélyben török támadást provokálhatott volna. Végül figyelmeztette is a magyarokat, hogy ez idő tájt ne merjenek ellene hadat indítani.⁵⁴⁴

⁵³⁶ Lásd Szerbia c. fejezet. WHELAN 2016. 140.

⁵³⁷ Uo.

⁵³⁸ A történészek korábban a forrásokban több alkalommal említett Fekete Mihályt Szilágyi Mihállyal azonosították. Pálosfalvi Tamás azonban rámutatott, hogy ez a személy nem az ekkor valószínűleg még fiatal Szilágyi Mihály, hanem a szörényi bán, Csornai Mihály volt. PÁLOSFALVI 2017. 92–102.

⁵³⁹ Whelan 2016. 140. Az oszmán krónikások is megemlékeznek a támadásról. A névtelen oszmán krónikás, majd az őt forrásként felhasználó Szeád Eddin szerint, miközben a magyar sereg Nándorfehérvárnál gyülekezett, egy havasalföldi sereg átkelt a Dunán, és Nikápoly környékét kezdte pusztítani. Azonban a határbégek rajtuk ütöttek, és legyőzték őket. TÖRÖK TÖRTÉNETÍRÓK I. 147–148.

⁵⁴⁰ Uo. 138–139. A vlachok hadjáratban való részvételét több forrás is megerősíti: BONFINI 734, BAÁN 2013. 263; TÖRÖK TÖRTÉNETÍRÓK I. 147.

⁵⁴¹ REZACHEVICI 2001. 101–102; CAZACU 2017. 66–69.

⁵⁴² URKUNDENBUCH 2663.

⁵⁴³ A kádi helyettese.

⁵⁴⁴ URKUNDENBUCH 2663.

Vízaknai Miklós lépései indokoltnak tűnnek, hiszen akkoriban még nem lehetett tisztában sem a rigómezei ütközet kimenetelével, sem Hunyadi és Vladisláv sorsával. Így a legcélravezetőbbnek az tűnhetett, hogy azonnal hűségesküre kényszerítse Vladot, vagy akár fogva tartsa Hunyadi megérkezéséig. Vlad mindazonáltal csak néhány hétig maradhatott a trónon, majd a hazatérő II. Vladisláv visszaszerezte a hatalmat, és III. Vlad újfent száműzetésbe kényszerült.⁵⁴⁵

Hunyadi a rigómezei vereséget és Brankovicsnál eltöltött fogságát követően nem sok ideig pihenhetett. Már 1449 elején a déli végvárak környékére volt kénytelen vonulni, mivel a törökök tekintélyes haderőt vontak össze Vidin térségében.⁵⁴⁶ Nem tudjuk pontosan, mi lehetett az oszmánok célja, de Vidin stratégiai elhelyezkedése révén egyaránt megnyitotta az utat a Szörényi Bánság, Havasalföld és közvetve Erdély felé is. Ez a térségre nézve jelentős fenyegetést jelentett, így indokoltá vált Hunyadi személyes jelenléte a déli határvidéken. A fenyegetés ezt követően sem múlt el, ezért Hunyadi – leszámítva egy rövid budai tartózkodást – egészen júniusig az ország déli részén maradt.⁵⁴⁷ Onnan csak a június végére összehívott országgyűlés és a Giskra ellen kirobbant konfliktus kényszerítette el, noha a török fenyegetés ekkor még korántsem szűnt meg.⁵⁴⁸ Ezt jelzi 1449. július 10-én kelt levele is, ami a Giskra elleni mozgósítás ideje alatt keletkezett, és amelyet a brassóiaknak küldött.⁵⁴⁹ Ebben megköszönte nekik a törökökről szóló híreket, és kérte, hogy a jövőben is azonnal értesítsék minden, a törökök mozgásával kapcsolatos fejleményről. Különösen felhívta a figyelmüket, hogy jelezzék, ha a törökök átkelésre készülnek a Dunán. Egyúttal megnyugtatta a brassóiakat, hogy nem hagyja őket magukra, ugyanakkor felszólította őket, hogy *„birtokaitokon mindenhol hirdessétek ki, hogy mindenki legyen készen a hadi szokások szerint.”*⁵⁵⁰ Nem tudjuk, meddig állt még fenn a törökök jelentette közvetlen veszély, ám valószínűsíthető, hogy emiatt Hunyadi erőinek jelentős részét kénytelen volt továbbra is a déli végeken hagyni, így azokat nem tudta teljes mértékben felhasználni a Giskra elleni hadműveletek során.

A rigómezei (1448-as) csatavesztés következtében az ország rendkívül kimerült, és az újabb török fenyegetés ezt az állapotot tovább súlyosbította. A magyar rendek többsége ezért

⁵⁴⁵ REZACHEVICI 2001. 101.

⁵⁴⁶ *„iam duodecim dies sunt postquam ipsi Turci in Bidinio existunt congregati, per quorum dierum spacia nulla mocio illorum ad quas partes declinare deberent, sicuti alias eorum consuetudo non fuit declinati sunt; et ecce adhuc ob maiorem certitudinem declinationis eorundem propter defensam istius partis in hic remanebimus”.* DF 248824; Idézi PÁLOSFALVI 2001B. 50. 27. lj.

⁵⁴⁷ Márc. 13–15. Temesvár; Márc. 27. – ápr. 20. Buda; Máj. 1–2. Temesvár; Máj. 6–9. Hunyad; Máj. 13. Torda; Máj. 25. Gyulaféhevár; Jún. 1–3. Temesvár; Jún. 12.–júl. 7. Buda. ENGEL 1984B. 984.

⁵⁴⁸ KRONOLÓGIA II. 454–455.

⁵⁴⁹ DRH D 1. 406.

⁵⁵⁰ *„ubique in vestris pertinenciis faciatis proclamare, quod quilibet sit promptus more exercituali.”* Uo.

mindenképpen fegyverszünetre vágyott. Hunyadi ennek érdekében hagyta félbe a temesi tartózkodását, és március 27. és április 20. között Budán időzött, ahol valószínűleg az országnagyokkal tanácskozott.⁵⁵¹ Rozgonyi György május 1-jén keletkezett leveléből arról értesülünk, hogy Hunyadi néhány báróval együtt Temesvárra tartott, hogy a törökökkel fegyverszünetet kössön.⁵⁵² Nem tudjuk, folytak-e itt tényleges tárgyalások, ám az, hogy május 21-én Szendrőn Garai László és Újlaki Miklós megbízta Brankovics György szerb despotát a törököknél való közbenjárással, arra enged következtetni, hogy Temesváron döntötték el, hogy a bízzák meg a fegyverszünet közvetítésével.⁵⁵³ Mint ismeretes, Brankovics közvetítése sem járt sikerrel, és csak 1449 decemberében, a havasalföldi vajda segítségével sikerült egyéves fegyverszünetet tető alá hozni.⁵⁵⁴

Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés: miként tudott a Hunyadi által trónra segített, Rigómezőnél a magyarok oldalán harcoló II. Vladiszláv (akit az oszmánok korábban egy ellenvajda támogatásával próbáltak megbuktatni) hirtelen akkora befolyásra szert tenni a portán, hogy elősegítse a magyar–török fegyverszünet megkötését? A legkézenfekvőbb magyarázat az, hogy a vajda valamikor az 1449-es év folyamán behódolt a szultánnak, és ismét elfogadta a török vazallusi viszonyt. Ez megtörténhetett az év első felében, a török határ menti felvonulása vagy egy számunkra ismeretlen török betörés hatására. Ám ha elolvassuk Hunyadi 1449. december 17-én kelt levelét, melyet a brassói polgároknak küldött, egy másik forгатókönyv is kirajzolódik. A levélből kiderül, hogy Hunyadinak meg kellett nyugtatnia a brassóiakat a vajda egy meg nem nevezett lépése miatt. Ez a cselekedet – Hunyadi szavai szerint – „a királyság hasznára és javára történt, nem pedig annak pusztulására, sőt, pontosan a mi akaratunk szerint cselekedett.”⁵⁵⁵ Ezt követően Hunyadi azt is közli, hogy hamarosan Brassóba megy, ahol a törökökkel fognak fegyverszünetet kötni.⁵⁵⁶ Vajon mi lehetett az a lépés, ami annyira aggasztotta a brassóiakat, hogy Hunyadinak külön kellett őket megnyugtatnia? Nagyon valószínű, hogy a vajda a törökök irányába tett hódolatát Hunyadi beleegyezésével vagy kimondottan az ő kérésére tette, éppen azért, hogy kimozdítsa a Magyar Királyság és az Oszmán Birodalom közötti fegyverszüneti tárgyalásokat a holtpontról.

⁵⁵¹ Lásd 522-es lábjegyzetet; KNAUZ 1859. 88–90.

⁵⁵² „quod gubernator excessit versus Themesvár et aliqui Barones secum, quod cum Turcis treugam disponent.” DF 240028.

⁵⁵³ TELEKI X. 243–244.

⁵⁵⁴ Cîmpeanu 2021. 252; URKUNDENBUCH. 2692.; ZICHY IX. 267.

⁵⁵⁵ „[...] prope ad comodum et utilitatem regni huius et non ad destructionem eiusdem fecit, immo praecise ad voluntatem nostram egit.” URKUNDENBUCH. 2692.

⁵⁵⁶ Uo.

Noha az 1449-es fegyverszünet részletei nem maradtak fenn, bizonyosnak tűnik, hogy Magyarországon és Havasalföldön is viszonylagos nyugalmat eredményezett. A megállapodás lejártát követően azonban jelentős fordulat következett be az Oszmán Birodalomban II. Murád halálával: a korábban már uralkodó II. Mehmed került trónra, akinek elsődleges célja Konstantinápoly meghódítása volt. Ennek érdekében 1451 novemberében egy hároméves fegyverszünetet kötött a magyarokkal, amely Havasalföldet is magában foglalta.⁵⁵⁷ A szerződés kimondta, hogy a havasalföldi vajda kettős függőségben áll mind a Magyar Királysággal, mind az Oszmán Birodalommal szemben, és kötelezettségei vannak mindkét hatalom irányában.⁵⁵⁸ Amennyiben ezeket a kötelezettségeket nem teljesítené, mind a magyar, mind az oszmán fél jogot formálna arra, hogy kikényszerítse a megállapodás betartását, mégpedig anélkül, hogy ezzel megszegné a fegyverszünetet.⁵⁵⁹ Ugyanakkor a szerződés garantálta II. Vladiszláv uralmát a hároméves békeidőszak alatt,⁵⁶⁰ és kimondta, hogy egyik szerződő fél sem avatkozhat be Havasalföld trónöröklésének kérdéseibe az uralkodó esetleges, váratlan halála esetén.⁵⁶¹ Hunyadi és II. Vladiszláv kapcsolata valamikor 1451 és 1452 fordulóján váratlanul megromlott, aminek részleteiről a vajda Brassóhoz intézett leveléből értesülhetünk.⁵⁶² Ebben Vladiszláv arról panaszodik, hogy Hunyadi János igazságtalanul bánik vele, és nem veszi figyelembe a vajda korábbi, Magyarország irányába tett szolgálatait, sem azt a véráldozatot, amelyet a rigómezei hadjárat során hozott. A vajda szerint Hunyadinak nem elegendő a királyság kormányzói tisztsége, ugyanis embereket küld, hogy megszerezze Fogarast és Omlást, a havasalföldi vajdák hűbértartóit,⁵⁶³ amelyeket Vladiszláv saját jogos tulajdonának tekint. A vajda kijelenti, hogy semmilyen körülmények között nem mond le ezekről a területekről, még akkor sem, ha ezért az életével kellene fizetnie.⁵⁶⁴

⁵⁵⁷ URKUNDENBUCH 2757.

⁵⁵⁸ „*et eciam Latislaus, wayda Balachorum, quid tenetur dominacioni mee, siue cum tacito (tributo!), sive cum alio servicio, id exolvat et faciat dominacioni mee; sic eciam quid tenetur regno Hungarie aut gubernatore, audientia, obediencia et obligavit (obligacio!), aut cum alyis servicys, hoc faciat; et dum de premissis ambabus partibus satisfecerit, maneat in pace.*” Cîmpeanu 2021. 268.

⁵⁵⁹ „*ubi vero quid mihi aut domino gubernatore tenetur non solveret et eciam dominis Hungarie, habeat quelibet pars liberam facultatem ipsam (ipsum!) perturbare et ad soluendum compellere et per hoc pax firmata non violetur.*” Uo.

⁵⁶⁰ „*vsque terminabitur ista treuga, ipse fiat dominus.*” Uo.

⁵⁶¹ Uo.

⁵⁶² A brassói levéltárban fennmaradt datálatlan cirill betűs levél terminus ante quemjét 1452. február 6-ra helyezik. URKUNDENBUCH 2766; A levél kiadását és román fordítását lásd: DRH D 1. 422.

⁵⁶³ Fogarast és Omlást a Szörényi bánssággal együtt Nagy Lajos adományozta I. Vladiszláv vajdának 1364 után. BÓNIS 2003. 283; Idővel Zsigmond király visszavette Szörényt, de Fogaras és Omlás mindvégig a vajdák kezében maradt.

⁵⁶⁴ URKUNDENBUCH 2766

Mégis kit küldött Hunyadi, hogy Fogarast és Omlást elfoglalja? Erre maga Hunyadi ad választ a február 6-án, ugyancsak Brassóhoz küldött levelében.⁵⁶⁵ Ebben leírja a törökkel kötött hároméves fegyverszünetet, amibe a havasalföldi vajdát is belefoglalták, így a Magyar Királyságból senki sem indulhat katonai akcióra ellene.⁵⁶⁶ Hozzáteszi, hogy hírt kapott arról, hogy Vlad, a korábbi II. Vlad Dracul fia – aki 1448-ban, rövid időre, oszmán segítséggel megszerezte a trónt, és jelenleg Hunyadinál tartózkodik – Hunyadi „tudta és akarata nélkül” támadást tervez Vladiszláv ellen.⁵⁶⁷ Ezért utasítja a brassóiakat, hogy ha Vlad át akar vonulni a területükön Havasalföld megtámadására, fogják el és üzzék el,⁵⁶⁸ az országból való eltávolításáról pedig ő fog majd gondoskodni, ezzel biztosítva a fegyverszünetben foglaltakat. Felmerül a kérdés, miért és hogyan volt Hunyadi kíséretében éppen az a Vlad, aki apjának uralkodását korábban megdöntötte, és feltételezhetően annak halálához is köze volt? A levélből erre is választ kaphatunk: Vlad Moldva földjéről érkezett Hunyadi pártfogásába.⁵⁶⁹ Miután II. Vladiszláv visszatért a rigómezei csatából, Vlad nem a törökökhöz menekült vissza, hanem Moldvába ment, ahol csaknem három évet töltött. Ezt követően, amikor Hunyadi vazallusát, II. Bogdánt 1451. október 15-én a lengyelek által támogatott Péter Áron meggyilkoltatta, Bogdán özvegye és gyermekei mellett feltehetően Vlad is Magyarországra menekült, és Hunyadi oltalma alá helyezte magát.⁵⁷⁰

Mi okból fogadta be Hunyadi Vladot? Erre a források nem adnak egyértelmű választ, de jelenléte mindenképpen mutatja, hogy Hunyadinak ellenséges szándékai lehettek a regnáló vajdával, II. Vladiszlávval szemben. Ugyanakkor érdemes összevetnünk a két fennmaradt levelet. Amíg Vladiszláv egyértelműen Hunyadit jelöli meg bűnösnek, aki Vladnak akarja adni a vajdai hűbértokokokat, addig Hunyadi azt hangsúlyozza, hogy a nála tartózkodó Vlad az ő „tudta és akarata nélkül” akar támadást indítani. Azonban árulkodó, hogy Hunyadi a fegyverszünetet jelöli meg okként, amiért a trónkövetelőnek nem szabad támadnia, és hangsúlyozza, hogy ő majd néhány emberével épségben visszakísérteti őt Moldvába.⁵⁷¹ Ez utóbbi kiemelés feltehetően azért volt fontos számára, hogy a dolog ne jusson Vladiszláv tudomására (például a brassóiakon keresztül), s így a vajda ne próbálja megöletni a nála

⁵⁶⁵ URKUNDENBUCH 2767.

⁵⁶⁶ „*de hoc regno Hungarie contra ipsum Wladislaum waywodam nullam potenciam suscitari*”. Uo.

⁵⁶⁷ „*contra ipsum Wladislaum vaivodam sine scitu et voluntate nostris fortasse se opponere intendit*”. Uo.

⁵⁶⁸ „*captivare et de eisdem partibus expellere debeat*”. Uo.

⁵⁶⁹ „*preafatus Wlad de partibus Moldawyae ad fidem nostram erga nos venit*”. Uo.

⁵⁷⁰ CAZACU 2017. 72.

⁵⁷¹ „*Wlad [...] eundem per viam eandem sub fide prenotata per certos homines nostros salve conduci faciemus.*” Uo.

menedéket kereső Vladot. Végül Hunyadi március 30-án írt Brassónak írt levelében III. Vlad Moldva felé való távozásáról már múlt időben számolt be.⁵⁷²

Hunyadi e lépése láthatóan ideiglenesen rendezte a kettejük közötti viszonyt,⁵⁷³ bár a konfliktus okáról forrásainkban nem esik szó. Ennek felderítéséhez célszerű megvizsgálnunk a következő évekre vonatkozó, meglehetősen szűkszavú adatokat. Vladiszláv vajda 1453. április 11-én Brassónak írt levelében még „dominus et pater noster” megszólítással illeti Hunyadit,⁵⁷⁴ és felajánlja segítségét a Killiába irányuló fegyverszállításban. Ezzel szemben Hunyadi 1453. szeptember 24-én, Lippáról keltezett levelében már arról értesíti Szeben városát, hogy „jó és kiváló békét” kötött a havasalföldi vajdával,⁵⁷⁵ és kéri, hogy a város követet küldjön a vajdához, „az általa okozott károkért kárpótlás és igazság szolgáltatása végett.”⁵⁷⁶ Mindez arra utal, hogy április és szeptember között történhetett valamilyen incidens, amelynek következtében őszi békekötésre volt szükség.

A későbbiek során Hunyadi és II. Vladiszláv ellentéte fegyveres konfliktushoz vezetett, miután a kormányzó elvette a vajdától Fogarast és Omlást. A birtokok átvételének pontos ideje nem ismert, de két, jól behatárolható időpont közé eshet. 1454 júliusában a havasalföldi vajda még saját birtokaként említi Fogarast,⁵⁷⁷ ám 1455. december 16-án Hunyadi már a saját fogarasi várnagyáról tesz említést.⁵⁷⁸ Az bizonyos, hogy 1455 szeptemberében Hunyadi csapatokat gyűjtött egy Havasalföldet vagy Moldvát fenyegető, várható török támadás kivédésére. A várt török támadás végül elmaradt, és nem tudunk róla, hogy Hunyadi átlépte volna Erdély határait, s behatolt volna a szomszédos vajdaságok területére.⁵⁷⁹ Mindezek ellenére 1455 novemberében továbbra is fennállt valamilyen nézeteltérés Hunyadi és a vajda között,⁵⁸⁰ ami 1455. november 15-én nyugvópontra juthatott, ugyanis ekkor arról írt Hunyadi, hogy a királyság békéje miatt ismét megengedi a kereskedelmet Erdély és Havasalföld között.⁵⁸¹ Vladiszláv nem nyugodott bele területeinek elvesztésébe, és egy bizonyos Kakewz Radul vezetésével havasalföldi és török csapatokat küldött a Temesvártól délre fekvő Nagyzsám és környékének kifosztására. Válaszul Hunyadi János 1455. december 23-án arra kérte Brassó városának vezetőit, hogy küldjenek

⁵⁷² „ideo nos eundem abire fecimus”. Uo. 2769; TELEKI X. 333.

⁵⁷³ Hunyadi 1452. július 18-án megtiltotta a törösvári várkapitányoknak, hogy tovább zaklassák az Erdélybe érkező havasalföldi kereskedőket. URKUNDENBUCH 2785.

⁵⁷⁴ URKUNDENBUCH 2838.

⁵⁷⁵ „Bonam et optimam cum vaivoda partium Transalpinarum fecimus pacem”. URKUNDENBUCH 2882.

⁵⁷⁶ „ut ipse vobis de illis damnis, quae sunt illata, satisfactionem et iustitiam impendat”. Uo.

⁵⁷⁷ DRH D 1. 442-443.

⁵⁷⁸ URKUNDENBUCH 2997.

⁵⁷⁹ ELEKES 1952. 436-437.

⁵⁸⁰ „[...] quod quamvis inter nos et illustrem Ladislaum vaivodam partium Transalpinarum dissensiones, discordias et inimiciae ac controversiones et iurgia exortae seu exorta existant [...]”. URKUNDENBUCH 2993.

⁵⁸¹ Uo.

követséget II. Vladiszlávhoz, tudakolva szándékait, majd jelenjenek meg a Tordára összehívott tartományi gyűlésen, ahol a havasalföldiekkel fennálló békéről terveztek tárgyalni.⁵⁸² A vajda céljai azonban hamarosan nyilvánvalóvá váltak: 1456 tavaszán megtámadta Fogarast és több dél-erdélyi szász falut. Emiatt V. László magyar király 1456. április 6-án utasította a hét szász széket, hogy sorakoztassák fel fegyvereseiket a királyság határainak, valamint Hunyadi birtokainak védelmében.⁵⁸³

Ugyanezen a napon Hunyadi is levelet küldött a szász székek vezetőihez, amelyben beszámolt arról, hogy a vajda ostrom alá vette Fogaras várát, bár elfoglalni nem tudta.⁵⁸⁴ Úgy értesült, hogy a közeljövőben megújíthatják az ostromot,⁵⁸⁵ ezért engedélyt kért Brassótól arra, hogy várnagya – saját költségén – puskákat, lőport, nyilakat és egyéb, a védelemhez szükséges eszközöket szerezzen be, ily módon megerősítve a vár védőképességét.⁵⁸⁶

A havasalföldi vajda tettei végül nem maradtak következmények nélkül. Vladiszláv vajda április 15. után eltűnik a forrásokból, majd 1456. július 3-án, a nándorfehérvári ostrom előestéjén Hunyadi már III. Vlad vajdát bizza meg Erdély védelmével.⁵⁸⁷ Bár nem rendelkezünk közvetlen forrással arról, hogy Vlad magyar segítséggel döntötte meg Vladiszláv uralmát, az események logikájából egyértelműen erre következtethetünk.

Felmerül tehát a kérdés: mi lehetett a magyar kormányzó és az általa 1447-ben trónra segített havasalföldi vajda közötti konfliktus oka? Matei Cazacu – akárcsak az 1447-es konfliktus esetében – a havasalföldi vajda pénzügyi reformját sejtí a háttérben. Ennek során a magyar pénz devalvációja következtében a havasalföldi pénzeket az oszmán pénzrendszerhez igazították, ami végül a vajdaság elvesztéséhez vezetett.⁵⁸⁸ Lukács Antal ezzel szemben Ștefan Andreescu⁵⁸⁹ alapján az új monetáris politikát csak egy jelnek tartja a havasalföldi vajda török orientációja közül. Meglátása szerint a konfliktus Omlás és Fogaras Hunyadi által történő elvétele miatt robbant ki, aki ezeket az uradalmakat azért ragadta magához, hogy azok bevételeit az oszmánok elleni harcra tudja fordítani.⁵⁹⁰

Véleményem szerint a konfliktus elsődleges kiváltó tényezője valóban a havasalföldi vajda erőteljesebb török orientációja lehetett, ám idővel Hunyadi személyes érdeke vált döntővé. A

⁵⁸² TELEKI X. 489–490. A forrás egyértelműen utal arra, hogy a novemberi békekötés Brassó érdekében történt, aki felelőséget vállalt annak havasalföldi betartásáért.

⁵⁸³ URKUNDENBUCH 3004.

⁵⁸⁴ „[...] *infideles Wolachy fortalitium nostrum Fogaras obsederunt [...] tamen [...] ipsum nostrum fortalitium minime obtinere valuerunt.*” Uo. 3005.

⁵⁸⁵ „[...] *in brevi ipsum nostrum fortalitium dicti inimice obsidere consequenterque.*” Uo.

⁵⁸⁶ Uo.

⁵⁸⁷ TELEKI X. 527–528; REZACHEVICI 2001. 103–104.

⁵⁸⁸ CAZACU 1973. 176–177.

⁵⁸⁹ ANDREESCU 1998. 58.

⁵⁹⁰ LUKÁCS 2009. 211–215.

vajda törökbarát politikájának alapjait az 1449-es, a vajda által közvetített békében láthatjuk, amely egyértelműen szoros portakapcsolatokra utal. Noha az első konkrét adatunk a konfliktusról 1452 elején – Fogaras és Omlás elvételével kapcsolatban – már Hunyadi fellépését rögzíti, ekkor még inkább úgy tűnik, mintha Hunyadi nem saját magának, hanem III. Vladnak kívánta volna megszerezni ezeket a birtokokat. Hunyadinak ez a lépése és maga a Drinápolyban megkötött fegyverszünet szövege is – amely szerint a szerződő felek megegyeznek abban, hogy a béke lejártáig Vladiszláv marad Havasalföld uralkodója – arra enged következtetni, hogy Hunyadi a vajda leváltását tervezte Vlad segítségével. Ezt az is erősítheti, hogy a szultán udvarában nem tartózkodott másik trónkövetelő, így a porta ekkor inkább Vladiszlávot támogathatta, mivel Vlad 1448 után nem tért vissza a törökökhöz.

Az 1453. szeptember 24-i forrás – amely szerint Hunyadi és a vajda békét kötöttek – már Konstantinápoly 1453-as elestének és a küszöbön álló török támadásnak a kontextusában értelmezhető. Nincsenek adataink háborús cselekményekről kettejük között, lehetséges, hogy kizárólag tárgyalások folytak, ám feltehetőleg Hunyadi ekkor ismét a vajda hűségét és ezáltal Erdély védelmét kívánta biztosítani. Feltételezhető, hogy Fogaras birtokbavétele 1455 őszén következett be, amikor Hunyadi a törökök ellen mozgósított. Ekkor azonban már nagy valószínűséggel saját hasznát nézte, és nem kizárólag a vajda esetleges hűtlenségére reagált. Ezt a hipotézist bizonyítja továbbá, hogy Hunyadi „*fortalitium nostrum*”-ként emlegeti Fogarast, továbbá a kettejük közötti konfliktust vitáknak, ellenségeskedésnek és nézeteltérésnek nevezi,⁵⁹¹ és nem hűtlenséggel vádolja a vajdát. V. László király 1456. áprilisi, a hét szász székhez intézett utasítása is fontos adalékkal szolgál: ebben hadba hívja őket a királyság határainak és Hunyadi birtokainak megóvására, továbbá felveti, hogy bírói úton kívánja rendezni a felek közötti konfliktust. Mindezek mellett elismeri azt is a levélben, hogy korábban a vajdát támogatta Hunyadi ellenében.⁵⁹² A vajda király általi támogatása abból is adódhat, hogy V. László saját hatalmát kívánta erősíteni, a királyi jövedelmek visszaszerzésére törekedett, s ennek érdekében Hunyadi ellenfelével szimpatizálhatott. Ugyanakkor, ha a nézeteltérés közvetlen oka kizárólag a „törökbarát” politika lett volna, nehezen feltételezhető, hogy a király ebben a helyzetben is Hunyadival szemben lép fel. Ezzel együtt, ha figyelembe vesszük Konstantinápoly 1453-as elestét és a szerb állam 1454–1455-ös török meghódítását, meglehetősen valószínűtlennek tűnik, hogy a vajda hosszabb távon következetesen törökbarát politikát folytatott volna. Azonban az, hogy a vajda török segédcsoportokkal támadta meg

⁵⁹¹ „*dissensiones, discordias et inimiciae ac controversiones*”. URKUNDENBUCH 2993.

⁵⁹² „*non obstantibus prioribus comissionibus et mandatis nostris in favorem ipsius Wladislai vaivodae alias vobis superinde factis*.” URKUNDENBUCH 3004.

Hunyadi birtokait (ha hihetünk Hunyadinak), valamint az a tény, hogy a király és főkapitánya közötti hatalmi egyensúly ismételten Hunyadi felé billent,⁵⁹³ megtette hatását, és V. László kénytelen volt Hunyadi pártjára állni. Hunyadi azonban végül nem elégedett meg a bírósági rendezéssel, és Vlad segítségével megölette Vladiszláv vajdát, így pedig egy, az ő érdekeihez hűséges uralkodó került Havasalföld trónjára.

⁵⁹³ Ennek részleteire lásd: PÁLOSFALVI 2000B. 387–396.

IV. Hunyadi hatalmi befolyásának kiterjesztésére irányuló törekvései

IV. 1. A fekete-tengeri Kilia magyar vonatkozásai Luxemburgi Zsigmond és Hunyadi János korában

A Fekete-tenger közelében, a Duna-deltában fekvő Kilia városa a földrajzi elhelyezkedése miatt több ízben is a környező hatalmak célkeresztjébe került a 14–15. században. Ezek közé tartozik a középkori Magyar Királyság is. Luxemburgi Zsigmond többször megpróbálta megszerezni a város feletti irányítást két fontos cél érdekében. Egyrészt a törökök ellen akarta felhasználni egy hadjárat kiindulópontjaként, másrészt pedig Kilia segítségével szeretett volna egy új levantei kereskedelmi útvonalat létrehozni Velence ellenében. A város megszerzésére tett próbálkozásai sikertelenek maradtak, de halála után egy évtizeddel Hunyadi János sikerrel járt, és 1448-ban megszerezte a várost Moldvától. Az alábbiakban ezt a folyamatot diplomácia- és birtoklástörténeti megközelítésben fogom vizsgálni, majd pedig külön kitérek a város hadtörténeti vonatkozásaira is.

A román történetírásban Kilia történetét már alaposan feldolgozták, de a téma nehézségét és komplexitását jól mutatja, hogy a közelmúltig viták sorozatát generálja a téma.⁵⁹⁴ Ugyanez nem mondható el a magyar történetírásról, aminek a közönsége előtt szinte teljesen ismeretlen a város magyar birtoklása. Kivételt jelent Pach Zsimond Pálnak a levantei kereskedelem erdélyi útvonalára irányuló kutatása, amelyben részletesen ír Kilia gazdasági szerepéről.⁵⁹⁵ Ezeket figyelembe véve úgy láttuk, hogy nem haszontalan a téma magyar szempontú vizsgálata. A kutatáshoz román, lengyel, magyar, görög és szerb okleveles és elbeszélő forrásokat használunk, figyelembe véve a történetírás újabb és régebbi eredményeit is.

Kiliát jelenlegi tudásunk szerint a bizánciak alapították a 13. századot megelőzően.⁵⁹⁶ A település neve a görög *kellion* szóból származik, amely magtárat, raktárat és pincét jelent, amelynek eredete egyértelműen utal a kikötő intenzív kereskedelmi szerepére.⁵⁹⁷ A nevének egyik legkorábbi említése Rashīd al-Dīn munkájában található, amelyben a perzsa történetíró

⁵⁹⁴ A témában született jelentősebb tanulmányok: PALL 1963. 1049–1073.

⁵⁹⁵ PACH 1975. 3–33.

⁵⁹⁶ A román történetírásban Kilia és Licostomo azonosságáról már hosszú ideje vita folyik. A forrásokban Licostomo alkalmanként külön településként, máskor pedig Kiliával azonosként jelenik meg. A vita a tanulmány megírásában nem befolyásolt bennünket, mert a forrásokban a Lycostomo névalak a 15. századra eltűnik. A vita rövid összefoglalására ld. RADVAN 2010. 507–508.

⁵⁹⁷ Uo. 507.

feljegyzzi Kádán mongol herceg 1241–1242. évi útvonalát, amely során IV. Bélát egészen Dalmáciáig üldözte sikertelenül, visszatérve kelet felé pedig elfoglalta Tirnovot és Kiliát.⁵⁹⁸ Ezt követően a város valószínűleg visszakerült Bizánchoz, és a település neve megjelent a Konstantinápolyi Patriarchátus 1318–1323 között keletkezett birtokjegyzékében. Az ezt követő évtizedekben a település tatár fennhatóság alá került.⁵⁹⁹ 1337–1338-ban Umur bég török kalóz bizánci megbízásra feldúlta a települést. A támadás célja az volt, hogy megtörjék az Arany Hordát a térségben, de a jelek szerint nem sikerült véghez vinni, mivel a mongolok visszaszerezték az ellenőrzést a város felett.⁶⁰⁰

A 14. század közepén jelentek meg genovaiak Kiliában. Ezt az 1351 és 1352 között lezajlott, Genova és Velence, valamint a Velencével szövetségben álló Bizánci Birodalom közötti háború tette lehetővé.⁶⁰¹ A háború genovai győzelemmel zárult, Bizáncnak végérvényesen le kellett mondania a Duna-delta feletti ellenőrzéséről.⁶⁰² Genovának ugyan már korábban is volt egy Duna melletti kikötője, mégpedig a folyó felsőbb szakaszán található Vicina, de Kilia sokkal kedvezőbb földrajzi adottságokkal rendelkezett, mivel közelebb volt a tengerhez, és kevésbé volt kitéve a bolgároknak, akik ebben az időben az al-dunai hajózást ellenőrizték.⁶⁰³

A genovaiak megjelenése viszont nem jelentett teljes uralmat Kilia felett. Ezt jól mutatja, hogy 1360 és 1380 között a városban olyan pénzt bocsátottak ki, amelynek az egyik oldalán a genovai kereszt, a másikon pedig a *tamga*, az Arany Horda hatalmi jevénye volt látható.⁶⁰⁴ Ez kettős függést feltételez genovai és tatár oldalról, ami csak kérészéletű lehetett. 1368-ban még egy bizonyos Dimitrij tatár herceg uralta a Duna-delta és a Bug folyó közötti részt,⁶⁰⁵ de 1386-ban megszűnt a tatár fennhatóság a vidéken.⁶⁰⁶

A következő évtizedekben Kilia hovatarozásáról szinte semmit nem tudunk. Ebben az időszakban erősödött meg a két román vajdaság, Moldva és Havasalföld, akik már csak a földrajzi helyzetükből adóan is szemet vethettek a városra, azonban arról, hogy bármelyikük 1412 előtt elfoglalta volna, egyáltalán nem rendelkezünk forrásokkal.⁶⁰⁷

⁵⁹⁸ DELETANT 1984. 519.

⁵⁹⁹ VÁSÁRY 2005. 162.

⁶⁰⁰ Uo.

⁶⁰¹ DELETANT 1984. 517.

⁶⁰² SEDLAR 1994. 339.

⁶⁰³ VÁSÁRY 2005. 161.

⁶⁰⁴ ŢURCANU 2011. 135.

⁶⁰⁵ Nagy Lajos 1368. június 22-i oklevelében adómentességet adott Dimitrij tatár fejedelem („Domini Demetry Principis Tartarorum”) kereskedőinek Magyarországon, ugyanazon kiváltságokért cserében, amelyeket a magyar kereskedők élveztek Dmitrij földjén. AOKLT. 268; HURMUZAKI 1/2. 144; VÁSÁRY 2005. 164.

⁶⁰⁶ VÁSÁRY 2005. 165.

⁶⁰⁷ A két elismert román középkorász, Nicolae Iorga és Petre P. Panaitescu 1387-től 1426-ig havasalföldi uralmat feltételezett, majd ezt követően felváltva moldvai és havasalföldi uralmat egészen 1448-ig. N IORGA 1899.; PANAITESCU 1958. 95–118. Az állításukat 1964-ben Florin Constantiniu és Şerban Papacostea próbálta meg alapos

Luxemburgi Zsigmond kísérletei Kilia megszerzésére

A magyar királyok közül elsőként Luxemburgi Zsigmond érdeklődését keltette fel a város stratégiai fekvése, aki a vesztes nikápolyi csata után a Dunán menekült el a helyszínről. A Konstantinápolyba tartó útja során fedezte fel a Duna torkolatának jelentőségét,⁶⁰⁸ és emiatt az uralkodása alatt többször is kísérletet tett a Kilia feletti ellenőrzés megszerzésére. Milyen módon próbálta meg ezt kivitelezni? Habár tudomásunk van egy tervezetről, ami a város fegyverrel történő megszerzéséről szól, és erről lejjebb részletesen írni fogunk, de többnyire Zsigmond a legerősebb „fegyverének” számító diplomáciát vetette be a cél elérése érdekében.⁶⁰⁹ Ahhoz, hogy Zsigmond diplomáciai manővereit megérthessük, röviden össze kell foglalnunk a magyar–moldvai kapcsolatok alakulását.

Miután 1387-ben II. Ulászló lengyel király (megh. 1434) elfoglalta a Nagy Lajos uralkodása alatt Magyarországhoz csatolt Halicsot,⁶¹⁰ Lengyelország közvetlen szomszédságba került Moldvával, ami miatt 1387. szeptember 26-án I. Péter vajda (megh. 1391) meghódolt, és hűségesküt tett a lengyel koronának.⁶¹¹ A magyar bel- és külpolitikai helyzet miatt Zsigmondnak nem volt lehetősége a lengyel expanziós tevékenységre katonai erővel válaszolni, hanem más utat keresett a helyzet orvoslására. Igyekezett szorosabbra fűzni a kapcsolatát a Német Lovagrenddel, ami köré ez időben egy Lengyelország-ellenes szövetség szerveződött, és amivel a későbbiekben kiegyezésre tudta bírni Ulászlót.⁶¹²

Először 1393-ban Szandecen ültek tárgyalóasztal mellé a felek, de ekkor még nem jutottak eredményre, sőt a következő évek a két ország közötti rossz viszony további romlását hozták.⁶¹³

A kialakult helyzet rendezése miatt ismét megpróbálták tárgyalás útján rendezni a kialakult helyzetet, amely végül sikerrel járt: Luxemburgi Zsigmond, II. Ulászló és Vitold litván fejedelem (megh. 1430) 1397 júliusában Iglón egy 16 évre szóló békét kötöttek. A békében

munkával megcáfolni, és véleményük szerint a Kilia feletti genovai uralom legkésőbb 1411-ig tartott, amelyet valószínűleg I. Jó Sándor moldvai fejedelem uralma követett 1410–1411-ben, aki lengyel vazallusként, a lengyel–magyar ellenségeskedések kirobbanása kapcsán foglalta el a Zsigmond királlyal szövetséges genovai kikötővárost. FLORIN–PAPACOSTEA 1964. 1129–1140. Legújabban Ion Țurcanu moldovai történész érvel a havasalföldi uralom ellen, és a 2011-es könyvében részletes cáfolatot ír Iorga és Panaitescu elméletéről. A kötetben Țurcanu meghatározza azokat az éveket, amelyekben források alapján bizonyíthatóan moldvai uralom van Kiliában (1412, 1424, 1429, 1435, 1448), és mivel nem ismerünk más adatot ebből az időszakból, amellyel bizonyítani lehetne, hogy Havasalföldhöz vagy esetleg más ország fennhatósága alá tartozott volna Kilia ebben az időben, így 1412 és 1448 közötti időszakban elveti a havasalföldi uralom lehetőségét. ȚURCANU 2011. 115–186.

⁶⁰⁸ LISTINE IV. 399; PILAT–OVIDIU 2017. 73.

⁶⁰⁹ MÁLYUSZ 1984. 76.

⁶¹⁰ Süttő 2003. 39; Font 2022. 368–378.

⁶¹¹ DELETANT 1986. 203; PÓSÁN 2019. 188. A két ország kapcsolata elmélyítésének céljából I. Péter 1388-ban dinasztikus házasságra lépett a lengyel király nővérével. DELETANT 1986. 205.

⁶¹² PÓSÁN 2019. 190; MÁLYUSZ 1984. 83.

⁶¹³ Uo. 154; *Békeszerződések*, 158.

Zsigmond lemondott Halicsról, Ulászló és Vitold pedig Podóliáról, továbbá megállapodtak abban is, hogy ha Magyarország visszakapja Moldvát, akkor cserébe Zsigmond átadja Podóliát a lengyeleknek.⁶¹⁴

A Moldva feletti hűbér a szerződés ellenére sem tartott sokáig. Miközben Zsigmond azon fáradozott, hogy visszaállítsa a déli határ melletti vazallus államok ütközőzónáját, I. Sándor (megh. 1432)⁶¹⁵ 1404-ben hűséget fogadott a lengyel királynak, amit a jövőben több alkalommal is megismételt.⁶¹⁶ A kialakult helyzetben Zsigmond ismét a Lovagrend mellé állt, és szövetséget kötött velük. A grünwaldi csata előtt nem sokkal, 1410. március 31-én Marienburgban megállapodott a Lovagrenddel, amelynek feltételei között szerepelt az a kitétel, hogy a teutonok győzelmük esetén ismerjék el a magyar igényt Moldva felett.⁶¹⁷ Zsigmond szerencsétlenségére a Lovagrend seregei vereséget szenvedtek az egyesült lengyel–litván sereggel szemben, így a Moldva feletti uralom továbbra is II. Ulászló kezében maradt.

A vereség döntő fordulatot hozott a magyar–lengyel kapcsolatokban, és Zsigmond belátta, hogy a jövőbeli céljainak – többek között császárrá választásának – érdekében muszáj kiegyeznie II. Ulászlóval. Ennek megvalósítása érdekében tárgyalásokat kezdeményezett a vitás kérdések megoldására.⁶¹⁸ A tárgyalások az Iglóban kötött béke alapján kezdődtek el, amely szerint Moldvának ismét a magyar koronához kellett volna kerülnie. Ezt azonban a lengyel király nem fogadta el, ami egy újabb háború rémképét vetítette előre.⁶¹⁹ Zsigmond végül engedett, amiben minden bizonnyal nagy szerepet játszott az 1411-ben kitörő velencei háború, és sikerült kompromisszumot kötniük.⁶²⁰ Az 1412. március 15-én megkötött lublói béke pontjai szinte teljesen megegyeztek az iglói béke pontjaival. Moldvával kapcsolatban arra jutottak, hogy a vajdaság továbbra is lengyel hűbér marad, de török támadás esetén a moldvai vajdának kötelessége a magyaroknak segítséget nyújtani a lengyel király utasítására.⁶²¹ Abban az esetben pedig, ha elmulasztja ezen kötelességének teljesítését, a két király egymás között felosztja az országát az alábbi határok mentén:

„[...] a nagyobb, Bukovinának nevezett erdőket, amelyek a magyar király hegyénél azaz hegláncánál kezdődnek és Moldva, valamint Sepenica földje között terülnek el, és a Szeret mellett haladva egy másik, kisebb, Bukovinának nevezett erdőig, a Prut folyóig érnek,

⁶¹⁴ C. TÓTH 2014. 340; ZsO I. 4872. sz.; Békeszerződések, 159–162.

⁶¹⁵ I. Sándor uralkodására ld. REZACHEVICI 2001. 471–476.

⁶¹⁶ DELETANT 1986., 206; DOCUMENTELE II. 625–627.

⁶¹⁷ DELETANT 1986. 207. ZsO I. 7462.

⁶¹⁸ C. TÓTH 2014.341.

⁶¹⁹ DELETANT 1986. 208–209.

⁶²⁰ C. TÓTH 2014. 342; PÓSÁN 2019. 224.

⁶²¹ VMOKLT. 66–70; A szerződés teljes szövege magyarul elolvasható itt: *Békeszerződések*, 164–172.

középen kell kettéosztani, azaz megfelelni. Mivel Jászvásár a bal oldalra esik, megmarad Ulászló úrnak, Lengyelország királyának stb., Berlet városa vagy falva pedig, mivel a jobb oldalra esik, maradjon meg nekünk, Zsigmond királynak és Magyarország koronájának. Átlépve a Prut folyót, a maradék erdők a tengerig tartó lakatlan síkságon hasonlóképp középen feleztessenek meg, oly módon, hogy így megosztva és megfelelve Fehérvár, másképp Belgrád az egyik résszel a fent említett Ulászló úrnak, Lengyelország királyának stb. jusson, Kilia pedig a másik résszel nekünk, Zsigmond királynak és Magyarország koronájának.”⁶²²

A kutatásunk szempontjából nagyon fontos az idézett dokumentum. Ez Kilia első említése Moldva fennhatósága alatt, és itt jelenik meg először Zsigmond igénye a város iránt. Ez a két szempont szorosan összekapcsolódik Kilia birtoklástörténete miatt. Tudjuk, hogy a genovai konzult utoljára 1403-ban említik a város élén,⁶²³ Zsigmond pedig 1408-ban tervezett egy hadjáratot Kiliából Gallipoliba,⁶²⁴ amely csak abban az esetben válhatott volna kivitelezhetővé, ha a város egy szövetséges ország területén fekszik. Ebből arra következtethetünk, hogy 1408-ban még genovai fennhatóság alatt állt a város, és Moldva 1408 és 1412 között foglalhatta el azt. A meghatározott időintervallumot lehetőségünk van még tovább szűkíteni. Mivel Zsigmond 1410-ben hadat üzent a Lovagrenddel háborúzó lengyeleknek, illetve a magyar csapatok szeptember végén Stibor erdélyi vajda (megh. 1414) vezetésével Lengyelország déli részét egészen Szandecig feldúlták,⁶²⁵ erre válaszul a lengyel hűbéres Moldva pedig elfoglalhatta a Zsigmond szövetségesének fennhatósága alá tartozó Kiliát.

A következő évben, 1413. május 26-a után Zsigmond levelet írt Stibornak, amelyben tájékoztatja, hogy Kilia elfoglalásának tervét nem lehet megvalósítani a fennálló körülmények miatt, és a vállalkozás nagysága folytán több előkészület szükséges, továbbá miután hazatér Magyarországra, vele és a többi báróval fog a hadjáratról dönteni.⁶²⁶ Felvetődhet a kérdés, hogy miért merült fel a Moldva elleni támadás gondolata Zsigmondban azt követően, hogy a korábbi

⁶²² VMOKLT. 68; *Békeszerződések*. 167–168.

⁶²³ IORGA 1899. 274.

⁶²⁴ 1408-ban a király egy olyan javaslatot küldött a velencei szenátusnak, amelyben egy hajóflottát kér tőlük, amivel a magyar hadsereget Kilia kikötőjéből Gallipoliba szállítják, amelynek az elfoglalásával megszüntetnék az Ázsiát Európával összekötő egyetlen biztonságos, a törökök által használt vízi utat, miután már könnyűszerrel kiszoríthatóvá válna az oszmán sereg Európából. PILAT–OVIDIU 2017. 80.

⁶²⁵ PÓSÁN 2019. 224.

⁶²⁶ ZSO IV., 662. sz. A levélben nincs a kelet feltüntetve. Ez lehetőséget adott különböző datálási lehetőségeknek. F. Constantiniu és S. Papacostea 1411-re datálják az oklevelet. Ez több szempontból sem lehetséges, amit az oklevéltár készítője megbízható módon megmagyaráz. Mivel Zsigmond 1412 ősztől nem tartózkodik Magyarországon, Stibor pedig 1414 elején meghal, így mindenképp a két időpont között kell a levélnek íródnia. Pontosabb datálást tesz lehetővé, hogy a levélben Dévény várának visszafoglalására szólítja fel Stibort, aminek idejéről nem rendelkezünk ugyan információval, de kapcsolatban állhat Borbála királyné Pozsony vármegye nemeseihez intézett 1413. május 26-i felhívásával, amelyben felszólítja őket, hogy Stibor hívására csatlakozzanak a magyar sereghez. ZSO IV., 653. sz. A datálást erősíti az az információ is, hogy ebben az időben a vajda Erdélyben tartózkodott, valószínűleg a Kilia elleni támadást tervezve. C. TÓTH 2004. 473.

évben megkötötte a lublói békét? Długoszról értesülhetünk arról, hogy a lublói béke megkötését követően a budai fejedelmi találkozóra tatár követek érkeztek, akik ajándékot hoztak Zsigmondnak és Ulászlónak, és a követség híretől a magyarok ellensége, Velence nagyon megrémült.⁶²⁷ A tatár követek ott tartózkodását a jelen lévő lovagrendi követ is megerősítette.⁶²⁸ Długosz ugyan nem írta le a követek diplomáciai célját, de Zsigmondnak 1412-ben a genovaiak kaffai kolóniájának küldött leveléből következtethetünk rá.⁶²⁹ A levélből kiderül, hogy a király három követet, név szerint Gereci „Szerecsen” Miklóst, Zelnavári (Bicskele) László és Hangácsi Jakabot küldte el Kaffába,⁶³⁰ hogy a kaffai genovaiakkal közösen tárgyaljanak Dzsálál ad-Dín tatár kánnal két cél elérésének érdekében.⁶³¹ Az első, hogy újítsák fel a régi kereskedelmi útvonalat, amely a kínai Hotan tartományból indult, és a levantei árukat Kaffán, Kilián és Magyarországon keresztül juttassák el Európa többi részébe. A második pedig, hogy segítsenek megakadályozni ezeknek az áruknak az Egyiptomba jutását, akadályozva ezzel Velence kereskedelmét. A tervet Zsigmond igencsak fontosnak tartotta, már csak a Velencével folytatott háború miatt is, mivel a követküldéssel egy időben a bizánci császárral is felvette a kapcsolatot, arra kérve őt, hogy zárja el a velenceiek előtt a Boszporuszt.⁶³² A háborúval kapcsolatban nem ez volt az első olyan lépése, amivel Velence gazdaságát akarta megroppantani. Már 1412 februárjában, a tatár követek érkezése előtt megtiltotta a német városoknak, hogy Velencével kereskedjenek, arra ösztönözve őket, hogy Genovától szerezzék be a levantei árukat.⁶³³ Az 1412. évi tervek rövid távú eredményiről nem tudunk, de ezáltal választ kaphatunk arra a kérdésre, hogy miért született terv 1413-ban Kilia elfoglalására. A magyarok és a velenceiek között 1413-ban megkötött ötéves fegyverszünet miatt Kilia elfoglalásának terve lekerült a napirendről.⁶³⁴

⁶²⁷ DŁUGOSZ 10–11. 207: „*De quo praedictus Sigismundus Rex admodum laetatus, et ipsam in magnum gloriae et suae famae cumulum referens, hostes suos, Venetos, legatione ipsa territabat.*”; A fejedelmi találkozón résztvevők listáját ld.: ZSO III., 2242. sz.; A fejedelmi találkozó eseményeiről lásd: NAGY 2016. 9–18.

⁶²⁸ ZSO III., 2175. sz.

⁶²⁹ Uo., 3129. sz.

⁶³⁰ Mindhárom követ a hosszú utat szerencsésen túlélte, és hazatértük után Zsigmond megjutalmazta őket. Hangácsi Jakab 1414-ben Újvár várnagya, Gereci Miklós és Zelnavári (Bicskele) László pedig 1420-ban mint verőcei ispánok tűnnek fel a forrásokban, és a nevük mellett ott szerepel a „Zarachenii” jelző. Hangácsi Jakab: ENGEL 1996. 453; Gereci Miklós és Zelnavári (Bicskele) László: ZSO VII., 1907. sz. és ENGEL 1996. 231. E. KOVÁCS 2023. 304–305.

⁶³¹ Hangácsi Jakab Perényi Imre familiárisa volt. NOVÁK 2020. 116; Perényi Imre Zsigmond király kancellára és az egyik legtapasztaltabb diplomatája volt, de betegsége miatt 1412-ben nem tudott részt venni diplomáciai ügyekben. Elképzelhető, hogy Zsigmond magát Perényit akarta elküldeni a tatár kánhoz, de ő a betegsége miatt az egyik familiárisát, Hangácsi Jakabot küldte maga helyett. Uo., 51.

⁶³² PILAT–OVIDIU 2017. 84.

⁶³³ PACH 1975. 20.

⁶³⁴ MÁLYUSZ 1984. 92.

A fegyverszünet lejáratát követően azonban ismét Zsigmond célkeresztjébe kerül a város. Amellett, hogy a német városoknak 1418-ban újra megtiltja a velenceikkel történő kereskedelmet, Zsigmond két nürnbergi szakembert, Konrad és Johann Vischert⁶³⁵ küldött el a Fekete-tengerhez, hogy hozzanak létre egy kereskedelmi utat, amely Perából, Kaffából és más fekete-tengeri kikötőből indulva, Kilián keresztül a Duna mentén Magyarorszáig és Németorszáig tart.⁶³⁶ A terv azonban nem valósulhatott meg, amiről Zsigmondnak egy 1420. augusztus 25-én kelt leveléből értesülhetünk. Ebben arról tájékoztatta a Német Lovagrend nagymesterét, hogy lemondott a tervéről, ugyanis Kilia török uralom alá került.⁶³⁷

Zsigmond még egyszer, 1429-ben a lucki találkozón (ma Lutsk, Ukrajna) megkísérelte megszerezni Kiliát. A tárgyaláshoz az 1427-es havasalföldi hadjárat szolgáltatta az indokot. 1426 tavaszán az oszmánok benyomultak Havasalföldre, ahol letették a trónról Zsigmond vazallusát, II. Dant (megh. 1432), és a helyére II. Kopasz Radut (megh. 1427) ültették.⁶³⁸ Zsigmond, ahogy a korábbi évek során több alkalommal, ismét egy hadjáratot akart vezetni Havasalföldre, visszasegítve ezzel vazallusát a trónra. Ez jó lehetőség volt arra, hogy a lublói szerződésben foglalt, török elleni segítségnyújtást igénybe vegye. 1426 tavaszán segítséget kért a lengyel királytól, és egyúttal kifejezte aggodalmát, hogy tudomása szerint a moldvai vajda a török vazallusként ismert havasalföldi vajdát támogatja.⁶³⁹ A lengyel király válaszul segédcsoportok felállítására tett ígéretet, és cáfolta Zsigmondnak a moldvai vajdával kapcsolatos információit.⁶⁴⁰ Végül a lengyel és a moldvai sereg, betartva a Zsigmondnak tett ígéretét, 1426 nyarán a Duna felé nyomult, és Brailánál letáborozott, hogy ott várják be a magyar csapatokat.⁶⁴¹ A magyarok azonban nem érkeztek meg, aminek a pontos okát nem tudjuk, de emiatt a lengyel–moldvai sereg hosszas várakozás után hazatért, és felfogásuk szerint ezzel teljesítették a lublói békében foglalt köteleességüket.⁶⁴² Zsigmond ellenben nem így gondolta. Következő év tavaszán egyedül tört be Havasalföldre, és mivel ekkor nem érkezett moldvai

⁶³⁵ A Vischer testvérek a nürnbergi Kraft-v.Locheim-Stark kereskedelmi, pénzügyi és bányászati egyesüléshez tartoztak. STRÖMER 1987. 654.

⁶³⁶ ZSO VI., 1431. sz.: „*Hac igitur consideratione permoti non per errorem aut improvide, sed animo deliberato principum, baronum et fidelium nostrorum et imperii sacri ac eciam regni nostri Hungarie communicato consilio unacum ipsis ac omnibus civitatibus imperii et mercatoribus residentibus in eisdem ac singulariter super eo ad nostram presenciam evocatis conclusimus, ordinavimus et determinavimus stratam publicam de partibus transmarinis de Kyla Kaffa et Pera ac aliis civitatibus et terris in flumine Danubio versus Hungariam et deinde versus partes Almanie et similiter viceversa de partibus Almanie et Hungarie ad partes transmarinis cum singulis mercimoniis transeundi erigere et de novo instaurare [...]*” A levél teljes szövegére lásd: ÁLDÁSY 1928. 139–143.

⁶³⁷ ZSO VII., 2013. sz.; FLORIN–PAPACOSTEA 1964. 1139. A török hadjárat Zsigmond előző évi al-dunai hadjáratára volt válasz.

⁶³⁸ REZACHEVICI 2001. 87; PÁLÓSFALVI 2018. 70–71.

⁶³⁹ ZSO XIII., 577. sz.

⁶⁴⁰ Uo.

⁶⁴¹ DŁUGOSZ 11. 221; PILAT–OVIDIU 2017. 96.

⁶⁴² DŁUGOSZ 11. 222.

segítség, Zsigmond ezt a lublói szerződés megszegésének értelmezte.⁶⁴³ Ennek okán felvette a kapcsolatot Vitold litván nagyfejedelemmel, akit a megkoronázásának ígéretével sikerült is megnyernie az ügynek.⁶⁴⁴ A litván nagyfejedelem ígéretet tett, hogy a lucki találkozón megvitatják az ügyet, de a levélben kiemelte, hogy a felosztás véghez viteléhez mindenképp szükséges a lengyel király beleegyezése.⁶⁴⁵

Az 1429 januárjában kezdődött lucki találkozón mindhárom ország uralkodója megjelent, és sok egyéb megvitatandó kérdés mellett valóban napirendre tűzték a magyar király kérését. Długosz szerint Zsigmond azt követelte Ulászlótól, hogy a szerződésnek megfelelően a következő nyáron indítsanak támadást Moldva ellen, és osszák fel egymás között a területet a szerződésben meghatározott arányban.⁶⁴⁶ Okként pedig azt hozta fel, hogy a vlach nép senkinek sem tartozik hűséggel, „lopásból és rablásból” szokott élni, és így mindenki ellensége. Valamint minden alkalommal, amikor a törökök ellen hadjáratot akart szervezni, megtagadták tőle a szerződésben foglalt segítségnyújtást.⁶⁴⁷ Ulászló válaszában tagadta a Moldva ellen felhozott vádakát.⁶⁴⁸ Długosz szerint a vita ezután több napig folytatódott, de a végén Ulászló makacssága miatt Zsigmond feladta a tervét.⁶⁴⁹ A lengyel történetíró azonban nem bontja ki teljesen az eseményeket, ugyanis a Német Lovagrend Luckban tartózkodó követei lejegyezték, hogy Moldva felosztásán kívül magáról Kiliáról is folytak tárgyalások.⁶⁵⁰ Ezt megerősíti Zsigmondnak egy, a Német Lovagrend nagymesterének küldött áprilisi levele, amelyben arról írt, hogy ő és a litván nagyfejedelem között egy megállapodás jött létre Luckban Sándor moldvai vajdával kapcsolatban, emiatt az ő és Vitold követsége vizsgálatot fog tartani Moldvában Szent György napján. A teljes megállapodást ugyan nem ismerjük, viszont a levélben Zsigmond kiemelte, hogy a moldvai tárgyalás legfontosabb feladata, hogy elérjék Kilia átadását.⁶⁵¹ Ez alapján megállapíthatjuk, hogy miután Zsigmond a lengyel királyt hosszas tárgyalás után sem tudta rávenni Moldva felosztására, nem adta fel, és a lengyel királyt megkerülve a litván nagyfejedelemet sikerült megnyernie tervének kivitelezésére, noha ekkor már megelégedett egyedül Kilia megszerzésével. Zsigmond terve mégsem valósult meg. A

⁶⁴³ PÁLOSFALVI 2018. 71; PILAT–OVIDIU 2017. 96.

⁶⁴⁴ PÓSÁN 2019. 262.

⁶⁴⁵ PILAT–OVIDIU 2017. 84; CODEX VITOLDI 804.

⁶⁴⁶ DŁUGOSZ 11. 249–250.

⁶⁴⁷ Uo.

⁶⁴⁸ Uo.

⁶⁴⁹ Uo.

⁶⁵⁰ CODEX VITOLDI 809.

⁶⁵¹ Uo., 823.

moldvaiak és a lengyel király sem fogadta el Vitold döntőbírói szerepét, valamint a magyar követek sem jelentek meg a találkozón, aminek az okát nem tudjuk.⁶⁵²

Vitold litván nagyfejedelem 1430-ban bekövetkezett halálával Zsigmond elvesztette fontos szövetségesét Kilia ügyében. Ezt követően nem ismerünk olyan forrást, amely Zsigmondnak a várossal kapcsolatos politikájával foglalkozna.

Hunyadi János fekete-tengeri kikötője

A Hunyadi-kor döntő változást hozott ezen a területen. Miután Hunyadit kormányzónak választották, és sikeresen felülkerekedett a belpolitikai zavarokon, ismét egy nagy törökellenes hadjárat szervezésébe kezdett. Mindkét román vajdaságba hadjáratot vezetett abból a célból, hogy magyarbarát vajdákat ültessen a trónra. Ezzel a lépésével kelet felől biztosította az országot, valamint jelentős számú román segédcsoportokra tett szert.⁶⁵³ Először Havasalföldre tört be 1447 telén, ahol letette a trónjáról II. Vladot (megh. 1447).⁶⁵⁴ Ezt követően Moldva ellen indult, amire nagyszerű lehetőséget kínált a bojár frakciók közötti belháború, amelyik közül az egyik a lengyel orientációt képviselte II. Roman (megh. 1448) vezetésével, a magyart pedig II. Péter (megh. 1448) vezette.⁶⁵⁵ Péter már korábban, 1447. augusztus és december között társuralkodó volt Roman mellett, de a köztük lévő feszültségek miatt Péter Erdélybe menekült.⁶⁵⁶ Az ő támogatására indította a támadást Hunyadi.

A havasalföldi hadjáratral ellentétben ebben Hunyadi nem vett részt személyesen, amit azzal magyarázhatunk, hogy a török hadjárat előtt nem akart diplomáciai vagy esetleg fegyveres konfliktusba kerülni IV. Kázmér (megh. 1492) lengyel királlyal. A hadjárat titkos voltát jól mutatják Vitéz János Juan de Carvajal pápai legátushoz intézett szavai 1448. január 15-én:

„[...] a havasokon túli részek vajdája [...] méltó árat fizetett szentségtöréséért. Földjét [...] a győztes kormányzó leigázta, és e korona iránti szolgálatok és hűség béklyójába verte, Moldvával pedig szilárd békét kötött, s így mindkét területről jelentősen megnövelte a Krisztus-hívők harci erejét. Még most is számos tennivalóba bonyolódva járja ama részeket, s mindaddig nem is szabadulhat meg e

⁶⁵² PILAT–OVIDIU 2017. 100.

⁶⁵³ Pasquale de Sorgo, a szendrői udvarban lévő raguzai követ 3000 moldvai lovasról és 4000 havasalföldi íjászról számol be. WHELAN 2016. 142.

⁶⁵⁴ PALL 1963. 1052–1053.

⁶⁵⁵ Uo., 1062. II. Péter a magyar segédcsoportokért cserébe feleségül vette Hunyadi lánytestvérét. DLUGOSZ 12. 56. A rokonságot később Hunyadi is megerősíti egy 1448. augusztus 1-én Kázmérnak küldött levelében. Codex epistolaris II. 40–41.

⁶⁵⁶ PALL 1963. 1062.

feladattól, míg mind annak, amibe szerencsés kézzel belefogott, végső maradványait is szilárd, rendezett és megbízható alapokra nem helyezte – kiváltképp hogy ne legyen kénytelen ily sok fáradtság és idő után is ingatag békével beérni ama részek felől, s hogy az ott lakók legyőzöttként még félelmesebbek ne legyenek, mint voltak harcosként [...].”⁶⁵⁷

Láthatjuk, hogy Vitéz a két beavatkozást teljesen másként interpretálja. Havasalföldet Hunyadi leigázta, és vazallusává tette, míg Moldvával csak békét kötött. A békekötés itt a II. Péterrel megkötött alkut jelentheti, amit Hunyadi elvárt a fegyveres támogatásért cserébe. A levél azon része, hogy Hunyadi a Moldvával megkötött béke ingatag volta miatt továbbra is az ország keleti részén tevékenykedik pedig azt sejteti, hogy ekkor még nem sikerült teljesen stabilizálni Péter helyzetét Moldvában. De az eredmény végül mindkét hadjárat esetében ugyanaz volt: jelentősen megnövelte a keresztények harci erejét, és mint tudjuk, mindkét vajdaság katonái valóban jelen voltak a rigómezei csatában.⁶⁵⁸

A hadjárat idejének meghatározásához csak néhány támponttal rendelkezünk. Tudjuk, hogy Hunyadi 1448. január 2-től február 1-ig a moldvai határ mellett tartózkodott.⁶⁵⁹ Ezt követően távozott a határ mellől, de március elejéig még Erdélyben volt. Az ellentábor vezetője, II. Roman vajda február 18-án még a fővárosban, Szucsávában tartózkodott, de öt nappal később már a lengyel határhoz közeli Colomeában (ma Kolomjia, Ukrajna) volt.⁶⁶⁰ Roman menekülése minden bizonnyal már a hadjárat végét jelenthette, így a hadjáratot január vége és február közepe közé datálhatjuk.

A sikeres hadjárat után II. Péter Hunyadi lekötelezettjévé vált. A rigómezei hadjáratba küldött moldvai segédhadakon kívül a kormányszónak sikerült megszereznie azt, amire Zsigmond oly régen vágyott: II. Péter vajdától megkapta Kiliát.⁶⁶¹ A várost a magyarok azonnal el is foglalhatták, valószínűleg a Pétert trónra segítő sereggel, ugyanis a kikötőt nyáron már egy török támadás érte, és a források szerint immár Hunyadi katonái védték meg a támadástól.⁶⁶² Az

⁶⁵⁷ *Vitéz János levelei és politikai beszédei.* Ford. Bellus I., Boronkai I., Bp. 1987. <https://mek.oszk.hu/06200/06214/html/vitezjanos0118.html> (Letöltés ideje: 2023. 01. 10.)

⁶⁵⁸ WHELAN 2016. 142. PÁLOSFALVI 2018. 151.

⁶⁵⁹ Jan. 2–9. Szentgyörgy; jan. 16–17. Udvarhely; Jan. 20–24. Székelyvásárhely; febr. 1. Beszterce. ENGEL 1984B. 983.

⁶⁶⁰ PALL 1963. 1063.

⁶⁶¹ PANAITESCU 1958. 103. A város átadásának időpontjáról nem rendelkezünk pontos információkkal. Az időpont meghatározására egy később keletkezett krónikát használnak fel. A szláv nyelvű Putnai Krónika II. Péter moldvai vajda egyéves uralkodásával kapcsolatban feljegyzi, hogy ezalatt átadta Kiliát a magyaroknak. LETOPISEȚUL 59. Mivel Péter 1448-ban uralkodott, így ezért datálták Kilia megszerzését 1448-ra. Ezt megerősíti a johannita nagymester által 1448. július 3-án írt levél, amelyben már Hunyadi védi Kiliát. Lásd a 639. jegyzetet. 1450-ben említi először moldvai oklevél Kilia feletti magyar fennhatóságot. DOCUMENTELE II., 758.

⁶⁶² D'ACHERY 256–257.

ostromról a Peter Schreiner által összegyűjtött, „kiskrónikáknak”⁶⁶³ nevezett gyűjteményben található 64. krónika számol be:

*„6956-ban (1448), a 11. indiktionban, júniusban, az apostolok böjtjének ... napján, a muszlimok 65 hajóval és sok fegyverrel és hatalmas hadigépekkel felszerelt flottával érkeztek Konstantinápolyba. Ők azonban teljesen célt tévesztettek, és megszegyenültek, és a Blanka-negyedben a falat újonnan felépítve és fegyverekkel erősen előre felszerelve, továbbá a nagy falat is újonnan megerősítve és vízi és szárazföldi fegyveres erőikkel, valamint a tengerben lévő lánccal találták. Majd mint látják, hogy szégyenszemre kudarcot vallottak, elmentek Kellion (ti. Kilia – V. Z.) felé, ahol teljesen elpusztultak, és legyőzöttek tértek vissza.”*⁶⁶⁴

Schreinernek kétségei merültek fel a forrás hitelességével kapcsolatban, ugyanis más krónikában nem számolnak be a Konstantinápoly elleni támadásról. Külön kiemeli Sphrantzést (megh. 1478),⁶⁶⁵ aki ebben az időben bizonyíthatóan a városban volt, mégsem írt róla egy sort sem. A forrás hitelessége mellett viszont érvként hozza fel, hogy a szövegben említett Blanka(Vlanga)-negyedben található fal megerősítéséről egy felirat tanúskodik. Ezek alapján feltételezi, hogy ha valóban megtörtént eseményt mutat be a krónika, akkor a támadás nem is Konstantinápoly ellen irányult, hanem a cél Kilia elfoglalása volt.⁶⁶⁶

A forrásban leírt támadás hitelességét egy Schreiner előtt ismeretlen levél minden kétséget kizáróan megerősíti. 1448. július 3-án a johanniták nagymestere így írt az eseményről a francia királynak:

„Nemrégiben Konstantinápolyból, Perából és Chiosról ide, Rhodoszra küldött levelekből vált ismeretessé számunkra, hogy a teucrok vagy törökök nagy királya hatalmas hajóhadat szerelt fel és sereget gyűjtött össze, hogy szárazon és vízen megostromolja Nagy Konstantin városát. Ezt a hajóhadat, mikor benyomult a Duna folyóra, s abból igen sok török szállt partra, Blanchi [ti. Hunyadi János – V. Z.] jóval csekélyebb létszámú serege a túlpartról hirtelen meglepte és a hitetlenek szinte

⁶⁶³ A bizánci „kiskrónikák” év, indiktion, hónap és nap szerint keltezett pontos történeti feljegyzések, amelyek a Bizánc és utódállamai politikai, gazdasági és egyházi eseményeit közlik. DIE BYZANTINISCHEN 38–55; BAÁN 19–21.

⁶⁶⁴ DIE BYZANTINISCHEN 469–470.: „Im Jahr 6956, der 11. Indiktion, im Juni, am ... Tag des Apostelfastens, kamen die Musulmanen nach Konstantinopel mit 65 Schiffen und dazu eine Flotte mit vielen Waffen und mit gewaltigen Kriegsmaschinen. Sie (aber) verfehlten gänzlich ihr Ziel und kamen in Schande und fanden (die Mauer) am Blanka-Viertel (neu-) gebaut und stark mit Waffen versehen vor; ferner auch die große Mauer (neu befestigt) und zu Wasser und zu Land Streitkräfte, und die Kette im Meer. Dann, als sie sahen, daß sie mit Schimpf und Schande gescheitert waren, fuhren sie nach Kelli(on), wurden gänzlich vernichtet und kehrten geschlagen zurück.”

⁶⁶⁵ Geórgios Sphrantzész bizánci történétíró. Életéről és munkásságáról bővebben ld.: BAÁN 416–417.

⁶⁶⁶ DIE BYZANTINISCHEN 471.

*teljes hajóhadát felégette. Azokat pedig, akik elérték a szárazföldet, Bianchi emberei lemészárolták.”*⁶⁶⁷

A két forrásból viszonylag részletes képet kaphatunk az 1448-as török hadjáratról. A törökök, miközben II. Murád szultán Szkander bég (megh. 1468) ellen harcolt Albániában,⁶⁶⁸ a források szerint egy kisebb hajóhaddal rajta akartak ütni Konstantinápolyon. Mikor látták, hogy a forrásban is említett Konstantinápoly déli részén található Vlanga városrész falai újjá vannak építve, továbbmentek, és megpróbálkoztak az északi oldallal. Ott is hasonló körülmények várták őket – a fal megerősítve, az Aranyzarv-öböl láncsal lezárva –, amiért északra hajóztak, és Kiliát támadták meg. Itt Hunyadi emberei felkészülten várták őket, és mind a hajóikat, mind pedig a katonákat legyőzték.

A beszámolók alapján nem tudjuk eldönteni, hogy a hadjárat elsődleges célja valóban Konstantinápoly lehetett, vagy csak a Boszporuszon és Konstantinápoly előtt elhaladó hajóhadról gondolták azt a bizánciak, hogy a várost akarták megtámadni. A második forrás bevallotta Konstantinápolyból és a mellette található Perából kapta az információit, így nem használhatjuk megerősítésként. Mindezek alapján elképzelhetőnek tartjuk, hogy a törökök elsődleges célpontja Kilia volt, és így meg akarták akadályozni, hogy a magyarok támaszpontot szerezhessenek a Fekete-tengeren.

Hunyadi az ostrom során biztosan nem tartózkodott Kiliában, ugyanis ebben az időben Budán szervezte a törökök elleni hadjáratot.⁶⁶⁹ Ugyanakkor a forrásból kitűnik, hogy a kikötő védelmére küldött katonák létszáma nem lehetett elhanyagolható, ha a város megszerzése után rövid időn belül egy ostromló török sereget vissza tudott verni. Így gyanítható, hogy a Pétert trónra segítő sereg egy részét küldték a város védelmének megszervezésére.

Az oszmán támadáson felül a lengyel válasz sem váratott magára sokáig. 1448 júliusában Kázmér levelet írt Hunyadinak, amelyben kijelentette, hogy ő Moldva hűbérura, és véget fog vetni az országa trónjáért folyó versengésnek, Hunyadi pedig foglalkozzon inkább a török háborúval.⁶⁷⁰ A levéllel párhuzamosan egy sereget is összegyűjtött, és azonnal a moldvai határ felé indult.⁶⁷¹ Hunyadi az augusztus 1-én írott válaszlevelében, a konfliktus elkerülése végett,

⁶⁶⁷ D'ACHERY 256–257.: „Nuperrime siquidem ex litteris ex Constantinopoli, Pera et Chio huc Rhodum missis nobis innotuit magnum Teucrorum sive Turchorum regem classem ingentem paravisse exercitumque coadunasse, ut terra marique ipsam Constantini urbem oppugnaret, quae classis cum in Danubium flumen esset ingressa, descendissentque Teucri plurimi ex ea in terram, repente classis Bianchi longe ea inferior numero ex superiore ad nos parte insiluit, et fere infidelium totam classem combussit. Illi vero qui terram petierant a Bianchi gentibus trucidati sunt.”

⁶⁶⁸ FINE 1994. 557.

⁶⁶⁹ Máj. 3–9. Buda; Máj. 18–19. Pest; Máj. 25–jún. 28. Buda. ENGEL 1984B. 983.

⁶⁷⁰ CODEX EPISTOLARIS III. 33–34.

⁶⁷¹ PANAITESCU 1958. 104.

nem említette Magyarország Moldva feletti jogát, hanem II. Péter dinasztikus joga mellett érvelt, és kiemelte, hogy nem a kettejük rokonsága miatt, hanem az igazság miatt segítette hatalomra a vajdát.⁶⁷² Majd megkérte Kázmért, hogy a török hadjáratból való visszatéréséig fogadják el Pétert vajdának, és ne indítsanak hadjáratot ellene, mivel nagy segítséget ad a török elleni háborúban. Amennyiben pedig ez idő alatt nem uralkodik igazságosan, nem támogatja tovább, és az ellenségévé teszi.⁶⁷³

Kázmér elfogadta Hunyadi kérését, és nem távolította el Pétert a trónról. Viszont azt elvárta, hogy a vajda hűségesküt tegyen neki, ami meg is történt augusztus 22-én Hotinban. A hűségeskü szövegében a szokásos elemeken kívül egy számunkra fontos részlet is megtalálható, ami szerint Péter vállalja, hogy a lengyel király beleegyezése nélkül ezentúl nem enged át egyetlen moldvai területet sem, és visszaszerzi azt, amit korábban átengedett.⁶⁷⁴ Ez egyértelműen Kilia magyarok részére való átengedése miatt került bele a hűségeskü szövegébe. A város átengedésének jelentőségét jól mutatja az is, hogy a záradék az ezt követő moldvai vajdák, Péter Áron (megh. 1467) 1456-os és III. (Nagy) István (megh. 1504) 1462-es hűségesküjében is szerepelt.⁶⁷⁵

Hunyadi, miután katonái sikeresen megvédték Kiliát az oszmán támadástól, azon fáradozott, hogy szilárdan megvethesse a lábát a városban, és biztosítsa a magyar uralmat a kikötő felett. Emiatt egyre sűrűbben és sikeresen avatkozott be a moldvai pártharcokba, és folyamatosan versengett Lengyelországgal a főhataloméért.⁶⁷⁶ 1450. július 5-én Bogdán moldvai vajda – egy ellene készülő lengyel hadjárat hírére – az évben már második alkalommal hűbéri esküt tett Hunyadinak.⁶⁷⁷ Ebbe a szokásos tartalomtól eltérően egy új záradék is belekerült, miszerint „soha életünkben nem fogjuk fegyveres erővel visszafoglalni Kiliát, atyánk és urunk, Hunyadi

⁶⁷² *Codex epistolaris* II. 1876. 41.: „*Verum ex quo divino volente iudicio, cuius motu humana non potest resistere fragilitas, ille Romanus Woyewoda morbo finitus et morte extinctus est, alterque haeres Heliae Woywodae superest, quem terra ilia Moldaviae concernit aequo iure: restat meo iudicio unum tenere modum, ita ut et praefatus Petrus Woywoda suo iusto iure potiatur, et alter non privetur. Nec arbitretur S. V. me favore affinitatis iustitiam velie opprimere, quam vita mihi comite semper pro viribus desidero promovere.*”

⁶⁷³ Uo.: „*Itaque ex quo tempus ad conficiendam ipsam pacem praesertim mei parte multum breve est, cum de caetero rebus, quas supra memoravi necessario oporteat intendere, igitur excellentiae vrae praesentibus supplico attentissime, quatenus eadem pro bono pacis populi christiani praefatum Petrum Woywodam in memorata terra Moldaviae, saltern usque ad redditum meum ab hoc opere, quod auxilio Dei prosecuturus sum, invadere et impedire aut in ipsa terra quavis occasione dampna, depopulationes, fugas, opresiones vel alia huiusmodi non velit suscitare. Promitto autem V. S. per praesentes, ut si eadem in hac parte votis meis deferendo, id pro iusto efficere curaverit et dictus Petrus Woywoda, quoad ipsam pacem conficiendam post redditum meum aequitati et iustitiae parere noluerit, quod eidem post S. V. praecise sicut ipsa S. V. pro mea possibilitate hostis ero, nec ab ea re affinitas aut fraterni amoris zelus me quomodolibet poterit revocare.*”

⁶⁷⁴ DOCUMENTELE II. 733–737.

⁶⁷⁵ PALL 1963. 620.

⁶⁷⁶ PILAT–OVIDIU 2017. 118–120.

⁶⁷⁷ Elsőként 1450. február 11-én. DOCUMENTELE II. 749.

János akarata ellenére.”⁶⁷⁸ A következő évben pedig a törökökkel kötött fegyverszünetbe is sikerült belefoglalni Kiliát mint a Szent Korona birtokát.⁶⁷⁹

Hunyadi a kikötő védelmét nagyon komolyan vette, amit két olyan levél bizonyít, amelyek a Kiliába történő fegyverszállításról szólnak. Az elsőben II. Vladislav havasalföldi vajda (megh. 1456.) 1453. április 11-én felajánlja a brassóiaknak, hogy Brailán keresztül, titokban segít eljuttatni a Hunyadi által küldött fegyvereket Kiliába, nehogy a törökök tudomást szerezzenek róla.⁶⁸⁰ A második levélben már a szállítani kívánt fegyverekről is értesülünk. Hunyadi 1454. április 30-án levelet küld a brassóiaknak, amelyben utasítja őket, hogy a Szent Márton-napi census fejében küldjenek 2000 nyílveesszőt, 15 íjat, 200 íjhúrt és vasat Kiliába, a város megőrzésének érdekében.⁶⁸¹

Jól mutatja Hunyadinak a várossal kapcsolatos komoly elhatározását, hogy a kérésére 1453. március 6-án V. László levelet küldött Kapisztrán Jánosnak, melyben arra kérte, hogy engedélyezze Hunyadi János számára egy Szent Bernardin tiszteletére szentelt ferences rendház építését Kiliában, és küldjön két magyar ferences rendi szerzetest, név szerint Tari Lászlót és Székely Mihályt.⁶⁸² A két magyar ferences szerzetes odaküldése minden bizonnyal magyar katonák jelenlétére utalhat, hiszen ha csak a görögkeleti egyházhoz tartozó moldvai vagy havasalföldi vlach katonák szolgáltak volna neki a városban, akkor nem alapított volna kolostort ott, és nem kimondottan két magyar szerzetes áthelyezését kérte volna.

A kiliai magyar uralom egészen 1465-ig tartott, amikor III. (Nagy) István moldvai vajda elfoglalta azt Mátyás királytól.⁶⁸³ De miért volt fontos ez a város Zsigmondnak és Hunyadinak, hogy ekkora energiát fektettek a megszerzésébe és a megtartásába? Kilia katonai-stratégiai szempontból kiváló földrajzi adottságokkal rendelkezett. Mivel a Duna fekete-tengeri torkolatának a közelében feküdt, így összeköttetést jelentett Közép-Európa és a Fekete-tenger között. A Duna folyásiránya pedig lehetővé tehetett volna egy nagyobb sereg és tartozékai szállítását Németországból Kiliáig, majd pedig Kiliától Konstantinápolyig. Továbbá ez volt a Magyar Királysághoz legközelebb található és más hatalmak érdekszférájától legtávolabb eső Fekete-tenger mellett fekvő kikötőváros. Ezt az elgondolásunkat támasztja alá az, hogy Zsigmond 1408-ban arra kérte a velencei szenátust, hogy állítsanak fel egy hajóflottát, amivel

⁶⁷⁸ Uo., 758.

⁶⁷⁹ Cîmpeanu 2021. 267.: „*sic eciam Kilie et ad eam pertinentes, sibi obedientes et alie quecumque ad sacram regni Vngarie coronam pertinentes.*”

⁶⁸⁰ *Urkundenbuch* 2838.

⁶⁸¹ *Urkundenbuch*, 2910. „[...] *duo milia sagittas, quindecim arcus, ducenta amenta vulgo ideg et duas centenas aut masas ferri nostram ad rationem pro conservatione civitatis nostrae Kyliä [...]*”.

⁶⁸² CAPESTRANO 108–109.

⁶⁸³ PILAT–OVIDIU 2017. 132–133.

a magyar hadsereget Kilia kikötőjéből Gallipoliba szállítják, amelynek az elfoglalásával megszüntetnék az Ázsiát Európával összekötő egyetlen biztonságos, a törökök által használt vízi utat, ami után már könnyűszerrel kiszoríthatóvá válna az oszmán sereg Európából.⁶⁸⁴

A Kiliában rejlő stratégiai potenciált Hunyadi is felismerte. A sikertelen nagy oszmánellenes szárazföldi hadjárataiból okulva egy, Zsigmond elképzelésére nagyon hasonló stratégiát dolgozott ki. Ismerjük Hunyadinak a bizánci császárhoz intézett ajánlatát, amiben a segítségéért cserébe Mesembriát, a Konstantinápolyhoz közel fekvő bizánci kikötőt kérte, hogy katonákat tarthasson benne, és Konstantinápoly ostroma esetén csapatokat tudjon küldeni a város felmentésére.⁶⁸⁵ Mesembria megszerzésével jelentősen lerövidíthette volna a seregének útvonalát oly módon, hogy Kiliában hajóra szállnak, és a Konstantinápolytól északra található Mesembriában kötnek ki. Ezáltal kikerülhetővé váltak volna a könnyen védhető, szorosokon és hágókon keresztül haladó balkáni utak. Végül Hunyadi terve nem valósulhatott meg, mivel a bizánci császár és a szenátus visszautasította az ajánlatot. Amikor azonban már biztosak voltak az oszmán támadásban, 1453 elején elküldték a *chrysobullont* (aranypecséttel ellátott császári okmány), amellyel lemondtak Hunyadi javára Mesembria városáról.⁶⁸⁶ A város átadásával azonban már elkéstek, pár hónapon belül elesett Konstantinápoly és Mesembria is.⁶⁸⁷

A város stratégiai fekvése nem csak egy támadó hadjárat esetén rendelkezett kiváló tulajdonságokkal. Mivel a Duna fekete-tengeri torkolatánál feküdt, így a birtokosa elzárhatta az utat egy a tengerről a Dunán felúszni szándékozó ellenséges hajóhad elől. Egy ilyen akció valóban meg is történt: Zsigmond 1429-ben értesítette Vitold litván nagyfejedelemet, hogy I. Sándor moldvai vajda különböző akadályokkal és karókkal lezárta a Dunát, amiért egy 12 hajóból álló konvoj nem tudott behajózni a folyóra.⁶⁸⁸ Ezért az adottságáért tarthatták a törökök Kiliát is Moldva és Magyarország kulcsának és kapujának.⁶⁸⁹

A katonai potenciál mellett Zsigmond észrevette Kilia gazdasági lehetőségeit is. Az egykori genovai gyarmatváros nagyon fontos kereskedőútvonalon feküdt. Kiliánál találkoztak Közép-Európa szárazföldi útjai és a Fekete-tenger kereskedelmi útvonalai. A gazdaságtörténeti forrásokban a „havasalföldi” útként hívott kereskedelmi útvonal kiindulópontjaként szerepel,

⁶⁸⁴ LISTINE V.137; ZSO I. 6379.

⁶⁸⁵ KAPITÁNYFFY 99–119.

⁶⁸⁶ BAÁN 423.

⁶⁸⁷ KAPITÁNYFFY 117.

⁶⁸⁸ CODIX VITOLDI 860. „*Praeterea venerunt nobis huc scripta, qualiter woyetvoda Moldwanus certa obstacula posuerit ad Danubium ubi mare intrat et inibi fustes fixerat, sic quod naves ascendere non possunt Danubium, itnmo nuper duodecim naves illos fustes in ascensu attingentes coacte sunt retrocedere ac portum suum Albe una submersa intrare [...]*”.

⁶⁸⁹ MONUMENTA HISTORICA 134.: „[...] una terra del dicto Stephano (III. István moldvai vajda – VZ.), chiamata Chielie, la qual è chiave et porta de tutto el paesse de Moldavia et Ongaria.”

amelyen a Fekete-tengerről hozott árukat Kilia kikötőjéből Havasalföldön át Szebenig és/vagy Brassóig vitték, ahonnan pedig Erdélyen keresztül az országba került. Az útvonalon főleg a levantei kereskedelem árucikkeit hozták be, többek között borsot, sáfrányt, gyömbért, szegfűszeget, kecskegyapjút, gyapotot, teveszört és különböző bőröket, az úgynevezett „tengeri árukat”.⁶⁹⁰ A levantei kereskedelemnek ezt az útvonalát a magyar történettudomány nagyon sokáig alábecsülte, és a nyugati, az adriai-tengeri útvonalat gondolták jelentősebbnek. Pach Zsigmond Pál ezt több tanulmányában cáfolta, és vámjegyzékek összevetésével bizonyította, hogy a 15. század második felében a fekete-tengeri levantei kereskedelem körülbelül ötször nagyobb volumenű volt, mint az adriai-tengeri.⁶⁹¹

Az importon kívül Kilia jelentős mértékű exportot is lebonyolított, a legjelentősebb termékei a hal, gabona és a viasz voltak. Itt nincs lehetőségem bővebben írni minden termékről, csak a halászatra térek ki, ugyanis az erről fennmaradt források a vizsgált korszakhoz közelebbi időpontban íródtak, III. (Nagy) István korából. A gabona- és viaszkereskedelemről pedig a 14. század közepéről, a genovai korszakból maradt ránk forrás,⁶⁹² a kiliai halászat jelentőségéről a 15. század végéről rendelkezünk információval. Még a moldvai uralom utolsó éveiben a Kiliában kifogott halak után természetben fizetett adó mintegy 12 296 kg halat tett ki. Azt is tudjuk, hogy ugyanebben az időben Moldva csak Brassóba 10 hónap alatt 308 825 kg halat exportált.⁶⁹³

Ezekből az adatokból láthatjuk, hogy a város katonai jelentőségén túl a gazdasági szempontok is igazán vonzóak lehettek mind Zsigmondnak, mind pedig Hunyadinak. Bár a kormányzóval kapcsolatban nem rendelkezünk Zsigmondéhoz hasonló gazdasági-kereskedelmi tervekkel, ismerve Hunyadi anyagiakhoz fűződő viszonyát, nincs okunk azt feltételezni, hogy nem használta ki a város nyújtotta gazdasági lehetőségeket. Ezt mi sem bizonyíthatja jobban, mint az, hogy miután a törökök 1484-ben elfoglalták a várost, kibocsátanak egy halászatot szabályozó rendeletet, amelyben felsorolják a halászok húsz vezetőjét. A húsz vezető közül, a magyar uralom után közel húsz évvel, még mindig hét személynek volt magyar neve.⁶⁹⁴ Ez arra enged következtetni, hogy Hunyadi nemcsak katonai támaszpontként használta a várost, hanem átvehette annak teljes irányítását, és magyarokat helyezett vezető gazdasági és egyéb szerepkörökbe.

⁶⁹⁰ PACH 1975. 17.

⁶⁹¹ Uo., 30.

⁶⁹² A gabona és viasz kereskedelemről lásd: BALARD 2017.

⁶⁹³ BELDICEANU–BELDICEANU-STEINHERR 1975. 41.

⁶⁹⁴ RĂDVAN 2020. 78.

Érdeemes kitérnünk a Kilia feletti magyar uralom jellegére. A román történészek az 1448-as hatalomátvételt úgy értelmezték, hogy Hunyadi, miután megszerezte Kiliát, egyúttal át is adta a havasalföldi vajdának, és ő csak katonai támaszpontként használta.⁶⁹⁵ A későbbiekben ez az elképzelés valamennyivel finomodott, és kondomíniumot, magyar és havasalföldi együttes uralmat feltételeztek a város felett.⁶⁹⁶ A Kilia feletti havasalföldi uralmat a földrajzi fekvésén túl mindössze azzal az információval támasztották alá, hogy Długosz és Konstantin Michailović⁶⁹⁷ történétírók szerint a moldvaiak Havasalföldtől foglalták el a várost 1465-ben.⁶⁹⁸ Bár ezeket az elgondolásokat sem megerősíteni, sem megcáfolni nem tudjuk teljes bizonyossággal,⁶⁹⁹ egyetértünk a kettős uralom felfogásával. Hipotézisem szerint Hunyadi regnálása alatt erősebb magyar befolyás érvényesült a városban, és a havasalföldiek csak halála után, a magyar belpolitikai helyzet miatt szerezhettek nagyobb befolyást városban, de ezután sem tudták teljesen a kezükbe venni a város irányítását. Ezt megerősítheti az a tény, hogy Kilia elfoglalása után két évvel Mátyás hadjáratot indított Moldva ellen,⁷⁰⁰ valamint az, hogy még 1484-ben is igényt tartott a városra.⁷⁰¹

⁶⁹⁵ IORGA 1899. 103.; PANAITESCU 1958. 103.

⁶⁹⁶ SIMON 2010. 126.

⁶⁹⁷ A szerb Konstantin Michailović 1455-ben esett oszmán fogságba, majd janicsárként szolgált II. Mehmed seregében. 1463-ban Mátyás király fogságába esett, aki szabadon engedte. Ezt követően Magyarországon, Csehországban és Lengyelországban élt. *Egy janicsár visszaemlékezései* című munkájában részletesen ír az Oszmán Birodalom történelméről, vallásáról és katonai szervezetéről. A munkájának eredetiségét és értékét az adja, hogy a kortárs keresztény írókkal szemben ő nyolc évet élt és szolgált az Oszmán Birodalomban, és információit nem csak hallomásból szerezte. MIHAILOVIĆ XIX.

⁶⁹⁸ DŁUGOSZ 12.105–106.; MIHAILOVIĆ 99.

⁶⁹⁹ A magyar uralom mellett szól, hogy a moldvai örmények által írt Kamaneci krónika függelékében található 1611 után írt, de más régebbi forrásokból gyűjtött jegyzetek szerint Nagy István a magyaroktól foglalta el Kiliát. GOROVEI 2017. 70.

⁷⁰⁰ A hadjáratról legújabban SZOKOLA 2016. 29–43.

⁷⁰¹ 1484-ben a velenceiek beszámolnak Mátyás királynak a török szultán felé intézett kéréséről, amely szerint Mátyás kérte a szultánt, hogy ne támadja meg Kiliát, ugyanis az a magyar korona alá tartozik, és a moldvai vajda törvénytelenül uralkodik felette. PILAT–OVIDIU 2017. 207.

IV. 2. Tallóci Petkó és Hunyadi János kapcsolata

„A legidősebb és a legfiatalabb Tallóci halálával a család élete egyszerre elszürkült,” írja Mályusz Elemér „A négy Tallóci fivér” című korszakos tanulmányában, amelyben a Tallóci család eredetétől és a magyarországi pályakezdésüktől indulva részletesen vizsgálja a testvérek történetét, egészen a családfőként funkcionáló Matkó és a legfiatalabb Jován 1445-ös haláláig.⁷⁰² Talán az idézett mondat lehet felelős azért, hogy mai napig viszonylag feltáratlanok az életben maradt két testvér hátralévő életének további eseményei. A Tallóciakról szóló tudásunkat Pálosfalvi Tamás bővítette, aki tanulmányában a család – Cilleiekkel folytatott küzdelmeiről ír, és részletesen beszámol a Matkó halálát követő eseményekről, illetve a Szlavóniából való kiszorulásukról.⁷⁰³ A munkáját a harmadik testvér, Frankó 1448. évi halálával zárja le, így nem foglalkozik a dalmát–horvát bán (1437–1452) Petkó 1453-as haláláig tartó évekkel.

Jelen disszertáció szerzőjének a Hunyadi János korabeli Magyarországnak a Boszniával és Raguzával fennálló kapcsolatait kutatva lett világos, hogy a raguzai és velencei forrásokban viszonylag sok szó esik az utolsó életben maradt testvérről, Tallóci Petkó bánról. Mivel a Tallóciak és Hunyadi János karrierje több alkalommal keresztezték egymást,⁷⁰⁴ ezért nem alaptalan az a kérdés, hogy az „elszürkült életű” Petkó és Magyarország kormányzója között fennmaradt-e valamilyen szintű kapcsolat Matkó 1445-ös halála után. A kérdés megválaszolásával kettős célunk van. Egyrészt adalékokkal szolgálhatunk Petkó életének és dalmát–horvát bánágának megismeréséhez. Másrészt pedig megismerhetjük azt, hogy Hunyadi miként próbált befolyást és hatalmat szerezni a horvát bánágban.

A raguzai kereskedő családból származó Tallóciak Zsigmond király uralkodása alatt jelentek meg a magyar politikában, és pályájuk 1429-től kezdve folyamatosan felfele ívelt, és nemcsak Zsigmond, hanem Habsburg Albert és Jagelló Ulászló királyok uralkodása alatt is. A család hatalmi pozícióját jól szemlélteti, hogy Zsigmond halálakor három bánág, öt főpapi javadalom, több ispánság és negyvenhét királyi vár igazgatása képezte hatalmuk alapját.⁷⁰⁵ Bár Albert és Ulászló uralkodása alatt a szőrényi bánág és a nándorfehérvári kapitányság Hunyadi János kezébe került, ez nem okozott konfliktust a két család között.⁷⁰⁶ Az elvesztett tisztségeket pedig az uralkodók jelentős birtokadományokkal pótolták, amelyek közül kiemelkedik a kihalt

⁷⁰² MÁLYUSZ 1980.

⁷⁰³ PÁLOSFALVI 2000. 45–98.

⁷⁰⁴ ENGEL 2003. 519–522.

⁷⁰⁵ ENGEL 1977, 80–81; A tisztségeikre lásd: ENGEL 1996. 236.

⁷⁰⁶ MÁLYUSZ 1980. 567, 573.

Nelipčić család cetinai zsupánság területén fekvő, hatalmas birtokvagyon. Ettől kezdve a Tallóciak 1443-tól Cetina *comes*ének nevezték magukat.⁷⁰⁷

A nagyhatalmú Cillei családnak – akik szlavóniai hatalmának ellensúlyozására emelte fel Zsigmond király a Tallóciakat – jelentős érdekeltségei voltak Szlavóniában és Horvátországban, sérelmezték a Tallóciak növekvő hatalmát és befolyását ezeken a területeken. Amíg azonban ellenfeleik a király támogatását élvezték, nem tudtak fellépni ellenük. A helyzet azonban alapjaiban változott meg Ulászló király (1444) és Matkó (1445) halálával.

1445. év elején a Cilleiek azonnal támadásba lendültek, és elfoglalták a zágrábi püspökséget és tartozékait, amelyeket a Tallóciak tartottak a kezükben. Az őszy folyamán újabb hadjáratot indítottak, először a vránai perjelség szlavóniai várait foglalták el, köztük Pekrecet is, amely védelmében hunyt el a vránai perjel, Tallóci Jován, majd a szlavóniai Tallóci-birtokokat is uralmuk alá vonták.⁷⁰⁸ A dalmát–horvát bán, Petkó, aki a családi „munkamegosztásban” a dalmát és horvát területekért felelt, és életének jelentősebb részét ezeken a területeken töltötte, mintegy megérezve a családja ellen készülő „vihart”, már 1445 januárjában olyan kérvénnyel fordult a Raguzai Köztársasághoz, hogy szeretné megvásárolni a néhai Hervoja bosnyák vajda városbéli házát, illetve egyéb birtokokat és ingatlanokat.⁷⁰⁹ Nem sokkal később, az 1445. év végén, Petkó a Cilleiek szlavóniai támadásától megrémülve, és két testvére halálától megtörve, Velencéhez fordult segítségért. A követein, a scardonai⁷¹⁰ és a nonai⁷¹¹ püspökökön keresztül közölte a szenátussal, hogy előkészületek folynak a bánágból való kiűzésére, és ezért óvintézkedéseket kell hoznia.⁷¹² A dalmát területek megtartása érdekében felajánlotta a köztársaság számára a saját várbirokat, Klisszát, a báni honorhoz tartozó Knint és Osztrovicát, továbbá két meg nem nevezett, de stratégiaiilag fontos helyet. Mindezekért cserébe pedig tisztességes megélhetést, illetve felvételt kért a Nagytanácsba.⁷¹³ Válaszában Velence elutasította az ajánlatot arra hivatkozva, hogy nem törekednek az uralomra, és jobbnak látják, ha ezek a területek a bán kezében maradnak. Ugyanakkor hajlandóak egy méltányos összeget juttatni Petkónak, ha cserébe átadja a számukra Klisszát a vár feletti joghatósággal és a hozzá

⁷⁰⁷ MÁLYUSZ 1980. 568.

⁷⁰⁸ A hadjárat eseményeire lásd: PÁLOSFALVI 2000. 80–84.

⁷⁰⁹ GELCICH–THALLÓCZY 46–461; MÁLYUSZ 1980. 569.

⁷¹⁰ Spalatói Félix (Felix Splanin, Felice da Spalato), ágostonrendi. LAKIĆ 2001. 201.

⁷¹¹ Velencei Natalis (Natalis Mlečanin, Natalis de Venetiis), karmelitarendi. EUBEL 1914. 204.

⁷¹² „[...] *quod ipse bannus Petrus videt multa parari contra se ad expellendum eum de dominio bannatus, ob quod necessarium est ei capere partitum.*” LISTINE IX., 233–234.

⁷¹³ „*et quia magnificentia sua et fratres sunt affecti nostro dominio, contentarentur nobis dare Sclisam, Teninum et Ostrovizaz et duo alia loca, que loca valde faciunt pro conservatione et securitate status nostri in partibus Dalmatie, cum hoc, quod eos aggregemus in numero nobilium nostri maioris consilii, et provideamus, quod vivere sub nostro dominio condecenter possent.*” Uo. 234.

tartozó területekkel együtt.⁷¹⁴ Természetesen Velence nem mondott igazat azzal kapcsolatban, hogy nem törekszik a dalmát–horvát térségben uralomra, pusztán ügyelt arra, nehogy a báni honorhoz tartozó birtokokat szerezzék meg, és ezáltal háború robbanjon ki a városállam és a Magyar Királyság között.⁷¹⁵ Válaszában ezért csak a Petkó saját birtokaihoz tartozó Klisszát kérte, amiért cserébe pénzt ajánlott fel.

Nem tudjuk, mi okból, de Petkó végül nem fogadta el Velence ajánlatát. Elképzelhető, hogy a döntésének köze lehetett Hunyadi Jánosnak a Cillei grófok ellen vezetett bosszúhadjáratához.⁷¹⁶ Egy ettől teljesen eltérő következtetéseket biztosító forrásról is tudomásunk van, miszerint Tallóci Petkó 1445. december 9-én személyesen jelent meg a császári káptalan előtt, ahol ötszáz forintért elzálogosította a Körös megyei Klokocsovc birtokot Cillei Ulriknak.⁷¹⁷ Az időpont kulcsfontosságú a kérdés megválaszolásához, mivel ekkor zajlott Cilleinek a Tallóciak szlavóniai birtokai elleni hadjárata. Mit keres ekkor a bán Szlavóniában, és miért éppen Cillei Ulriknak zálogosít el birtokot, aki ebben az időben sorra foglalja el a Tallóciak kezében lévő várakat? Mivel más magyarázatot erre a kérdésre szinte lehetetlen adni, így helytálló lehet Pálosfalvi Tamás azon felvetése, hogy valamilyen egyezség születhetett ekkor Petkó és Cillei Ulrik között, azzal kapcsolatban, hogy Cillei nem háborgatja Petkót a dalmát–horvát bánóságában.⁷¹⁸

Ettől függetlenül Petkó nem nyugodhatott meg, mivel egy ellene irányuló támadástól továbbra is tartott, úgyhogy ismét Velencéhez fordult segítségért. Ez nem meglepő annak tükrében, hogy az 1445 őszen és telén zajló szlavóniai hadjárat alatt – Pekrec ostroma során – halt meg a fivére, Jován, ráadásul Frankó felesége és fia Cillei Ulrik fogságába esett.⁷¹⁹ Velence ekkor már nem tartózkodott a segítségnyújtástól: 1446. április 8-án Francesco Foscari velencei dózse engedélyt adott Petkónak arra, hogy Dalmácia területén számszeríjakat, nyílvevőket és egyéb védelemhez szükséges eszközöket vásároljon, valamint számszeríjászokat fogadjon fel.⁷²⁰

⁷¹⁴ „[...] *ex nunc parati sumus ipsi magnifico banno et fratribus mutuare illam summam denariorum, que honesta et conveniens fuerit, cum hoc, quod pro securitate nostra nobis assignet fortalicium Scilisse cum jurisdictione et territorio suo.*” Uo.

⁷¹⁵ Az 1358-ban magyar fennhatóság alá került Dalmáciát a magyar trónkövetelő, Nápolyi László 1402-ben szállta meg, aki 1409-ben százezer arany ellenében eladta Velencének. E. KOVÁCS 2017. Ez az ügylet vezetett egy, a Magyar Királyság és a Velencei Köztársaság közötti konfliktushoz, ami 1433-ig tartott, és amelynek következményeként a Magyar Királyság elvesztette Dalmáciát. Ezt követően Dalmácia már csak formálisan szerepelt a bánok címében, valóságos hatalmukat elvesztették a terület felett. MÁLYUSZ 1980. 90–95. Velence ezután is törekedett a magyar területek megszerzésére, de ahogy a tanulmányunk is mutatja, kerülte a fegyveres konfliktust, és más módszerekkel igyekezett ezeket befolyása alá hozni.

⁷¹⁶ Hunyadi Cilleiek elleni bosszúhadjáratára lásd: PÁLOSFALVI 2000. 86–87.

⁷¹⁷ DL. 34 069; PÁLOSFALVI 2000. 82–83.

⁷¹⁸ PÁLOSFALVI 2000. 83. 224. jegyzet.

⁷¹⁹ MÁLYUSZ 1980, 570; PÁLOSFALVI 2000. 84.

⁷²⁰ „[...] *quod accidentis casu, quo magnificus banus Petrus opus haberet extrahi facere de locis nostris vobis commissis balistas, sagitamenta et alias munitiones aut res oportunas pro defensione suorum locorum aut*

Továbbá felszólította a dalmáciai területek vezetőit, hogy a bán azon alattvalóit, akik veszélyben érzik magukat, fogadják be a velencei területeken.⁷²¹

A támadás végül nem következett be, viszont Szlavóniában Petkó helyzete egyre nehezebbé vált. A két testvére halálán és a szlavóniai elvesztett területeken felül a családja elvesztette a szlavón báni címet, illetve a vránai perjelség birtokait is. Az életben maradt testvére, Frankó, aki korábban osztozott Matkóval a szlavón báni címen, a Cilleiek sikeres támadása és Hunyadi ellentámadása után, 1446. augusztus 26-tól kezdődően már csak egykori bánként szerepel a forrásokban.⁷²² Cillei Frigyes és Ulrik 1445 nyarán felvették a szlavón báni címet,⁷²³ majd Hunyadi János, a Cilleiek elleni bosszúhadjárata után közvetlenül, 1446 nyarán a rokonát, Székely Jánost tette meg Szlavónia, Horvátország és Dalmácia bánjává, és a vránai perjelség kormányzójának.⁷²⁴ Így a Tallóci családnak nemcsak a hatalma és a bevételeinek nagy része fogyatkozott meg, hanem Petkónak egy társbán érkezésére is fel kellett készülnie. Az a reménye, hogy a Cillei–Hunyadi-konfliktus még változtathat a kialakult helyzeten, hamar szertefoszlott. 1447 februárjában Hunyadi, már mint kormányzó, kiegyezett a Cilleiekkel, azzal a céllal, hogy helyreállítsa a belpolitikai helyzetet, és megerősítse a kormányzói hatalmát.⁷²⁵ A szerződésben a felek barátságot kötöttek egymással, amelyet Cillei Erzsébet és Hunyadi László házasságával akartak megpecsételni. A szerződés legitimizálta a Cillei grófoknak a szlavón bánság feletti hatalmát, vagyis a Tallóciak kárára történt foglalásaik ellen nem hozott rendelkezéseket. A Cilleieknek egyedül a vránai perjelség birtokait kellett átadniuk Garai László macsói bánnak, aki pedig átengedte azokat Székely Jánosnak, a vránai perjelség kormányzójának.⁷²⁶ A szerződést követően Székely már nem volt tovább szlavón bán, viszont a dalmát–horvát bánságát megtartotta.⁷²⁷ A szerződés természetesen rosszul érintette Tallócit, és emiatt 1447 nyarán újra tárgyalásokba kezdett a velenceiekkel, a forrásban meg nem nevezett, de feltehetően a korábban említett várak átadásáról.⁷²⁸

Arról, hogy Székely János járt-e valamikor a dalmát–horvát bánszágban, nem maradt fenn forrásunk, de a bánság felének átadásáról szóló tárgyalásról bizonyosan tudunk. Christophoro Marcello, Sebenico *comese* 1448. augusztus 29-én követe útján arról számolt be Velencének,

balistarios conducere de subditis nostris, permittatis pro denariis suis munitiones et res predictas de locis nostris ad loca sua conducere ac conduci facere [...]”. LISTINE IX., 240.

⁷²¹ Uo.

⁷²² DL 13 952; DL 13 443; ENGEL 1996, 21.

⁷²³ ENGEL 1996. 21.

⁷²⁴ Uo.

⁷²⁵ DL 37 615; PÁLOSFALVI 2000. 88.

⁷²⁶ PÁLOSFALVI 2000. 89.

⁷²⁷ Uo. 92.

⁷²⁸ LISTINE IX., 264.

hogy „megbízható hírek” szerint Hunyadi János rokona Horvátországba érkezik, hogy Petkó támogatásával elfoglalja a bánság felét, majd ezt követően közös erővel megtámadják a velencei kézen lévő Zárát és Sebenicót.⁷²⁹ Ez a forrás több szempontból is figyelemre méltó számunkra. Egyrészt arról tanúskodik, hogy létrejött valamilyen egyezség Tallóci és Hunyadi között a bánság megosztásáról. De ki lehetett Hunyadi rokona, aki a bánszágba érkezett? Feltételezhetjük, hogy Székely János dalmát–horvát bán volt az illető, aki Hunyadi sógora és egyben egyik kapitánya is volt.⁷³⁰ De ő ekkor már bizonyosan nem járt már Horvátország közelében sem, ugyanis az év elején Erdélyben, majd Magyarországon tartózkodott, és a rigómezei hadjáratot szervezte, ahol végül októberben életét vesztette.⁷³¹ Ez azonban, feltesszük, nem vonhatja kétségbe a sebenicói comes értesülését, mert a tárgyalás vélhetően egy hosszabb folyamat lehetett, és a bánság átvételét a rigómezei hadjárat utánra is időzíthették. Ezt igazolni nem tudjuk ugyan, de ez látszik a legvalószínűbbnek.

A bán érkezéséről tudósító forrásból kitűnik, hogy a sebenicóiak komolyan vehették az elkövetkezendő támadás hírért: engedélyt kértek a városfalak tornyainak kijavítására, újak építésére, továbbá számszeríjakat is kértek a védelem megerősítéséhez.⁷³² Velence megadta az engedélyt, valamint pénzt is adott számszeríjakra a dalmát városnak.⁷³³ Végül a támadásból és a bánság átvételéből nem lett semmi, ahogy a jövőbeli eseményekből látni fogjuk.

Érdeemes feltennünk a kérdést, hogy miért egyezhetett bele végül Tallóci a bánság felének átengedésébe, annak ellenére, hogy Székely János már 1446 óta viselte a dalmát–horvát báni címet, mégse ismerjük se ő, se valamelyik familiárisának horvátországi működését 1446–48 között? Tudjuk, hogy 1448 tavaszán egy nagy török támadás érte Horvátországot és Boszniát,⁷³⁴ a bán alattvalói pedig velencei területeken kerestek menedéket a pusztítás elől.⁷³⁵ A támadás híre Hunyadihoz is eljutott, aki márciusban *generalis exercitust* hívott össze, és április 12-én a Körös megyei Berzócén várta, hogy a török támadás Szlavóniát is elérje.⁷³⁶ A támadás végül nem jutott el Szlavóniáig, de jó alkalmat kínált Hunyadinak arra, hogy tárgyalást folytasson a

⁷²⁹ „*Concio sia che le parti de Croatia se ha per ferma novella, che el nepote de Chiudanis, che se gran capitan di Vnghari, vien in le parti de Crovattia per occupare la mitade del Banadego di Croatia con voluntade de Ban Piero, el qual al presente signoriza dicta parte, ad intention, secondo vien dicto, per far guerra a Dalmatia, specialmente a Zara et a Sibenico [...]*”. LISTINE IX, 277.

⁷³⁰ KUBINYI 2001. 10.

⁷³¹ URKUNDENBUCH 2632. sz; PÁLOSFALVI 2000. 94.

⁷³² LISTINE IX., 277–278.

⁷³³ Uo.

⁷³⁴ ČIRKOVIĆ 1964. 104.

⁷³⁵ „*Et occorse questa prima vera proxime passada, che vignando i Turchi in le parti de Croatia, quasi tutti sottoposti al ban cusi Morlachi come Crovati cun le lor robbe e animali scampo sul contado de Sibenico [...]*”. LISTINE IX, 279.

⁷³⁶ ZICHY IX. 184–185.

bánság megosztásáról. Tallóci a török támadás elszenvedőjeként beleegyezhetett Hunyadi tervébe, ezáltal remélve katonai segítséget a kormányzótól.

A Rigómezőn elszenvedett vereség végül keresztülhúzta Hunyadi számításait. Székely János elesett a csatában, és nem rendelkezünk forrásokkal arról, hogy bárki átvette volna a bánság egy részét Petkótól. Ennek ellenére 1449. április 7-én Tamás István bosnyák király értesítette Velencét, miszerint a bán azt tervezi, hogy átadja a magyaroknak a bánság felét, ami nem lenne előnyös se a bosnyákoknak, se a velenceieknek.⁷³⁷ A tárgyalás azonban ezúttal is elakadt, aminek okát szintén nem tudjuk. Ezt követően Tallóci folyamatosan támadás alatt állt.

Velencébe elsőként 1449. május 20-án érkezett segélykérés a bántól, aki a követe, Tuskanić András útján kért hadi felszerelést és számszeríjakat, hogy meg tudja védeni Osztrovica várát és egyéb uralma alatt álló területeket. Valamint azzal a kéréssel élt, hogy a köztársaság ne engedje be a területére az ő ellenségeit.⁷³⁸ A köztársaság a válaszában a jóindulatáról és a támogatásáról biztosította Petkót, és megpróbált a kéréseinek eleget tenni.⁷³⁹ A „nehézségek és zavarok”⁷⁴⁰ miatt szeptember 18-án a scardonai püspököt küldte Velencébe, ahol megismélte a korábbi kéréseit, és továbbiakat fogalmazott meg. Immár kölcsönért is folyamodott, illetve a számszeríjak mellé már puskaport is kért.⁷⁴¹ A területén zajló harci cselekmények intenzitásának erősödését jól érzékelteti, hogy ismét védelmet kért a harcok elől menekülő népe számára. A köztársaság mindkét utóbbi kérést teljesítette Tallócinak. Utasítást küldött Zarába, hogy engedélyezzék Petkó számára a számszeríjak és a lőpor beszerzését a dalmát területekről, valamint felszólították a záraiakat, hogy nyújtsanak védelmet a menekültek számára.⁷⁴² Kölcsönt azonban, a nehéz anyagi helyzetükre hivatkozva, nem adtak.⁷⁴³ Arról viszont, hogy ki ellen harcol Tallóci, az eddig felhasznált forrásaink nem szólnak.⁷⁴⁴

A bán helyzete a következő év folyamán se javult. 1450. augusztus 4-én a velencei dózse üzenetet küldött a zárai kapitánynak, hogy abban az esetben, ha Petkót támadás éri, számszeríjászokat toborozhat, valamint fegyvereket és egyéb szükséges felszerelést vásárolhat

⁷³⁷ „[...] *quod sensit, banum Pirchum praticare et velle dare medium banatus sui Hungaris, et pro statu suo et nostro minime faceret habere ipsorum Hungarorum viciniam multis respectibus.*” LISTINE IX., 300.

⁷³⁸ „[...] *et primo, quod de munitionibus ei subvenire velimus, et de eis gratis sibi dare; secundo, de ballistariis etiam expensis nostris ei succurrere velimus, ut Ostroviz et alia loca per eum possessa tenere et conservare valeat; et tercio, quod eius inimici in locis nostris receptum non habeant.*” Uo. 305.

⁷³⁹ Uo. 305–306.

⁷⁴⁰ „*labores et disturbia*”. Uo. 311.

⁷⁴¹ „*Et ex nunc captum sit, quod dentur ei balliste et pulvis, quam petit.*” Uo.

⁷⁴² Uo. 312.

⁷⁴³ Uo. 311.

⁷⁴⁴ „[...] *magnifico bano Pirco a nonnullis emulis suis bellum infertur.*” Uo.

Dalmácia területén.⁷⁴⁵ A támadás be is következett, és a nyár folyamán elvesztette Osztrovicát és egy másik várat is.⁷⁴⁶ A velenceiek egyáltalán nem tartották jónak a bán helyzetét, és azt jegyezték fel róla, hogy „minden felől veszélyek fenyegetik, és minden irányból nehézségekbe ütközik”,⁷⁴⁷ valamint hogy a „helyzete reménytelen”.⁷⁴⁸ A Szenátus ezért attól tartott, hogy Tallóci elveszítheti a Spalato mellett fekvő Klisszát, ami számukra nagy veszélyt jelentene, ezért felkérték a spalatói *comest*, hogy ha a bán beleegyezik, vegyék át a veszély idejére a vár védelmét.⁷⁴⁹ Petkó helyzete rendkívül kilátástalan lehetett, ezért V. Miklós pápához fordult védelemért, aki őt az Apostoli Szentszék védelmébe helyezte 1451. január 21-én.⁷⁵⁰

Mégis ki állhatott a támadások mögött? Két nevet ismerünk a bán ellenfelei közül. Az egyik egy bizonyos Ivan Novaković,⁷⁵¹ aki korábban a cetinai *comesnek*, Ivan Nelipčićnek volt a vajdája.⁷⁵² A másik személy pedig, aki elfoglalta Osztrovicát, egy bizonyos Tamás volt.⁷⁵³ A legegyszerűbb lenne Szentgyörgyi Székely Tamásra gondolnunk, a korábbi bán fiára,⁷⁵⁴ és Hunyadi rokonára, akit a kormányzó ebben az évben nevezett ki a vránai perjelség élére.⁷⁵⁵ Azonban abban a levélben, amelyben megnevezik ezt a bizonyos Tamást, azt is megemlítik, hogy Zára város rektorai megpróbálták rábírní őt, hogy adja vissza Osztrovicát a bánnak, és térjen vissza a bán iránti engedelmességre.⁷⁵⁶ De ő ezt nem tette meg, és „inkább hajlott mások rábeszélésére és ígéreteire”.⁷⁵⁷ Ebből egyértelműen kiderülhet számunkra, hogy nem Székely Tamásról van szó a forrásban, mert sem dalmát–horvát bánként, sem vránai perjelként nem számított volna Petkó „alattvalójának”, amiért vissza kellett volna térnie a bán iránti engedelmességre. Véleményünk szerint ezért a bánnak egy familiárisára kell gondolnunk.

⁷⁴⁵ „*quod bellum sue magnificentie inferatur, permitttere debeatis eius magnificentiam pro deffensione locorum suorum ballistarios sollidare et habere, ac arma et alia necessaria emere et extrahere de Jadra et territorio vobis commisso*”. Uo. 353.

⁷⁴⁶ Uo. 363; 366.

⁷⁴⁷ 1450. október 31. „*quoniam modo prefatus banus undique timet et undique sunt sibi angustie*.” Uo. 360.

⁷⁴⁸ 1450. november 23. „*quotque status illius banni in ruinam pronus esse videbitur*.” Uo. 363.

⁷⁴⁹ „*quidquid agetis, fiat cum consensu et voluntate banni, et sine novitate et motu belli*.” Uo. 363. „[...] *et quociescumque illud habere vellet, ipsum ei restitui et assignari faciemus*.” Uo. 366.

⁷⁵⁰ LUKSICS 294. 1214. sz.

⁷⁵¹ LISTINE IX. 362.

⁷⁵² Listine IX. Uo. 69–70. Ivan Novaković először 1438-ban lázadt fel a Tallóciak ellen, és felajánlotta Velence számára Klissza alsóvárát „*suburbia castris Clissi*”. Uo. 108–109; A velenceiek elmondása alapján a bán és a vajda a múltban többször tárgyaltak már egymással, de nem sikerült kiegyezniük. Uo. 362.

⁷⁵³ „[...] *illum Thomasium, qui ei cepit suprascriptum castrum Ostrovice* [...]”. Uo. 366.

⁷⁵⁴ KUBINYI 2001. 10. A szakirodalomban az eddigiekben Székely Tamást János fiaként azonosították, maga Kubinyi is, de megengedi, hogy „esetleg testvére” is lehetett. A disszertációban felhasznált tanulmány lektori véleményében Pálosfalvi Tamás úgy fogalmazott, Tamás „valószínűleg János testvére” volt. A kérdés megoldása azonban nem a jelen munka tárgya.

⁷⁵⁵ ENGEL 1996. 82.

⁷⁵⁶ „[...] *rectores nostri Jadre [...] suadere fecerunt et conati sunt inducere ilium Thomasium, qui ei acepit suprascriptum castrum Ostrovice, ut illud ei restitueret et ad obedientiam sue magnificentie rediret*.” LISTINE IX. 366.

⁷⁵⁷ „*sed magis voluerunt suasiones et promissiones aliorum, quam verba dictorum nostrorum rectorum*.” Uo.

Rendelkezésünkre áll egy 1451. július 12-én, a knini káptalan előtt kiállított szerződés, amelyben Tallóci Petkó és Tvrtković Tamás, korábbi vicebánja,⁷⁵⁸ békét kötöttek egymással.⁷⁵⁹ Petkó a káptalan előtt megbocsátotta azokat a tetteket, amelyeket korábban ellene követett el Tamás, többek között fosztogatást, gyújtogatást és egyéb hasonló cselekedeteket.⁷⁶⁰ Cserébe Tvrtković megígérte, hogy soha többet nem hagyja el a bánt senki miatt, „csalás és ámtítás” nélkül fogja szolgálni a jövőben. A szerződésben szó esett még arról is, hogy jelenleg Tvrtković birtokában van Osztrovica vára és Scardona városának a fele, aki ezeket honorként megtarthatja, de cserébe átadja a bánnak a tulajdonában lévő, Lika megyében fekvő Bilaj várát, annak minden tartozékával együtt mindaddig, ameddig ő a kezében tartja az említett területeket.⁷⁶¹ Ezek alapján bizonyosan kijelenthető, hogy Ivan Novaković mellett bilaji Tvrtković Tamás, korábbi vicebán lázadt fel Tallóci ellen, egy ismeretlen személy megbízásából, akinek kilétére a későbbiekben visszatérünk.

A horvát bánóságban folyó harcokkal párhuzamosan, közvetlenül a bán szomszédságában a Szent Száva hercege, Stjepan Vukčić Kosača és a Raguzai Köztársaság között fennálló gazdasági konfliktus egy háború kitörésével fenyegetett.⁷⁶² 1451. április 14-én Raguzai városa követet küldött a Magyar Királyságba azzal a céllal, hogy segítségért folyamodjanak. A követnek az útja során meg kellett állnia Tallócinál, hogy kiderítse, hajlandó-e csatlakozni a háborúhoz, és ha igen, mekkora sereggel és mennyi időre tudja segíteni őket.⁷⁶³ Raguzai kérése nem volt alaptalan. A korábbiakban ha Raguzának konfliktusa volt valamelyik szomszédjával, a magyar uralkodó a dalmát–horvát bánat küldte a probléma megoldására. Így történt ez 1439-ben is, mikor Albert király megparancsolta a Tallóci fivéreknek, Matkónak és Petkónak, hogy ha Stjepan Vukčić Kosača boszniai nagyvajda⁷⁶⁴ megtámadja Raguzát, a horvát bán erőkkel védjék meg a várost.⁷⁶⁵ A követ április 21-én hamarosan meg is érkezett a Klisszában tartózkodó bánhoz, ahonnan azonnal jelentést küldött Raguzába.⁷⁶⁶ Maga a jelentés nem maradt fenn, de az erre április 30-án válaszoló raguzai levél igen. Ez beszámol arról, hogy a bán csak abban az esetben tud segítséget nyújtani, ha a raguzaiak kibékítik őt Hunyadival, és erre a feladatra a bán

⁷⁵⁸ ENGEL 1996. 26.

⁷⁵⁹ DL 81 020; ZICHY IX. 288–290.

⁷⁶⁰ „*videlicet primo et principaliter universa et singula dampna, iniuria, spolia, combustiones et alia quevis malorum genera et nocumenta per ipsum dominum banum et familiares ipsius quoscumque et qualitercumque hucusque tempus eidem facta et insulta(sic!)*.” ZICHY IX. 288–289.

⁷⁶¹ Uo. 289.

⁷⁶² A háborúra lásd: FINE 1994. 579–581.

⁷⁶³ GELCICH–THALLÓCZY 488–490.

⁷⁶⁴ Az egyik legerősebb és legnagyobb területtel rendelkező bosnyák tartományúr, Hum (Halomfölde) ura. 1448-ban elszakadt Boszniától, és felvette a Szent Száva hercege címet. PÁLÓSFALVI 2016. 113–116.

⁷⁶⁵ GELCICH–THALLÓCZY 428.

⁷⁶⁶ GELCICH–THALLÓCZY 503.

felkéri a Hunyadihoz utazó raguzai követet.⁷⁶⁷ A követ ezután folytatta az útját Magyarországra. A kormányzóval folytatott tárgyalásról május 25-én küldött jelentést, amiben megemlíttette, hogy Hunyadi hajlandó kegyet gyakorolni a bán irányába, ha teljesíti az ígérését, és átadja a bánság felét.⁷⁶⁸ Ezen felül a jelentés azt is megemlíti, hogy Hunyadi egy listát küldött Petkónak mindarról, amit követel tőle.⁷⁶⁹ A raguzai értesülésekből tehát arra következtethetünk, hogy a bánság átadása végül Tallóci ellenállása miatt akadt el.

A tárgyalásokról Velence is tudomást szerzett, mégpedig Scardona püspökétől, aki amellet, hogy gyakran Petkó velencei követeként működött, és a püspöki hivatását gyakorolta, Velence informátoraként is tevékenykedett.⁷⁷⁰ Egy 1451. május 18-án keletkezett velencei forrásból értesülünk arról, hogy a püspök tudomást szerzett valamiféle, Hunyadi és Tallóci között létrejött egyezségről, amit a végrehajtás előtt meg kell erősíteni a pápának.⁷⁷¹ Velence az információt olyannyira komolyan kezelte, hogy azonnal cselekvésre szánta el magát: huszonöt számszeríjat, huszonöt hordó lóport küldött Vránába, és felszólította Zára városát, hogy lássa el az erősséget élelmiszerekkel és minden egyéb, a védelemhez szükséges eszközökkel.⁷⁷² Mindezek mellett szigorú ellenőrzés alá vonták a vránai helyőrséget. Velence úgy értesült, hogy a katonák egy része már régebb óta ott teljesít szolgálatot, és emiatt kapcsolatba kerültek a helyeikkel, vagyis szláv feleségük volt. Ezek közül a „gyanúsakat” el kellett bocsátaniuk, és helyükre új, megbízható katonákat kellett toborozniuk.⁷⁷³ Továbbá Velence arra is parancsot adott, hogy a Vrána közelében fekvő és ugyancsak Velence területén található Novigrád és Nona falait is javítsák és erősítsék meg, továbbá gondoskodjanak az ellátásukról.⁷⁷⁴

A Scardona püspökének információit közlő forrásunk több szempontból nagyon szűkszavú. Nem tudjuk, milyen egyezséget kötött Hunyadi és Tallóci, valamint hogy mi volt az ok, amiért ezt meg kellett erősítenie a pápának, illetve milyen támadás kivédésére készültek Vránában. Bár ezekre a kérdésekre nem tudunk szilárd alapokon nyugvó választ adni, mégis vannak olyan

⁷⁶⁷ „[...] *Petar ban ne ba mandato pregando, cbe voiamo esser amezatori tra lo prefato governador et lo detto Petar ban [...]*”. Uo. 504.

⁷⁶⁸ „[...] *et voi ne havete scritto ch' el governador era contento de esserli grazioso scritto, pur che Petar ban ge attendesse la promessa, zoé la mitá del banato*”. Uo. 508.

⁷⁶⁹ „[...] *el governador haveva mandato al decto ban un registro de quello che esso governor voleva*.” Uo.

⁷⁷⁰ Scardona püspöke Zárán keresztül tájékoztatta Velencét a Hunyadi és Tallóci Petkó közötti tárgyalásról. A velenceiek hálásak voltak az információért, és hasonló információkért újból a püspökhöz küldték az embereiket. LISTINE IX. 378–379.

⁷⁷¹ Uo. 379.

⁷⁷² „*Deliberavimus cum nostro consilio rogatorum vobis mittere per dictum Ciprianum ballistas XXV. et barilia xxv pulveris a bombardá, quas res cum receperitis, debeatís subito mittere Auranam, et fulcire locum ilium victualis et aliis rebus necessariis, sicut pro illius bona conservatione et deffensione necessarium cognoveritis*.” Uo. 378–379.

⁷⁷³ Uo. 379.

⁷⁷⁴ Uo.

forrásaink, amik segíthetnek egy hipotézis felállításában. Az egyezségről szóló velencei értesülés mögött feltételezhetően a raguzai jelentésben leírt esemény is szerepet játszhatott, miszerint Hunyadi a bánság felét kérte Tallócitól, valamint egy listát küldött az általa igényelt területekről.⁷⁷⁵ Ugyancsak gyanítható, hogy a két fél közötti egyezésben szó lehetett Vránának valamilyen úton történő megszerzéséről, ami azonnali reakciót váltott ki Velencéből.

A velencei forrás keletkezésével egy időben, 1451. május 18-án, még a raguzai követ megérkezése előtt, Hunyadi egy levelet küldött Velencébe. Ebben az állt, hogy rokonától, Székely Tamástól azt az információt kapta, hogy Velence a perjelségének egyes jogait és birtokait, nevezetesen Vrána várát már hosszú évekkel ezelőtt elidegenítette tőle és a Magyar Királyságtól. Ezért felkérte Hunyadi, hogy szerezze vissza ezeket az elvesztett jogokat, aki az ügy rendezése miatt Velencébe küldte familiárisát.⁷⁷⁶ Vrána vára 1409-ben került a Velencei Köztársaság birtokába, és a Zsigmond királlyal kötött 1433-as római egyezmény következtében a Magyar Királyságnak végleg le kellett mondania a területről.⁷⁷⁷ Hunyadi ezt minden bizonnyal tudhatta, és bizonyosan nem is számított pozitív válaszra az üggyel kapcsolatban. De akkor mi lehetett a célja ezzel? Elég merész feltételezés, de Hunyadi akár a fegyveres támadásra is gondolhatott, és szinte bizonyos, hogy ennek ügyében várhatták a korábban említett pápai megerősítést.

Noha a velencei forrás már megkötött egyezségről beszélt,⁷⁷⁸ úgy tűnik, a raguzaiak által említett lista túlságosan is súlyos követeléseket támasztott a bán felé.⁷⁷⁹ Petkó követe – ugyanaz a scardonai püspök, aki korábban Velencét tájékoztatta a megegyezésről – 1451. július 29-én a bán területeinek védelmét kérte a köztársaságtól, akiktől, ha ezt nem tudják megtenni, háromezer dukát kölcsönt kért, amiért cserébe felajánlotta a Spalato melletti sótelepeit.⁷⁸⁰ A forrás kiemeli, hogy a követ azt is közölte a szenátussal, hogyha az egyik lehetőséget sem fogják a bán számára biztosítani, kénytelen lesz a területeit átadni Hunyadinak, aki ellen nem tudja megvédeni magát.⁷⁸¹ Velence, látva a bán szorult helyzetét, hajlandónak mutatkozott háromezer dukát kölcsönt adni, viszont cserébe Klisszát kérte.⁷⁸² A követ nem fogadta el az ajánlatot, de

⁷⁷⁵ Lásd 743. és 744. lábjegyzetet.

⁷⁷⁶ VITÉZ 163.

⁷⁷⁷ HUNYADI 2006. 205.

⁷⁷⁸ „[...] capitula conclusa inter gubernatorem regni Hungarie et bannum Petrum [...]”. Listine IX.379.

⁷⁷⁹ Lásd 68. lábjegyzet.

⁷⁸⁰ „Reverendo patri episcopo Scardone oratori magnifici bani Pirci, [...] petiitque favores nostros pro conservatione locorum suorum, seu quod ilia accipiamus in protectionem et in manibus nostris. Quod si etiam nobis facere non videtur, mutuemus ei in istis necessitatibus suis duc. III m., quum ob hoc offert se dare nobis in pignus salinas suas, quas habet prope Spaletum etc.” LISTINE IX. 395.

⁷⁸¹ „quod si ei non satisfaciamus per aliquem modorum predictorum, coactus est tradere terras et loca sua in manibus magnifici domini Johannis vaivode, contra quem amplius se tueri non poterit.” Uo. 396.

⁷⁸² Uo.

engedélyt kért fegyverek vásárlására, amit meg is adtak számára, de csak abban az esetben, ha valóban háború törne ki.⁷⁸³ A várt támadás végül nem következett be. Hunyadit az év második felében teljesen lekötötte a Giskra ellen kiújuló háborúja.⁷⁸⁴

Az 1452-es év eseményeiről már csak nagyon szórványos adatokkal rendelkezünk. Fennmaradt egy 1452-ben íródott, de pontos datálás nélküli raguzai levél, amelyből megtudhatjuk, hogy a Magyarországon lévő raguzai követ bepanaszolta a bánt a kormányzónál. A méltatlankodás oka az volt, hogy 1451-ben, a Raguzza elleni háborúban Szent Száva herceget támogatta, ami, a bánóság átadásának megtagadása mellett, úgy tűnik, elegendő alapot biztosított Hunyadi számára arra, hogy hűtlennek nyilvánítsa.⁷⁸⁵ Emellett Petkó a nyár folyamán ismeretlen okok miatt a bosnyák királlyal is konfliktusba keveredett, aminek kapcsán a Velencei Köztársaságot kérte fel, hogy járjon közben az érdekében Boszniában.⁷⁸⁶ Ezt követően már csak a bán 1453 tavaszán bekövetkező haláláról van tudomásunk.⁷⁸⁷

Hasonlóan Hunyadihoz, a Cillei grófok is a „gyanúsítottak” közé tartoznak. A fejezetünk Végezetül érdemes megvizsgálnunk több, a munkánk során nyitva hagyott kérdést. Elsőként azt, hogy ki állhatott az 1449-es és 1451-es lázadást vezető bilaji Tvrtković Tamás és Ivan Novaković mögött. Természetesen előfordulhat az, hogy a saját szakállukra garázdálkodtak a bán területén, mégis okunk van azt feltételezni, hogy valaki megbízásából tették, ahogy arról az 1450. december 18-i forrásunk ír.⁷⁸⁸ Három lehetséges személyről tudunk, akinek érdekében állt a lázadás: Hunyadi János, Cillei Ulrik és Tamás István bosnyák király. A legkézenfekvőbb Hunyadival kezdenünk a válaszadást. Mint fentebb láthattuk, Hunyadi 1446-tól kezdve – Székely János báni kinevezésével – igényt támasztott a bánóság felére, és ez így folytatódott egészen a bán haláláig. Majd azt követően a fiát, Lászlót nevezette ki a bánóság élére 1453-ban, megosztva azt Cillei Ulrikkal.⁷⁸⁹ A lázadás ideje alatt viszont feltűnően hallgatnak a források Hunyadi igényéről. A rigómezei vereség következtében megtépázott tekintélyű Hunyadi figyelmét 1449 és 1451 között épp eléggé lefoglalta a tekintélyének és a hatalmának visszaállítása, a rendezetlen török kérdés, illetve a despotával, valamint Giskrával fennálló konfliktusa, így „kiszervezhette” a munkát a korábban említett lázadóknak.

Hasonlóan Hunyadihoz, a Cillei grófok is a „gyanúsítottak” közé tartoznak. A fejezetünk elején már szót ejtettünk a szlavóniai hódításaikról, a báni cím megszerzéséről, és a család balkáni

⁷⁸³ Uo. 397–398.

⁷⁸⁴ ELEKES 1952. 406–408.

⁷⁸⁵ GELCICH–THALLÓCZY 520.

⁷⁸⁶ LISTINE IX. 430.

⁷⁸⁷ GELCICH–THALLÓCZY 539.

⁷⁸⁸ Lásd 732. lábjegyzetet.

⁷⁸⁹ ENGEL 1996. 27; Gelcich–Thallóczy 540–541.

ambíciója sem ismeretlen a szakirodalom előtt. Habár tudjuk, hogy 1445 végén Tallóci kiegyezhetett Cillei Ulrikkal, mégis a következő évben is félt egy lehetséges támadástól. Ezt követően a forrásaink hallgatnak arról, hogy a grófok igényt támasztottak volna Petkó területeire, egészen 1452. október 19-ig, amikor is mint dalmát–horvát bán tűnik fel egy oklevélben.⁷⁹⁰ A cím felvétele kapcsolatban állhat azzal, hogy ugyanebben az évben Hunyadi hűtlennek nyilvánította a bánt a Szent Száva hercegével való szövetsége miatt. Majd Petkó halála után hadsereget küldött várainak elfoglalására.⁷⁹¹

Tamás István bosnyák király mellett is tudunk érveket felsorakoztatni. Minden alkalommal, amikor Velence megszerzett egy korábban a horvát bánshoz tartozó területet, vagy Tallóci felajánlotta valamelyik várát Velencének, azonnal követeket menesztett Szent Márk köztársaságába, hogy jelezze: a bán birtokai az ő örökségét képezik.⁷⁹² Így történt ez 1444-ben,⁷⁹³ 1446-ban,⁷⁹⁴ valamint 1449-ben is.⁷⁹⁵ Továbbá arról is van információnk, hogy Tvrtković Tamás és a bosnyák király között bizonyosan létezett valamilyen szintű kapcsolat, mert az utóbbi felajánlotta a király és Velence számára az elfoglalt Osztrovicát.⁷⁹⁶ Mindazonáltal nem áll rendelkezésünkre olyan információ, amivel végérvényesen el tudnánk dönteni a kérdést, de azon nem csodálkozhatunk, hogy Petkó, ilyen szomszédokkal körülvéve, több alkalommal is Velencéhez fordult segítségért, illetve hogy Stjepan Vukčić Kosačával kötött szövetséget.

A másik nyitva hagyott kérdésünk az, hogy Hunyadi valóban fontolgathatta-e Vrána visszaszerzését. Noha a kérdésre nem tudunk szilárd alapon nyugvó választ adni, azonban közvetett információk segítségével és az események alakulását figyelembe véve felállítható egy hipotézis. Hunyadi az 1448-as rigómezei vereség után nem kevésbé sikertelenül harcolt Brankovics György szerb despota és Giskra ellen. A megviselt tekintélyű és hatalmú kormányzónak minden bizonnyal szüksége lehetett egy olyan eredményre, amivel visszanyerheti hadvezéri nimbuszát. Miután 1451-re ismét sikerült valamelyest konszolidálnia a magyarországi helyzetet,⁷⁹⁷ eljött az ideje, hogy a külpolitikára koncentráljon. A döntésében

⁷⁹⁰ Uo.

⁷⁹¹ PÁLOSFALVI 2001. 436. Az esemény indokként való felhasználását zárójelbe teszi az a tény, hogy Cillei V. László király által kinevezett bánként indult a báni honorhoz tartozó Osztrovica és egy másik vár elfoglalására.

⁷⁹² LOVRENOVIĆ 2006. 296–299.

⁷⁹³ LISTINE IX. 185.

⁷⁹⁴ Uo. 235.

⁷⁹⁵ Uo. 300–301.

⁷⁹⁶ Uo. 377.

⁷⁹⁷ Giskrával 1450. március 28-án kötött békét. Brankovicssal pedig 1450 májusában. ELEKES 1952. 394. Uo. 397.

valószínűleg II. Murád 1451. februári halála is közrejátszhatott, ugyanis ameddig az új szultán, II. Mehmed nem stabilizálta a hatalmát, nem kellett komolyabb fenyegetésre számítani.⁷⁹⁸

Hunyadinak 1451-ben a bosnyák királlyal fennállt valamilyen konfliktusa, amiről egy a pápának küldött május 18-i levélből értesülünk.⁷⁹⁹ A konfliktus okairól azonban hallgatnak a forrásaink. Ezek mellett meg kell még említenünk Hunyadinak a raguzaiaknak tett ajánlatát, miszerint fegyveresen fog a segítségükre sietni. A segítség részletei is ismertek előttünk: a Magyar Királyságban tartózkodó raguzai követ július 25-én értesítette városa szenátusát, hogy a kormányzó húszezer katonával hajlandó megtámadni a Szent Száva herceget, de csak azzal a feltétellel, ha a hadjárat költségeit a városállam finanszírozza.⁸⁰⁰ Az ajánlatot Ragusa nem fogadta el, de az év második felében Hunyadit is lekötötte a Giskra ellen kiújuló háború. Az egy időben történő bosnyák, raguzai és velencei események nem lehetnek teljesen véletlenek. Van rá esély, hogy Hunyadi 1451-ben egy hadjáratot tervezett indítani nyugatra, ahol legelőször is átvette volna a bánság felét, majd Petkóval együtt megoldhatták volna a bosnyák, raguzai és velencei problémákat, raguzai pénzből.

Velence megtámadása ezt követően sem állt távol Hunyadi gondolataitól. Milánó hercege, Francesco Sforza 1452-ben egy Velence elleni katonai szövetség ajánlatával kereste fel Hunyadi Jánost és Cillei Ulrikot.⁸⁰¹ A tárgyalások célja az volt, hogy a magyarok Milánó és Firenze oldalán belépjenek a Velence és a Nápolyi Királyság ellen vívott háborúba.⁸⁰² A szerződés szerint a magyaroknak legalább tizenkétezer lovast kellett volna vezetniük Friuliba⁸⁰³ megfelelő fizetségért cserébe. Ezt követően hogy ha magyar segítséggel megnyerik a háborút, akkor Sforza is a törökök ellen fordul.⁸⁰⁴ A több mint egyéves tárgyalás után a firenzei–milánói követ június 27-én elindult Milánóból véglegesíteni a szerződést, de Hunyadi Konstantinápoly 1453. május 29-i eleste miatt végül kihátrált a megállapodásból.⁸⁰⁵ Mindezen érvek felsorolása ellenére valószínűbbnek tartom azt a megoldást, hogy Hunyadi nem akarta fegyverrel megtámadni Velencét, csak a fenyegetéssel valami kedvezményt, jogokat szeretett volna elérni maga vagy a vránai perjel, Szentgyörgyi Székely Tamás részére.

⁷⁹⁸ IMBER 2002. 27.

⁷⁹⁹ VITÉZ 164.

⁸⁰⁰ GELCICH–THALLÓCZY 509.

⁸⁰¹ PALL 1975. 454.

⁸⁰² Az 1452–1454 között zajló háború az utolsó szakasza volt a nemzetközi szakirodalomban lombardiai háborúknak (Guerre di Lombardia) nevezett, 1423 és 1454 között zajló észak- és közép-itáliai konfliktusoknak. A háború eseményeire lásd: CIUCCIOVINO 2022, 596–621.

⁸⁰³ „[...] *Giovanni Vaivoda et il Conte di Cilia s'ubligherebbono a mandare nelle parti di Friuoli a danni de Venetiani la somma di cavagli dodici milia almeno, capitantati da tucti l'due, Giovanni Vaivoda et Conte di Cilia.*” Pall 1975b. 571.

⁸⁰⁴ PALL 1975a, 460.

⁸⁰⁵ Uo. 468–469.

IV. 3. Ragusa és a Szent Száva hercegének konfliktusa

Ragusa, amely 1358 óta elismerte Magyarország fennhatóságát, 1451-ben háborúba keveredett Stjepan Vukčić Kosača herceggel, aki 1448-tól függetlenedett Boszniától. A kezdetben lokális konfliktus hamarosan nemzetközivé szélesedett, amelybe a környező országok szinte mindegyike beavatkozott. A háború előzményei egy összetett, több szálon futó gazdasági konfliktusban gyökereztek. A herceg területe nem volt gazdag nyersanyagokban, ipara és kereskedelme jelentéktelen volt. Stefan Vukčić a bevételei növelése érdekében olyan intézkedéseket hozott, amelyek összeütközésbe kerültek Raguzával.

Az első lépésként az 1440-es évek végén megpróbálta Herceg Novi kikötőjét jelentős gazdasági központtá fejleszteni.⁸⁰⁶ Ennek érdekében szövő-, fegyver- és hajóépítő műhelyeket alapított,⁸⁰⁷ valamint a mesterembereknek és kereskedőknek olyan kiváltságokat biztosított, amelyek miatt Ragusa és a Velencei Köztársasághoz tartozó Kotor városa attól tartott, hogy a növekvő város elcsábítja az összes kereskedőjüket és mesteremberüket.⁸⁰⁸ A herceg továbbá 1450 közepén egy magas, 10%-os adót vetett ki a Szerbiából és az Oszmán Birodalomból az Adriai-tenger partvidékére hajtott állatokra, miközben azt követelte, hogy az ő áruit, amelyek áthaladnak Raguzán, mentesítsék minden vám alól.⁸⁰⁹

Ragusa számára a legnagyobb problémát a Herceg Novi-i sópiac felállítása jelentette, ugyanis a köztársaság gyakorlatilag egyeduralmat élvezett a sókereskedelemben Bosznia és Szerbia irányába, amely bevételeik jelentős részét képezte.⁸¹⁰ Ezek és további gazdasági intézkedések miatt a raguzaiak panasszal fordultak a herceghez, de miután nem értek el nála semmit, betiltották a kereskedelmet a köztársaság és a herceg között, valamint a területein áthaladó tranzitot.⁸¹¹ A gazdasági konfliktus gyorsan fegyveres összecsapássá fajult, és Stjepan Vukčić Kosača 1451 júniusában, miután engedélyt kapott a szultántól, megtámadta a köztársaságot.⁸¹² Raguzának nem volt jelentős hadserege, így a háborúban csak szövetségeseitől és a herceg ellenségeitől remélhetett segítséget. Legfontosabb szövetségese a Magyar Királyság volt, mivel a köztársaság 1358 óta elismerte Magyarország fennhatóságát.⁸¹³ Ragusa ugyancsak jó kapcsolatot tartott fenn Brankovics György despotával, aki az első pillanattól kezdve támogatta

⁸⁰⁶ FINE 1994. 579.

⁸⁰⁷ ČIRKOVIĆ 1964. 123–124.

⁸⁰⁸ ŠUNJIĆ 1996. 248.

⁸⁰⁹ ČIRKOVIĆ 1964. 128; BOŽIĆ 1952. 117.

⁸¹⁰ ČIRKOVIĆ 1964. 129–130.

⁸¹¹ Uo. 134.

⁸¹² Uo. 154.

⁸¹³ GELCICH–THALLÓCZY 3.

a Szent Száva Hercege elleni konfliktusban.⁸¹⁴ A háború három éve alatt Raguzának sikerült Boszniát is bevonnia a szövetségi rendszerébe, amelynek több oka is volt a Stjepan Vukčić elleni háborúra.⁸¹⁵ A háborút megelőző időszakban, valamint annak első szakaszában a szövetségeseiktől azonban nem sok segítséget kapott Raguzán. Hunyadi János a szerb despotával és Giskrával hadakozott, míg a bosnyák király a szerb despotával és az oszmánokkal volt elfoglalva.⁸¹⁶ Így a köztársaság kénytelen volt saját erejére és diplomáciai manővereire támaszkodni a konfliktusban.

Szent Száva Hercegének legfőbb szövetségese az Oszmán Birodalom volt, amelynek engedélye nélkül nem kezdhette meg a háborút. Vukčić már a háborút megelőző években, 1447-ben és 1449-ben is engedélyért folyamodott a szultánhoz a hadjárat megkezdéséhez, azonban ezt II. Murádtól nem kapta meg.⁸¹⁷ Az apjával ellentétben, az 1451-ben trónra lépő Mehmed 5000 dukátért cserébe megadta a herceg számára az engedélyt.⁸¹⁸ Az oszmánokon kívül Vukčićnak voltak keresztény szövetségesei is, de mivel a pápa 1451-ben kiátkozással fenyegette meg mindazokat, akik segítséget nyújtanak neki, V. Alfonz aragóniai király és Velence csak titokban vagy diplomáciai úton tudta támogatni a herceget.⁸¹⁹

Szent Balázs köztársasága bizalmát elsősorban Magyarországra helyezte, amely legerősebb szövetségese és hűbérura volt. Már a háború kitörése előtt egy évvel, 1450 augusztusában levelet küldtek Hunyadi Jánosnak, hogy segítsen a kialakuló konfliktus elfojtásában. A levélben arra kérték a kormányzót, hogy emlékeztesse a herceget és a bosnyák királyt, hogy Raguzán a Magyar Királyság védelme alatt áll, és Magyarország nem tűri el, ha háborgatják.⁸²⁰ Nem ismerjük Hunyadi reakcióját, viszont azt tudjuk, hogy novemberben Raguzán keresztül küldött levelet Tamás István bosnyák királynak,⁸²¹ aki ebben az időben konfliktusban állt Vukčićcsal.⁸²² Az üzenet tartalma nem ismert, de valószínű, hogy Hunyadi felhívta a király figyelmét a raguzai ügyekre, és védelmet kért a köztársaság számára.

Ahogy a helyzet fokozatosan romlott, úgy vált egyre sürgetőbbé a köztársaság segítségkérése

⁸¹⁴ SPREMIĆ 1994. 368.

⁸¹⁵ Stjepan Vukčić Kosača Tamás István öccsét Radivojt támogatta az 1443-ban kitört trónharcokban, és 1446-ig háborúban állt a királlyal. Majd 1448-ban a vajda címet hercegi címre cserélte, és függetlenítette magát a bosnyák koronától. Ezt követően Vukčić bekapcsolódott a Srebrenicáért folyó bosnyák-szerb háborúba a szerb despot oldalán. FINE 1994. 578.

⁸¹⁶ Lásd Szerbia és Bosznia fejezetekben.

⁸¹⁷ FILIPOVIĆ 2019. 360–361; LOVRENOVIĆ 2006. 303.

⁸¹⁸ BOŽIĆ 1952. 117. Brankovics már 1451. május 10-én értesült az engedély megadásáról. ČIRKOVIĆ 1964. 148.

⁸¹⁹ ŠUNJIĆ 1996. 258.

⁸²⁰ Gelcich–Thallóczy 1887. 474.

⁸²¹ DAD, Consilium Rogatorum Vol. 9, fol. 259r.

⁸²² FILIPOVIĆ 2019. 361.

Magyarországtól. Már 1450 októberében újabb levelet küldtek Hunyadinak,⁸²³ majd 1451 januárjának végén követüket is elküldték az országgyűlésre, amelyet február 24-re hirdettek meg Budán, hogy személyesen kérjenek segítséget a kormányzótól és a magyar rendektől.⁸²⁴

A követutasításból kiderül, hogy a raguzai kormány korábban is többször fordult panasszal Magyarországhoz, mivel a herceg kifosztotta és elfoglalta a köztársaság területeit, üldözte a kereskedőket, új adókat és vámokat követelt, és nem tartotta be a korábbi kiváltságokat és szerződéseket, amelyeket Ragusa a bosnyák királlyal és a bosnyák főurakkal kötött. A herceg követei ellenük dolgoztak a portán, Velencében, Genovában és V. Alfonz aragóniai királynál.⁸²⁵ Az utasításokból az is kiderül, hogy mind Hunyadi, mind a prelátusok és bárók többször küldtek levelet Vukčićnak a raguzai polgárok érdekében, de ezek a próbálkozások nem hoztak javulást a kapcsolatokban.⁸²⁶

A követ nem csupán panaszokat terjesztett az országgyűlés elé, hanem konkrét megoldási javaslatokat is. Elsőként azt javasolta, hogy küldjenek követet a bosnyák királyhoz, kifejezve hálájukat a Raguzával fenntartott jó kapcsolatért és barátságos bánásmódért. Azt is kérte, hogy a király a jövőben is hasonlóan cselekedjen, hangsúlyozva, hogy amit a köztársasággal tesz, azt Magyarországgal is megteszi. Továbbá, mivel hallották, hogy tárgyalás folyik a bosnyák király és a herceg között, bizonyosodjanak meg róla, hogy a megegyezés nem Ragusa kárára fog megkötetni.⁸²⁷ Ezután a magyar követnek a herceghez kellett utaznia, ahol az országgyűléssel egy időben a szemben álló felek folyamatosan tárgyalásokat folytattak. Abban az esetben, ha a raguzaiaknak sikerülne megegyezésre jutniuk Vukčićsal még a magyar követ megérkezése előtt, akkor a követ feladata volt rávenni a herceget, hogy tartsa tiszteletben a megállapodás minden pontját. Ha viszont a tárgyalások nem vezetnének kedvező eredményre a követ megérkezéséig, akkor a követnek meg kellett fenyegetnie Vukčićot, kijelentve, hogy a Magyar Királyság nem engedi meg, hogy a Magyar Szent Koronához tartozó Raguzán erőszakot kövessenek el, hangsúlyozva, hogy *„ami az említett Ragusa városával történik, az megtörténik a koronával, avagy a Magyar Királysággal.”*⁸²⁸

Mindemellett egy másik lehetséges módot is találtak, amivel megakadályozhatják a háborút a szultán vazallusának számító Stjepan Vukčić Kosačával:

„Továbbá, mivel a fent említett Raguzai Köztársaság korábban már írt a

⁸²³ A levél tartalma nem maradt fenn, csak az elküldésről értesülünk. DAD, Consilium Rogatorum Vol. 9, fol. 252v.

⁸²⁴ MÁLYUSZ 1957. 91.

⁸²⁵ GELCICH–THALLÓCZY 476-477.

⁸²⁶ Uo. 477.

⁸²⁷ Uo. 477–478.

⁸²⁸ „[...] *che quello sera fatto a la detta cittade de Ragusa sera fatto a la corona, over regno de Hongaria.*” Uo. 479.

kormányzónak, valamint e szent királyság más prelátusainak, urainak és báróinak, akik különleges kegyben és megbecsülésben részesítették, kérve, hogy a fent említett királyság és a Nagy Török között megkötendő fegyverszünetbe vagy békébe foglalják bele Ragusa városát annak teljes joghatóságával, polgáraival és kereskedőivel együtt, mint e szent királyság tagját és részét. Ezért a raguzai tanács szüntelenül kéri az urakat, hogy a fegyverszünetbe, avagy békébe, méltóztassanak megnevezni és belefoglalni abba a fent említett várost annak teljes joghatóságával, polgáraival, kereskedőivel és alattvalóival együtt, hogy minden esetben és eseményben ez a város részesülhessen a fegyverszünet vagy béke előnyeiből, és hogy mindenki számára nyilvánvaló legyen az egész világon, hogy a nevezett város osztozik a nevezett szent királyság javában és dicsőségében.”⁸²⁹

A kérés időzítése egyáltalán nem volt véletlen. Az országgyűlés egyik fő pontja éppen a török–magyar fegyverszünet megtárgyalása volt, amely az országgyűlés előtt járt le.⁸³⁰ A raguzaiak joggal remélhették, hogy a fegyverszünet meghosszabbítása révén a szultán nem fogja engedélyezni a háború megindítását a herceg számára. Így a fegyverszünet biztosíthatta volna Ragusa számára a szükséges védelmet és a konfliktus súlyosbodásának elkerülését.

A raguzai követ küldetése sikeres volt, és a magyar országgyűlés teljesítette a kérését, és Szentgyörgyi Székely Tamást küldte Boszniába.⁸³¹ A követ elsőként a bosnyák királyhoz ment,⁸³² majd március közepén megérkezett Vukčić udvarába.⁸³³ Bár a tárgyalásokról nincsenek fennmaradt források, a megegyezés elmaradása arra utal, hogy a magyar követnek fel kellett lépnie a herceggel szemben, és meg kellett fenyegetnie őt. Egy későbbi raguzai követutasításból értesülhetünk arról, hogy Vukčić nem maradt passzív a magyar követtel való tárgyalás során, hat pontban meggyanúsította a raguzaiakat.⁸³⁴ A magyar követnek végül nem sikerült lezárnia a konfliktust, azonban annyit elért, hogy a szemben álló feleknek követeket

⁸²⁹ „Ceterum, perché il prefato regimento di Ragusa altre volte ha scritto all'illustre governatore, e ad altri prelati, signori e baroni di questo sacro regno, che avevano in singolare grazia e complacenza, facendosi tregua, over pace tra il prefato regno e il Gran Turco; che nei capitoli della detta tregua over pace fosse nominata e interclusa la citate di Ragusa con tutta la sua giurisdizione, cittadini e mercadanti d'essa, come membro e parte de questo sacro regno. Pertanto, esso regimento di Ragusa prega incessamente le vostre signorie, che abbiano luogo per alcun tempo essa tregua over pace, se degnino far nominare e includere in essa la detta citate con tutta la sua giurisdizione, cittadini, mercadanti e sudditi, acciocché in ogni caso e evento essa citate possa caldere del beneficio di quella tregua over pace, e che sia manifesto a tutto nel mondo che la detta citate partecipi del bene e onore del detto sacro regno.” Uo. 479.

⁸³⁰ Mályusz 1957. 91.

⁸³¹ Lásd a Bosznia fejezetben. Frissíteni!

⁸³² GELCICH–THALLÓCZY 492.

⁸³³ DAD, Consilium Rogatorum Vol. 12, fol. 34v, 36; ČIRKOVIĆ 1964. 149.

⁸³⁴ GELCICH–THALLÓCZY 501–502.

kell küldeniük Magyarországra, ahol eldöntik kinek van igaza a konfliktusban.⁸³⁵

Stefan Vukčić Kosača katonai készülődéseit a magyar követ jelenléte és fenyegetése sem akadályozta meg. A velenceieknek 1451. április 4-én tudomásuk volt arról, hogy a herceg fokozza a katonai nyomást, és hogy 3000 katonát küldött a határra, a raguzaiaknak pedig támadástól tartottak.⁸³⁶ Ennek következtében az április közepén Magyarországra induló követnek útközben meg kellett állnia Tallóci Petkó dalmát–horvát bánnál és a bosnyák királynál, akiket be akartak vonni a konfliktusba. A követnek – miután elmesélte Tallócinak a kialakult helyzetet – meg kellett érdeklődnie, hogy egy háború kitörése esetén mennyi katonát tud küldeni a háborúba, és mennyi ideig,⁸³⁷ majd ugyanezt az információt kellett beszereznie a bosnyák udvarban is.⁸³⁸

Miután a követ elvégezte feladatát a bánnál és a bosnyák királynál, Hunyadihoz kellett mennie a tárgyalásra, amire alaposan felkészítették. A követutasításban – amellet, hogy részletesen bemutatták a köztársaság hűséges viselkedését az elmúlt száz évben – tizenhárom pontban foglalták össze panaszait, valamint részletes válaszokat adtak a vádakra, amelyeket a herceg a magyar követ jelenlétében fogalmazott meg ellenük.⁸³⁹ A raguzaiak magabiztosak voltak a tárgyalás kimenetelét illetően, és határozott katonai intézkedéseket kértek arra az esetre, ha a herceg nem ad ki oklevelet arról, hogy békében marad a köztársasággal, és fenntart minden korábbi privilégiumot és szokást.⁸⁴⁰ Ennek érdekében a követnek elő kellett adnia a kormányzónak, hogy Tallóci Petkóval és a bosnyák királlyal együtt könnyedén elfoglalhatnák és visszaszerezhetnék a korábban a Magyar Királysághoz tartozó Humot és Drijevat. A követnek külön fel kellett hívnia a figyelmet arra, hogy a Neretva folyó mellett található és az Adriai-tenger felől a Balkán irányába tartó kereskedelmet ellenőrző Drijeva birtoklása évi 8000 dukát vámbevételt jelentene Hunyadinak. A hadjárat a magyarok török elleni háborúja miatt is nagy jelentőséggel bírna, mert a kormányzó egyúttal elfoglalhatná a török kézen lévő Hodidjed városát, így megakadályozná a törökök bejutását Boszniába, illetve azon keresztül Magyarországra.⁸⁴¹

A tárgyalás lefolyásáról vagy a herceg követeinek Magyarországra érkezéséről semmit sem tudunk. Szendrőbe, Brankovics György udvarába már május 10-én megérkezett a hír, hogy a

⁸³⁵ Uo. 1887. 489.

⁸³⁶ ŠUNJIĆ 1996. 253.

⁸³⁷ GELCICH–THALLÓCZY 488–490.

⁸³⁸ Uo. 490–491. A bosnyák király területvesztés árán 1451 tavaszán kötött békét a Szent Száva Hercegével, így egy háború kitörése esetén a területek visszaszerzésére nyílt volna lehetősége. ČIRKOVIĆ 1964. 150–151.

⁸³⁹ GELCICH–THALLÓCZY 498–503.

⁸⁴⁰ Uo. 496–497.

⁸⁴¹ GELCICH–THALLÓCZY 1887. 497.

szultán engedélyt adott Vukčićnak Raguza megtámadására,⁸⁴² így azt is feltételezhetjük, hogy a hercegnek nem is állt szándékban tárgyalni. Hunyadi végül 1451 májusában a személyes beavatkozás mellett döntött. A magyar kormányzó ekkor ígéretet tett arra, hogy személyesen vonul hadba Boszniába, és ennek megvalósítása érdekében békét vagy fegyverszünetet fog kötni Brankovics György despotával.⁸⁴³

A herceget nem félemlítette meg Hunyadi döntése, ezért nem is készítette békekötésre. Ennek következtében már a tavasz folyamán azt üzenté a köztársaságnak: „*Legyetek jóban velem, és ne aggódjatok a magyarok miatt, mert messze vannak tőletek, és egyébként sem jöhetnek az én földemre az akaratom ellenére.*”⁸⁴⁴ Nyár folyamán közvetlenül Magyarországról is megbízható információt kapott arról, hogy Hunyadi nem tervezi megtámadni. Ezt az értesülést két, Hunyadi udvarában tartózkodó boszniai nemestől szerezte, akiket korábban a bosnyák király száműzött, és testvérük Vukčić udvarában tartózkodott.⁸⁴⁵ Mindezek, valamint az Oszmán Birodalom támogatásának hatására, 1451. június 25-én Vukčić megtámadta Konavlét, a mintegy 40 km hosszú és 10 km széles földterületet, amely Dubrovniktól Herceg Noviig húzódott. Mivel Raguzának, ahogyan azt korábban említettem, nem volt jelentős hadereje, Vukčić napok alatt sikeresen elfoglalta ezt a területet.⁸⁴⁶

A támadás után egy hónappal, július 24-én a raguzai szenátus ismét levelet küldött Hunyadinak, amelyben beszámoltak a herceg akciójáról. A levélben leírták, hogy Hunyadi korábbi figyelmeztetései és fenyegetései nem hoztak eredményt, ezért ismét arra kérték, hogy korábbi ígéretének megfelelően immár „*tettekkel és fegyverrel zúzza össze az ő gögjét.*”⁸⁴⁷

A Hunyadi mellett lévő raguzai követ július 25-én értesítette a köztársaság szenátusát, hogy a kormányzó 20 ezer katonával hajlandó megtámadni a herceget, de csak azzal a feltétellel, ha a költségeket Raguzá finanszírozza.⁸⁴⁸ A köztársaság ettől tartott a legjobban. Bár a júniusi

⁸⁴² ČIRKOVIĆ 1964. 148. Erről Hunyadi is nagyon korán értesülhetett, ugyanis ekkor Délvidéken tartózkodott a Brankoviccsal kötendő béke előkészítése miatt. ENGEL 1984B. 985.

⁸⁴³ GELCICH–THALLÓCZY 506.

⁸⁴⁴ „[...] *vogliate esser ben cum mi, et non ve curate de Hongari, perché sono da lontano da voi, et anche non pono vegnir in lo mio paese contra la mia voluntá.*” Uo. 495.

⁸⁴⁵ ČIRKOVIĆ 1964. 151.

⁸⁴⁶ Uo. 154.

⁸⁴⁷ „*sed re et armis superbiam illius ita contundere*”. GELCICH–THALLÓCZY 517–519. A forráskiadvány szerkesztői a datálatlan levelet 1452-re helyezték, miközben semmi nem utal erre. Maga a levél a regisztrumkötetben az 1451-es levelek között található, és a szöveg is egyértelműen az 1451-es júniusi támadás eseményekre vonatkozik. További információ is rendelkezésünkre áll, amivel meg tudjuk határozni a levél pontos keletkezését. A szöveg leírja, hogy a herceg támadása az elmúlt hónapban, júniusban történt: „*Circa finem mensis Iunii proxime delapsi comes Stephanus coactis undique viribus tam suis, quam ceterorum aliorum dominorum de Bossina*”. A szenátus irataiból pedig tudjuk, hogy a raguzaiak 1451. július 24-én írtak a magyaroknak. DAD, Consilium Rogatorum Vol. 12, fol. 110v. Ezek alapján megállapítható, hogy a Thallóczy által 1452-re datált levél valójában 1451. július 24-én keletkezett.

⁸⁴⁸ „*vorave vignir in persona con XXm persone*”. GELCICH–THALLÓCZY 509.

levelükben egy megvalósuló hadjárat esetén a képességeikhez mérten anyagi támogatásukról biztosították Hunyadit, felszólították a követet, hogy „*óvatosságnak kell lennie, hogy ne keltsen reményt a kormányzóban, hogy nagy összeget kaphat tőlünk, mert, ahogy Ön is tudja, a mi helyzetünk nem olyan, amilyennek gondolják.*”⁸⁴⁹ Az ajánlatot Raguzza így nem fogadta el, azzal érvelve, hogy Magyarországnak kötelessége megvédeni őt, és a háború kitörése okán elszenvedett veszteségeik miatt amúgy sem képesek finanszírozni a hadjáratot.⁸⁵⁰

Bár a magyar katonai beavatkozás végül elmaradt, a helyzet kedvező fordulatot vett Hunyadi János és Brankovics György 1451. augusztus 7-i békéjének következtében.⁸⁵¹ Ennek eredményeként Brankovicsnak sikerült tető alá hoznia egy három évre szóló magyar–török fegyverszünetet, amelyet 1451. november 24-én kötöttek meg, és amelybe – Raguzza kérésének megfelelően – a köztársaságot is belefoglalták.⁸⁵² Úgy tűnt, hogy ezzel véget ér a konfliktus, mivel a fegyverszünet kimondta, hogy Vukčić köteles visszaadni Raguzának az általa elfoglalt területeket.⁸⁵³

A szultán követei 1452 januárjában érkeztek meg Raguzába azzal a céllal, hogy véget vessenek a háborúnak, és végrehajtsák a fegyverszünet rendelkezéseit. A követek utasították a herceget, hogy vonuljon ki az elfoglalt Konavléről, és szolgáltatson vissza mindent, amit Raguzától elvett.⁸⁵⁴ A herceg engedelmeskedett a parancsoknak, és visszavonta csapatait az elfoglalt területről, azonban néhány nappal a szultán követének távozása után ismét megszállta Konavlet.⁸⁵⁵

A köztársaság elsőként törvényes úton, a fegyverszünetre hivatkozva próbálta megoldani a helyzetet, és követek küldését kérte Hunyaditól és Brankovicstól a portára.⁸⁵⁶ A küldetésre kiválasztott követek, Budai Tamás és Vukosav vajda⁸⁵⁷ sikerrel jártak. A szultán áprilisban ismét követet küldött a helyzet megoldására, akinek a korábbi parancs végrehajtásán kívül immár a török–magyar fegyverszünet megkötése után okozott károk megtérítését is követelnie

⁸⁴⁹ „*Arecordandove una cosa che debbiate sempre, quando parlate de le facultá et condicion nostre, esser cauto de non dar speranza al detto governor de aver gran summa de denari da noi, perché, come savete, le condicion nostre non sono tale, quale sono extimate.*” Uo. 507.

⁸⁵⁰ Uo. 509.

⁸⁵¹ A békekötés részleteire lásd Szerbia fejezet. Frissíteni!

⁸⁵² Cîmpeanu 2021. 267.

⁸⁵³ „*et si quid Steffan Weida Dubronik abstulit, reddere teneatur.*” Uo.

⁸⁵⁴ ČIRKOVIĆ 1964. 172.

⁸⁵⁵ Uo. 175.

⁸⁵⁶ Uo. 176.

⁸⁵⁷ „*voyuoda Vochossau*” és „*Buday Tomas*” DAD. Lett, di Lev. XV, 95. fol. 95r. Vukosav szendrői vajda járatos volt a Portán. Ő tárgyalta a magyar fél érdekében az 1451-es magyar–török fegyverszünetről, majd 1454-ben is őt küldte Brankovics a Portára a fegyverszünet meghosszabítása érdekében. A magyar követ valószínűsíthetően Budai Tamás esztergom–szentgyörgyi kanonok lehetett. C. TÓTH 2015. 81.

kellett a hercegtől.⁸⁵⁸ Vukčić ismét kivonult a területről, azonban az általa okozott károkat nem térítette meg, és a konfliktus sem ért véget. Júniusban egy újabb oszmán követ érkezett Raguzába, immár harmadszor, akit a portán tartózkodó szerb és magyar követek is elkísértek.⁸⁵⁹ Nyilvános céljuk az volt, hogy békét közvetítsenek a felek között, de az oszmán követ végül teljesen másként viszonyult a konfliktushoz, mivel ekkorra a háború erőviszonyai jelentősen megváltoztak.

1452-re Raguzának sikerült létrehoznia egy szövetséget a herceg ellen, amelynek tagja volt Tamás István bosnyák király, a herceg apja ellen fellázadt Vladislav Vukčić, Ivaniš Vlatković humi vajda és Petar Vojsalić boszniai vajda. Ez a szövetség 1452 első felében majdnem egész Humot elfoglalta.⁸⁶⁰ Bár korábban úgy tűnt, hogy a szultán semleges marad a konfliktusban, nem nézhette tétlenül vazallusa bukását és ezzel együtt a nyugat-balkáni török pozíciók gyengülését. Ennek következtében a tárgyalások során már egyértelműen a hercegnek kedvezett. Az oszmán követ előadta, hogy bár parancsa van Vukčićtól követelni a károk megtérítését, nem fogja kényszeríteni a herceget erre. Noha az oszmán követ több hónapig tartózkodott Raguzában, az ügyben nem történt előrelépés, mivel a herceg követei elhagyták a tárgyalásokat, így a konfliktus tovább folytatódott. Augusztusban a raguzaiak arról írtak a despotának, hogy míg a török követ barátságos volt a herceggel, velük szemben mindvégig ellenségesen viselkedett.⁸⁶¹

A raguzaiak és szövetségeseik helyzete jelentősen megromlott a következő időszakban. A bosnyák király visszavonult, Petar Vojsalić területét pedig Cillei Ulrik fenyegette, Vukčić kérésére.⁸⁶² 1452 augusztusában a raguzaiak arról értesültek, hogy a herceg török katonákat szándékozik felfogadni.⁸⁶³ A helyzetük romlásával Ragusa a béke lehetőségeit kereste. A nyár végén Ivaniš Vlatković humi vajda és Tommaso Tommasini hvari püspök segítségével békét szándékozott kötni, a herceg viszont visszautasította a béketárgyalásokat.⁸⁶⁴ Így a háború tovább folytatódott, bár a harcok áttevődtek Hum területére. Ragusa az ősz folyamán ismét Hunyadi segítségét kérte, aki ennek nyomán októberben levelet írt a szultánnak, de az eredmény elmaradt.⁸⁶⁵

⁸⁵⁸ FILIPOVIĆ 2019. 366.

⁸⁵⁹ Uo; BOŽIĆ 1952. 125.

⁸⁶⁰ GELCICH–THALLÓCZY 519–520; LOVRENOVIĆ 2006. 307, 309.

⁸⁶¹ ČIRKOVIĆ 1964. 183.

⁸⁶² GELCICH–THALLÓCZY 519–520. NOTES ET EXTRAITS II. 471.

⁸⁶³ NOTES ET EXTRAITS II. 471.

⁸⁶⁴ ČIRKOVIĆ 1964. 186–187.

⁸⁶⁵ Hunyadi levelének tartalmát nem ismerjük, csak Ragusa 1452. október 17-én, a Magyarországon tartózkodó követének írott leveléből értesülünk róla. GELCICH–THALLÓCZY 526. A levél datálatlan, de Emir O. Filipović a szenátus irataiból sikeresen megállapította a keltezés idejét. FILIPOVIĆ 2019. 367. 124. lj.

Stefan Vukčić 1452 utolsó hónapjaiban újabb támadásokat indított Raguzai szövetségesei ellen. Az oszmán segédcsapatokkal együtt betört Hum területére, és megkísérelte visszaszerezni az év első felében elvesztett területeket, amelyeket a fia, Vladislav tartott megszállás alatt. Beszámolók szerint a törökök jelentek meg először, majd őket követte a herceg a saját seregével.⁸⁶⁶ Ezzel véget ért II. Mehmed szultán addigi állítólagos semleges álláspontja a konfliktusban.

A hadjárat még a következő év elején is folytatódott. A raguzaiak 1453 februárjában arról tájékoztatták Hunyadi, hogy a humi hadjáratban 2000 török katona vesz részt, akik a herceggel egyesülve támadják azokat a területeket, amelyeket Vladislav tartott ellenőrzése alatt. A raguzaiak beszámolóit szerint az emberek folyamatosan menekültek ezekről a területekről.⁸⁶⁷

Az oszmánok segítsége meghozta a herceg számára a sikert, és a fiát tárgyalásra kényszerítette. 1453. április 11-én fegyverszünetet, majd július elején békét kötöttek, amibe Raguzai szövetségeseit, Ivanis Vlatkovic humi vajdát is belefoglalták.⁸⁶⁸ Ezt követően a köztársaság magára maradt, és a herceg diktálhatta a békekötés feltételeit. Mivel Vukčić hajlandóságot mutatott a békekötésre, a tárgyalások már 1453 nyarán elkezdődtek. Azonban a herceg folyamatosan újabb és újabb, szinte teljesíthetetlen feltételeket támasztott. Vukčić mindvégig ragaszkodott ahhoz, hogy a szerződés tartalmazza azt a záradékot, miszerint ő fenntartja a békét, de ha a török szultán parancsot ad, akkor támadást indíthat a köztársaság ellen. Raguzai ezzel szemben azzal érvelt, hogy ők sem tartottak fenn hasonló jogot legfőbb urukkal, a magyar királlyal szemben. Ez azonban nem hatotta meg Vukčićot. A háború és az 1453–1454-es tél okozta éhínség súlyosan kimerítette Raguzát, így végül kénytelenek voltak beleegyezni ebbe a záradékba is. A békeszerződést 1454. április 10-én kötötték meg, a status quo feltételei mellett.⁸⁶⁹

Raguzai 1451 folyamán többször kérte Hunyadi katonai segítségét, de ezek egyike se járt sikerrel.⁸⁷⁰ A háború utolsó előtti évében, közvetlenül azután, hogy a herceg és a fia, Vladislav már különbékét kötöttek egymással 1453. júliusában, Blagaj városa még rövid ideig Vlatkovic humi vajda kezében maradt. A raguzai kormány kihasználta ezt a helyzetet, és megpróbálta megvesztegetni a vajdát, hogy a kezében lévő várost adja át a magyaroknak.⁸⁷¹ Blagaj, hasonlóan a korábban Hunyadinak felajánlott Drijevához, a Neretva folyó közelében feküdt,

⁸⁶⁶ A köztársaság 12 bárkát küldött Vladislav segítségére. ČIRKOVIĆ 1964. 189.

⁸⁶⁷ GELCICH–THALLÓCZY 530–531.

⁸⁶⁸ ČIRKOVIĆ 1964. 196–197.

⁸⁶⁹ BOŽIĆ 1952. 128.

⁸⁷⁰ GELCICH–THALLÓCZY 509, 514, 517, 530.

⁸⁷¹ ČIRKOVIĆ 1964. 198.

ami stratégiai fontossággal bírt Raguzá számára. Egyrészt a városon keresztül vezetett az egyik legfontosabb kereskedelmi útvonal a Balkán belsejébe, amelynek védelme létfontosságú volt a kereskedelemből élő város számára. Másrészt, ha magyar katonák állomásoztak volna mindössze 100 km-re Raguzától, az könnyebben biztosítható volna számukra a magyar segítséget, és már pusztán jelenlétük is fenyegetést jelenthetett volna Vukčić számára. A köztársaság ezt olyannyira komolyan vette, hogy a magyar katonák fizetését is magára vállalta.⁸⁷²

Az a tény, hogy Raguzá ismét egy jelentős várost akart felajánlani Hunyadinak, nem véletlen. Valószínűleg tudhattak arról, hogy Hunyadi előszeretettel kér területeket a segítségéért cserébe: 1448-ban Killiát a moldvai bevakozásért,⁸⁷³ 1449-ben Bizánctól Mesembriát,⁸⁷⁴ majd Brankovicstól 1454-ben Zsarnót és Galambócot kérte.⁸⁷⁵ Így azt is elképzelhetőnek tartom, hogy ha a humi vajda valóban átadja Blagajt, akkor ezt felajánlva akarták volna fegyveres beavatkozásra bírni Hunyadi. Raguzá terve végül nem valósult meg, és Vlatkovics a békeszerződés alapján a hercegnek adta át a várost.⁸⁷⁶

Érdeemes megvizsgálni, miért nem valósult meg a magyar katonai beavatkozás Raguzá érdekében. Elsősorban Hunyadi János Brankovics Györggyel fennálló konfliktusa jelentett akadályt, majd az év második felében a huszitákkal kiújuló háború kötötte le a figyelmét és erőforrásait.⁸⁷⁷ Azonban nem ő volt az egyetlen, aki fegyveres segítséget nyújthatott volna magyar részről a köztársaságnak. Tallóci Petkó dalmát–horvát bán (1437–1453) területei a herceg birtokaival szomszédosok voltak, valamint Cillei Ulrik szlavón bánágából (1445–1456) se lett volna nehéz segítséget küldeni Raguzának.

Tallóci Petkó és Hunyadi János között azonban évek óta fennálló konfliktus akadályozta a közös fellépést. Ez a szembenállás a báni cím birtoklásából fakadt, ugyanis Hunyadi 1448 óta folyamatosan követelte az utolsó életben maradt Tallócitól a dalmát–horvát bánág felét.⁸⁷⁸ Bár voltak időszakok, amikor úgy tűnt, hogy Hunyadi nyomására a bán hajlandóságot mutatott a területek átadására, végül ez sosem történt meg, és Petkó nem adta át birtokait Hunyadinak. Egy közös vagy akár csak Tallóci általi segítségnyújtás így elképzelhetetlennek tűnt, különösen, mivel Tallóci birtokaira Hunyadi mellett a bosnyák király is igényt tartott.⁸⁷⁹ Raguzá többször

⁸⁷² LOVRENOVIĆ 2006. 312.

⁸⁷³ ELEKES 1952. 363.

⁸⁷⁴ BAÁN 423.

⁸⁷⁵ THALLÓCZY-ÁLDÁSY 187.

⁸⁷⁶ ČIRKOVIĆ 1964. 198.

⁸⁷⁷ KRONOLÓGIA II. 2023. 460.

⁸⁷⁸ LISTINE IX. 277.

⁸⁷⁹ Lásd a Hunyadi és Tallóci Petkó kapcsolata című fejezetben.

is megpróbálta megbékíteni a bánt és Hunyadit a segítség reményében, azonban Tallóci 1453-as haláláig ezek a próbálkozások eredménytelenek maradtak.⁸⁸⁰ A háború alatt a két fél között ambivalens kapcsolat alakult ki. Eleinte úgy tűnt, hogy számíthatnak Petkóra, aki 1451 júniusában 1000 katonát ajánlott fel nekik.⁸⁸¹ Ugyanakkor gyanakodtak is rá, mert követei júliusban a hercegnél tartózkodtak.⁸⁸² Végül 1452. július 15-én a raguzaiak tájékoztatták a Hunyadi mellett lévő követüket, hogy Tallóci az ellenfelük, aki mindenben Vukčićot támogatja.⁸⁸³

Cillei Ulrikkel azonban egészen más volt a helyzet. Nemcsak hogy nem támogatta Raguzát az ellenségeskedés idején, hanem már a háború kezdetétől fogva segítette ellenfelét, a herceget ostromeszközökkel és mérnökökkel.⁸⁸⁴ 1452-ben a raguzaiak arról is értesültek, hogy a herceg kérésére Cillei Ulrik több magyar főúrral együtt meg akarta támadni Vojsalić Péter bosnyák vajdát, aki Ragusa szövetségének tagja volt.⁸⁸⁵ V. László trónra lépése után Cillei szerepe némileg megváltozott; immár nem a herceg támogatásával, hanem a két fél közötti közvetítéssel foglalkozott.⁸⁸⁶ Ez a változás annak volt köszönhető, hogy V. László gyámjaként Cillei Ulrik már nem csupán egy „autonóm” bán volt, akinek hatalma a gyenge központi kormányzás következtében nőtt meg, hanem az ország külpolitikájáért felelős személy, aki nem támogathatta Ragusa, a Szent Korona egyik tagjának ellenségét. Ennek ellenére a jó kapcsolat közte és a herceg között nem szakadt meg.⁸⁸⁷

Visszatérve Hunyadi szerepére, fontos megjegyezni, hogy bár közvetlen katonai beavatkozásra nem került sor, más módon igyekezett segítséget nyújtani Raguzának a háború során. Hunyadi folyamatosan fenntartotta a diplomáciai kapcsolatot a köztársasággal, valamint annak legfőbb szövetségeseivel, Vladislavval, a herceg fiával.⁸⁸⁸ Emellett Hunyadi több alkalommal írt Velencének, valamint a nápolyi és bosnyák királyoknak, Cillei Ulriknak és a szultánnak is, hogy támogassa Ragusa érdekeit. A diplomáciai erőfeszítések mellett Hunyadi engedélyt adott

⁸⁸⁰ GELCICH–THALLÓCZY 488, 503, 508,

⁸⁸¹ NOTES ET EXTRAITS II. 449.

⁸⁸² Uo. 450; LOVRENOVIĆ 2006. 306.

⁸⁸³ NOTES ET EXTRAITS II. 471; Hunyadi ennek következtében hűtlenné nyilvánította Tallócit. GELCICH–THALLÓCZY 520.

⁸⁸⁴ ČIRKOVIĆ 1964. 161

⁸⁸⁵ GELCICH–THALLÓCZY 519. A város a Cilleiek támadásának megakadályozása miatt Hunyadihoz fordult, hogy ennek kapcsán írjon levelet a szlavón bánnak. Később megköszönték a kormányzónak, hogy rendezte az ügyet, és levelet írt ennek kapcsán Cilleinek, a „zenggi uraknak” és Petkónak. Ennek okán feltételezhetjük, hogy a Vojsalich Péter elleni támadás kapcsán említett magyar főurak a Frangepán testvéreket és a dalmát-horvát bánt értették. „*Et similmente lo rengraziare per la lettera scritta al conte de Cilia et per le lettere scritte a li signori de Segna et a Ciercho ban.*” Uo. 526.

⁸⁸⁶ ČIRKOVIĆ 1964.

⁸⁸⁷ A herceg 1455-ben házasságot köt Cillei Ulrik egyik rokonával, Lichtensteini Borbálával. ČIRKOVIĆ 1964. 218

⁸⁸⁸ LOVRENOVIĆ 2006. 309.

Vladislavnak, hogy magyar zsoldosokat toborozzon a herceg elleni harcokhoz.⁸⁸⁹ Ezen felül a despotával közösen dolgoztak azon, hogy a szultánt befolyásolják, és – amint korábban is említettem – Raguzát is belefoglalták az 1451 végén megkötött magyar–oszmán fegyverszünetbe, ezzel is védelmet biztosítva a köztársaságnak.

Hogyan értelmezhetjük a két vazallus állam közötti háborút a magyar–oszmán konfliktus összefüggésében? A herceg már 1447-ben és 1449-ben is engedélyt kért a szultántól, hogy megtámadhassa Raguzát, de II. Murád ezt nem hagyta jóvá. A helyzet azonban II. Mehmed trónra lépésével megváltozott: 1451 tavaszán a szultán engedélyezte Vukčić számára a támadást. Emögött a szultán azon stratégiája állhatott, hogy egy helyi, alacsony intenzitású háború nemzetközi konfliktussá fajuljon, ami eltereli a szomszédos hatalmak figyelmét, miközben ő megszilárdíthatta hatalmát, és felkészülhetett Konstantinápoly ostromára. Látszólag változást hozott a háborúban az 1451 novemberében kötött török–magyar fegyverszünet, amely előírta, hogy a herceg visszaadja az elvesztett területeket. A szultán követe ezt követően többször is felszólította a herceget, hogy hagyjon fel Raguzza zaklatásával, szolgáltassa vissza a megszállt területeket, és térítse meg a fegyverszünet utáni károkat. Véleményem szerint azonban ez az egész csupán egy színjáték volt. Annak ellenére, hogy a herceg több próbálkozás után visszaadta a megszállt területeket, és a hadműveletek nem folytatódtak a köztársaság területein, a háború továbbra is folyt humi területeken, és ebben a köztársaság továbbra is részt vett. Amikor a háborúban Raguzza és szövetségesei előnybe kerültek, a szultán 1452 végén beavatkozott, ami ismét a herceg javára fordította a helyzetet. A katonai események Konstantinápoly 1453-as bukása után nagyrészt megszűntek, és már csak tárgyalások folytak egészen az 1454 májusában megkötött békéig, amely a status quo alapján született.

⁸⁸⁹ ČIRKOVIĆ 1964. 182.

V. Hunyadi János törökellenes politikája

V. 1. Várnától Rigómezőig

A várnai csatavesztés követően a király nélkül maradt országban nagyfokú zűrzavar alakult ki, és az ország csaknem teljes anarchiába süllyedt.⁸⁹⁰ Mindezekon felül a magyaroknak a törökök megtorlásától is tartaniuk kellett. A kaotikus helyzet megoldására 1445. február 8-án, Székesfehérváron Szécsi Dénes esztergomi érsek, Gathalóci Mátyás veszprémi püspök, Hédervári Lőrinc nádor, Újlaki Miklós és Hunyadi János erdélyi vajdák április 4-re országgyűlést hívtak össze Pestre.⁸⁹¹ A végül április végén megnyíló országgyűlésen a rendek többek között május 7-én megállapodtak abban, hogy ha I. Ulászló nem tér vissza, akkor V. Lászlót ismerik el királynak, feltéve, hogy III. Frigyes hajlandó őt a Szent Koronával együtt kiadni. Ellenkező esetben új királyt választanak. Az ország belső békéje helyreállításának céljából pedig elrendelték az engedély nélkül épült várak lebontását, amelyek közül csak a törökök elleni védelemben felhasználható, az ország déli részén található várak jelentenek kivételt.⁸⁹² Ennek végrehajtására pedig hét kapitányt neveztek ki.⁸⁹³

Dolgozatunk szempontjából a XIII. törvénycikk bír különös jelentőséggel. Ebben világosan utalnak arra, hogy a szultán a hírek szerint támadó hadjáratra készül a Magyar Királyság ellen,⁸⁹⁴ és ha ez valóban bekövetkezik, úgy minden földbirtokos és városi polgár köteles személyesen harcba vonulni, a Magyar Királyság régi szokása és szabadsága szerint.⁸⁹⁵ Ez az egyetlen forrásunk arra nézve, hogy a magyarok török támadásra készültek az évben. Hunyadi négy nappal később, május 11-én már egészen más, elsődlegesen támadó szándékot tükrözően ír a pápának, amelyben amellet, hogy beszámol a várnai csatáról és Ulászló, valamint Giuliano Cesarini legátus haláláról, segítséget és támogatást kér a harc újrakezdéséhez.⁸⁹⁶ A tervéről azonban nem árult el részleteket, mivel azokról – levelében foglaltak szerint – a követe fog személyesen tájékoztatást adni a pápának.⁸⁹⁷

⁸⁹⁰ A fenálló állapotokra lásd: ELEKES 1952. 261–264.

⁸⁹¹ ZICHY IX. 92; MÁLYUSZ 1957. 84–85.

⁸⁹² DRH 341–342. A dekrétumokról bővebben lásd: MÁLYUSZ 1957. 85–86.

⁸⁹³ Uo. 342–343; PÁLOSFALVI 2000. 77.

⁸⁹⁴ „*si imperator Turcorum venturus est, ut famatur*”. DRH 345.

⁸⁹⁵ „*extunc teneantur omnes et singuli totius regni possessionati homines et cuncti civitatenses in propriis personis exercitualmente procedere contra ipsum iuxta antiquam consuetudinem et libertatem regni Hungarie*.” Uo.

⁸⁹⁶ Vitéz Opera. 45.

⁸⁹⁷ „*misi cum presentibus honorabilem Blasium, canonicum Waradiensis ecclesie, capellanum et notarium meum [...] quam eciam de ampliori voto et intencione mea beatitudinem vestram viva voce avisatam reddet*.” Uo.

A változás háttérében feltehetően a burgundi flotta parancsnokának, Waleran de Wavrin követének, Pietre Vasqueznek az országgyűlésre érkezése állhatott. A burgundi lovag, Wawrin az 1444-ben a tengerszorosok védelmére indított burgundi–velencei–pápai–raguzai flotta egyik vezetője volt, akinek a feladata lett volna megakadályozni II. Murád anatóliai seregének átkelését.⁸⁹⁸ A várnai csatát követően a flotta Konstantinápolyban és Perában telelt, ahol a vezérek hírekre vártak.⁸⁹⁹ Ez idő alatt értesültek róla, hogy I. Ulászló (V. Ulászló) visszatért országába, és jelentős magyar és lengyel sereget gyűjt, hogy még a nyár folyamán ismét támadást indítson a törökök ellen.⁹⁰⁰ Más pletykák szerint a görögök mentették meg a királyt, és egy erős várban tartják fogva, tartózkodását titokban őrizve.⁹⁰¹ Ezek a beszámolók készítették Wawrin burgundi lovagot arra, hogy a Duna torkolatáig hajózzon. Egyrészt el akarta vinni a várnai csatában foglyul ejtett, de időközben kiszabadult magyarokat, akik jelenleg Konstantinápolyban tartózkodtak, másrészt igyekezett felkutatni a királyt és egy új hadjáratba bevonni a magyarokat. A vállalkozást a pápai legátus is támogatta, hozzátéve, hogy ha a magyarok elegendő erőt vonultatnak fel, akkor ő is csatlakozik hajóival.⁹⁰²

1445 márciusának végén, közvetlenül húsvét után, a flotta kifutott Konstantinápolyból. Észak felé tartva azonban nem akadtak Ulászló nyomára, ezért felhajóztak a Dunán egészen Licostomóig (Kiliáig).⁹⁰³ Itt a fogságból szabadult magyarok azt tanácsolták Wawrinnak, hogy írjon levelet Hunyadi Jánosnak, és bátorítsa egy új sereg felállítására egy közös hadjárat céljából. A kapitány ennek érdekében elküldte Pietre Vasquezet – a fedélzeten tartózkodó magyarokkal együtt – Magyarországra, ahol éppen az országgyűlés zajlott.⁹⁰⁴ Budára érkezve a követ részletesen beszámolt arról, miért nem tudták 1444-ben megakadályozni a törökök átkelését a szorosokon, és felvilágosította a magyarokat arról is, hogy a törökök súlyos

⁸⁹⁸ A flotta élén állt továbbá Francesco Condulmer, a pápa unokaöccse és az Egyház alkancellárja, bíboros legátus, és a velencei Alvise Loredan. SETTON 1978. 69, 84.

⁸⁹⁹ IMBER 2006. 134; Az al-dunai hadjárat eseményeit, a flotta parancsnokának nagybátyja, Jean de Wavrin jegyezte le, az unokaöccse visszaemlékezése alapján. Jean de Wavrin krónikájának a hadjáratra vonatkozó angol fordítására lásd: Uo. 107-166.

⁹⁰⁰ Ezt erősíti meg Condulmer bíboros február 13-án Velencébe írt levele, amelyben jelezte a városállamnak, hogy kész Konstantinápolyban maradni és újrakezdeni a háborút, mivel hallotta, hogy a magyarok újabb támadást terveznek. NOTES ET EXTRAITS III. 198.

⁹⁰¹ IMBER 2006. 134.

⁹⁰² Uo. 135.

⁹⁰³ Uo. 136.

⁹⁰⁴ Uo. 137. Az országgyűlést Pesten tartották, amely valószínűleg a törvénycikk május 7-i kihirdetése után oszlott fel. Ez alapján a burgundi követ legkorábban ezt követően érkezhetett Budára, amikor az országos tanács még ülésezett. KNAUZ 1859. 27. Továbbá a pozsonyi követek május 20-án írt levele is alátámasztja ezt, amelyben arról számolnak be, hogy a burgundi herceg lovagja és a görög császár követi megérkeztek Budára. „*Item ein ritter dez herczogen von Purgundy diener und dez kaisers von Chriechen potschaft sindt gen Ofen komen zu herren*”. Idézi PÁLOSFALVI 2018. 143. 256. lj

veszteségeket szenvedtek a várnai ütközet során, és átadta a kapitány által küldött levelet.⁹⁰⁵ A tárgyalások eredményeképp megállapodtak abban, hogy a flotta augusztus közepén nyolc hajóval felhajózik Nikápoly irányába, míg a magyarok 8–10 ezer katonát állítanak ki a megbeszélte időpontban.⁹⁰⁶ A magyaroknak azonban két további kérésük is volt. Először, hogy a követ a visszaúton keresse fel II. Vlad havasalföldi vajdát, és bírja rá a hadjáratban való részvételre. Másodszor, hogy Konstantinápolyból hozzák el I. Murád szultán dédunokáját, Daud Cselebi trónkövetelőt, akiben egy esetleges felkelés kirobbantásának reményét látták.⁹⁰⁷ A követ eleget tett ezeknek a kéréseknek, és a visszaúton egy magyar küldött társaságában tárgyalt a havasalföldi vajdával. II. Vlad beleegyezett a hadjáratban való részvételbe, cserébe azonban azt kérte, hogy aratás idején a flotta maradjon a Dunán, nehogy a török csapatok akadályozhassák a mezőgazdasági munkákat. Miután a követ visszatért Wawrinhoz, továbbindult Konstantinápolyba, ahonnan magával hozta a trónkövetelőt és Condulmer bíborost, és további gályák kíséretében visszatért a Dunára, ahol a havasalföldi vajda és Hunyadi csatlakozására vártak.⁹⁰⁸

A májusi országgyűlést követően a belpolitikai helyzet változatlanul kaotikus maradt, Hunyadi és vélhetően a főurak azon csoportja, akik meg akarták bosszulni az előző év kudarcát, az időközben kialakuló kedvező körülmények miatt mégis elérték, hogy egy új hadjáratot indítsanak az oszmánok ellen. Mint korábban említettük, Hunyadi a pápának küldött levelében írásban nem közölte a tervét, azonban későbbi történések lehetőséget kínálnak a terv felfedéséhez. IV. Jenő pápa 1445. július 9-én következő levelet tette közzé, amelyben meghosszabbítja a korábban kiadott keresztes bullát.⁹⁰⁹

„Nemrégiben szeretett fiúink, a nemes Hunyadi János, Erdély vajdája tudatta velünk, hogy ő és a Magyar Királyság, valamint a szomszédos területek több tekintélyes ura elhatározta, hogy megújított seregeket vezetnek az említett törökök, Krisztus ellenségei ellen. Mi pedig, mivel a nevezett bíboros legátus életének vagy halálának kérdése továbbra is bizonytalan, őt továbbra is élőknek és érvényes megbízatású legátusnak tekintjük, és kívánjuk a korábban minden hitetlen ellen megadott kegyeket fenntartani. A fent említett teljes bűnbocsánatra vonatkozó

⁹⁰⁵ Uo. 138–139. A pozsonyi követek arról számoltak be, hogy a törökök a két hadjárat során nagyon meggyengültek, és vezéreik nagy része elesett. „[...] die Turken in den zwain raisen ser geswecht sein, und ir pest hawbülewit der merer taill erslagen”. Idézi PÁLOSFALVI 2018. 143. 256. l.j.

⁹⁰⁶ IMBER 2006. 139.

⁹⁰⁷ A trónkövetelő feltehetően részt vett a korábbi évek hadjárataiban, és valószínűleg a vesztes várnai csatából menekülve jutott el Konstantinápolyba. Innen a burgundi gályákon igyekezett visszatérni Magyarországra, ahol a birtokai találhatóak voltak. SZAKÁLY 1983. 8–9.

⁹⁰⁸ IMBER 2006. 140.

⁹⁰⁹ IV. Jenő pápa 1443. január 1-jén adta ki a keresztes bullát. JEFFERSON 2012. 295.

*engedélyünket ebben az új, a vajda és mások által tervezett hadjáratban, ha az megvalósul, ugyanolyan érvényesnek és hatályosnak nyilvánítjuk, akarjuk és újból megadjuk, mintha az említett bíboros [Giuliano Cesarini – VZ.] élne és személyesen jelen lenne. Azonban e jelen rendelkezés az aláírás keltétől számított egy év elteltével többé nem lesz érvényes.”*⁹¹⁰

A pápai rendelet világos. Meghosszabbítja a korábban kiadott keresztes bullát Hunyadi János kérésére, mivel Hunyadi a törökök elleni hadjáratra készül, függetlenül attól, hogy Cesarini bíboros életben van-e. A rendelkezés külön hangsúlyozza, hogy a bűnbocsánat továbbra is érvényes mindenkire – fejedelmekre, hercegekre, grófokra, vajdákra, bárókra, nemesekre és bármilyen társadalmi állapotú személyekre⁹¹¹ –, akik részt vesznek a hadjáratban. Mindezek alapján feltételezhető, hogy Hunyadi terve ismét az előző évekhez hasonló nagyszabású, nemzetközi hadjárat létrehozását lehetett.

Hunyadi már a nyár elején Erdélybe indult, feltehetően azzal a céllal, hogy megszervezze a seregét. Június 8. és 15. között Aradon tartózkodott,⁹¹² majd július 20-án Hunyadon,⁹¹³ ahonnan július 29-én a Nagyszeben melletti Nagycsürre utazott.⁹¹⁴ További mozgásáról nem maradt fenn forrásunk. Mindazonáltal Wavrintól tudjuk, hogy a magyarok eredetileg augusztus közepére ígérték a sereg megérkezését,⁹¹⁵ de Hunyadi már a nyár folyamán üzenetet küldött, hogy mivel nagy sereget gyűjt, csak szeptember 8-át követően fog megérkezni.⁹¹⁶ Felmerülhet a kérdés, vajon a késlekedést nem az okozta-e, hogy Hunyadi a keresztes bulla segítségével remélt külföldi támogatásra számított, ahogyan azt Kiss Lajos egy 1895-ös tanulmányában feltételezte?⁹¹⁷ Annak ellenére, hogy a bulla július 9-i meghosszabbításának híre bizonyosan eljutott hozzá – hiszen Vasvári Balázs váradi kanonok, akit Hunyadi május 11-én a pápához

⁹¹⁰ „*nuperque dilectus filius nobilis vir Ioannes Hwnyad, vayvoda Transilvanus, nobis significare curaverit, se et quosdam regni Hungariae ac partium adjacentium potentes viros proposuisse reparatas copias adversus antedictos Turcos Christi hostes ducere; nos qui, pendente antedicti cardinalis legati vita aut mortis certitudine, ipsum pro vivo et legato habemus, cupientes ordinatos prius adversus infideles quoscumque favores continuare; supradictam concessionem nostram remissionis plenariae in hac nova vaivodae et aliorum expeditione, si fiet, perinde valere et viribus subsistere declaramus, volumus et de novo concedimus, ac si idem cardinalis vivus praesentia interisset. Praesentibus post annum a datis praesentium minime valituris.*” Annales ecclesiastici Vol. XXVIII. 445. Vö. LUKSICS 227.

⁹¹¹ Uo.

⁹¹² NAGY Gyula: A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. II. Bp, 1889. 366–367; PESTY Frigyes: A szörényi bánság és Szörény vármegye története. III. Oklevéltár. Budapest, 1878. 46–47.

⁹¹³ DL 29480.

⁹¹⁴ URKUNDENBUCH 2519.

⁹¹⁵ IMBER 2006. 139.

⁹¹⁶ Uo. 141.

⁹¹⁷ KISS 1895. 7–8.

küldött,⁹¹⁸ augusztus 5-én már Magyarországon tartózkodott⁹¹⁹ –, de a bulla kései kihirdetése miatt nem valószínű, hogy Hunyadi a külföldi segély érkezésére alapozta volna a hadjáratot. Mindez arra enged következtetni, hogy a hadjárat indulásának elhalasztásában nem ez játszotta a fő szerepet.

A segélyekkel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy az 1443. január 1-jén kiadott bulla valóban előírta, hogy a hadjárat költségeit valamennyi egyházból, kolostorból, egyházi javadalomból és intézményből szedett tizedből finanszírozzák.⁹²⁰ Tekintettel azonban a bulla késői kihirdetésére, reálisan már nem lehetett jelentős külföldi forrásokra számítani. Ebből következően a hadjárat késedelmének magyarázatában ezt az indokot is el kell vetnünk.

Mi okozhatta tehát a késedelmet? Egy nagyobb létszámú sereg ellátása az aratás befejezése előtt nem volt megvalósítható, így a mozgósítás augusztus közepe előtt aligha kezdődhetett meg.⁹²¹ Kétféle értelmezés kínálkozik: vagy a magyarok eleve nem vették komolyan a májusban tett ígéretüket, és eredetileg csak egy kisebb sereggel szándékoztak augusztusban csatlakozni Wavrin seregéhez, vagy pedig a körülmények változása arra készítette Hunyadit, hogy mégis egy jelentősebb haderőt mozgósítson az Al-Dunához, ami a késlekedéshez vezetett.

Mik lehettek ezek a körülmények? A belpolitikai válság és a központi hatalom hiánya következtében az 1445-ös évben nincs ismeretünk adókivetésről és adófizetésről,⁹²² ami elengedhetetlen egy jelentősebb hadjárat indításához. Elképzelhető, hogy bár külföldről nem érkeztek egyházi tizedből származó bevételek, a pápai bulla mégis jogalapot biztosíthatott Hunyadinak e tizedek hazai beszedésére, így részlegesen pótolhatta a kieső adókat. A bullában ígért teljes bűnbocsánat szintén segíthette egy nagyobb számú sereg kiállítását.

Egyes források szerint Hunyadi mozgósítást hirdetett az ország keleti részein, a törökök állítólagos támadására hivatkozva.⁹²³ Noha a nemességnek nem volt kötelessége az országhatáron kívül harcolni, és semmi sem utal valódi török fenyegetésre, feltételezhető, hogy Hunyadi ezzel a lépéssel főként azokat a katonákat kívánta bevonni, akik zsoldért⁹²⁴ vagy a teljes búcsú ígéretéért mégis vállták volna a havasalföldi hadjáratot. A búcsú lehetősége pedig azt jelenthette, hogy akadtak, akik akár fizetség nélkül is hajlandóak voltak csatlakozni a sereghez.

⁹¹⁸ Vitéz Opera. 45.

⁹¹⁹ DL 37602.

⁹²⁰ JEFFERSON 2012. 298.

⁹²¹ KUBINYI 2007. 170.

⁹²² MÁLYUSZ 1957. 112.

⁹²³ „*nam rumor est Theucros iterum venturos*”. DER BRIEFWECHSEL I. 546.

⁹²⁴ Pálosfalvi Tamás ugyanezt feltételezi a rigómezei hadjárat előtt összehívott *generalis exercitus* esetén. PÁLOSFALVI 2018. 149.

A havasalföldi vajda hadjárathoz való csatlakozása további kulcsfontosságú tényező volt, hiszen nélküle a hadjárat reálisan nem valósulhatott volna meg, mivel a seregek szinte végig Havasalföld területén mozogtak. Különösen jelentősnek bizonyult, hogy a vajda hadsereget biztosított az akcióhoz, és utánpótlással látta el a flottát.⁹²⁵ Ez a támogatás nagyban hozzájárulhatott ahhoz, hogy Hunyadi egy nagyobb szabású hadjárat elindítása mellett döntsön. A két fél közötti korábbi konfliktus, amely Hunyadi fogságba ejtéséből eredt, a tárgyalások eredményeképpen rendeződött.⁹²⁶ További kedvező körülményként említhető, hogy Daud Cselebi trónkövetelő is a flottával tartott, ami lehetőséget kínált egy lázadás kiobbantására az oszmán területeken.

Miközben Hunyadi a sereg toborzásával volt elfoglalva, a magyar csapatok várható késése miatt a flotta parancsnokai és a havasalföldiek úgy döntöttek, hogy a Nikápoly felé vezető útjuk során megostromolják az elébük kerülő várakat. Korábbi tevékenységük és a havasalföldi erők részvétele nem kerülte el a törökök figyelmét, így már az első úti céljuk, Szilisztra közelében megjelentek az oszmán csapatok.⁹²⁷ Ezért a város ostromát végül meg sem kísérelték. Később viszont több sikerrel jártak. Elfoglalták és felégették a Duna déli partján fekvő Tutrakant,⁹²⁸ majd rövid időn belül bevették a folyó északi oldalán álló, a törökök számára hídfőállást jelentő Gyurgyevót is.⁹²⁹ A szemközti oldalon lévő, bolgár Ruszét a védők még a támadás előtt felgyújtották és elhagyták. Wawrin szerint itt mintegy 12 ezer bolgár menekültet szállítottak át a Dunán, akik a törökök elől Havasalföldre igyekeztek. Ezt követően továbbvonultak Nikápoly irányába, hogy a magyarokkal egyeztetett szeptember 8-i időpontra megérkezzenek.⁹³⁰

A magyar sereg szeptember közepén érkezett Kisnikápoly várához. Itt egyesültek a havasalföldi csapatokkal és a flottával, majd ostrom alá vették az erődítményt, amelyet tizenöt napig ostromoltak, de elfoglalni nem tudták.⁹³¹ Nem akartak hosszabb időt vesztegetni az ostrommal, ezért a Zsil folyó torkolatához vonultak, ahol a magyarok már előre elkészítették a csónakokat a Duna átkeléséhez. A szövetséges erők itt két nap alatt, az ellenséges csapatoktól háborítatlanul átkeltek a folyón, és csatarendbe álltak. A törökök azonban nem vállalták az ütközetet, hanem

⁹²⁵ IMBER 2006. 140.

⁹²⁶ „*Johannem waywodam Transsilvanum cum waywoda Walachie fedus percussisse ferunt*”. DER BRIEFWECHSEL I. 546.

⁹²⁷ Wawrin 25-30 ezer lovasra becsülte a törökök létszámát a havasalföldiek becslése és egy török fogoly vallomása alapján. IMBER 2006. 143.

⁹²⁸ Uo. 144–147.

⁹²⁹ Uo. 151–156.

⁹³⁰ Uo. 157–158.

⁹³¹ Uo. 161.

fegyelmezetten visszavonultak, és mindent felperzseltek maguk után. Hunyadi látva ezt nem üldözte őket, hanem visszatért a Duna északi oldalára.⁹³² Tettét a következőképp magyarázta:

„Megerősítem, hogy eleget tettem a lepecsételt ígéretemnek, és kijelentem, hogy a burgundi herceg főkapitánya mentesül kötelezettsége alól. Átkeltünk a Dunán, és felajánlottuk magunkat csatára a törökökkel szemben. Ők azonban most elvonultak, felégetve minden ellátmányt maguk mögött, mert azt hitték, üldözni fogjuk őket. Ám ez számunkra lehetetlen, ugyanis csak két napra elegendő készlettel rendelkezem. Jól ismerem őket, és tudom, hogy ha üldözőbe vennénk őket, tovább menekülnének előttünk, hogy még mélyebbre csaljanak a saját területükre. Ezt a helyzeti előnyüket kihasználva aztán bekerítenének, így csak óriási veszély árán és jelentős veszteségekkel tudnék visszavonulni. Nem felejttem a tavalyi évet sem, amikor a várnai csatában elvesztettük a királyunkat és Magyarország számos urát és katonáját. Most a királyság, a nemesség és a nép az én gondjaimra van bízva, és nem akarom kockára tenni őket, mert ha engem elérne a végzet, az országnak is vége lenne. Bárki, aki le akarja győzni a törököket, ravaszul és alattomosan kell megvívja harcát, mert a törökök fortélyos nép.”⁹³³

Az idézett forrás alapján pontosabban kirajzolódnak a májusi megállapodás részletei. A burgundi követ arra tett ígéretet, hogy a flotta felhajózik Nikápolyig, cserébe a magyarok vállalták, hogy átkelnek a Dunán, és megütköznek a törökökkel. Miután a törökök visszavonultak, Hunyadi teljesítettnek tekintette a vállalást, és nem üldözte a visszavonuló török csapatokat, arra hivatkozva, hogy azok csapdába akarják csalni őket. Hunyadi helyzetfelismerése logikusnak tűnik, és valószínű, hogy a törökök valóban ezt tervezték. Wawrin beszámolójából kiderül, hogy a törökök már Szilisztrától kezdve szemmel tartották a flottát, illetve az azt kísérő szárazföldi sereget. Ennek ellenére nem próbálkoztak az átkelés megakadályozásával, holott Wawrin szerint a törökök létszáma már a kezdetektől elérte a 30 000 főt, ráadásul folyamatosan növekedett. További fontos információnk, hogy a hadjárat ideje alatt Şehabeddin ruméliai beglerbég végig Szófiában tartózkodott, ahonnan közelről figyelemmel kísérhette az eseményeket.⁹³⁴ Valószínűleg arra várt, hogy Hunyadi mélyebben benyomuljon az oszmán területekre, ezzel előkészítve a magyarok számára egy végzetes csapdát.

⁹³² Uo. 164.

⁹³³ Uo.

⁹³⁴ A beglerbég a hadjárat befejezését követően, novemberben tért vissza Drinápolyba. IMBER 2006. 34; ÍNALCIK 1954. 88.

Mit tudunk a szemben álló létszámokról? Mivel nem rendelkezünk kontrollforrásokkal, kénytelenek vagyunk kizárólag Wavrin tudósítására támaszkodni. Azonban figyelembe kell vennünk, hogy Wavrin – valószínűleg propagandaszándékkal – jelentősen túlbecsülhette az ellenséges sereg létszámát. A törökök számát több mint 30 ezer főre becsülte, ami valószínűtlennek tűnik, tekintve, hogy a ruméliai főszereg Szófiában tartózkodott. A Duna déli partján így valószínűleg csak a határbégek kisebb seregei vonultak fel, ezért az ellenséges sereg létszáma jelentősen kisebb lehetett. A havasalföldi sereg létszámát Wavrin 6000 főre teszi.⁹³⁵ Ez a szám, ha nem volt mögötte propagandisztikus szándék, reálisnak tűnik, ugyanis a szövetséges seregek átszállítása közben Wavrin személyesen is meggyőződhetett a létszámról. Bár Zsigmond 1432-ben a két román fejedelemség együttes katonai potenciálját 10 ezer főre becsülte,⁹³⁶ a hadjárat Havasalföld területén zajlott, az aratási szezon után, így elképzelhető, hogy Wavrin valóban hiteles számot közölt. A magyar sereg létszámáról Wavrin csak a májusi megállapodás kapcsán tesz említést, amely szerint a Hunyadinak 8-10 ezer emberrel kellett volna megérkezniük. Feltételezhetjük azonban, hogy ha Hunyadi ennél lényegesen kisebb haderőt vonultatott volna fel, Wavrin ezt kritikaként megjegyzi, s be is került volna a krónikába. Hunyadi szándékának megismeréséhez szerintem kulcsfontosságú az a kijelentése, miszerint azért nem üldözik a visszavonuló törököket – azon túl, hogy csapdától tartanak –, mert „*csupán két napra elegendő készlettel rendelkeznek*”. Ha valóban egy nagyszabású hadjáratot tervezett volna, ahogyan feljebb feltételeztük, nehezen képzelhető el, hogy ilyen csekély ellátmánnyal indult útnak. Felvetődhet az a lehetőség, hogy Hunyadi szándékosan vitt kevés hadtápot, hogy a serege mozgékonyaságát fenntartsa, és ne kesse le a megbeszélte időpontot. Ez az érv azonban elvethető, hiszen ha képesek voltak a Zsil folyón csónakokat leúsztatni, akkor ezekkel jelentős mennyiségű ellátmányt is szállíthattak volna anélkül, hogy a sereg mozgását lassították volna. Mindezek alapján feltételezhető, hogy Hunyadi, ellentétben korábbi hipotézisünkkel, végül nem egy nagy hadjárat vezetése céljából indult el Magyarországról. Hogy miért döntött így, azt nem tudjuk egyértelműen megállapítani. Szerepet játszhatott benne a kedvezőtlen belpolitikai helyzet, amelyre áttételesen utal az idézett forrás is, vagy az is, hogy végül mégsem tudott elegendő létszámú sereget összegyűjteni. Emellett azt sem zárhatjuk ki, hogy döntésének hátterében az is szerepet játszhatott, hogy a török trónkövetelő kudarcot vallott a lázadás szításában. Mindezek a tényezők befolyásolhatták Hunyadi stratégiáját, és végső soron meghatározhatta hadjáratának célját és korlátait.

⁹³⁵ IMBER 2006. 151.

⁹³⁶ DRH 427–428; JEFFERSON 2012. 203.

A hadjárat – a látszat ellenére – végül számottevő eredményeket is hozott. A legkézenfekvőbb sikert, amely még a magyarok megérkezése előtt valósult meg, a Duna északi partján fekvő török hídfőállás, Gyurgyevó elfoglalása jelentette, továbbá két vár megsemmisítése a folyó déli oldalán. A szigetre épült Gyurgyevó stratégiai jelentőségét II. Vlad is hangsúlyozza:

„Az Isten szerelmére, engedjék eloltani a tüzet, nehogy leégjen az váram. Ez a leg-erősebb a Dunán, és amíg a törökök kezén van, minden, a túlsó oldalon élő keresztényt fenyegethet. Valahányszor a törökök meg akarják zavarni Havasalföldet vagy Erdélyt, ők és a lovaik ezen a szigeten kelnek át. A vár hídján mennek keresztül a Havasalföld felé vezető folyóág felett, és ugyanezen a hídon hozzák vissza az összes zsákmányukat. Amikor a havasalföldiek üldözik őket, hogy visszaszerezzék tulajdonait, a vár megakadályozza, hogy bármiféle kárt tegyenek bennük. Régebben, amikor a törökök közvetlenül a folyón keltek át, a havasalföldiek mindig utolérték és megtámadták az utóvédet, sokukat megölték vagy foglyul ejtették.”⁹³⁷

A hadjárat másik fontos hozadéka az volt, hogy a magyarok demonstrálták azt, hogy a várnai vereség dacára sem veszítették el erejüket. Nem pusztán képesek voltak megvédeni határaikat, hanem további támadó hadjáratot is tudtak indítani az Oszmán Birodalom ellen.

Hunyadi számára minden bizonnyal az bírhatott a legnagyobb jelentőséggel, hogy a hadjárat és annak előkészítése során mindvégig a Magyar Királyság első számú vezetőjeként és politikai tényezőjeként jelenhetett meg. Például a pápával saját nevében egyeztetett, nem pedig a rendek képviselőjében, ezért a keresztes bulla is kizárólag az ő nevét említi, és így a nemzetközi közvélemény előtt is ismerté válhatott. A flotta parancsnokai előtt továbbá tudatosan felülpozicionálta magyarországi szerepét: úgy hivatkozott magára, mint akinek a gondjaira bízták a magyar népet, holott ekkor még nem töltötte be a kormányzói tisztséget.

Hunyadi a hadjáratot és a flotta vezetőivel való személyes kapcsolatfelvételt arra használta fel, hogy megalapozzon egy későbbi hadjáratot. Habár Wawrin nem szól erről részletesen, más források szerint a hadművelet idején Hunyadi komoly tárgyalásokat folytatott vele, valamint a flotta másik vezérével, Francesco Condulmer bíborossal, aki a pápa unokaöccseként jelentős befolyást gyakorolt a pápai udvarra. Hunyadinak sikerült rávennie mindkettőjüket, hogy „feletteseik” – Wawrin esetében a burgundi herceg, Condulmer esetében pedig maga a pápa – felé közvetítsék egy új, közös hadjárat indításának igényét.⁹³⁸ Erről maga Hunyadi számol be

⁹³⁷ IMBER 2006. 155.

⁹³⁸ „Nunc vero, cum et ab ipso domino legato, item et a capitaneo illustrissimi domini ducis Burgundiae alta spes mihi de succursu oblata sit [...]”. Vitéz Opera 47; „prout super hiis late aperteque nuper reverendissimo domino meo, domino Francisco cardinali Veneriarum, sanctitatis vestre legato oretenus aperui. Quem ex quo cognovi repeciisse urbem, committo eidem et visa et audita referre.” Uo. 48.

két, V. Miklós pápának írott levelében is, amelyek 1445. november 29-én és 1446. február 20-án keltek. Ezenkívül külön kiemeli, hogy Condulmerrel együtt több fejedelemnek is küldött levelet, hogy megnyerje őket a keresztes vállalkozásnak.⁹³⁹ Bár nem tudjuk pontosan, kikre gondolt Hunyadi a fejedelmek alatt, valószínűleg ezzel hozható összefüggésbe egy 1445-re datált, VII. Károly francia királytól származó levél, aki az angolokkal folytatott háborúra hivatkozva elhárította a törökök elleni hadjáratban való részvételt.⁹⁴⁰

Hunyadi pápához írt levelében azonban nem csupán a saját elképzeléseit rögzítette, mivel Francesco Condulmer bíboros valóban komolyan vette a lehetőséget, amit cselekedetei is bizonyítanak. Miután 1446. január 10-én visszatért Velencébe, négy nappal később már Rómába utazott, hogy megszervezzon egy tavaszi, „a törökök Görögországból való kiűzését” célzó hadjáratot.⁹⁴¹ Ebből is látszik, hogy Hunyadi 1446-ban egy jelentősebb nemzetközi összefogásra épülő, nagyszabású oszmánellenes támadást szándékozott elindítani.

Hunyadi az al-dunai hadjárat befejezése után, november elején sietősen visszatért Erdélybe. Az országban azonban továbbra sem csillapodott a zűrzavar. Az ország siralmas helyzetét kihasználva III. Frigyes 1445 nyarán több nyugat-magyarországi várat foglalt el.⁹⁴² Eközben a Cilleiek – Tallóci Matkó 1445 eleji halálát követően – tavasszal megszállták a zágrábi püspökséget, majd a tél folyamán elfoglalták a szlavóniai Tallóci-birtokokat és a vránai perjelség várát.⁹⁴³ Tovább nehezítette az ország helyzetét, hogy III. Frigyes az ősszel Bécsbe érkezett magyar delegáció kérését elutasította, és megtagadta mind V. László, mind a Szent Korona kiadását.⁹⁴⁴ Joggal gondolhatnánk, hogy Hunyadi, akire „rábízták a nép sorsát,” rögtön a hadjárat lezárulta után a belpolitikai helyzet rendezésére összpontosította volna erejét. Az események azonban nem ezt tükrözik. 1445. december 17-én Zsámbékon az országnagyok úgy határoztak, hogy az eredetileg december 8-ra, a III. Frigyes-től visszatérő követek meghallgatására összehívott országgyűlést 1446. február 9-re halasztják. Az indoklás szerint az ország végvidékein tartózkodók túl korainak tartották a gyűlés időpontját. A „végvidéken tartózkodók” alatt véleményem szerint Hunyadi érthették. Miután hazatért, Hunyadi nem az országgyűlésre sietett, hanem felkereste az 1444-ben Brankoviától szerzett birtokait.⁹⁴⁵ Mi

⁹³⁹ „[...] et pariter cum litteris reverendissimi domini et patris mei, domini cardinalis Weneciarum, sanctitatis vestre legati meas quoque litteras ad eosdem principes adhortandos dedi.” Uo. 47.

⁹⁴⁰ GENUS, INCUNABULA 77–78.

⁹⁴¹ NOTES ET EXTRAITS III. 198.

⁹⁴² Frigyes 1445 nyarán elfoglalta Béla, Borostyánkő, Dévény, Kőszeg, Macskakő, Rohonc, Szalónak, Sopronkertes és Szarvkő várakat. KIS 2022. 118.

⁹⁴³ PÁLOSFALVI 2000. 80–84.

⁹⁴⁴ TELEKI I. 491–489.

⁹⁴⁵ 1446. január 3–7: Szatmár. DL 13901, 39566; január 15: Nagybánya. DL 44409; február 9: Vári. DF 274904; február 20: Debrecen. Vitéz Opera 59.

motiválhatta erre? A 1446. február 20-án, a raguzaiaknak és a pápának küldött levelekből következtethetünk az okokra.

Hunyadi a raguzai szenátusnak írott levelében megköszönte, hogy értesítették őt a velencei bíboros, Condulmer hazatéréséről, valamint hogy továbbították neki a bíboros leveleit.⁹⁴⁶ Mit tartalmaztak ezek az írások? Ugyanazon a napon megfogalmazott, IV. Jenő pápához intézett leveléből kiderül, hogy Condulmer a pápa levelét is eljuttatta hozzá, melyben IV. Jenő ismételten kifejezésre juttatta elköteleződését a keresztes hadjárat támogatása iránt.⁹⁴⁷ E dokumentumból viszont az is kitűnik, hogy a pápa szándéka mégsem volt kellően kézzelfogható, ugyanis semmilyen konkrét vállalásról nem esett szó.⁹⁴⁸ Ezért Hunyadi kérte, hogy ha új megállapodás születik a velencei bíborossal, arról legkésőbb április közepéig tájékoztassák őt.⁹⁴⁹ A raguzaiaknak írott levélből továbbá arra is fény derül, hogy az áprilisi határidő azért volt fontos, mert Hunyadi addigra várta a többi fejedelem válaszát is,⁹⁵⁰ és így 1445-höz képest időben meg tudta volna kezdeni a hadjárat előkészületeit.

Annak jeleként, hogy a hadjárat elindításának szándéka mögött tényleges elhatározás húzódnak meg, érdemes kiemelni, hogy a levelek küldésével egy időben Hunyadi és Brankovics is rendezték viszonyukat, és kibékültek egymással.⁹⁵¹ Feltételezésem szerint Hunyadi célja az lehetett tehát az országgyűlés elhalasztásának kérésével, hogy az ott már a pápától kapott konkrét ígéretekkel jelenjen meg, és ezekről folytasson tárgyalásokat. Terve azonban nem valósult meg, mivel ekkor még nem kapott kézzelfogható ígéreteket, ezért ezek hiányában vett részt a márciusban tartott tanácskozáson. Ezért nincs is arról tudomásunk, hogy a törökök elleni hadjárat ügyét ekkor napirendre tűzték volna.⁹⁵²

Az országgyűlés lezárulta után, 1446 áprilisának közepén Hunyadi a rendek megbízásából megtorló hadjáratot vezetett a Cillei grófok ellen, akik az előző télen megszállták a Tallóciak és a vránai perjelség birtokait. A viszonylag rövid, egy hónapot sem tartó hadjárat során Hunyadi nem kísérelte meg az elfoglalt várak visszaszerzését, kizárólag a Cilleiek stájerországi területeit dúlta fel.⁹⁵³ E hadjárat megindításának idejére várta Hunyadi a pápától és a nyugati

⁹⁴⁶ „Primum igitur super notificato reditu reverendissimi domini nostri, domini cardinalis Veneciarum, atque super missione litterarum suarum, per quas super certis utilibus rebus avisati fuimus, magnas humanitati vestre grates dicimus.” Vitéz Opera. 58.

⁹⁴⁷ „dum tamen hiis diebus accepi novas litteras, item renovatam in id ipsum mentem beatitudinis vestre”. Uo. 48.

⁹⁴⁸ „Sed cum hactenus superinde nihil specialiter habuerim”. Uo.

⁹⁴⁹ „[...] dominus meus cardinalis de novo specialiter cum beatitudine vestra concludet, quantocius (utputa usque ad medium Aprilis) me cercius avisare.” Uo.

⁹⁵⁰ „Plura superinde et cerciora ad mensem Aprilis caritati vestre intimare poterimus, quoniam ad id tempus et ab apostolica sede et a pluribus catholicis principibus responsa affutura prestolamur.” Uo. 59.

⁹⁵¹ DER BRIEFWECHSEL II. 33.

⁹⁵² Az országgyűlés határozataira lásd: DRH 349–352; MÁLYUSZ 1957. 86.

⁹⁵³ PÁLOSFALVI 2000. 86.

fejedelmektől érkező válaszokat a tervezett keresztes vállalkozással kapcsolatban. Mit tudunk ezekről a levelekről?

Biztosan csak a francia király elutasító levelét ismerjük,⁹⁵⁴ ám léteznek közvetett információink, amelyeket valószínűleg ehhez a levélváltáshoz kapcsolhatunk. A legbiztosabb forrás a raguzai szenátusnak Szkander bég kérésére írott levele, amelyet a pápának és a magyar báróknak címeztek, de sajnos ezek tartalmát nem ismerjük.⁹⁵⁵ Időrend szempontjából még két másik forrás is ide sorolható, bár ezek inkább a magyar korona megszerzésére irányuló próbálkozásokról árulkodnak, ahogy egy korábbi fejezetben már utaltunk rá.⁹⁵⁶ Az egyik V. Alfonzhoz köthető: 1446. március 17-én a bosnyák király követei arról tájékoztatták a velencei szenátust, hogy V. Alfonz aragóniai király követi *salvus conductust* kértek Bosznia uralkodójától, mivel Magyarországra készülnének, hogy a magyar bárókkal együttműködve megszerezzék a királyságot.⁹⁵⁷ A másik forrás Enea Silvio Piccolomini március 6-i tudósítása, aki szerint Bécsben az a szóbeszéd terjedt, hogy a magyar bárók Bosznia királyát kívánják meghívni a trónra. Piccolomini azonban hozzát teszi, hogy ez a hír végül alaptalannak bizonyult.⁹⁵⁸

Első ránézésre e két forrás inkább az 1444-ben kialakult interregnum rendezésének folyamatába illeszthető. Az 1445-ös és 1446-os tavaszi országgyűlésen a rendek V. Lászlót ismerték el királynak,⁹⁵⁹ de a bárók egy része – Hédervári Lőrinc⁹⁶⁰ vezetésével – ezt nem fogadta el, és más uralkodó megválasztását szorgalmazta.⁹⁶¹ A források arra engednek következtetni, hogy ez a csoport valóban tárgyalásokat folytathatott különböző „királyjelöltekkel”. Az ugyanakkor egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy V. Alfonz követi mindkét ügyben – az esetleges trónigény és a törökellenes hadjárat kérdése miatt – Magyarországra látogattak. Sőt, logikátlan lenne, ha Hunyadi és Condulmer pont az aragóniai királyt hagyták volna ki a címzettek közül, hiszen V. Alfonz már az 1420-as évektől hadakozott a muszlimokkal, és 1444-ben is törökellenes szövetséget kezdeményezett a német, angol, francia uralkodónál, valamint a

⁹⁵⁴ GENUS, INCUNABULA 77–78.

⁹⁵⁵ NOTES ET EXTRAITS II. 420.

⁹⁵⁶ Lásd a Bosznia fejezetben.

⁹⁵⁷ „*quod idem rex Aragonum petiit salvum conductum pro oratoribus suis ituris in Hungariam, cum habeat cum aliquibus baronibus intelligentiam habendi regnum illud.*” LISTINE IX. 235; V. Alfonz neve mint királyjelölt már 1438-ban, Zsigmond halála után felmerült, és egy meg nem nevezett magyar püspök és néhány báró felajánlotta számára a magyar koronát. Anderle 1996. 408.

⁹⁵⁸ „[...] *quia rumorem hic fuisse, regem Bosnie per quosdam vocatum esse, ut Hungarie potiretur regno. que res minime secuta est nec famam veritas adequavit.*” DER BRIEFWECHSEL II. 24.

⁹⁵⁹ KRONOLÓGIA II. 2023. 444, 446.

⁹⁶⁰ Hédervári Lőrinc: lovászmester (1428–1437), nádor (1437–1447)

⁹⁶¹ TEKE 156–157.

burgundi hercegnél.⁹⁶² A boszniai király esetében maga Piccolomini is megjegyzi, hogy a pletyka végül hamisnak bizonyult, mivel nem választották meg királynak. Feltehető, hogy ha valóban volt tárgyalás a bosnyákok és a magyarok között, akkor a bosnyák követeknek a keresztes hadjárat ügyében Hunyadinál tett látogatása adhatott alapot ezeknek a szóbeszédnek.

Az elkövetkező hónapokban nem történt lényeges előrelépés a törökellenes hadjárat előkészítéseiben, ami egyértelművé teszi, hogy Hunyadi János nem érte el a várt eredményeket, és nem kapta meg azt a támogatást áprilisban, amire számított. Ezt támasztja alá az is, hogy 1446. október 17-én a pápának írt levelében egyáltalán nem említi a hadjáratot,⁹⁶³ ami erősen utal arra, hogy – ha csak átmenetileg is – felhagyott a tervével. Ehelyett a rövid Cilleiek elleni hadjárat után hadseregével a júniusban összehívott országgyűlésre vonult, ahol kormányzóvá választották. Ezzel a tisztséggel a király távollétében gyakorlatilag az ország legfelsőbb döntéshozójává vált, és ezentúl ő irányította Magyarország külpolitikáját.

Hunyadi 1444 és 1446 közötti tevékenységéhez, akár bel- akár külpolitikai téren jelentősen hozzájárult, hogy ebben az időszakban nem érkezett jelentősebb fenyegetés a törökök részéről, amit az Oszmán Birodalomban 1444-ban kirobbant lázadásoknak és belpolitikai feszültségeknek köszönhetett. Murád a várnai csata után, 1444 végén visszavonult az anatóliai Manisába, és második alkalommal, ismeretlen okokból átadta az uralmat 12 éves fiának, II. Mehmed szultánnak.⁹⁶⁴ Mehmed örökölte apjától a befolyásos és nagyhatalmú, a birodalom belső konszolidálásáért dolgozó, békepartí politikát folytató nagyvezírt, Çandarlı Halil pasát. Vele szemben a fiatal szultán környezetét többségében határvidéken szolgáló katonák, renegátok és az oszmán gyermekadórendszer következtében felemelkedett politikusok alkották, akik a merész és harciasabb stratégiát szorgalmazták, és már ekkor Konstantinápoly elfoglalására biztatták Mehmed szultánt, ezzel növelve az új szultán tekintélyét.⁹⁶⁵ Így a külpolitikai kérdések belső hatalmi harcokhoz vezettek.

Az oszmánok a magyarok 1444-es legyőzésével nem oldották meg a „hosszú hadjárat” következtében kialakult válságot. Konstantin Palaiologosz, a moreai despota (1449-től XI. Konstantin néven az utolsó bizánci császár) 1444-ben a török vazallus athéni herceget a saját vazallusává tette, majd észak felé nyomult az oszmán területekre, és 1445 végére visszaállította a görög uralmat Thesszáliában egészen az Olümposz-hegyig. Újraépítette az 5. században

⁹⁶² ALOISIO 2017. 64–74. 68.; RYDER 1990. 293.

⁹⁶³ Vitéz Opera 66–68.

⁹⁶⁴ BABINGER 1959. 41–42.

⁹⁶⁵ ÁGOSTON 2022. 73.; ÍNALCIK 1954. 88.; SETTON 1978. 94–95.

épített, a törökök által lerombolt Hexamilion falat, amely a Korinthoszi-földsorosban épült, és elzárta a mai Görögország szárazföldi részéből a Peloponnészosz-félszigetre vezető egyetlen szárazföldi utat.⁹⁶⁶

1443-ban Szkander bég (Kasztrióta György) vezetésével az albánok is fellázadtak a törökök ellen. Az iszlám hitre áttért, és oszmánok szolgálatában álló Szkander bég a „hosszú hadjárat” ideje alatt fellázadt, és katonáival visszatért Albániába. Miután hazatért, felkelést robbantott ki, majd 1444-ben az albán törzsek vezetői főkapitánnyá választották. 1444 nyarán az oszmánok sereget küldtek az albánok lázadásának felszámolására, amit azonban Szkander bég seregei legyőztek. Ezt követően még maradtak oszmán helyőrségek, és a főkapitány hatalmát el nem ismerő törzsek az országban, de 1448-ra sikerült konszolidálnia Albániát.⁹⁶⁷

Az Oszmán Birodalomban kialakult válságot tovább súlyosbította egy Drinápolyban kitört tűzvész, amely a város jelentős részét elpusztította, valamint egy janicsárlázadás,⁹⁶⁸ amelyet a fiatal szultán nem tudott megfékezni. Ezen problémák összessége arra készítette a visszavonult Murád szultánt, hogy ismét visszatérjen, és elfoglalja a trónt.⁹⁶⁹

A királyság első emberévé előlépve Hunyadi már nem tehetette meg, hogy csak a török kérdésre koncentrál, és még a következő hadjárat előtt, amivel végleg meg akarta törni a törökök európai hatalmát, véget kellett vetnie a „zavaros időknek”, amit az ország rendjei jogosan el is vártak tőle. Elsőként III. Frigyes német király ellen vezetett „villámhadjáratot” 1446 november–decemberében három cél érdekében: a kiskorú V. László és a Szent Korona hazahozatala, és a Frigyes által elfoglalt nyugat-magyarországi várak visszaszerzése miatt.⁹⁷⁰ Az alig 5 hetes hadjárat szinte eredménytelen maradt: Szarvkő várának rövid ideig tartó visszafoglalásán kívül csak stájer és osztrák területek feldulásáig jutott, és semmilyen engedményre nem tudta kényszeríteni a német királyt, amiből V. László visszaadása nem is állt volna a frissen megválasztott kormányzó érdekében.⁹⁷¹

Hunyadi a hadjáratot követően azonnal a Somogy megyei Bélavárra ment, ahol Garai László macsói bán közvetítésével rendezte a kapcsolatát a Cilleiekkel, és titkos megállapodásra léptek. Eszerint a Cilleiek ezután jogszerűen viselhetik a szlavón báni címet és kormányozhatják

⁹⁶⁶ FINE 1994. 561–562.

⁹⁶⁷ Uo. 556–557.

⁹⁶⁸ II. Mehmed leértékelte a janicsárok fizetéséül szolgáló ezüstpénzt, ami azok lázadásához vezetett. ÁGOSTON 2022. 74.

⁹⁶⁹ BABINGER 1959. 56–46; IMBER 2002. 27–28.

⁹⁷⁰ VITÉZ 69–71.

⁹⁷¹ A hadjárat legújabb összefoglalására lásd: Kis Iván: Hunyadi János 1446. évi stájerországi-ausztriai hadjárata. A hadjárat forrásainak kritikája és az eseménysor rekonstrukciója. Hadtörténelmi közlemények 2022/1. 117–146; KRONOLÓGIA II. 2023. 447–448.

Szlavóniát, cserébe pedig Cillei Frigyes fegyverszünetet közvetít Frigyessel.⁹⁷² A felek közti megállapodását és újdonsült barátságot pedig Hunyadi László és Cillei Erzsébet eljegyzésével pecsételték meg, amelynek elrendezését Erzsébet nagyapjára, Brankovics György despotára bízták.⁹⁷³

Cillei Frigyes betartotta ígéretét, és közvetített egy két évre szóló fegyverszünetet a magyarok, illetve III. Frigyes és öccse, VI. Albert osztrák herceg között. Az egyezmény értelmében Frigyes és Albert mindazon magyar várakat megtarthatták, amelyeket már birtokoltak, egyedül Győr városát kellett visszaszolgáltatniuk Salánki Ágostonnak, a győri püspöknek. A megállapodás szerint a szemben álló feleknek november 11-ére nyolc-nyolc küldöttet kellett delegálniuk a béketárgyalásra, amelyen egy pápai legátus döntőbíráskodása mellett tervezték végleg rendezni a konfliktust.⁹⁷⁴

Mivel az uralkodó visszaszerzésére tett kísérletek nem jártak sikerrel – amit Hunyadi érthető okokból nem is szorgalmazott túlságosan –, az 1447-es országgyűlésen rendezték a kormányzói hatalom és kormányzás előző évben nyitva hagyott kérdéseit.⁹⁷⁵ Hunyadi számára az utolsó komolyabb fenyegetést Jiskra jelentette, aki Felső-Magyarország keleti részét tartotta kezében, és V. László főkapitányának nevezte magát. A kormányzó, hogy ne pazarolja tovább erőforrásait, az országgyűlés után, 1447 áprilisában előzetes tárgyalásokat folytatott vele,⁹⁷⁶ majd júliusban Rimaszombaton megállapodást kötöttek, amely alapvetően Jiskra érdekeit szolgálta: megtarthatta kapitányi címét és hatalmát, jogszerűen továbbra is birtokolhatta az általa ellenőrzött területeket egy részét, valamint jelentős bevételekhez jutott.⁹⁷⁷

Hunyadi, mint láthattuk, 1447-ben nagy kompromisszumok árán elérte, hogy a belső rend és a béke (vagy legalább fegyverszünet) helyreálljon. A Cilleiekkal kötött titkos megállapodás, a Frigyesnél lévő nyugat-magyarországi várak kérdésének ideiglenes rendezése és a Jiskrával létrejött egyezés mind ezt a célt szolgálta. Így a kormányzónak lehetősége nyílhatott kiterjedt diplomáciai erőfeszítéseket tenni a keresztény Európa felé, hogy összegyűjtse a szükséges anyagi és katonai erőforrásokat a törökök elleni következő nagy hadjáratához.

A Cilleiekkal kötött egyezséget követően Hunyadi János útnak indította követeit a külföldi hatalmakhoz. Fennmaradt egy 1447. február 11-re keltezett, a magyar rendek nevében írt

⁹⁷² PÁLOSFALVI 2000. 88.

⁹⁷³ Uo.

⁹⁷⁴ A radkersburgi békére lásd: TELEKI II. 46–49; CSERMELYI 2018. 19.

⁹⁷⁵ PÁLOSFALVI 2000. 94; ELEKES 1952. 316.; ENGEL 2001. 242.

⁹⁷⁶ IVÁNYI 1931. 143–144.

⁹⁷⁷ Hunyadi az egyezmény értelmében jelentős adóbevételekről mondott le Jiskra javára, aki három évig megtarthatta a körmöci és kassai kamarák, a pozsonyi harmincad, valamint Sáros, Abaúj és Zemplén vármegyéi kamarahasznát. Ezen felül összesen 28 000 forintot fizet ki a kormányzó a Jiskra által átadott várakért. ZICHY IX. 169–171; ELEKES 1952. 322; KRONOLÓGIA II. 2023. 450.

levél,⁹⁷⁸ amit a cseh katolikus főúrnak, Rosenberg Ulriknak írtak. Ebben a magyar rendek kifejezik, hogy egy szövetséget szeretnének kötni vele, amelynek értelmében segítséget kérnek a törökök elleni küzdelemhez.⁹⁷⁹ A következő forrás Raguzából származik: a szenátus március 23-i feljegyzésében szerepel, hogy választ adtak Hunyadi követének, ám a válasz tartalmát ekkor még nem ismerjük. Néhány nappal később, március 27-én a szenátus úgy határozott, hogy „*segítséget nyújtanak magának Hunyadi Jánosnak, amennyiben a magyarok seregével és haderejével elindul a hitetlen törökök, a Szent Kereszt ellenségei ellen.*”⁹⁸⁰ A támogatást azonban feltételhez kötötték: a megítelt 2000 dukátot csak akkor ítélték oda, „*amikor Hunyadi a hadseregével átkel a Dunán.*”⁹⁸¹ Úgy tűnik, a magyar követ elégedetlen volt ezzel a válasszal, hiszen március 30-án még mindig Raguzában tartózkodott, és a szenátus ismét válaszolt neki, noha ennek részletei nem maradtak fenn.⁹⁸² Végül április 1-jén a raguzai szenátus hivatalos levelet küldött Hunyadinak, amelyben ismertette a március 27-i döntését, és ebből egyértelműen kiderült, hogy a kormányzó a törökellenes hadjáratot „a következő nyáron” (*hac estate proxime futura*), vagyis 1447 nyarán szándékozott megindítani.⁹⁸³

Ezután a követség Velence felé folytatta útját, amihez a raguzai szenátus három bárkát bocsátott a követek rendelkezésére. A velencei szenátus 1447. május 1-jén válaszolt a magyar követnek, jelezve, hogy teljes mértékben megértik Hunyadi törökellenes terveit, különösen azt követően, hogy Murád szultán csapatai az előző év végén feldúlták a Moreai Despotátust.⁹⁸⁴ Ugyanakkor sajnálattal közölték, hogy katonáik éppen Lombardiában vannak lekötve, így jelenleg nem áll módjukban támogatást nyújtani.⁹⁸⁵

Amint korábban említettem, Hunyadi János már 1447-ben támadást tervezett, végül azonban csak egy évvel később, 1448-ban indította el hadjáratát. Mi okozhatta ezt a késedelmet? Velence elutasító álláspontja mellett egyértelműen szerepet játszott IV. Jenő pápa 1447 februárjában bekövetkezett halála is. Az előző év római követsége alapján erősen feltételezhető, hogy Hunyadi újabb küldötteket menesztett a Szentszékhez, ám nem áll rendelkezésünkre konkrét

⁹⁷⁸ Bár a levél az összes rend nevében íródott, ekkor még csak az országnagyok voltak együtt. KNAUZ 1859. 57–58.

⁹⁷⁹ „*Ut de contrahendo vobiscum vinculo amicabilis federis ac firmanda caritativa amicicia [...] provisioneque succursionis ad reppellendam rabiem immanissimorum paganorum, nominis Christi crudelissimorum inimicorum.*” LISTÁR 184.

⁹⁸⁰ „*Prima pars est de assentiendo ambaxiate Hunyadi Janus in dando subsidium ipsi Hunyadi Janus, si ibit cum exercitu et potentia Ungarorum contra Teucros infideles, inimicos Sancte Crucis*”. DAD, Consilium Rogatorum Vol. 10, fol 86; NOTES ET EXTRAITS II. 423.

⁹⁸¹ „[...] *quando Magnificencia sua cun exercitu transiverit Danubium.*” Uo.

⁹⁸² Uo. 86v.

⁹⁸³ GELCICH–THALLÓCZY 465–466.

⁹⁸⁴ A moreai despotátus elleni oszmán támadásról Velence számolt be Hunyadinak 1447. január 3-án. NOTES ET EXTRAITS III. 220–221; A támadásra lásd: FINE 1994. 561–562.

⁹⁸⁵ LISTINE IX. 221; NOTES ET EXTRAITS III. 221.

bizonyíték sem a küldöttek római megérkezésére, sem pedig arra, hogy pápai bullát kértek volna egy újabb keresztes hadjárat kihirdetéséhez. Ami még figyelemreméltóbb, hogy Szécsi Dénes esztergomi érsek és bíboros részt vett azon a konklávéban, amely 1447. március 6-án V. Miklóst választotta pápává.⁹⁸⁶ Ennek ellenére Hunyadi nem kapta meg a remélt támogatást a tervezett hadműveletéhez. Nem tudjuk pontosan, miért maradt el ez a segítség, de minden bizonnyal hozzájárult ahhoz, hogy Hunyadi végül elhalasztotta hadjáratát.

Ugyanakkor ennél is jelentősebb tényező lehetett, hogy 1447 folyamán diplomáciai kapcsolat jött létre Hunyadi és V. Alfonz között, amely 1447. november 6-án egy szerződés megkötéséhez vezetett.⁹⁸⁷ Véleményem szerint éppen emiatt ejtette Hunyadi az 1447-re tervezett hadjáratot. Mielőtt azonban rátérnénk a szerződés részletes elemzésére – amely magában foglalta Hunyadi elképzeléseit is –, érdemes áttekinteni, hogyan vette fel egymással a kapcsolatot a két fél. Korábban már utaltam arra, hogy Hunyadi vélhetően 1445 végén kereste meg Alfonzt, aki 1446 tavaszán követet küldött Magyarországra abban a reményben, hogy a helyi bárókkal együttműködve megszerezze a magyar trónt.⁹⁸⁸ Ezt követően, 1447 elején – feltehetően a Csehországba és Raguzába menesztett követekkel nagyjából egy időben – Hunyadi ismét követséget indított Alfonzhoz, amiről a nápolyi királynak a válaszleveléből értesülünk.⁹⁸⁹ Bár az Alfonz által 1447. április 10-én írott levél nem tartalmaz egyértelmű utalást arra, hogy pozitívan reagált volna a törökellenes szövetség terveire, a novemberi szerződés alapján kijelenthetjük, hogy akkorra már beleegyezését és támogatását is megígérte. Úgy tűnik, ez lehetett a legfőbb indíték, ami miatt Hunyadi végül elhalasztotta a hadjáratát.

Mi volt tehát az 1447. november 6-án megkötött szerződésben? A megállapodás rögzíti a magyar kormányzónak a saját és a rendek nevében tett kérését egy a törökök ellen indítandó hadjáratára. A kért segítség százezer aranyforint volt, amelyből Hunyadi tizenhatezer katonát toborzott volna a Magyar Királyságban.⁹⁹⁰ Ehhez ugyanekkor összeget és létszámú sereget saját forrásból is hozzáadott volna, valamint további tízezer havasalföldi harcost ingyenesen biztosított volna.⁹⁹¹ Ezzel egy negyvenkétezer fős keresztény hadsereget kívántak felállítani, amelynek célja a törökök teljes veresége és a Balkán teljes területének visszahódítása volt.

⁹⁸⁶ SETTON 1978. 98; KUBINYI 1993. 101.

⁹⁸⁷ FRANGEPÁN I. 350–353.

⁹⁸⁸ Lásd részletesebben a Bosznia fejezetben.

⁹⁸⁹ THALLÓCZY 1909. 429–430.

⁹⁹⁰ „[...] *quod in subsidium ipsius incliti regni Hungarie contra nephandissimos teucros christiani nominis hostes crudelissimos prestari velit ad finalem eorum destructionem hominum armatorum sedecim millia, qui dicti homines reperiuntur in dicto regno Hungarie cum centum millibus florenis auri.*” FRANGEPÁN I. 350.

⁹⁹¹ „*Illustris autem dominus Johannes de Hirunyad gubernátor [...] alterotantas peccunias apponet et cum eisdem alterotantas gentes conducet, et ultra omnes istas gentes decem millia hominum de Valahia gratis conducet.*” Uo.

A szerződés részletesen meghatározta, hogy Hunyadi a kapott pénzt kizárólag a hadjáratra fordítja, azt szétosztja a magyar főurak között, akik cserébe hűséget esküsznek az aragóniai királynak. Hunyadi vállalta továbbá, hogy fegyveres erőivel biztosítja a király biztonságos útját Magyarország területére, valamint a király rendelkezésére bocsát bizonyos, az ő kezében lévő magyar várakat, mint például Budát, Temesvárt vagy Erdély várait.⁹⁹² A kormányzó szerint a hadjárat költségeinek fedezete sem jelentett volna hosszú távú kiadást Alfonz számára, mivel az első évben Brankovics szerb despota térítette volna meg az összeget, és a meghódított területekről további bevételekre tehetett volna szert.⁹⁹³

Az együttműködés biztosítékeként Hunyadi elsőszülött fiát túszként adta volna át, amiről az áprilisi levélben már volt szó,⁹⁹⁴ és a király csak ennek megtörténte után kezdte volna el kifizetni a 100 000 forintot. A tervezett hadjárat időpontját is meghatározták: a hadjáratra való felkészülést április végén, Szent György napja után tervezték megindítani, és július folyamán keltek volna át a sereggel a Dunán, és indították volna el a hadjáratot.⁹⁹⁵

Aragónia királya a szerződésben kifejezte, hogy elfogadja a feltételeket, és ígéretet tett azok betartására. A százezer aranyforintot két részletben kívánta kifizetni: az első ötvenezer forintot áprilisban, a másodikat június folyamán, de kizárólag azt követően, hogy Hunyadi elsőszülött fia túszként az ő kezébe került.⁹⁹⁶

Összefoglalva, a szerződés egy nagyszabású hadjárat előkészítését célozta meg, amelynek keretében Hunyadi V. Alfonz támogatását remélte a törökök elleni küzdelemhez. Cserébe Aragónia királya megszerezhetné volna a magyar koronát. Felmerül azonban a kérdés, miért tűnhetett ez kedvező megoldásnak Hunyadi, illetve a magyar országnagyok számára, akik közül néhányan bizonyosan tisztában voltak a terv valódi céljaival. Ennek megértéséhez vissza kell tekintenünk 1447 februárjára, amikor Hunyadi követségei Alfonz udvarába, valamint más külföldi uralkodókhoz indultak segítséget kérni a törökellenes harcokhoz. Ebben az időszakban Hunyadi ausztriai hadjárata már kudarcot vallott, és egyre valószínűtlenebbnek tűnt, hogy III. Frigyes valaha is szabadon engedje V. Lászlót. Emellett a befolyásos főurak, akik jelentős történelmi múlttal rendelkező családokból származtak, nem nézték jó szemmel a *homo novus*nak számító Hunyadi hatalmát és dominanciáját, ezért a februári országtanács

⁹⁹² Uo. 351.

⁹⁹³ „*quod dictas peccunias, quas sua maiestas exponet, statim hoc perfecto in primo anno a domino despoto Rascie, absque ullo dicti despoti gravamine ipsas recipiet et multo plures recipiet a populis et nationibus, civitatibus et locis, que sua maiestas sibi subiugavit.*” Uo. 352.

⁹⁹⁴ THALLÓCZY 1909. 429–430.

⁹⁹⁵ „*Hec autem omnia tam cito fieri debent et tam festinanter, ut circa festum beati Georgii martyris omnia fieri incipiant et per totum mensem iulii proxime futurum in terram paganorum exercitus traducatur.*” FRANGEPÁN I. 352.

⁹⁹⁶ Uo. 353.

valószínűleg jóváhagyta Hunyadi tervét. Ezt támasztja alá Opitz von Seidlitz 1447. február 11-én Ulrich von Rosenbergnek írt levele is, amelyben említést tesz a magyar és osztrák főurak tárgyalásairól, kiemelve, hogy a főurak Hunyadi leváltását fontolgatják.⁹⁹⁷ Ugyanebben a levélben később arról is beszámol, hogy a magyar főurak a koronát Aragónia királyának ajánlották fel.⁹⁹⁸

De miért vállalta Hunyadi egy új királyválasztás előmozdítását, ha kormányzói pozíciója elvileg csak addig volt fenntartható, amíg az országban nem uralkodott a törvényes király. A kérdés megválaszolásában segítségünkre lehet az 1447. november 6-án megkötött szerződés. Hunyadi – feltehetően az országnagyok tudta nélkül – azt kérte V. Alfonztól a Magyar Királyságért cserébe, hogy hatalmát ne csak megőrizhesse, hanem még magasabb rangra is emelje.⁹⁹⁹ Hunyadi szándéka ebben az esetben egyértelmű: egy Alfonz által uralt Magyarország stabilabb és hosszabb távú hatalmi pozíciót biztosíthatott számára, mint egy V. László vezette királyság. Ennek oka az volt, hogy V. Alfonz hatalmas birodalmat irányított, amely Aragóniától Korzikán és Szicílián át egészen a Nápolyi Királyságig terjedt. Ekkora területet nem tudott személyesen kormányozni, ezért alkirályokat nevezett ki, akik az ő nevében gyakorolták a hatalmat.¹⁰⁰⁰ Ráadásul igen csekély esély volt arra, hogy Alfonz elhagyja a gazdag itáliai területeket, és Magyarországra helyezze át székhelyét.

Az 1447. márciusi országgyűlés valószínűleg már értesült a Hunyadi és Alfonz között zajló tárgyalásokról. Ennek jeleként két olyan törvényt is meghoztak, amelyek nyilvánvalóan Hunyadi terveire kívántak reagálni. Az egyik, a VIII. törvénycikk kimondja, hogy sem Hunyadi kormányzó, sem pedig a bánok nem hirdethetnek *exercitus generalist*, amennyiben az ellenséges sereg létszáma nem haladja meg azt a szintet, amelyet a kormányzó királyi bevételekből fenntartott katonasága, illetve a főurak és főpapok bandériumai saját erőből is képesek visszaverni. Továbbá azt is rögzíti, hogy ha mégis sor kerül általános mozgósításra, a nemeseknek csupán az ország határáig kötelességük felvonulni. Felmerül a kérdés, miért volt szükség a korábban is szokásban lévő rendelkezések ilyen formájú megismétlésére, illetve miért emelték ki külön a bánok szerepét. Feltételezhetően ez az 1445-ös eseményekre vezethető vissza, amikor is Hunyadi és Cillei Ulrik¹⁰⁰¹ szlavón bán is úgy mozgósította a hatalmuk alá

⁹⁹⁷ „Auch haben dy herrn willen den Hutyanus von der haubtmanschaft abzusezen”. LISTÁR 183.

⁹⁹⁸ „Auch haben dy Ungern begert an dem kunig von Aragon, das er ir kunig sein welde”. Uo. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy Opitz von Seidlitz szerint ezt Alfonz visszautasította arra hivatkozva, hogy elegendő földje van, és nem kíván ilyen megbízhatatlan emberekkel bajlódni. Továbbá utal rá, hogy ugyanerre felkérték a litván nagyherceget is, a későbbi IV. Kázmér lengyel királyt, de ő is elutasította az ajánlatot. Uo.

⁹⁹⁹ „non ipsum deprimere, sed in hoc statu manutenerere, imo potius exaltare debeat [...]”. FRANGEPÁN I. 352.

¹⁰⁰⁰ PREMOVIĆ 2019. 81–105.

¹⁰⁰¹ PÁLOSFALVI 2000. 82. 219. lj.

tartozó területek nemességét, hogy nem fenyegette oszmán támadás közvetlenül az országot. És hogy ez ne ismétlődhessen meg Hunyadi tervezett hadjárata alatt, a nemesség újból kieroszakolhatta a törvénybe iktatást.

A másik, XXXII. törvénycikk V. Alfonz trónra hívásával kapcsolatos lépésekre reagál. A terv magában hordozta egy újabb belháború kirobbanásának kockázatát, ezért a belviszálytól tartó rendek igyekeztek jogi úton elejét venni egy esetleges belső konfliktusnak. A törvény kimondja, hogy a pártoskodás a viszály és a háborúk forrása, ezért senki ne kössön szövetséget külföldi uralkodóval – sem nyíltan, sem titokban –, hiszen az országnak már van egy közös akarattal megválasztott királya. Aki ennek ellenére mégis idegen uralkodó mellé áll, hűtlenséget követ el.¹⁰⁰² A márciusi országgyűlésnek ez az intézkedése és a hűtlenség vádjának lehetősége azonban nem akadályozta meg Hunyadit abban, hogy folytassa a tárgyalásokat Alfonzzal. Végző soron éppen ezek a titokban zajló egyeztetések vezettek az 1447. november 6-án aláírt szerződés megkötéséhez.

A magyar rendek, miután megkapták az 1447. november 6-án kiállított szerződést, ismét követet küldtek, Mikołaj Lasocki krakkói dékánt Alfonzhoz.¹⁰⁰³ Arról, hogy mi okból, és hogy vele tartott-e a biztosítékként a szerződésben szereplő Hunyadi László, nem tudjuk, de feltételezhetően már a pénz első részletével kapcsolatban, amit az aragón király 1448. április 24-re ígért. Azonban az események nem a terv szerint alakultak. Alfonz 1448. február 22-én kelt levelében arra hivatkozva, hogy „számos jogos és rendkívül súlyos akadály merült fel”,¹⁰⁰⁴ amelyek megakadályozzák, hogy segítséget nyújtson. A levélben kifejezi azonban, hogy szándéka van segítséget nyújtani, és a segítség mértékéről pünkösdkor fogja értesíteni a magyarokat.¹⁰⁰⁵ A levél szerint tehát Lasockinak csupán ígérettel kellett volna hazatérni a megígért pénz helyett.

Mielőtt Mikołaj Lasocki hazatért volna, 1448 márciusának elején Velencében is megállt, hogy a Serenissimától próbáljon támogatást szerezni.¹⁰⁰⁶ A Velencei Köztársaság március 7-én kelt válasza további részleteket árul el a krakkói dékán diplomáciai útjáról és a tárgyalások előrehaladásáról. Kiderül belőle, hogy Lasocki először a pápát kereste fel, aki egyrészt kinyilvánította a keresztes hadjárat támogatását, másrészt 4000 lovast is felajánlott. Ezt

¹⁰⁰² DRH 368–369.

¹⁰⁰³ Lasocki 1448. február 22-én tartózkodik Alfonznál. FRANGEPÁN I. 358.

¹⁰⁰⁴ „complurima honesta atque arduissima impedimenta intercesserunt”. Uo.

¹⁰⁰⁵ „impresentiarum autem omnino destinamus regnum istud vestrum pro virili nostra iuvare. Verum quanta futura sint, que a nobis dimittentur auxilia, ad primum festum penthecostes per oratores nostros vos certiores reddemus.” Uo.

¹⁰⁰⁶ NOTES ET EXTRAITS III. 229

követően Aragónia királyához utazott, aki hasonló, szintén 4000 fős segítséggel kecsegtette.¹⁰⁰⁷ A velencei szenátus azonban elutasította a kérését, hivatkozva egyrészt arra, hogy a pápának még mindig tartozása van az 1444-es hadjárat költségeivel szemben, másrészt arra, hogy a ekkor Milánóval hadban áll. Csak abban az esetben tudnának erőforrásokat biztosítani a törökellenes küzdelemhez, ha Itáliában még a tervezett hadjárat (1449 áprilisára kitűzött) megindulása előtt sikerülne békét kötni.¹⁰⁰⁸

Ez a forrás több szempontból is értékes. Rávilágít ugyanis arra, hogy Lasocki először a pápához ment segítséget kérni, ami egyrészt keresztes hadjárat kihirdetése és az ezzel járó előnyök miatt volt fontos, másrészt pedig kézzelfogható segítségre, 4000 lovas kiállítására is ígéretet kapott. Majd a nápolyi királytól is hasonló számú lovas katonára kapott ígéretet. A velencei szenátus előtti kijelentését, miszerint V. Alfonz is 4000 lovast ajánlott fel, azonban bizonyos fenntartásokkal kell kezelniük. Valószínű, hogy Lasocki nem tárta fel a szenátus előtt Hunyadi és V. Alfonz titkos megállapodásának részleteit, továbbá egy 1448. február 22-i levél tanúsága szerint Alfonz még csak pünkösdre ígerte a segítség pontos mértékének meghatározását. A 4000 lovasra vonatkozó ígéret tehát inkább Lasocki diplomáciai fogásának tűnik, amellyel egy nagyszabású, nemzetközi koalíció benyomását kívánta kelteni, hogy így bírja támogatásra Velencét. Mindazonáltal a próbálkozás sikertelen maradt.

A forrás talán még fontosabb adata, hogy a hadjáratot 1449 áprilisára datálja. Ez első látásra arra utalna, hogy időközben egy teljes évvel elhalasztották volna az eredetileg 1448-ra tervezett megindulást. Valószínűbbnek tűnik azonban, hogy a pápa ekkorra – tehát 1449 tavaszára – ígerte az egyházi támogatás tényleges megvalósulását. Ezt az értelmezést Hunyadi 1448. szeptember 8-án a pápának írt levele is megerősíti.¹⁰⁰⁹ Emellett Alfonz segítsége is késedelmet szenvedett, így Lasocki, aki ezen új információk birtokába jutott, feltételezhetette, hogy a támogatás hiányában Hunyadi végül nem indítja meg 1448-ban a hadjáratot.

Lasocki legközelebb csak 1448 májusának végén ért vissza Magyarországra.¹⁰¹⁰ Mit tehetett ez idő alatt? Véleményem szerint visszatért Rómába, hogy kieszközölje a pápa által ígért keresztes hadjárat hivatalos kihirdetését. Valóban, 1448. április 8-án a Szentszék kibocsátotta a keresztes bullát,¹⁰¹¹ valamint apostoli nunciust nevezett ki Cristoforo Garatone koroni püspök

¹⁰⁰⁷ Uo.

¹⁰⁰⁸ Uo.

¹⁰⁰⁹ „*beatitudo vestra [...] hortabatur, ut hoc ipsum passagium pro anno futuro prorogatum ageretur*”. VITÉZ 88.

¹⁰¹⁰ Uo. 85–86.

¹⁰¹¹ ANNALES ECCLESIASTICI 28.

személyében.¹⁰¹² Lasocki római jelenlétét igazolhatja Poggio Bracciolini 1448. április 4-én kelt, Hunyadihoz intézett adhortációja is, amelyben a szerző Mikołaj Lasockira és Cristoforo Garatonéra hivatkozik, mint olyanokra, akik a legfrissebb híreket hozták számára Hunyadi tevékenységéről.¹⁰¹³ Mindez feltehetően közvetlenül az írás előtt történhetett, és azt sem zárhatjuk ki, hogy maga Lasocki vitte el Hunyadihoz Bracciolini levelét.¹⁰¹⁴

Lasocki végül május végén érkezett vissza Magyarországra, ám a hírek, amelyeket hozott, többnyire kedvezőtlenek voltak. V. Alfonz egyelőre nem volt hajlandó megvalósítani az előző évben ígért katonai támogatást, Velence szintén elzárkózott a segítségnyújtástól, a pápa pedig a következő évre halasztotta a keresztes hadjárat megindítását. Egyedül a keresztes hadjárat korai kihirdetése jelentett némi vigaszt Hunyadi számára. Csalódottsága jól érzékelhető a pápának 1448. május 30-án írott levelében. Ebben Hunyadi arra kéri a pápát, hogy ha már felébresztette benne a reményt, akkor járuljon is hozzá a hadjárat sikeréhez, hiszen másoktól most nem várhat támogatást.¹⁰¹⁵ Hunyadi ennek érdekében, közvetlenül Lasocki visszatérése után, haladéktalanul visszaküldte őt Rómába, hogy közbenjárjon a szükséges erőforrások megszerzése érdekében.

Eközben mi történt V. Alfonzzal, aki pünkösdre ígerte a segélynyújtásra vonatkozó részletesebb tájékoztatást? Hunyadi 1448. május 28-án kelt levelében említi, hogy követével, a nehéz útviszonyok miatt, csupán áprilisban találkozhatott.¹⁰¹⁶ Ez a követ – aki feltehetően nem sokkal február 22. után indult el – felhatalmazás híján csak kevés, bizonytalan információval szolgálhatott Hunyadinak. Ezért a kormányzó május 28-án, még a pünkösdre ígért pontos tájékoztatás beérkezése előtt, újabb levelet intézett az aragón királyhoz, és nyomatékosan azonnali segítséget kért, elutasítva a további halogatást.¹⁰¹⁷

Végül 1448. június 24-én értesülünk róla, hogy késve bár, de megérkezett Frangepán István a V. Alfonz által pünkösdre ígért információival.¹⁰¹⁸ Bár a pontokba szedett új terv létezéséről

¹⁰¹² LUKCSICS 261; Garatonera lásd: Pajorin Klára: Törökellenes irodalmi művek az 1440-es években (Francesco Filelfo, Poggio Bracciolini és Vitéz János episztolája. http://iti.mta.hu/Gyula/TANULMANYOK/Pajorin_K.pdf 7–9. (letöltés ideje 2025.01.27.); MORO 1999. 234–238.

¹⁰¹³ PAJORIN 6, 13; Bracciolinira lásd: PETRUCCI 1971. 640–646.

¹⁰¹⁴ A római kúriában működő Bracciolini a szövegében fejedelemnek címzi Hunyadit, aki maga ezt a kitüntetést a pápának köszöni meg május 30-i levelében. VITÉZ 85–86.

¹⁰¹⁵ „ferat opem effectui, qui spei stimulos dedit [...] mam aliorum, preterquam sedis illius, ad eam rem auxilium optare quidem potero, sed sperare parum”. Uo. 85.

¹⁰¹⁶ Ivanich Pál jegyzetéből megtudjuk, hogy Alfonz követe az veszélyei miatti félelmében hosszú napokon keresztül Horvátországban maradt. Végül csak a kormányzó által küldött katonák kíséretében jutott el biztonságosan Hunyadihoz. VITÉZ 82. Az, hogy miért volt viszontagságos az út, Ivanich nem jegyezte le. Azonban tudjuk, hogy márciusban törökök támadták meg Boszniát és Horvátországot, ami miatt nem mert kíséret nélkül, drága ajándékokkal elindulni Hunyadihoz. KRONOLÓGIA II. 2023. 451.

¹⁰¹⁷ VITÉZ 81–82.

¹⁰¹⁸ Uo. 83–84.

Hunyadi válaszleveléből értesülünk, annak tartalmát nem ismerjük. Hunyadi ebben kivétlenül nem talált, egyedül az időbeli elcsúszást kárhoztatta.¹⁰¹⁹ De mit ígérhetett Alfonz Hunyadinak? Mielőtt azonban ezt megvizsgálánk, érdemes áttekinteni, miként kívánta Hunyadi a törökellenes küzdelembé bevonni a további ütközőállamokat és más lehetséges szövetségeseket.

Mint ahogy korábban már szóltunk róla, 1448 elejére mindkét román vajdaságban új, neki hű vajdát segítette a trónra, ezzel biztosítva, hogy az 1447. novemberben kötött szerződésnek eleget tegyen, és vlach katonákkal megnövelje a seregének létszámát.¹⁰²⁰ Bosznia esetében is vannak arra utaló nyomok, hogy Hunyadi be akarta vonni a hadjáratba. Ezt a szándékot részben az is támogatta, hogy 1446-ban Tamás István és Vukčić kibékültek, véget vetve az 1444 óta húzódó boszniai belháborúnak.¹⁰²¹ Tudjuk, hogy 1447 elején – nagyjából akkor, amikor Hunyadi nyugatra küldte a törökellenes segítségkéréseket – a kormányzó leveleket intézett Tamás Istvánhoz és Vukčićhoz is.¹⁰²² Bár ezeknek az iratoknak a pontos szövege nem maradt fenn, az időzítés arra utal, hogy Hunyadi hasonló felhívással fordulhatott a bosnyák vezetőkhez, mint más nyugati országokhoz.

A válasz azonban feltehetően elutasító volt, mivel a bosnyákok végül nem kerültek be a Hunyadi és V. Alfonz között megkötött megállapodásba. Ugyanakkor ennek némileg ellentmond, hogy 1448 tavaszán az oszmán sereg betört Boszniába, és aláasta a király és a boszniai nagyvajda közötti rövid békét. Egyes értelmezések szerint ezt azért teheték, hogy megakadályozzák a bosnyákok Hunyadi melletti katonai fellépését.¹⁰²³ Végül – bárhogyan is történt – a boszniai erők nem vettek részt a hadjáratban.

Ezután felmerül a kérdés, milyen szerepet szánhattak Brankovics György szerb despotának, a térség kulcsfontosságú vezetőjének? Mint korábban említettük, a várnai csata után Hunyadi viszonylag hamar rendezte a viszonyát Brankovicsal, és a Hunyadi–Cillei-féle megegyezés és eljegyzés kivitelezését is részben rá bízták, ami rokoni kapcsolat kialakulásának lehetőségét vetítette előre.¹⁰²⁴ Így aligha beszélhetünk olyan személyes konfliktusról a két fél között, amely meghiúsíthatta volna az esetleges közös hadműveleteket. A közös fellépés legnagyobb akadályát sokkal inkább Brankovics törököktől való megalapozott félelme jelentette. Noha az 1444-ben visszanyert birtokain egészen eddig nyugalomban élt, és a szultáni udvarban is egyre

¹⁰¹⁹ „*Legi itaque illa capitula, et in eis nihil aliud, quam temporis lapsus criminatus sum*”. Uo. 83.

¹⁰²⁰ Lásd a Havasalföld és Kilia fejezetekben.

¹⁰²¹ ČIRKOVIĆ 1964. 93.

¹⁰²² DAD. Acta Consilii Rogatorum. Vol. 10, fol. 73; LOVRENOVIĆ 2006. 298.

¹⁰²³ FILIPOVIĆ 2017. 223–224.

¹⁰²⁴ Szerbia 141.

növelte befolyását, azzal is tisztában kellett lennie, hogy a közeljövőben országa ismét az oszmán hódítás célkeresztjébe kerülhet. Érdekében állt tehát a törökök kiszorítása a Balkánról, nyíltan viszont nem akart vagy nem mert fellépni ellenük. Amint korábban szó volt róla, Brankovics – minden bizonnyal tudomással bírt Hunyadi és V. Alfonz 1447-es tervéről, valamint a saját, abban betöltött szerepéről, ezért a nyár folyamán – Szkander béggel és V. Alfonzzal szövetkezve – támadást indított alsó-zétai, akkoriban velencei kézen lévő birtokai ellen.¹⁰²⁵

Felvetődik annak a lehetősége, hogy ez az összehangolt támadás már V. Alfonz Hunyadinak ígért katonai segítségének részeként indult meg, amelynek pontos részleteiről a király korábban pünkösdre ígért tájékoztatást, ám végül csak június végére tudta eljuttatni azokat Hunyadihoz. Elképzelhető ugyanis, hogy Alfonz a Velence fennhatósága alatt álló zétai és albán kikötők megszerzésével kívánta megalapozni a támogatást. Ily módon létrehozhatott volna egy balkáni hídfőállást, amely lehetővé tette volna a csapatai könnyebb átszállítását a térségbe, segédcsoportok küldését, valamint a folyamatos utánpótlás biztosítását.

Mi támaszthatja alá ezt a feltételezést? Miközben Szkander bég Dagnumot, a despota katonái pedig Kotort ostromolták, maga Alfonz is hadat üzent Velencének, és egy 16 gályából és 4 hajóból álló flottát hozott át Nápolyból Otrantóba.¹⁰²⁶ Emellett ismeretes, hogy a Hunyadinál korábban járt aragón követ hazafelé tartva felkereste a despotát, Vukčićot, majd június 20-án a raguzai szenátust is.¹⁰²⁷ Utóbbi esetben bizonyosan egy Velence-ellenes szövetség csatlakozását ajánlotta,¹⁰²⁸ így joggal feltételezhető, hogy a szerb és a boszniai vezetők körében is hasonló céllal járt el. Ugyanakkor ezek a diplomáciai erőfeszítések láthatóan sikertelenek maradtak.

Az érvek sorát tovább bővítheti a magyar hadsereg tervezett útvonala. Hunyadi minden valószínűség szerint azért vonult Albánia irányába, hogy az elfoglalt kikötők (azaz a hídfőállás) közelében egyesülhessen az Alfonz által küldött egységekkel, illetve Szkander bég seregével.¹⁰²⁹ A hídfő megszerzésének elsődlegessége mellett szól az is, hogy miután az oszmán

¹⁰²⁵ Lásd a Szerbia című fejezetben.

¹⁰²⁶ „*da poi in questo di per lettera da Ragusi sum auisado, i qual dixè auer da cauo d'Otranto per uno so barchoso, el qual de li parti adi primo dixè come galie 16 di Catelani, e quattro naue iera intrade in Golfo, Che me credo le sia quelle 16. che per altre mie serissi alia Vostra Serenita, le qual parti da Napoli adi 26. di Marzo.*” RADIC 1895. 234.

¹⁰²⁷ Uo. 233.

¹⁰²⁸ „*[...] adi 20. di questo per la uia di Ragusa el passo un ambador del re di Ragona [...] el qual uieu di Ongaria, et e stado aneor al despoto, et al conte Stefano. [...] per quello sento hanno pur sporto a Ragusei, di uolerse intendar cum lor.*” Uo. 233.

¹⁰²⁹ A korábbi szakirodalom Hunyadi csata után írt levelét felhasználva („*nam amplioem hostes cruorem pro occupanda, quam nos pro recuperanda adhuc Macedonia dedimus*” VITÉZ 99.) Macedónia, és Thesszaloníki elfoglalását tartotta a hadjárat célpontjának. Kiss Lajos: Rigómezei 172; ELEKES 1952. 372–373; PÁLOSFALVI 2018. 157–158. Ez azonban nem mond ellent a hipotézisemnek, ugyanis a korabeli humanista felfogásban

csapatok elfoglalták az albán Svetigradot, majd augusztus folyamán visszavonultak, az albánok nem Hunyadival próbáltak egyesülni, hanem a szeptember folyamán rögtön Durazzót támadták meg a tengerparton.¹⁰³⁰ Csak október 4-én, amikor értesültek Hunyadi közeledéséről, hagyták félbe az ostromot, és kértek békét Velencétől, hogy a magyarok segítségére siessenek.¹⁰³¹

Mindezekon felül két, bizonytalan forrás is rendelkezésre áll, amelyek legalábbis közvetett módon alátámaszthatják ezt a lehetséges haditervet. Az egyik egy 1448 augusztusában Velencébe eljutott – valószínűleg téves – hír arról, hogy ősszel Hunyadi rokona, Székely János Horvátországba érkezik, hogy átvegye a bánság felét Tallóci Petkótól, majd közös erővel megtámadják Zárát és Sebenicót.¹⁰³² Lehetséges, hogy ezt a álhírt Hunyadi szándékosan terjesztette el, hogy elterelje Velence figyelmét, ezáltal biztosítva, hogy kevesebb erőt mozgósítsanak Zéta és Albánia védelmére, megkönnyítve Brankovics és Szkander bég hadműveleteit anélkül, hogy formálisan háborút hirdetett volna a Serenissima ellen.

A másik forrás Stefano Magno 16. századi velencei krónikájából származik, mely szerint Brankovics őszi hadjárata során egy 4000 lovasból és 1000 magyarból álló sereget küldött Bar ellen.¹⁰³³ Mivel ez a beszámoló a történetek után évtizedekkel keletkezett, nem tudhatjuk biztosan, mennyiben tükrözi a valóságot, vagy csupán a krónikás törekedett a színesebb elbeszélésre. Amennyiben azonban hiteles, nem valószínű, hogy egy ilyen nagyságú magyar kontingens Hunyadi beleegyezése nélkül csatlakozott volna Brankovicshoz.

A hipotézissel szemben azonban ellentmondó érvet is fel lehet hozni. Alfonz 1448. szeptember 3-án Hunyadinak küldött levele arra utal, hogy az 1447. november 6-i szerződést szeretné újra megtárgyalni, és kéri Hunyadit, hogy küldjön teljes felhatalmazással rendelkező követet hozzá ennek érdekében.¹⁰³⁴

Bár a fentebb kifejtett hipotézisünk ingatag lábakon áll, és a rendelkezésre álló források nem igazolják kellőképpen, mégis érdemesnek tűnt megfogalmazni. Egyrészt magyarázatot kínálhatna arra, miért indult Hunyadi Rigómező irányba, másrészt azt is megvilágíthatná, miért vállalkozott a hadjáratra jelentős külföldi segítség nélkül. Feltételezhető ugyanis, hogy V. Alfonz terve Hunyadi számára kedvezőnek látszott, és reményt kelthetett benne. Más kérdés

Macedóniához tartozott Dyrrhachium (Durrazo) is, amit Szkander bég megpróbált a oszmán támadás után elfoglalni. NÓTÁRI 1999. 157

¹⁰³⁰ SCHMITT 2009. 68.

¹⁰³¹ Uo.; Szkander bég október 20-án követ kölcsönért folyamodott Raguzában, hogy „a keresztény sereggel együtt a törökök ellen vonuljon” („*pro eundo contra Teucros una cum exercitu christianorum*”). NOTES ET EXTRAITS II. 427.

¹⁰³² Lásd a Hunyadi és Tallóci című fejezetet.

¹⁰³³ „*In Senta el zonse cavalli 4/m del Dispoti con 1000 de Ongari per andar in Antivari. Questo se have adi 12 ottobrio per lettere da Scutari.*” SCHMITT 2005. 133–182. 144.

¹⁰³⁴ FRANGEPÁN I. 363–364.

ugyanakkor, hogy Alfonz komolyan gondolta-e mindezt. Ismeretes, hogy miközben az albán és szerb csapatok Velence ellen harcoltak, az aragón király Firenze ellen vezetett háborút.¹⁰³⁵ És ugyan hadat üzent Velencének,¹⁰³⁶ és a flottáját az Itáliai-félsziget keleti partjára vezényelte, tényleges fegyveres akcióra mégsem került sor. Mindez arra utal, hogy szándékai talán nem voltak valóban komolyak, és könnyen lehet, hogy csak azért táplálta tovább Hunyadi reményeit, mert nem tudta (vagy nem akarta) maradéktalanul teljesíteni az 1447-ben tett ígérését.

Mi történt mindeközben az országban? Hunyadi, miután beavatkozott a havasalföldi és moldvai belügyekbe, 1448 áprilisában Szlavóniába vonult, ahol általános mozgósítást rendeltek el. Erre feltehetően azért volt szükség, hogy feltartóztassák a térségbe benyomuló törököket, akik akkor éppen Boszniát és Horvátországot pusztították.¹⁰³⁷ Amikor a fenyegetés sikeresen elhárult, az országgyűlést a tervezettnél korábban, április 24-ére hívták össze. Ezen már a készülő hadjáratot érintő kérdésekről határoztak,¹⁰³⁸ és megkezdték a seregek összevonását. Erről Pozsony követeinek jelentése tudósít, hogy május 22-re már annyi zsoldos érkezett az országba, hogy a helyzetet szinte egy török betöréshez lehetett hasonlítani.¹⁰³⁹

A hadsereg szervezése azonban meglepő helyről kapott támogatást. Rafael di Pozzo raguzai polgár, aki Magyarországról és Szerbiából tért haza, arról számolt be Pietro Soranzónak, Curzola comesének, hogy a törökök hatalmas sereget vontak össze Szófiában, miközben egy jelentős flottát is felszereltek a tengeren, amellyel Magyarországot tervezték megtámadni.¹⁰⁴⁰

Az értesülést a magyarok komolyan vették, ezért egy általános hadjáratot hívtak össze június 29-re, Nándorfehérvárra.¹⁰⁴¹ Első pillantásra nehéz elképzelni, hogy a fenyegető török támadás híre bármiféle „támogatást” jelenthetne, de tudjuk, hogy az 1447-es VIII. tc. megszigorította az általános felkelés kihirdetését, amit a törvény értelmében csak abban az esetben szabad

¹⁰³⁵ RYDER 1990. 276–280; ABULAFIA 2010. 145–160.

¹⁰³⁶ „cumzosia che el re di Ragona aueua rotto guerra cum la Vostra Sereniti”. RADIC 1895. 230.

¹⁰³⁷ KRONOLÓGIA II. 2023. 451.

¹⁰³⁸ Az országgyűlés végül májusban ült össze. MÁLYUSZ 1957. 91; PÁLOSFALVI 2018. 149.

¹⁰³⁹ „da (at the diet) mocht wir aber nit furchomen von unmuess wegen wann sein genad gab sold auf und es sein dy mer wie dy Turken stark in daz lanndt ziehen [...]; was sy mit irm soldgeben mainen aufzerichten das stet in gehaim und verporgen.” DF 250472. Idézi PÁLOSFALVI 2018. 149. 278. l.j; Az országgyűlés meghirdetett április 24-i dátuma és a nagyszámú zsoldosok korai összehívása arra enged következtetni, hogy Hunyadi ekkor még az előző évi, V. Alfonzzal kötött szerződésnek megfelelően cselekedett. A szerződés szerint ugyanis: „Mindezeknek oly gyorsan és oly sietve kell megtörténniük, hogy Szent György vértanú ünnepe körül minden elkezdődjön, és a következő július hónap folyamán a hadsereget átvezessék a pogányok földjére”. FRANGEPÁN I. 352; Azonban csakhamar, Lasocki május végi hazaérkezésekor Hunyadi végre megkapta az aragón király februárban írt levelét arról, hogy végül nem a szerződés szerint fognak eljárni.

¹⁰⁴⁰ „da poi adi 28. ditto de qui a zonse ms. Rafael di Pozo zintilhomio di Ragusi, el qual uien de Servia, e de Ongaria, e nuovamente parti de li, a dixे come in Sophia et in Bulgaria et in Bulgaria una grandenissima, e infinita quantitate de Turchi senza numero che iera zonti et anche per mare aueuano fatto armada, per metterla in el Danubio, dixе sera delle persone cento cinquanta milla, che é una cosa incredibile.” RADIC 1895. 234.

¹⁰⁴¹ „I quali Ongari avea appariado ancor loro grandenissima armada, sia per il Danubio che per terra, et alla festa di San Pietro tutti si doveva redur a Belgrado.” Uo.

összehívni, ha az ellenséges sereg mértéke ténylegesen indokolta a széles körű fegyverbe hívást. A Pozo által közölt információ éppen ezt a feltételt teremthette meg, és erre hazai források is utalnak.¹⁰⁴² Bár a felkelt nemességet Hunyadi ugyan nem tudta teljes létszámban magával vinni a hadjáratra, mindez mégis lehetőséget teremtett számára, hogy fizetség ellenében egyes csapatokat magához csábítson, jelentősen növelve saját serege létszámát.

A hadműveletek megindulása előtt két esemény is történt, amely optimizmusra adhatott okot Hunyadinak. Míg a Pozo által említett török szárazföldi sereg nem Magyarországra támadt, hanem az albán Svetigrad ellen vonult, majd foglalta el azt, a tengeri flotta, az 1448-as év során frissen megszerzett fekete-tengeri kikötővárost, Killiát vette célba. Itt azonban a város átvételére érkezett magyar csapatok sikeresen megvédték a várost, és legyőzték a támadókat.¹⁰⁴³

A másik esemény, a szörényi bán, Csornai Mihály által, augusztus folyamán vezetett villámhadjárat volt, amely célja minden valószínűség szerint az oszmán csapatok figyelmének elterelés, és azok megosztása lehetett. A hadjárat során a magyarok betörték Bulgáriába, ahol Vidin környékét fosztogatták. Majd a visszavonulásuk során a törökök üldözőbe vették őket, de havasalföldi segítséggel, egy kemény csatában győzelmet arattak.¹⁰⁴⁴

A hadjárat megindulása előtt Hunyadi még abban bízott, hogy a pápa és Ragusa is támogatást nyújt számára. Ennek érdekében május végén ismét Rómába küldte Mikołaj Lasockit.¹⁰⁴⁵ Számításai azonban tévesnek bizonyultak. A pápa egyfelől vakmerőnek nevezte Hunyadi tervét, másfelől nem volt hajlandó a kért segítséget megadni, és ragaszkodott ahhoz, hogy a hadműveletek megindítását a korábbi (tavaszi) elképzeléseknek megfelelően halasszák el.¹⁰⁴⁶ Mindez első ránézésre arra utalhat (ahogyan a korábbi történetírás is értelmezte),¹⁰⁴⁷ hogy a pápa semmiféle támogatással nem járult hozzá a magyar hadjáratához.

Ez azonban nem helytálló. Az 1448 áprilisában kihirdetett keresztes bulla nemcsak bűnbocsánatot hirdetett és Cristoforo Garatone személyében nunciust küldött Magyarországra, hanem feljogosította a magyarokat a tizedszedésre is.¹⁰⁴⁸ Mivel a beszédésének lehetősége idejében érkezett Magyarországra, így ez az összeg is hozzájárulhatott a hadjárat nem

¹⁰⁴² PÁLOSFALVI 2018. 149–150.

¹⁰⁴³ Lásd bővebben A fekete-tengeri Kilia magyar vonatkozásai Luxemburgi Zsigmond és Hunyadi János korában c. fejezetben.

¹⁰⁴⁴ Lásd bővebben a Havasalföld c. fejezetben.

¹⁰⁴⁵ VITÉZ 85–86.

¹⁰⁴⁶ „*Ceterum' super illo, ubi beatitudo vestra — audaciori forte, quam tuciori consilio me concitatum ducens — hortabatur, ut hoc ipsum passagium pro anno futuro prorogatum ageretur, et ob hoc etiam petita illa auxilia non negari per sanctitatem vestram, sed differri videbantur.*” VITÉZ 88.

¹⁰⁴⁷ „Tehát a nyugati hatalmaktól nyílt vagy burkolt fenyegetések mellett legfeljebb szép szavakat, ígéreteket kapott, segítséget nem.” ELEKES 1952. 362.

¹⁰⁴⁸ NOTES ET EXTRAITS III. 229; LISTINE IX. 267–268. A pápa ugyanebben az évben IV. Kázmérnak is engedélyt adott tized szedésére a tatárok elleni harchoz. CODEX EPISTOLARIS II. 40

egyértelmű anyagi háttérének biztosításához.¹⁰⁴⁹ Ráadásul Hunyadi május folyamán a raguzai kormányzatot is felkereste, hogy behajtsa az 1447-ben megígért 2000 dukátot. A szenátus folyamatosan halogatta a pénz kifizetését, és majd csak július végén egyeztek bele annak kifizetésébe. A dukátok a szerb despota udvarában magas rangú tisztséget viselő Pasquale de Sorgon keresztül került Hunyadihoz.¹⁰⁵⁰

Hunyadi szeptember elején ért a Dunához, ahol a seregével csaknem egy hónapig táborozott. Részben itt várhatta be a sereg maradékának a beérkezését, és ami fontosabb, az Itáliába küldött követeknek visszaérkezését a kért és remélt segítséggel.¹⁰⁵¹ Közben a Velence ellen viselt háborúban Brankovics György és Szkander bég a nyár folyamán vereséget szenvedtek. Bár Alfonz formálisan hadat üzent Velencének, tényleges katonai támogatást nem nyújtott. Az őszi folyamán a szerbek és az albánok ismét támadást indítottak, de ez a kísérlet is kudarcba fulladt. Nem tudható, Hunyadi értesült-e ezekről az eseményekről, mindenesetre ezek nem gátolták meg abban, hogy saját hadműveletét megindítsa.

Figyelemre méltó fejlemény, hogy közvetlenül a hadművelet megindítása előtt Hunyadi kifejezetten törekedett Brankovics bevonására, ami arra utal, hogy valami módosult az eredeti elképzeléseiben. Korábban azzal magyaráztam ezt, hogy Alfonz nem küldött időben választ, a pápa pedig határozottan elzárkózott a május végi segítségkéréstől.¹⁰⁵² Mindezeknek alighanem szerepe volt a despotával való kapcsolatfelvételben, de nem biztos, hogy kizárólag ez állt a háttérben. Nincs arra utaló nyomunk, se elbeszélő se magyar vagy külföldi forrásokban, hogy az év korábbi részében Hunyadi kérte volna a despotától a részvételt, vagy bármilyen nyomásgyakorlással próbálkozott volna. Ezt a lépést azzal sem lehet indokolni, hogy Hunyadi titokban akarta tartani a hadjáratot, és ezért csak az utolsó pillanatban kérte Brankovics csatlakozását, mivel kétséges, hogy a despota néhány hét alatt – amíg Hunyadi a Duna mentén tartózkodott¹⁰⁵³ – képes lett volna jelentős hadsereget összegyűjteni és a kormányzó rendelkezésére bocsátani. Mindezek alapján elképzelhető, hogy Hunyadi értesült Brankovics és Szkander bég kudarcos hadmozdulatairól, és ezzel együtt felismerte Alfonz tervének ellehetetlenülését, amiért végül a despota bevonásán gondolkodott. Ezeket továbbgondolva pedig annak lehetősége sem elvetendő, hogy Hunyadi nem egy új sereg felállítását kérte Brankovicstól, hanem a Zétában harcoló csapatai csatlakozását. Mint ismert, végül Hunyadinak

¹⁰⁴⁹ A hadjáratra kivetett adóra lásd: MÁLYUSZ 1957. 115.; PÁLOSFALVI 2018.

¹⁰⁵⁰ NOTES ET EXTRAITS II. 427; DINIĆ-KNEŽEVIĆ 1986. 114–115.

¹⁰⁵¹ Május végén Mikołaj Lasockit küldte V. Miklós pápához, júniusban pedig Frangepán Istvánt pedig V. Alfonzhoz. VITÉZ 83–84, 85–86.

¹⁰⁵² Lásd a Szerbia c. fejezetben.

¹⁰⁵³ Szept. 6–28. Keve és Szobotica közelében, a dunai révnél, táborban. ENGEL 1984B.

nem sikerült rábírnia Brankovicsot az együttműködésre, így nélküle indult el utolsó nagy támadó hadjáratára.

V. 2. Rigómezőtől Konstantinápolyig

A rigómezei csata a Hunyadi életében az egyik legkritikusabb vízválasztója volt. A katasztrofális vereség súlyos csapást mért Hunyadi János addigi, a nagy volumenű, offenzív keresztes hadjáratokra épülő stratégiájára.¹⁰⁵⁴ A kudarc nem csupán egy katonai fiaskó volt, hanem Hunyadi tekintélyének és erőforrásainak olyan mértékű megrendülése, amely radikális stratégiai átgondolásra kényszerítette, de nem azonnal. Miután kiszabadult Brankovics György fogságából, 1448 karácsonyának előestéjén Szegeden csatlakozott a megjelent főpapokhoz és bárókhöz, és a harc folytatása mellett kötelezte el magát. Szándékának komolyságát Vitéz János levelei is bizonyítják, amelyeket az esztendő végén Hunyadi nevében küldött: egyiküket Mikołaj Lasockihoz,¹⁰⁵⁵ a Rómában tartózkodó krakkói dékánhoz, másikat pedig Frangepán Istvánhoz, aki 1448-ban V. Alfonznál teljesített követséget.¹⁰⁵⁶

A levelekből egyértelműen kitűnik, hogy a vereség nem törte meg a magyarokat. Hunyadi kifejezetten jelezte, hogy folytatni kívánja a háborút az ellenséggel szemben,¹⁰⁵⁷ amely elhatározásában az ország főurai is támogatták.¹⁰⁵⁸ Nem sokkal később, 1449. január 24-én újabb levelet intézett Lasockihoz, amelyben ismét megerősítette elhatározását. Ebben így ír: „*amennyire erőnkől telik, máris hozzálátunk az előkészületekhez, és összeszedjük erőinket.*”¹⁰⁵⁹ Joggal vetődik fel a kérdés, vajon Hunyadi valóban komolyan gondolta, hogy egy ekkora vereség után – amely egész pályafutásának legsúlyosabbja volt – azonnal újrakezdi a harcot? A válasz magában a levélben rejlik. Hunyadi így fogalmaz: „*Mert bár a sebet, amelyet elszenvedtünk, nagynak kell tekinteni, mégsem oly halálos, hogy ha meglesznek a szükséges eszközök, ne tudjunk ismét talpra állni.*”¹⁰⁶⁰

¹⁰⁵⁴ PÁLOSFALVI 2018. 167-168.

¹⁰⁵⁵ Vitéz Opera. 97-99.

¹⁰⁵⁶ Uo. 100-101.

¹⁰⁵⁷ Hunyadi Lasockinak írt levelében a következőt írja: „...presertim vero animos ex hac suscepta clade irritatos magis, quam fractos. Unde illico mandata nobis provisio fuit ad reassumendam fidei patrieque defensionem. Itaque consensimus ultro, instituimusque e vestigio renovare operam curamque, ne longa aut diuturna fiat hostibus quies ex nostra clade quesita.” Uo. 98; Frangepán Istvánnak is hasonlóan ír: „*non sustulerit nobis animum, sed acuerit, et minus certe fregit, quam irritavit. [...] nostri interest redivive spei et vivacibus adhuc armis incumbere, eventus vero rerum celesti iudicio commendare;*” Uo. 100-101.

¹⁰⁵⁸ „...in medium dominorum prelatorum et baronum ac procerum regni Hungarie in eo ipso loco congregatorum venire potuerimus. Inter quos, auctore Domino ... rectam concordiam ac unionem ... repperimus [...]. Unde illico mandata nobis provisio fuit ad reassumendam fidei patrieque defensionem.” Uo. 98.

¹⁰⁵⁹ „nos quantum possumus, iamiam inicia struimus aggregamusque” Uo. 103.

¹⁰⁶⁰ „*Quoniam licet hec, quam suscepimus, lesio magna reputari debeat, non tamen adeo adhuc mortalis est, quin si alimenta aderunt, recencius valeamus resurgere.*” Uo.

Ez a gondolat, valamint a decemberi levelek világosan mutatják, hogy Hunyadi a hadjárat újraindítását a Szentszék és V. Alfonz támogatásától tette függővé. De mire alapozta Hunyadi azt a reményét, hogy Róma valóban támogatni fogja? A válasz az előzményekben keresendő. 1448-ban maga a pápa kérte Hunyadit a hadjárat elhalasztására, és négyezer katonát és anyagi segítséget ígért 1449-re.¹⁰⁶¹ Ezen felül – mint korábban láttuk – V. Alfonz és Hunyadi között is felmerültek törökellenes tervek.¹⁰⁶² Ha 1448-ban Hunyadi még elutasította a pápának a hadjárat elhalasztására irányuló kérését, és önállóan indította meg támadását, a vereséget követően már arra törekedett, hogy a korábban ígért támogatást mindenképpen megszerezze.

De vajon mit gondolhatott minderről a magyar rendek közvéleménye? Erről sajnos nincsenek közvetlen forrásaink, ám joggal feltételezhetjük, hogy a két egymást követő vereség, valamint az anyagilag és katonailag is kimerült ország állapota sokakat eltántorított Hunyadi offenzív stratégiájának folytatásától. A rigómezei csapás egyúttal véget vetett annak a mítosznak is, hogy a Magyar Királyság – akár önerejéből, akár korlátozott külföldi támogatással – egyetlen nagy csatában képes lehet legyőzni az oszmánokat, és kiszorítani őket Európából. Nem csoda tehát, ha Hunyadi harci elszántságát, amelyet Mikołaj Lasockinak és Frangepán Istvánnak írott leveleiben is nyíltan hangoztatott, sokan nem nézték jó szemmel, sőt, hangot is adhattak ellenérzéseiknek.

A raguzai szenátus jelentései is érzékeltetik, hogy a magyar politikai életben a török kérdés került ismét a középpontba. Tudomásuk volt arról, hogy 1449 vízkeresztjén gyűlést hívtak össze a kérdés megvitatására,¹⁰⁶³ majd március végén a szendrői udvarból olyan hírek jutottak el hozzájuk, hogy pünkösdre országgyűlést terveznek a török ügy tárgyalására.¹⁰⁶⁴ A vízkeresztre meghirdetett gyűlés részleteiről ugyan semmit sem tudunk, annyi azonban bizonyos, hogy Hunyadi január elején Budán tartózkodott.¹⁰⁶⁵ Úgy tűnik, ekkor még nem nehezedett akkora nyomás a kormányzóra és a politikáját támogató főurakra, hogy feladják a hadjárat folytatásának tervét. Ezt jól érzékelteti Hunyadi január 24-én Mikołaj Lasockinak küldött levele is. Ebben Hunyadi még bizakodva tekintett a pápa és V. Alfonz korábban megígért támogatására, s e reményre hivatkozva talán sikerült is lecsillapítania az elégedetlenkedők hangját.¹⁰⁶⁶

¹⁰⁶¹ NOTES ET EXTRAITS III. 229.

¹⁰⁶² A pápa és Alfonz felajánlott segítségére részletesebben lásd a Várnától Rigómezőig c. fejezetben.

¹⁰⁶³ DAD, Lettere di Levante. Vol. 14. fol. 7., NOTES ET EXTRAITS II. 431.

¹⁰⁶⁴ DAD, Lettere di Levante. Vol. 13. fol. 10v., NOTES ET EXTRAITS II. 431.

¹⁰⁶⁵ ENGEL 1984B. 983.

¹⁰⁶⁶ Vitéz Opera 103.

A budai tartózkodása azonban rövid ideig tartott, hiszen kötelessége a déli végekre szólította. Január 20-án már Temesváron találjuk, s egy rövid áprilisi budai út kivételével júniusig az ország déli részén maradt.¹⁰⁶⁷ Hunyadi temesvári tartózkodása szorosan összefüggött azzal, hogy oszmán csapatok több irányból is fenyegették a magyar határt. A legnagyobb veszélyt a Vidinben gyülekező török erők jelentették: a város fekvése lehetővé tette, hogy kiindulópontja legyen egy Szörényi bántság elleni támadásnak, vagy akár Havasalföldön keresztül Erdély megtámadásának.¹⁰⁶⁸ Ezzel egy időben, 1449 februárjában egy másik oszmán hadmozdulat Bosznia és a horvát bántság ellen irányult, s bár a törökök végül áprilisban visszavonultak pusztán jelenlétük a határ mentén óriási nyomást gyakorolt Magyarországra.

A külső fenyegetésekkel párhuzamosan belső zavarok is sújtották az országot. Felső-Magyarországon ismét kiújultak a harcok Giskra ellen, amelyek tovább mélyítették a megosztottságot.¹⁰⁶⁹ A helyzet olyannyira súlyosnak tűnt, hogy Jan Długosz, aki 1449 őszén Magyarországon tartózkodott, októberben így jellemezte az állapotokat: „*A Magyar Királyság pedig sok helyütt polgárháborút folytat, és soha nem volt még nagyobb veszélyben a titkos gyűlölködések miatt, amelyeket egyesek G[ubernátor] ellen, vagy az ő kevélysége és szokásai ellen tápláltak.*”¹⁰⁷⁰

Bár a pápa válasza csak a nyár folyamán érkezett meg, s ebben egyértelműen elutasította a korábban megígért segítséget,¹⁰⁷¹ Hunyadi ekkorra már maga is beláthatta, hogy addigi törökellenes politikája nem folytatható Valószínű, hogy a politikai elit részéről is mind nagyobb nyomás nehezedett rá, hogy figyelmét a belső zavarok elhárítására fordítsa, míg a török fronton az offenzíva helyett a védekezés kerüljön előtérbe. Minden bizonnyal e felismerés állt amögött, hogy Hunyadi március végén Budára utazott, majd április végén ismét visszatért Temesvárra¹⁰⁷² – ezúttal azonban már több báró kíséretében –, azzal a céllal, hogy „*fegyverszünetet kössenek a törökkel.*”¹⁰⁷³

A Temesváron összegyűlt országnagyok végül májusban Garai Lászlót és Újlaki Miklóst bízták meg azzal, hogy Szendrőbe menjenek a despotához, s felkérjék, vállalja el a közvetítő szerepét

¹⁰⁶⁷ ENGEL 1984B. 985.

¹⁰⁶⁸ A gyülekezésről Hunyadi 1449. március 8-án számolt be Szécsi Dénesnek, miszerint már a törökök tizenkét napja gyülekeznek, de nem mutatják jelét annak, hogy mikor és merre akarnak támadni. Lásd bővebben a Havasalföld c. fejezet 521. lábjegyzetét.

¹⁰⁶⁹ TÓTH-SZABÓ 1917. 241; KRONOLÓGIA 454.

¹⁰⁷⁰ „[...] *regnum vero Hungariae in multis locis civile agit bellum nec aliquando fuit maiori discrimine propter clandestina odia, quae aliqui contra G. vel contra fastum suum et mores susceperunt.*” CODEX EPISTOLARIS II. 89.

¹⁰⁷¹ VITÉZ 104.

¹⁰⁷² ITINERÁRIUM 983.

¹⁰⁷³ „*quod gubernator excessit versus Themesvar, et aliqui barones secum, quod cum Turcis treugam disponerent.*” DF 240028.”

a szultánnal kötendő fegyverszünet ügyében.¹⁰⁷⁴ A tervezett fegyverszünet hét évre szólt volna. Ez idő alatt Havasalföld és Szerbia a szultánnak fizetett adó felét teljesítette volna, és a szerb segédcsapatok létszámát is a felére csökkentették volna. Bosznia ugyan a teljes adót fizette volna, ám elengedték volna korábbi tartozásait. Végül a bizánci császárt sem akarták kihagyni a tervezetből, és neki is részesévé kellett volna válnia a fegyverszünetnek. Ha azonban a javasolt feltételeket a szultán nem fogadta volna el, akkor Brankovicsnak lehetősége lett volna, hogy az egyezmény alapjául a korábbi, a Zsigmond király idejében kötött fegyverszünet szolgáljon. Ez viszont jóval keményebb feltételeket jelentett volna, és Havasalföldnek, Szerbiának és Boszniának a teljes adófizetését, valamint szerb segédcsapatok kiállítását.¹⁰⁷⁵

Magyar szemszögből nézve a várnai és a rigómezei katasztrófák után ez a fegyverszüneti ajánlat meglepően optimistának tűnt. Bár elismerte a magyar vazallus országok feletti oszmán–magyar kettős függést, a hét esztendőnyi viszonylagos nyugalom, és a csökkentett adóterhek mégis nagy könnyebbséget jelentett volna az „ütközőállamok” számára, és lehetőséget kínált a megerősödésükre.¹⁰⁷⁶ A fegyverszünet javasolt hosszú időtartama, illetve a Szerbiára, Havasalföldre és Boszniára vonatkozó kedvező feltételek egyértelműen jelzik, hogy Hunyadi feladta a fegyveres megoldás lehetőségét, és a térség stabilizálására törekedett. Ugyanakkor a magyar fél bölcsen meghagyta a lehetőséget arra is, hogy ha Murád szultán nem fogadná el az enyhébb feltételeket, akkor legalább a Zsigmond korabeli fegyverszünet feltételei alapján kössék meg a békét. Ez ugyan semmiféle adókedvezményt nem tartalmazott, de biztosította volna, hogy az érintett országok hét esztendőn át békében élhessenek a törökkel.

A despota közvetítése azonban meghiúsult. Vitéz János 1449. október 20-án a pápának írott levele szerint Brankovics szándékosan hátráltatta a folyamatot, és nem közvetítette a békét,¹⁰⁷⁷ mivel attól tartott, hogy a fegyverszüneti megállapodás után Hunyadi őt támadná meg az előző évben elszenvedett fogsága, és a kizsarolt feltételek miatt.¹⁰⁷⁸ Ez a félelem nem is volt alaptalan – a bizalmatlanság kölcsönös volt, és a szerb despota inkább lavírozott, mintsem közvetített.¹⁰⁷⁹

Miközben a tárgyalások folytak, a háború nem szűnt meg, és a török fenyegetés továbbra is fennmaradt. Hunyadi majd június közepén tért vissza Budára az országgyűlésre,¹⁰⁸⁰ majd

¹⁰⁷⁴ KRONOLÓGIA 454; TELEKI X. 243-244.

¹⁰⁷⁵ TELEKI X. 243-244.

¹⁰⁷⁶ PÁLOSFALVI 2018. 168.

¹⁰⁷⁷ „*Quantum vero de parte Teucrorum, durant bella restantque; nam licet considerata qualitate temporis, visum nuper fuerit treugas pacis tractare cum eis ac suscipere, sed adverso (ut ita dixerim) mediatorea hactenus perperam usi, rem infectam retulimus.*” VITÉZ 112.

¹⁰⁷⁸ „*Is etenim mediator — uti dicitur — nostra pace sibi bellum timebat conficere.*” Uo.

¹⁰⁷⁹ Hunyadi 1450-es és 1451-es Brankovics elleni fellépésére lásd a Szerbia c. fejezetet.

¹⁰⁸⁰ ITINERÁRIUM 984.

innen pedig Giskra ellen vonult.¹⁰⁸¹ Egy július 10-én, Brassó városának küldött leveléből egyértelműen kiderül, hogy továbbra is tartott egy Erdély elleni török támadástól, és arra kérte a brassóiakat, hogy ha a törökök „*a Dunát ellenséges szándékkal megkísérelnék átlépni, azonnal gyors lovas futárral jelentsétek nekiünk.*”¹⁰⁸² Ugyanakkor felszólította őket, hogy „*birtokaitokon mindenhol hirdessétek ki, hogy mindenki legyen készen a hadi szokások szerint.*”¹⁰⁸³

Ebben a feszült helyzetben érkezett meg végre a várva várt pápai üzenet, amelynek tartalmáról Hunyadi 1449. június 24-én kelt válaszleveléből értesülünk.¹⁰⁸⁴ Mint említettem, a kormányzó már az előző év végétől V. Miklós válaszára várt, hiszen abban bízott, hogy megérkezik a korábban beígért segítség, amellyel folytathatja a hadjáratot. Addigra azonban – ahogy a fegyverszüneti tárgyalások megindítása is jelezte – már kénytelen volt feladni offenzív stratégiáját, és valószínűleg csak halvány reménysugárként kapaszkodott a kedvező hír ígéretébe.¹⁰⁸⁵ A pápa üzenete azonban ezt a reményt teljesen szertefoszlatta. V. Miklós ugyanis azt kérte a kormányzótól, hogy a vereséget követően tartsa a fegyveres erőket az ország határain belül.¹⁰⁸⁶ Hunyadi válaszában nyíltan megfogalmazta legnagyobb kétségét ezzel a védekező stratégiával kapcsolatban: ha a katonákat a határok mögött tartja, azzal valójában csak még közelebb engedi az amúgy is közvetlen közelben lévő ellenséget.¹⁰⁸⁷

Az oszmán előretörés megfékezése érdekében Magyarországnak nemcsak meg kellett erősítenie, hanem előrébb is kellett tolnia határvédelmét. Ehhez elengedhetetlennek bizonyult a vazallus országok által biztosított védelem, ami egyfelől a velük ápoltságok szorosabbra fűzését, másfelől a köztük fennálló ellentétek elsimítását igényelte. Nyilvánvaló ugyanis, hogy egymással hadakozó szomszédok nem tölthetnek be hatékony védelmi szerepet az oszmánokkal szemben. A szerbek és a bosnyákok között Srebrenicáért dúló háború 1444 óta folyt.¹⁰⁸⁸ Nem tudunk róla, hogy a magyar fél ezt megelőzően kísérletet tett volna a konfliktus rendezésére. A kérdés így a külpolitikai irányváltás eredményeként került napirendre, ám végül azonban eredmény nélkül. Számunkra sokkal fontosabb Tamás István bosnyák király 1449. november 11-én tett hűségesküje, amely a változás egyértelmű bizonyítéka: a szerződés teljes

¹⁰⁸¹ KRONOLÓGIA 455.

¹⁰⁸² „[...] *et praesertim, si iidem Danubii hostiliter transvadere niterentur; mox in veloci cursu equi nobis significare velitis.*” DRH D 1. 406.

¹⁰⁸³ „*ubique in vestris pertinenciis faciatis proclamare, quod quilibet sit promptus more exercituali.*” Uo.

¹⁰⁸⁴ VITÉZ 104-105.

¹⁰⁸⁵ Bár nincs adatunk arra, hogy a Hunyadi és V. Alfonz közötti tárgyalások folytatódtak volna, Alfonz itáliai háborúinak folytatása egyértelművé teszi, hogy tőle sem érkezett kedvező válasz.

¹⁰⁸⁶ „*ut post hanc susceptam cladem intra fines regni armorum manus contineamus*” Uo. 104.

¹⁰⁸⁷ „*Unde nunc manus armorum citra fines continere quid aliud erit, quam vicinos hostes intra eosdem fines viciniore excipere?!*” Uo. 105.

¹⁰⁸⁸ Részletesen lásd a Szerbia című fejezetben.

egészében az oszmánok elleni védekezésre koncentrált, és ezen túlmenő kötelezettséget nem állapít meg.¹⁰⁸⁹ A bosnyák király kötelezettséget vállalt arra, hogy nem engedi meg a török seregek átvonulását Bosznián keresztül a Magyar Királyság ellen, és nem biztosít számukra átkelési és hajózási lehetőséget nekik a bosnyák-magyar határfolyókon. A szerződés ugyanakkor előírta azt is, hogy amennyiben Boszniát olyan erejű török támadás éri, amelyet önállóan nem tud visszaverni, köteles haladéktalanul értesíteni a Magyar Királyságot.

E korszakból az ütközőállamok köréből más hűségeskü nem maradt fenn, és nem tudjuk, hogy a többi érintett állam részéről készült-e hasonló oklevél. Valószínűleg nem. Havasalföld élén II. Vladisláv állt, akit Hunyadi rokonának tartottak. A vajda a kormányzó támogatásával jutott hatalomra, részt vett az előző évi rigómezei hadjáratban, valamint erdélyi hűbértokokkal is rendelkezett.¹⁰⁹⁰ Mindezek alapján minden jel arra mutat, hogy nem készült formálisan rögzített hűségesküje, hiszen erre nem volt szükség.

Brankovics György helyzete ennél bonyolultabb. Az 1426-os tatai szerződés értelmében Zsigmond király elismerte őt Lazarevics István szerb despota örököséként a szerb trónon, továbbá biztosította számára a despota kiterjedt magyarországi birtokainak öröklését, és a magyar bárók sorába emelte.¹⁰⁹¹ A következő évben, Lazarevics halála után, maga Brankovics is vazallusi hűséget fogadott Zsigmondnak.¹⁰⁹² Mindez nem zárja ki, hogy Hunyadi szempontjából kívánatos lett volna egy újabb, a Tamás István-féle mintát követő hűségeskü, amely tételesen rögzíti a vazallusi kötelezettségeket, különösen, mivel a bosnyák király már 1444-ben Hunyadinak személy szerint is esküt tett, mégis szükségesnek tartották egy új megkötését. Brankovics helyzete azonban több okból eltért: egyrészt hatalmas magyarországi birtokai és bárói rangja önmagukban is erős biztosítékot jelentettek hűségére, másrészt a Portán elfoglalt pozíciója kedvezőbb volt a többi vazallusénál, így vele szemben aligha lehetett hasonló tartalmú új esküt kikényszeríteni. Végül Hunyadi elhatározta, hogy elégtételt vesz korábbi fogságba ejtéséért, ami előtt egy ilyen egyezség megkötése sem politikailag, sem taktikai szempontból nem látszott célszerűnek.

Érdemes összevetni a bosnyák király hűségesküjét Bogdán moldvai vajda 1450. február 11-én tett esküjével.¹⁰⁹³ Míg az előbbi az oszmánok elleni védekezést állítja a középpontba, az utóbbi jóval szélesebb körű, nagyobb befolyást feltételező vazallusi formulát képvisel, amelyben a

¹⁰⁸⁹ TELEKI X. 245-246. Részletesen lásd a Bosznia c. fejezetben.

¹⁰⁹⁰ Fogaras és Omlás. Lásd a Havasalföld című fejezetben.

¹⁰⁹¹ ZsO XIII. 533. sz.

¹⁰⁹² ZsO XIV.1040. sz.

¹⁰⁹³ DRH D1 410-412.

nyugati és a keleti hűbéri modell elemei egyaránt megjelennek. Egyrészt világosan jelen van a nyugati „auxilium et consilium” kölcsönös ígérete, másrészt a szerződés politikai-jogi keretét a bizánci paternalizmus adja. A vajda megfogadja, hogy „szeretett atyánknak, Hunyadi Jánosnak, az egész Magyar Királyság kormányzójának, valamint másoknak, hogy fiaként állunk mellette életünk végéig, és ő urasága viszont apánk lesz számunkra”, továbbá kimondja, hogy „országunk és az ő országa egy legyen.”¹⁰⁹⁴ A két hűségeskü közötti eltérés elsődlegesen a két ország eltérő geopolitikai helyzetéből következik. Bosznia ekkor a török frontvonalon feküdt, Moldova viszont még nem. Emellett Hunyadi befolyása sem azonos módon érvényesült: hatalmi bázisa a Tiszántúlon és Erdélyben koncentrált, ami lehetővé tette számára, hogy Moldova irányába jóval könnyebben felvonultassa haderejét és beavatkozzon. Bosznia ezzel szemben elsősorban Szlavóniával és Horvátországgal volt határos, olyan térségekkel, ahol Hunyadi hatalma korlátozottabban érvényesült, ezért a nyomásgyakorlás mértéke is csekélyebb volt. Mindez magyarázza, hogy a két hűségeskü között lényeges tartalmi különbségek mutatkoznak. Brankovics, attól tartva, hogy a Magyar Királyság és az Oszmán Birodalom közötti fegyverszünet megkötése után Hunyadi azonnal ellene fordul, végül nem működött közre a fegyverszünet létrehozásában.¹⁰⁹⁵ Helyette II. Vladisláv vállalt közvetítői szerepet: miután maga is elismerte az oszmán főiséget, egyéves fegyverszünetet közvetített 1449 decemberében Magyarország és az Oszmán Birodalom között.¹⁰⁹⁶ A megállapodás részletei nem maradtak fenn. A következő év viszonylagos nyugalomban telt, és az oszmánok nem intéztek támadást sem Magyarország, sem a magyar korona alá tartozó hűbéri államok ellen.

Miután Hunyadi 1449 decemberében fegyverszünetet kötött az Oszmán Birodalommal, valamint lengyel közvetítéssel Giskrával is rendezte viszonyát,¹⁰⁹⁷ megnyílt számára a lehetőség, hogy elégtételt vegyen Brankoviccsal szemben táplált bosszújáért, és ami az 1451 augusztusában megkötött békéig lekötötte a kormányzó figyelmét.¹⁰⁹⁸ Felmerülhet ugyan a kérdés, nem tartott-e attól, hogy Brankovics a törököket is bevonja a konfliktusba, vagy hogy egy háború erőszakkal elszakítja Szerbiát a Magyar Királyságtól, s ezzel megszűnik az ország körül kiépített ütközőállamok gyűrűje. Úgy tűnik azonban, Hunyadi tudatosan várta meg a bosszú megkezdésével a fegyverszünet megkötését az oszmánokkal, hiszen így azok nem avatkozhattak be a szerbek oldalán, és nem használhatták ki a helyzetet Magyarország

¹⁰⁹⁴ Uo. 411.

¹⁰⁹⁵ Vitéz 112.

¹⁰⁹⁶ Részletesebben lásd Havasalföld című fejezetben.

¹⁰⁹⁷ Kronológia 455.

¹⁰⁹⁸ Hunyadi és Brankovics konfliktusára lásd a Szerbia c. fejezetet.

megtámadására. Másfelől Hunyadi a megtorlást nem külpolitikai konfliktusként, hanem belügyként kezelte, és Brankovicsot mint magyar földbirtokost és alattvalót az országnagyok törvényszéke fej- és jószágvesztésre ítélte,¹⁰⁹⁹ így nem egy szomszédos állam uralkodója ellen indított hadjáratot. Célja nem a despota megölése volt, hanem mindenekelőtt — amint a pápához intézett kérelmében is jelezte — a szendrői fogság idején kicsikart feltételek semmissé tétele, esetleg további birtokok megszerzése Brankovicstól.¹¹⁰⁰

Az 1450–1451 között zajló összetűzés végül nem gyengítette meg a törökellenes védelmet: nem került sor olyan jelentős összecsapásra, amely Brankovics vagy Hunyadi erejét számottevően kimerítette volna, és II. Murád szultán 1451. február 3-i halála is visszatartotta az oszmánokat az esetleges beavatkozástól, jóllehet az egyéves fegyverszünet 1450 végén lejárt. Miután 1451 augusztusában békét kötöttek, a két fél között többé nem ismerünk hasonló konfliktust. II. Mehmed trónra lépését követően meginduló török hódítások miatt pedig mindinkább egymásra voltak utalva.

1451 elején jelentős fordulat állt be a térségben. Murád szultán halála után a fiatal, ambiciózus II. Mehmed került a trónra, aki korábban már rövid ideig uralkodott a birodalomban. Mehmed fő célja a hódítás folytatása és Konstantinápoly elfoglalása volt, amihez elengedhetetlen volt a békés viszony megteremtése az Oszmán Birodalom európai területein.¹¹⁰¹ Ez ideális volt Hunyadi szempontjából, és lehetőséget teremtett egy hosszabb fegyverszünet megkötésére. Ezen kölcsönös érdekek mentén indultak meg az újabb tárgyalások 1451 őszén, amelyben immár Brankovics közvetített. A viszonyukat megerősítő házassági szövetség¹¹⁰² – Hunyadi fia, Mátyás eljegyezte Brankovics unokáját, Cillei Erzsébetet – nyomán a szerb despota lett a legmegfelelőbb közvetítő a szultánnal szemben, aki a legnagyobb befolyással rendelkezett a Portán a balkáni vezetők közül. A tárgyalások eredményeként 1451. november 20-án Drinápolyban aláírták a hároméves fegyverszüneti szerződést, amely részletesen szabályozta nemcsak a két ország viszonyát, hanem a teljes Balkánt.¹¹⁰³

A fegyverszünet három évre szólt, és Magyarország mellett kiterjedt a vazallus államokra, Boszniára, a Szerb Despotátusra és Havasalföldre is. A megállapodás megerősítette a kettős vazallusi viszonyt, ami azt jelentette, hogy az ütközőállamok – a szerb despota, a bosnyák király és a havasalföldi vajda – egyszerre tartoztak kötelezettségekkel az Oszmán Birodalomnak és a

¹⁰⁹⁹ KRONOLÓGIA II. 2023. 456; DL. 14342; Részletesen lásd a Szerbia című fejezetben.

¹¹⁰⁰ ANNALES ECCLESIASTICI 534.

¹¹⁰¹ IMBER 2002. 28.

¹¹⁰² Teleki X. 305-312.

¹¹⁰³ A fegyverszünet legújabb kiadása: Cîmpeanu 2021. 267-269.

Magyar Királyságnak is. A szerződés fontos kikötése volt, hogy ha a vazallusok közül az egyik nem teljesítette a kötelezettségeit, mind a magyarok, mind pedig az oszmánok fegyveres erővel kényszeríthetik, de ez nem szolgáltatott okot a fegyverszünet felbontására.¹¹⁰⁴

A fegyverszünet értelmében tilos volt új erődítmények építése a Duna mentén, de engedélyezték a meglévő várak fenntartását és felújítását.¹¹⁰⁵ A szerződés mindkét felet kötelezte a határ menti rablások és erőszakos cselekmények felszámolására. Az elkövetőket pedig meg kellett büntetni, és a károsultakat kártalanítani kellett.¹¹⁰⁶ A fegyverszünetbe belefoglalták Raguzát is, mint a Magyar Királysághoz tartozó területet, továbbá a 3 évvel korábban megszerzett Kiliát is.¹¹⁰⁷

Hunyadi stratégiájának átalakulása ellenére a külvilág felé továbbra is fenn kívánta tartani a törökellenes küzdelem látszatát, amelyben kulcsszerepet játszott az 1450-re meghirdetett jubileumi szentév.¹¹⁰⁸ Noha 1448 nyarán V. Miklós pápa – a rigómezei vereséget követően – arra intette, hogy katonai erejét tartsa az ország határain belül, és nem teljesítette a korábban megígért támogatást, Hunyadi mégis megtalálta a módját, hogy segítséget nyerjen tőle. 1450. január 29-én a kormányzó azt kérte a pápától, hogy a jubileumi búcsú elnyerésének lehetőségét Magyarország területén is engedélyezze, ne csak Róma meglátogatásával.¹¹⁰⁹ Indoklása szerint sokan szerettek volna Rómába zarándokolni, ám az ellenségtől való félelem, a mindennapi kötelezettségek vagy egyéb akadályok miatt ezt nem teheték meg.

A pápa kedvezően fogadta a kérést, és április 12-én kelt bullájában a magyarokat fenyegető török veszélyre, valamint az egész kereszténységet sújtó helyzetre tekintettel engedélyezte, hogy a jubileumi évben az ország minden főpapja, bárója, katonája és nemese a székesfehérvári vagy a váradi székesegyház három egymást követő napi felkeresésével, továbbá a római zarándoklat költségeinek felét az erre szolgáló, lezárt ládába helyezve elnyerhesse a jubileumi búcsút.¹¹¹⁰

Alig két hónappal később Hunyadi ismét a pápához fordult: háláját fejezte ki a korábbi engedélyért, ugyanakkor kérte annak bőkezűbb kiterjesztését, vagyis, hogy a kedvezmény az

¹¹⁰⁴ „[...] et donec perfecerint cuilibet nostrum, maneat in paciam (!); vbi uero non prefecerint quod teneantur mihi aut regno Hungarie aut domino gubernatore liberant [=liberam] habeant facultatem quelibet pars perturbare ipsos et impedire et at id faciendum compellere et per hoc treuga [= tregua] presens non violetur;” Uo. 268.

¹¹⁰⁵ Uo. 267.

¹¹⁰⁶ Uo. 268.

¹¹⁰⁷ „[...]sic eciam Kilie et ad eam pertinentes, sibi obedientes et alie quecumque ad sacram regni Vngarie coronam pertinentes, tenute a meo dominio et ab hominibus mei dominy, per tres annos;” Uo. 267.

¹¹⁰⁸ Borsa Gedeon: A törökök ellen Magyarországon hirdetett 1500. évi búcsú és az azzal kapcsolatos nyomtatványok. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve. 1960. 241–279. 243; Erős Katalin: Búcsúk és búcsúlevelek a késő középkori Magyarországon. Doktori (PhD) értekezés, Budapest, 2019.126-133.

¹¹⁰⁹ Vitéz 113-114.

¹¹¹⁰ LUKCSICS 277.

ország minden lakosára vonatkozzék.¹¹¹¹ V. Miklós ismét engedékenynek bizonyult: november 3-án kelt bullájában az ország minden lakosára, nemtől függetlenül, kiterjesztette a bűcsú megszerzésének lehetőségét, és a határidőt a következő év áprilisáig meghosszabbította. Mivel a székesfehérvári vagy a váradi székesegyház felkeresése akár négy napot is igénybe vehetett, a pápa úgy rendelkezett, hogy a hívek bármely püspöki székesegyházban megszerezhetik a bűcsút.¹¹¹²

A bulla az adományozás és annak kezelésének rendjét is szabályozta: mindenkinek a római zarándoklat költségeinek felét kellett a székesegyházakban elhelyezett, három lakattal lezárt ládába befizetnie. A hiteles másolatok kiállítását két megbízható jegyző, valamint az esztergomi vagy a kalocsai érsek – esetleg mindkettő – pecsétje biztosította. Egy ilyen hiteles másolat fenn is maradt: Szécsi Dénes esztergomi érsek 1451-ben adta ki, és a lőcsei plébániatemplom kapujára függesztették ki.¹¹¹³ Ez a dokumentum mindkét pápai bulla rövid összefoglalását tartalmazta.

Mivel az adományozás mértéke a római zarándoklat költségeihez igazodott, és a bűcsú kiváltása sokakat ösztönzött, feltételezhető, hogy számottevő összeg gyűlt össze. E pénz sorsát azonban nem ismerjük pontosan. Tekintettel arra, hogy 1454-ig nem indult újabb törökellenes hadjárat, nem kizárt, hogy Hunyadi az így befolyt összeget az 1451-es Brankovics elleni hadjáratra, illetve a Giskra elleni harcokra fordította.

Az 1451. november 20-án megkötött magyar-török fegyverszünet látszólag biztosította a Balkán térségében a nyugalmat. Ám a következő két esztendő eseményei világossá tették, hogy a béke törékeny, és inkább csak ideiglenes haladékot jelentett. II. Mehmed trónra lépésével új korszak kezdődött: hatalmas hadjáratra készült Konstantinápoly ellen, amelynek jelei már 1452 nyarán a Boszporusz partján felépített Rumeli Hisar erődjében testet öltöttek. A magyar királyság – a közvetlen veszélytől még viszonylag távol – hivatalosan hallgatott, ám a bizánci és raguzai források több diplomáciai lépésről is tudósítanak, amelyek megmutatják, hogy Hunyadi János és környezete figyelemmel kísérte a város sorsát.

A magyar források hallgatnak arról, hogy Magyarország bármilyen komoly segítséget nyújtott volna Bizáncnak Konstantinápoly ostroma idején. Ugyanakkor több bizánci krónikás szerint is történtek magyar diplomáciai lépések Bizánc megsegítésére. Dukasz szerint Hunyadi követei

¹¹¹¹ Vitéz 131-133.

¹¹¹² Lukacsics 287.

¹¹¹³ DL 44 601; Wagner, Carolus.: *Analecta Scepusii sacri et profani*. I. Bécs 1774. 277-278.

az ostrom alatt jelezték Mehmednek, hogy Hunyadi lemondása után már nem érvényes a békeszerződés, így Magyarország esetleg fegyveresen is felléphet:

„Magyarország királya abban az évben elnyerte a római császári méltóságot, Miklós pápa megkoronázta, és elnyerte a trónt. Ezzel János elveszítette a kormányzói hatalmat, s a birodalom összes ügyeinek intézését a király és császár vette át. Jánosnak három évre baráti szerződése volt Mehmeddel, amelyből másfél telt el. Ezt üzenté Mehmednek: »Átadtam az uralmat az uramnak; mostantól fogva nem köt már az ígéretem. Vedd vissza a szerződésnek azt a példányát, amit átadtál, s add vissza a miénket – aztán rendezd a dolgod a magyar királlyal, úgy ahogy akarod«”¹¹¹⁴

Egy másik bizánci történetíró, Sphrantzés *Chronicon minus*¹¹¹⁵ című munkája szerint magyar követek megfenyegették a szultánt, hogy ha nem tartja tiszteletben Bizánc területét, Magyarország felmondja a békét:

„A magyarok követeket küldtek, mondván: »Azzal a feltétellel kötöttünk mi is barátsági szerződést veletek, hogy tiszteletben tartjátok a Várossal kötött barátságot is; ha pedig nem, felbontjuk.«”¹¹¹⁶

Végül két görög történetíró, Makarios Melissénos¹¹¹⁷ és a *Historia Imperatorum Turcorum* névtelen szerzője¹¹¹⁸ megemlékezik a török táborban terjesztett téves hírről, amely szerint magyar sereg érkezik Konstantinápoly felszabadítására. Makarios Melissénos szerint,

„hamis hír terjedt el az ellenséges táborban: a város felmentésére hajóhad érkezik Itáliából, s nagy lovas és gyalogos sereggel jön János, a magyarok kormányzója. Amikor ezt Hágár gyermekei meghallották, nagy félelem fogta el őket.”

A *Historia Imperatorum Turcorum* is hasonlóképp írja le:

„Akkor a török seregei között elterjedt a hír, hogy hatalmas erejű sereg jön Magyarországról a Város megsegítésére és úgy döntöttek, hogy két részre oszlanak,

¹¹¹⁴ BAÁN 362.

¹¹¹⁵ A *Chronicon minus*, Sphrantzés önéletrajzi és krónika jellegű naplója, amelyben 1413 és 1477 közti eseményekről számol be. Uo. 417.

¹¹¹⁶ Uo.

¹¹¹⁷ Makarios Melissénos monembasiai metropolita 1573-1575 között állította össze a Sphrantzés neve alatt fennmaradt *Chronicon maiust*. Művéhez teljes egészében felhasználta Sphrantzés naplóját, amelyet más történetíróktól, valamint XVI. századi kronográfusoktól merített forrásokkal egészített ki. Baán 426.

¹¹¹⁸ A *Historia Imperatorum Turcorum* egy XVI. században keletkezett mű. Szerzője ismeretlen. Baán 523.

*hogy ellenálljanak a magyaroknak. És azt mondták Mehmed szultánnak, hogy elhagyják a vidéket, nem harcolnak, hanem otthagyják és elmennek.*¹¹¹⁹

A magyar történeti kutatás már Teleki József óta ismeri a forrásokat, azonban mélyebben két bizantinológus foglalkozott vele.¹¹²⁰ Moravcsik Gyula, a bizánci forrásokat kiegészítette Umberto Pusculo munkájával, és szerinte Konstantinápoly 1452-ben valóban kért magyar segítséget.¹¹²¹ Hunyadi követei a segítségért cserébe Mesembria kikötővárost kérték bázisként, ahonnan veszély esetén segítséget nyújthatnak, amit a bizánciak előbb visszautasítottak, majd a veszély fokozódásával mégis átadtak, de a hadjárat megindítására már nem volt idő. Moravcsik úgy látja, Hunyadi diplomáciai lépései komolyabbak voltak, és Dukaszt leírását követve, Hunyadi felmondta a fegyverszünetet, hogy segíteni tudja a város a várost. Kapitánffy István magyar források bevonásával kritikusan értékeli Moravcsik eredményeit, rámutatva számos ellentmondásra.¹¹²² Álláspontja szerint a korábbi diplomáciai ajánlat nem az ostrom idején hangzott el, hanem még korábban, nagy valószínűséggel 1449-ben. Ekkor ugyanis egy tavaszi fegyverszüneti javaslatban Bizáncot is nevesítették. Az 1453-as ostrom idején ugyan valóban jártak magyar követek a szultánnál, de ezek – Kapitánffy szerint – nem a békeszerződés felmondásának szándékával érkeztek, hanem diplomáciai úton akartak segítséget nyújtani. Kapitánffy értelmezésével több ponton egyetérthetünk, és egy korábbi tanulmányomban elfogadtam az érvelését,¹¹²³ ugyanakkor érdemes feltennünk a kérdést: vajon a magyar követségnek valóban pusztán az volt a célja, hogy diplomáciai úton gyakoroljon nyomást a szultánra?

Az bizonyosan megállapítható, hogy 1453 tavaszán valóban készült magyar követség a Portára. Erről egy 1453. március 6-án kelt raguzai levél tanúskodik, amelyben a város vezetői arra kéri a despota udvarában lévő embereiket, hogy amikor a Magyar Királyság követei megérkeznek, kérjék meg a despotát: segítse elő, hogy Raguzát is belefoglalják minden olyan békébe vagy fegyverszünetbe, amelyet a magyarok és a törökök kötnek vagy megerősítenek.¹¹²⁴ Ez a levél

¹¹¹⁹ Uo. 555.

¹¹²⁰ Elekes Lajos kétségbe vonja a források hitelességét, mivel „Hunyadi ezt nem tehette meg. Az ostrom esztendejében hatalmától megfosztva, személye ellen intézett intrikák és támadások kivédésével lekötve, tehetetlenül nézte végig a görög főváros véres sorsát” Elekes 1952. 71.

¹¹²¹ Moravcsik Gyula: Magyar-bizánci kapcsolatok Bizánc bukása idején. *Antik Tanulmányok*. 2 (1955) 161-169.

¹¹²² Kapitánffy István: *Hungarobyzantina. Bizánc és a görögség középkori magyarországi forrásokban*. Bp., 2003.

¹¹²³ Véber Zoltán: „S nagy lovas és gyalogos sereggel jön János, a magyarok kormányzója”. Magyar próbálkozások Konstantinápoly felmentésére. In: „A mi tendenciáink...” Szakkollégiumi Tanulmányok 5. Debrecen, 2017. 15-25.

¹¹²⁴ „Vegnando li ambadori del re d'Ongaria là che serà el signor despot per andar a la Porta de li Turchi, pregate el signor despot, ch'el se degni raccomandar li fatti nostri alli detti ambadori, che nui siamo posti in ogni paxe, over triegua la qual se vignisse a confermar, over a farse di novo tra li Ungari et Turchi.” GELCICH–THALLÓCZY 533.

azért különösen fontos, mert felveti a kérdést, hogy miért is kellett volna megerősíteni vagy újrakötni a szerződést, amikor az 1451-ben megkötött fegyverszünet elvileg még másfél évig hatályban volt?

A válasz az adott kor diplomáciai gyakorlatában keresendő. A szerződések nem államközi, hanem személyi jellegűek voltak, vagyis az uralkodók között jöttek létre. Így egy új király trónra lépése esetén a korábbi egyezményeket gyakran újra kellett tárgyalni. És mivel ekkor V. László lépett Magyarország trónjára, és Hunyadi lemondott a kormányzóságról, szükségesnek tűnt a fennálló fegyverszünetet meghosszabbítani. 1452 végéről több forrásunk is tanúskodik arról, hogy a fegyverszünet megújítása napirenden volt. A Portáról hazatérő, Brankovics szolgálatában álló Pasquale de Sorgo 1452 őszén úgy tájékoztatta a raguzai szenátust, hogy ha az új király – vagyis V. László – elfoglalja trónját, akkor a magyar–török béke automatikusan érvényét veszti, hacsak új egyezményt nem kötnek.¹¹²⁵ Sorgo ezért arra figyelmeztette a Köztársaságot, hogy most még egyetlen harács árán meg tudják őrizni a békét, de lehet, hogy a jövőben két harács sem lesz elég hozzá.¹¹²⁶

További adalékkal szolgál a raguzai szenátus 1453. február 2-án kelt levele is, amelyben Hunyadit arra kéri, hogy ha fegyverszüneti tárgyalásra kerül sor a törökökkel, akkor Raguzát is vonják be, ahogyan azt 1451-ben is tették.¹¹²⁷ Mindezek alapján valószínűsíthetjük, hogy a magyar követség elsődleges célja nem Konstantinápoly megsegítése volt, – amire ekkor nem lett volna ereje – hanem a magyar–török fegyverszünet megújítása vagy megerősítése. Ettől függetlenül nem kizárt, hogy a követség a tárgyalások során próbált élni fenyegető retorikával, ahogy több bizánci forrás utal is erre, de ez nem tűnik az elsődleges szándéknak.

A tárgyalás eredményéről közvetlen információ nem maradt fenn, csak bizánci források szólnak róla. A délszláv szakirodalomban – elsősorban Cirković nyomán – gyakran elfogadják Dukas azon állítását, miszerint Hunyadi felmondta a fegyverszünetet V. László trónra lépése miatt. E megközelítés szerint minden későbbi magyar forrás, amely azt állítja, hogy a fegyverszünet továbbra is érvényben maradt, és azt a törökök szegték meg 1454-ben, valójában utólagos magyarázat.¹¹²⁸ Ezek azt a célt szolgálták, hogy igazolják a magyar passzivitást Konstantinápoly ostroma idején, illetve a késlekedést az 1454-es kereszties hadjárat

¹¹²⁵ „*Aprresso ne avisate come havete inteso che, vignando el re novello in Ungaria, la paxe tra li Ungari e Turchi será cassa et annullata, se iterum de novo non se conclusa, [...]*” DAD, Lettere di Levante. XIV. f. 113.

¹¹²⁶ uo.

¹¹²⁷ „*ut si forte propter adventum serenissimi domini regis nostri in Hungariam cum imperatore Teucrorum tractatus aliquis in confirmationem treugue fuerit, dignetur celsitudo vestra de civitate nostra recordari.*” Gelcich–Thallóczy 533.

¹¹²⁸ ČIRKOVIĆ 1971. 103–112.

megszervezésekor. Ezzel a nézettel szemben azonban több forrás is rendelkezésünkre áll, amelyek cáfolják a fegyverszünet felmondását, amelyekre a következő fejezetben részletesen is kitérek. Mindezek alapján inkább arra következtethetünk, hogy a fegyverszünet nem szűnt meg, a tárgyalások pedig – ha új egyezményt nem is hoztak – sikerrel zárultak annyiban, hogy fenntartották az 1451-es megállapodást. Így akár hihetünk is Sphrantzész leírásának, aki szerint *„A követség majdnem azon a héten érkezett, amelyen támadni készültek, és ha bevették volna, azt mondták volna nekik: „Íme, bevettük. Menjetez és tegyétek azt, amit akartok, legyen az akár béke, akár háború” (így is történt, és később ezt válaszolták nekik). Ha pedig nem vették volna be, beszüntették volna (az ostromot), és azt mondták volna: „Bizony a veletek kötött barátság és az egyetértés kedvéért szüntettük be.”*¹¹²⁹

¹¹²⁹ BAÁN 422.

V. 3. Konstantinápolytól Nándorfehérvárig

V. 3. i. Remény egy új fegyverszünetre

II. Mehmed szultánnak 1453. május 29-én sikerült az, ami elődjének azelőtt még soha. Ötvennégy napos ostrom után elfoglalta a „világ királynőjét”, Konstantinápolyt. Elestett az Oszmán Birodalom és a Magyar Királyság közötti utolsó, jelentős keresztény hatalom. Az elkövetkező időkben így az oszmánok a teljes erejüket Magyarország felé tudták irányítani.

A Bizánci Birodalom bukása jelentős megrázkódtatást váltott ki az európai közvéleményben, amely arra készítette a keresztény világ két vezetőjét, V. Miklós pápát és III. Frigyes császárt, hogy közös erővel keresztes hadjáratot szervezzenek, melynek célja a törökök Európából való kiűzése és Konstantinápoly visszahódítása lett volna. A hír 1453 júliusában elérte Rómát, ahol a pápa azonnal reagált. Az elsődleges feladatnak az olasz béke megteremtését tekintette, és haladéktalanul legátusokat delegált Velencébe és V. Alfonz nápolyi királyhoz, valamint a szemben álló felekhez, Milánóhoz és Firenzéhez.¹¹³⁰ Szeptember 10-én hat bíborost jelölt ki a török fenyegetettség kezelésére létrehozott bizottság élére.¹¹³¹ Szeptember 30-án kihirdette az „*Etsi ecclesia Christi*” kezdetű keresztes bullát, melyben a pápa minden keresztény uralkodót felszólított a kereszténység védelmére.¹¹³² Ezen cselekedetei mellett a pápa legátusokat küldött az európai udvarokhoz, hogy ösztönözze az uralkodókat a keresztes hadjáratban való részvételre. Ezzel párhuzamosan III. Frigyes német-római császár is aktív szervezőmunkába fogott. Kapcsolatot létesített a pápával, és birodalmi gyűlést hívott össze, melyen a német fejedelmeken kívül a többi keresztény uralkodót is meghívta, hogy kidolgozzák a keresztes hadjárat részleteit.¹¹³³

A külföldi uralkodókhoz hasonlóan Hunyadit sem érte váratlanul Konstantinápoly eleste, aki az ostrom ideje alatt – valószínűleg híreket várva – végig Erdély déli részén tartózkodott.¹¹³⁴ Ugyanakkor fegyveres segítséget nem tudott küldeni a városnak, és görög források szerint diplomáciai úton mégis kísérletet tett a város bevételének megakadályozására. Valamint az erdélyi tartózkodásának köze lehetett ahhoz a török táborban elterjedt hírhez is, miszerint a magyarok nagy lovas és gyalogos sereggel közelednek Konstantinápoly felszabadítására.¹¹³⁵

¹¹³⁰ SETTON 1978. 140. A pápa akciója sikerrel járt, és a későbbiekben „lombardiai háborúknak” nevezett háborút 1454. április 9-én megkötött lodi béke zárta le. Uo.

¹¹³¹ NOWAK 2011. 128.

¹¹³² A bulla szövege: DRTA ÄR XIX/1. 59.

¹¹³³ A meghívó szövege: DRTA ÄR XIX/1. 96.

¹¹³⁴ Máj. 4. Lipa DL. 14 683; Máj. 17–20. Temesvár DL. 85 897, 31. 646; Máj. 27–29. Karánsebes; PESTHY 1882. 395; HURMUZAKI 1/2. 39; Máj. 31.- Jún. 1. MIHÁLYI 1900. 365–367.; Jún. 4. Hunyad DL 240 063.

¹¹³⁵ KAPITÁNYFY 99–119.; SPREMIĆ 1994. 402.

A diplomáciai akció nem járt sikerrel, és az Oszmán Birodalom és a Magyar Királyság közötti utolsó jelentősebb akadályozó tényező is eleset. A szultán, miután elfoglalta a bizánci fővárost, úgy döntött, hogy helyreállítja a bizánci császárok területi örökségét, és felvette a „*Róma császára*” (Kayser-i Rum) és baszileusz címeket.¹¹³⁶ Ultimátumokat intézett minden olyan országhoz, amelyek korábban részei voltak ennek a birodalomnak. Többek között követeket küldött Moldvába, Kaffába és Kioszba is, és ezekben az üzenetekben azt is megemlítette, hogy kevesebb mint két év múlva Rómába fog érkezni.¹¹³⁷ A szultán a szerb despota, Brankovics irányába is követeléseket támasztott, annak ellenére, hogy ő segédcsapatokat biztosított Konstantinápoly ostromához.¹¹³⁸ Egy trogiri humanista, Johannes Sobote 1453. július 24-i leveléből értesülünk arról, hogy II. Mehmed Szerbia északi részén, a magyar határon fekvő két várost, Galambócot és Szendrőt követelte a despotától, ahonnan könnyen támadást tud indítani a magyarok ellen.¹¹³⁹ Ezek a nyílt fenyegetések kényszerű reakciókat váltottak ki a magyarokból. Ezt követően a legfontosabb feladattá vált a felkészülés a közeljövőben bekövetkező török támadás kivédésére.

Milánó hercege, Francesco Sforza 1452-ben egy Velence-ellenes katonai szövetség ajánlatával kereste fel Hunyadi Jánost és Cillei Ulrikot.¹¹⁴⁰ A tárgyalások célja az volt, hogy a magyarok Milánó és Firenze oldalán lépjenek be a lombardiai háborúba, és egy új frontot nyissanak Friaulban. A szerződés szerint a magyaroknak legalább 12 ezer lovast kellett volna vezetnie Itáliába megfelelő fizetségért cserébe, és azután, hogy magyar segítséggel megnyerik a háborút, Sforza is a törökök ellen fordul.¹¹⁴¹ Több mint egyéves tárgyalás után a firenzei–milánói követ június 27-én indult Milánóból véglegesíteni a szerződést.¹¹⁴² Ekkor még nem tudtak Konstantinápoly elestéről. Mire a követek Bécsbe érkezhettek, már a megváltozott körülmények között találták magukat, és így Hunyadiék a török veszélyre hivatkozva kihátráltak a szerződés véglegesítéséből.

¹¹³⁶ ÁGOSTON 2022. 76.

¹¹³⁷ PILAT–OVIDIU 2017. 123.

¹¹³⁸ A szultán a karamánok elleni harcra kért segélycsapatokat a szerb despotától. Az 1500 szerb lovast végül Konstantinápoly ellen vetették be. Miután rájöttek, hogy nem a karamánok ellen vetik be őket, haza akartak térni, de halálosan megfenyegették őket, ha ezt megteszik. SPREMIĆ 1994. 402–403; MIHAILOVIĆ 46.

¹¹³⁹ „*quod gravius longe, imperator Teucorum a Georgio despote petit, ut duo oppida sibi tradat: Golumbac et Smedrovo, oppida munitissima, ex quibus facillimus aditus in Panoniam est Georgius despotus vehementer trepidat.*” PRILOZI ZA SBIRKU 151–152.

¹¹⁴⁰ PALL 1975. 453–478., 454.

¹¹⁴¹ Uo. 460.

¹¹⁴² Uo. 468.

A magyar király már a keresztes bulla kihirdetése előtt gyűlést hívott össze 1453. augusztus 31-re Pozsonyba, amelynek célja a törökök elleni védekezés megtárgyalása volt.¹¹⁴³ A gyűlés eredményeiről nem maradt fenn forrásunk, amiből arra következtetünk, hogy nem született jelentős döntés a témában. Ennek az is lehetett az oka, hogy a törökök elleni harc legfontosabb szereplője, Hunyadi János nem volt jelen a gyűlésen. A főkapitány csak szeptember 24-én indult el Erdélyből Magyarországra, ahol „*bonam et optimam*” békét kötött II. Vladiszláv havasalföldi vajdával,¹¹⁴⁴ akivel előző évben került konfliktusba az erdélyi Fogaras és Omlás birtokok miatt, amik a havasalföldi vajdák magyarországi hűbértartományai voltak, de Hunyadi meg akarta szerezni őket.¹¹⁴⁵ Bár a vajda és Hunyadi közötti konfliktus a következő években újból kiújul, de Konstantinápoly elvesztése egy időre megbékítette a két felet.

Hunyadi októberben csatlakozott a királyhoz, aki népes kísérettel érkezett Prágába, ahol október 28-án megkoronázták.¹¹⁴⁶ Ebben az időben érkezett meg a karamán követ V. László prágai udvarában,¹¹⁴⁷ aki beszámolt egy jövőbeli török támadásról,¹¹⁴⁸ és egy reálisnak mondható haditervvvel állt elő. A terv szerint egyszerre támadnák meg a karamánok és a keresztények az oszmánokat, ami miatt meg kellene osztania a hadseregét. A keresztény erők három hadseregből állnának: 15-20 ezer magyar a Dunánál állomásozna; Szkander bég 30 ezer albán és olasz katonával lassan Görögország felé haladna; és egy 40-50 gályából álló flotta járőrözne Thesszaloniki és Konstantinápoly között. A karamánok szerint egy ekkora keresztény erő könnyen le tudná győzni az Európában maradt oszmán sereget, és a legyőzéshez több lehetséges módot is megadtak.¹¹⁴⁹ A terv magyar részről reálisnak tűnhetett, ugyanis egy a tervben megadott sereget képes volt a Magyar Királyság a vazallusaival együtt kiállítani.¹¹⁵⁰ A másik két sereg felállítása viszont problémába ütközött. Mind az albán sereg létszámának kiegészítéséhez olasz erők voltak szükségesek, mind a gályák felállítását csak az olasz államok

¹¹⁴³ MÁLYUSZ 1957. 96. 220. lábjegyzet; A gyűlés céljairól Aeneas Silvius Piccolomini leveléből szerezhetünk információt: „*rex Hungarie in Posonio conventum regni habet; tria ibi tractantur: de modo expellendi latrones, qui regnum infestant, de pace cum cesare firmanda ac de modis inveniendis, per quos Turchorum furor ne ulterius serpat comprimere possit.*” DER BRIEFWECHSEL III. 241.

¹¹⁴⁴ DOCUMENTA ROMANIAE 436.

¹¹⁴⁵ LUKÁCS 2009. 211–216.

¹¹⁴⁶ HELD 1985. 148; ELEKES 1952. 412.

¹¹⁴⁷ DER BRIEFWECHSEL III. 348.

¹¹⁴⁸ „[...] *orator quidam Caramanni, qui se dicit Turchorum inimicum, quamvis sit ipse Turchus, hortatusque est magnopere cesarem, ut exercitum contra Turchum prepararet, quem venturum prope diem in Hungariam asserit.*” DER BRIEFWECHSEL III. 361.

¹¹⁴⁹ DRTA ÄR XIX/1. 44–46.

¹¹⁵⁰ Magát a tervet valószínűleg nem a karamánok találták ki, mivel kétséges, hogy ilyen részletes tudásuk lett volna Európáról. Ez sokkal inkább egy Nápolyban vagy Rómában kitalált terv lehetett, mivel tudjuk, hogy korábban a követ járt V. Alfonznál, a Szentszéknél és Velencében is, ahonnan leveleket is bemutatott, elosztatva a kétségeket. „*Litteras secum detulit domini nostri pape, regis Aragonum et domini Venetorum, que suspicionem male fidei auferebant.*” DRTA ÄR XIX/1. 44. A karamán követ 1453. július 22-én tartózkodott a nápolyi udvarban. NOTES ET EXTRAITS II. 51.

tudták biztosítani. A korábban említett Lombardiai háború viszont csaknem az összes olasz államot érintette, így a Nápolyi Királyságot és Velencét is, akiktől a legnagyobb számban lehetett gályákat és katonákat remélni. Nem maradt fenn forrásunk arra vonatkozólag, hogy a magyarok miként fogadták a tervet, viszont van egy közvetett információnk, amiből mégis tudunk következtetni. 1453. november 14-én Hunyadi engedélyt kért a velencei szenátustól, hogy 300 emberével együtt Velencébe és Itália egyéb részeibe mehessen.¹¹⁵¹ Bár Hunyadi látogatásának célját nem említi a forrás, de a későbbi információkból kiderül, hogy béketeremtés céljából akart Itáliába menni a népes kíséretével. A velenceiek elfogadták Hunyadi kérését, de ezzel kapcsolatos válaszukról nem értesülünk.¹¹⁵²

A magyar követ Velencébe érkezése után néhány nappal a velencei szenátus Hunyadi tervétől egy teljesen eltérő ügyben döntött. Hunyadi békeszándékától eltérően a magyar főkapitányt akarták bevonni a lombardiai háborúba, ahogy arra korábban a milánói-firenzei szövetség is kísérletet tett.¹¹⁵³ A céljuk elérése érdekében pedig saját követeket küldtek Magyarországra. A követség eredménye a későbbiekben visszatérünk.

Hunyadi János V. László koronázása után még két hónapot Prágában töltött, és csak az év legvégén tért vissza Magyarországra. Bár már nem volt kormányzó, de az ország főkapitányaként és a királyi jövedelmek kezelőjeként a királyi hatalom jelentős része továbbra is a kezében összpontosult.¹¹⁵⁴ Ezért a bizonyosra vett török támadás kivédésének céljából, valószínűleg a király beleegyezésével 1454 januárjában országgyűlést hívott össze, ahol az ország haderejének totális mozgósítását rendelte el. Ez a terv nagyon nehéz terhet jelentett az ország számára, és ezért maga a törvény szövege is megígéri, hogy soha többé ilyen szokatlan intézkedéseket nem fognak a jövőben hozni, csak a biztosra vett török támadás miatt szükséges a meghozataluk.¹¹⁵⁵

Az országgyűléssel egy időben érkezett meg a velencei követ Hunyadihoz, aki be akarta vonni a magyarokat a lombardiai háborúba. A követutasításból értesülünk az üzenet tartalmáról: a követnek el kell mondania Hunyadinak, hogy Velence számára is nagyon fontos az oszmánok ügye, és hajlandó is segítséget nyújtani ellenük, de csak abban az esetben tehetik ezt meg, ha

¹¹⁵¹ „*Quod illustri domino Johanni de Hunyad, supremo capitaneo regie Maiestatis in regno Hungarie, qui sicut nobis expeni 281 fecit, personaliter venire disposuit Venetias et ad alie partes Italie, fiat salvusconductus in plena, valida et honorabili forma pro eo cum personis III c., tam equestribus quam pedestribus et omnibus rebus et bonis suis, sicut a nostro dominio requisivit.*” PALL 1975. 588.

¹¹⁵² Uo.

¹¹⁵³ „[...] *et apertissime videatur, quod solum et unicum remedium sit habere aliquem notabilem et dignum favorem ultramontanorum sintque temptanda omnia et specialiter sperare possit de favore illustris domini Jani, gubernatoris regni Hungarie.*” PALL 1975. 589.

¹¹⁵⁴ ELEKES 1952. 422.

¹¹⁵⁵ MÁLYUSZ 1957. 97; DRH 382.

lezárták a lombardiai háborút.¹¹⁵⁶ És mivel tudják, hogy a magyaroknak még fegyverszünetük van a törökökkel, így a katonai segítségüket kérik a milánói–firenzei szövetséggel szemben.¹¹⁵⁷ Hunyadinak a tervek szerint első körben 5-6000 lovast kellene hoznia Itáliába, majd második körben ez a szám elérhetné a 10000 lovast, amiért tisztességes pénzt ígérnek.¹¹⁵⁸ Láthatjuk, hogy a velenceiek nem gondolkodtak a Hunyadi és a pápa által szorgalmazott békében, helyette a magyarok katonai segítségét akarták megszerezni, ahogy korábban Francesco Sforza akarta a velenceiek ellenében. Hunyadi, annak tudatában, hogy az itáliai béke nem lehetséges, a magyarok nem a karamán haditerv megvalósításáról döntöttek a magyar országgyűlésen, hanem az ország védelmére akartak egy nagy hadsereget felállítani. Hunyadi végül a velencei követ ajánlatát elutasította „*per le cose de li occorrente*”, vagyis a törökök támadására hivatkozva. Helyette ismét felajánlotta azt, hogy 300 lovassal személyesen megy Itáliába békét közvetíteni, és immár, az előző forrástól eltérően, nyíltan kimondva ezt.¹¹⁵⁹ A velencei szenátus viszont diplomatikusan elutasította Hunyadi szándékát arra hivatkozva, hogy a pápa már elvállalta a közvetítő szerepet, és a velencei követek Rómában vannak ezen a tárgyaláson.¹¹⁶⁰ A magyar országgyűléssel párhuzamosan érkezett meg Prágába Johannes de Castiglione pápai legátus, aki az indítandó keresztes hadjáratról tárgyalt V. László királlyal.¹¹⁶¹ A bíborosok és a pápa is különösen fontosnak tartotta a magyarok megsegítését. Erről tanúskodik a bíborosok által készített memorandum, amely a keresztes bulla alapját képezte. A szöveg szerint ha a pápaság csak a saját biztonságával foglalkozik, és nem nyújt segítséget a törökök ellenségeinek, akkor a magyarokon kívül senki nem fog maradni, akire a későbbiekben a törökök ellen támaszkodhatnának. A magyaroknak pedig nincs elég erejük a törökökkel szemben, így ha nem

¹¹⁵⁶ „[...] *la conservation del qual felicia et prosperità contra gli perfidi Turchi in vero non manco desideremo che la propria salute e bene del stato nostro. La perfidia et rabia deli qual Turchi ad voler esser fugada et extincta, certa cosa è principalmente a questo esser de bixogno gli favori et forse si de quelle parte come etiam gli nostri, in la qual materia sempre se troveremo per honor de dio et ben de la xristiana religion optimamente disposti. E' vero che al presente nui havemo considerato i termeni e condition dele cose nostre de Lombardia per la guerra che nui havemo, la qual ne è pur molto grave.*” PALL 1975. 591.

¹¹⁵⁷ „*Havemo etiamdio considerato che quello reame e parte de li sono in triegue et sufferentie cum Turchi. Per le qual caxon et azoché piú expedita et liberamente quando fosse el tempo possamo attender cum ogni nostro poter contra i perfidi Turchi, havessamo gratissimo et in singularissima complacentia che ala excellentia del prefato signor Janus piacesse personalmente conferirsse agli favori nostri, cum quel piú numero de zente piacesse ad la excellentia sua.*” Uo.

¹¹⁵⁸ Uo.

¹¹⁵⁹ „*Et dicemo che dapoiché la illustre signoria sua personalmente cum le forze e zentedarme soe, per le cose de li occorrente, non vede poter descender a queste parte, ma, cum la persona e cum III c. cavali solamente é contenta venire et interponerse dela pace etc.*” Uo. 593–594.

¹¹⁶⁰ Uo.

¹¹⁶¹ NOWAK 2011. 142.

kapnak segítséget a pápától, akkor azok az ellenségeivé válnának.¹¹⁶² Talán éppen ezért, ugyanez a memorandum azt is kiemeli, hogy a legnagyobb figyelmet a magyar követségre kell fordítani.¹¹⁶³

A legátus a pápa azon elhatározását közölte, hogy a hadjárat finanszírozására megnyitotta „mindkét kincstárát”,¹¹⁶⁴ a lelkit, búcsúkat engedélyezvén, és az anyagit, pénztámogatást ígervén, és nagy előkészületeket tett a törökök elleni keresztes hadjárat megszervezésére, amihez a magyarok csatlakozását kérte.¹¹⁶⁵ A király hozzájárulását adta a keresztes hadjáratához, azonban a végső döntés meghozatalához szüksége volt a magyar rendek hozzájárulására is, amiért 1454 februárjába egy gyűlést hívott össze.¹¹⁶⁶ A februárra tervezett gyűlést végül márciusban tartották meg Budán, amelyen maga a legátus is megjelent.¹¹⁶⁷

A gyűlés lefolyásáról nem szólnak a forrásaink, azonban a királyi proposíciók és a tanácskozást követő fejlemények alapján tudjuk valamelyest rekonstruálni. Milyen döntés született a gyűlés eredeti céljáról, a keresztes hadjáratról? A királyi előterjesztésekből tudjuk, hogy a jelen lévő rendeknek kellett volna meghatározniuk, hogy a magyarok milyen módon és milyen erővel vegyenek részt a keresztes hadjáratban,¹¹⁶⁸ valamint kiválasztani a követ személyét, aki a tanácskozás döntéseiről értesíteni fogja a pápát.¹¹⁶⁹ A keresztes hadjáratral kapcsolatos tárgyalások végül nem vezettek eredményre. A legátus szerint a magyarok nagyon hevesek a török ügyében, de még 11 hónapig tartó fegyverszünetük van velük, amiért nem hoznak intézkedéseket.¹¹⁷⁰ A fegyverszünetre való hivatkozás különösen érdekes amiatt, mert sem a király Prágában, sem Hunyadi a korábbi januári országgyűlésen nem említette a

¹¹⁶² „Nulli populi propinqui hosti remanent, quorum opera et ope uti possumus, nisi forte deus Ungaros interea conservabit, quorum tantillae potentia difficillimum et impossibile esset exprimere inimicum, qui etiam inimici nostri, ut credendum est, habituri sunt, si se ita solos ab omnibus nostris destitutos viderent.” DRTA ÄR XIX/1. 66.

¹¹⁶³ „Quamquam vero in deliberatione publicanda sint nominandi reges ordine suo, ad quos mittetur: Romanorum, Francie, Hispanie, Anglie, tamen oportebit esse accuratiorem legationem ad regem Hungarie missam [...]”. Uo. 67.

¹¹⁶⁴ „et quod effuso largissime utroque thesauro sibi credito”. VITÉZ 190.

¹¹⁶⁵ DRTA ÄR XIX/1. 77–80.

¹¹⁶⁶ „Quam ob causam ut in eisdem rebus, que non parvi ponderis laborisque sunt, efficacior deliberacio et finalis responsio sanctitati vestre reddi posset, opere precium fuit principes, prelatos, magnates et proceres ac comunitates regnorum ac principatum nostrorum superinde consulere, qui ad proximum futurum mensem Februarium habituri sunt de mandato nostro dietas pro rebus istis et earum tractatibus oportunas.” VITÉZ 190.

¹¹⁶⁷ MÁLYUSZ 1957. 97–98.

¹¹⁶⁸ „[...] ut domini nunc presentes de omni intencione eorum ac modo et ordine quibus contra Turcos secundum requisicionem domini pape procedere volunt et possint, dominum Regem ex nunc clare abhinc informet.” BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE 246.

¹¹⁶⁹ „[...] ut pro parte Regni Hungariae statim eligantur et nominentur Nuncij qui pro re premissa profecturi sunt [...]”. Uo.

¹¹⁷⁰ „ait Hungaros ad rem Turchorum fervidos esse, quamvis habent inducias cum his ad menses undecim.” DER BRIEFWECHSEL III. 457. Erről a tanácskozáson jelen lévő pápai legátus számolt be Aeneas Silvius Piccolomininek.

fegyverszünetet, és már a biztosra vett török támadásra készültek.¹¹⁷¹ Február 14-én Piccolomini még úgy tudta, hogy a magyarok követeket küldenek a regensburgi gyűlésre is. Továbbá Hunyadi, még a márciusi országgyűlés kezdete előtt, egy március 1-i levelében is az oszmánok elleni hadsereg felállításáról ír.¹¹⁷² Miért változhatott meg Hunyadi és a magyar rendek álláspontja ilyen hamar? Mivel tudjuk azt, hogy Hunyadi március 1-én még a hadjáratról ír, viszont a fegyverszünet tényéről és a magyarok passzivitásáról először Johannes de Castiglione pápai legátus március 16-án számol be, ezért a feltételezésem szerint március első hetében kaphattak egy olyan információt a magyarok, ami megváltoztatta az álláspontjukat. Ezt erősíti meg az is, hogy a márciusi országgyűlésen végül sor került adó kivetésére, ami egyet jelentett a januári nagy hadsereg tervezetének feladásával.¹¹⁷³ Kitől jöhetett ez az információ? Noha a kérdésre nem tudunk szilárd alapon nyugvó választ adni, azonban fel lehet állítani egy olyan hipotézist, melynek alapját egy közvetett információ adja, és az események későbbi alakulásába is beilleszthető.

Brankovics György szerb despotának fennmaradt egy 1454. május 31-én keletkezett levele, amelyből arról értesülhetünk, hogy a despota korábban követet küldött Hunyadihoz és más bárókhöz Budára, ahol a követ Hunyadival is találkozott, aki a követen keresztül fegyverszüneti tárgyalással bízta meg a despotát.¹¹⁷⁴ A levélben a bárók, a nádor és Hunyadi együttes szerepeltetése arra utalhat, hogy Brankovics valamelyik országgyűlésre küldhette a familiárisát, amelyből ebben az időben kettő volt Budán tartva. Az országgyűlésre küldés mellett szólhat, hogy Brankovics magyar vazallus volt, és jelentős hűbérbirtokokkal rendelkezett az országban, ami alapján feltételezhetjük, hogy meghívót is kapott az országgyűlésekre. A despotáról tudni kell, hogy nagy befolyása volt az oszmán udvarban, így kommunikációs csatornaként funkcionált az oszmánok és a keresztények között, amit nemcsak a magyarok vettek többször igénybe – többek között ő közvetített a 1451-es fegyverszüneti tárgyalásokon¹¹⁷⁵ –, hanem több nyugat-balkáni állam is, így a bosnyák király és Ragusa is az ő segítségével tudott csak tárgyalni a szultánnal.¹¹⁷⁶ A korábban leírtak alapján a januári gyűlést kizárhatjuk. Mivel március 16-án értesülünk legelőször arról, hogy a magyarok a hatályban lévő fegyverszünet miatt nem

¹¹⁷¹ „[...] *quomodo perfidissimus imperator Turcorum potentissima paganorum coadunatione solito multiplicata in finale exterminium firma intentione machinatur hoc regnum nostrum Hungarie subintrare.*” DRH. 378.

¹¹⁷² Hunyadi a király nevében mentesítette Pozsony városát a törökök elleni hadjárásban való részvételtől. MÁLYUSZ 1957. 118–119; DF 242 465.

¹¹⁷³ MÁLYUSZ 1957. 118–119.

¹¹⁷⁴ „*Constat v. f., qualiter miseramus Budam ad eandem et alios barones egregium Ludovicum familiarem nostrum specialem, eoque tunc intimerat nobis magnificus Johannes de Hunyad comes perpetuus Bistriciensis, filius noster, ut laboraremus, qualiter possemus inducere imperatorem Turcarum ad componendas Trewgas pacis cum serenissimo domino Ladislao rege etc. et prefatis dominis baronibus.*” ZICHY XII. 237–239.

¹¹⁷⁵ SPREMIĆ 1994. 366.

¹¹⁷⁶ Uo. 372–373.

számítanak háborúra, így valószínűsíthető, hogy Hunyadi március első felében Brankovics követétől kaphatott egy olyan tartalmú hírt, ami alapján a magyarok lemondtak a januárban törvénybe iktatott grandiózus tervről, és a fennálló fegyverszünetre hivatkozva nem vállalták a keresztes hadjáratban való részvételt. Ez a hír feltételezésem szerint arról szólhatott, hogy a szultán nem zárkózik el az 1451-ben megkötött és 1454 ősszén lejáró fegyverszünet meghosszabbításától, és betartva a még fennálló fegyverszünetet, az 1454-es évben nem fog támadni.

A hipotézisem mellett szól, hogy Hunyadi áprilisban azt üzeni a császárnak, hogy az 1454-es évben béke lesz, a szultán nem tervez támadást.¹¹⁷⁷ Ezt erősíti meg Oswald Wenzel, Nagyszében polgármestere Bécs városának írott május 15-i levele is, amelyben arról értesíti a várost, hogy a török kereskedők nagyszámban látogatják a havasalföldi vásárokat, amiből azt a következtetést vonja le, hogy az oszmánok nem fognak támadni ebben az évben.¹¹⁷⁸

Mi volt a célja ezzel az oszmán szultánnak? Úgy gondolom, hogy el akarta titkolni az 1454 nyarán Szerbia ellen induló hadjáratát, így a szerb despotát dezinformálta abból a célból, hogy sem ő, sem a magyarok ne tudjanak felkészülni a török támadásra.

Úgy tűnik, az információ megtette hatását. A magyarok bízva a fegyverszünet meghosszabbításában és a még 11 hónapig tartó fegyverszünetben, elutasították a keresztes hadjárat szervezésében való részvételt, ugyanis tarthattak attól, hogy ha részt vesznek a keresztes hadjárat megszervezésében, akkor azt a szultán a fegyverszünet megszegéseként értelmezheti, vagy emiatt nem sikerül meghosszabbítani vele a szerződést. És minden bizonnyal a korábbi keresztes hadjáratok negatív tapasztalatai miatt nem bíztak teljes mértékben annak megvalósulásában. Ennek okán a magyarok nem vettek részt a regensburgi gyűlésen sem.¹¹⁷⁹ Hunyadi a török kérdést lezártnak tekintette, és otthagya az országgyűlést az ország nyugati részébe vonult seregével, hogy lezárja a Cilleiek zsoldosvezérének, Nabukodonozor Ankenreuternek a garázdálkodását Magyarország nyugati részében.¹¹⁸⁰

Végül a magyarok fegyverszünetbe és annak meghosszabbításába vetett bizalma alaptalan volt. A szultán, Hunyadi szavaival élve, „*megszegve a fegyverszünetet és a békét*”, a nyár folyamán

¹¹⁷⁷ „*Quies hoc anno erit, exinde totis sese conatibus in Christianos agitabunt.*” DRTA ÄR XIX/1. 132.

¹¹⁷⁸ „*auch hab ich vernomen von aienem mein ausspeher dem wolczeglauben ist, der erst vor vier tagen von den lannden übergepirg herkömen ist von der spehung, wy dy tuerken, gleich oder nahent in als grosser menig, als dy Walachen selbst daselbs in den steten der jarmeerkt vnd anderswo vmbvaren kaufmanschaft treiben, darumb, wy wol wir glauben vnd auch hoffen, daz dy türken den frid, der da zwischen in vnd dem wirdigen kunig reich ze Vngernn vnd lannden, dy zu dem künig reich gehoren, gesezset ist, vnczerprochten halten.*” URKUNDENBUCH no. 2911.

¹¹⁷⁹ 1454. február 14-én Aeneas Silvius Piccolomini még úgy tudja, hogy V. László követet fog küldeni a gyűlésre. DRTA ÄR XIX/1. 101.

¹¹⁸⁰ NÓGRÁDY 2010. 685–697.

ostrom alá vette Szerbia fővárosát, Szendrőt.¹¹⁸¹ Ezt követően a magyar álláspont teljesen megváltozott, és realizálva a helyzet romlását, teljes erejükkel részt vettek a keresztes hadjárat megszervezésében, követeket indítottak az európai királyi udvarokba, és a magyar képviselők megjelentek a frankfurti és bécsújhelyi birodalmi gyűléseken is.¹¹⁸²

A szultán bár ostrom alá vette a szerb fővárost, végül nem sikerült elfoglalnia. Hunyadi ezt követően betört Szerbiába, és a Krusevácnál hátrvédtként hátrahagyott jelentős számú török sereget legyőzte. Majd ezt követően mélyen benyomult az oszmán területre, ahol kifosztotta és felégette az útjába kerülő településeket.¹¹⁸³

Mi lehetett tehát a valódi ok, ami miatt a magyarok Szerbia megtámadásáig nem vettek részt a keresztes hadjárat szervezésében? Hunyadi 1448 után rájött, hogy a Magyar Királyság egymaga vagy csak korlátozott külföldi segítséggel nem tudja legyőzni a törököket, a teljes európai összefogásban pedig kételkedett, amiben nem is tévedett. Így, miután azt az információt kapta, hogy a törökök nem támadnak 1454-ben, és lehetőség kínálkozott egy új fegyverszünet megkötésére, nem kockáztatta meg, hogy a keresztes hadjárat nyílt felvállalása miatt hiúsuljon meg az új fegyverszünet lehetősége. A szerb despota által hozott hírek pedig nagy valószínűséggel oszmán dezinformációnak tekinthetők. Nem nehéz az események mögé egy tipikus oszmán stratégiát belelátunk, amelynek az volt a célja, hogy bármilyen eszközzel, például konfliktus generálásával vagy kedvező béke ajánlatával megakadályozza a keresztény országok összefogását. Ilyen eszközzel sikerült megakadályoznia például az 1444-es keresztény összefogást,¹¹⁸⁴ vagy jó példa lehet még, hogy 1448-ban egy belső konfliktus generálásával sikeresen akadályozta meg Bosznia segítségét Hunyadi hadjáratában,¹¹⁸⁵ valamint az 1451–1454 közötti Ragusa és a Szent Száva hercege közötti háborúban játszott szerepük is erre szolgált példát.¹¹⁸⁶ Így ha elfogadjuk a vizsgálataim eredményét, akkor elmondható, hogy az oszmán dezinformáció miatt nem vettek részt a magyarok az első pillanattól kezdve a keresztes hadjárat szervezésében.

A gondolatmenet végén érdemes megvizsgálunk, hogy valóban fennállt-e még az 1451-es fegyverszünet, amire Hunyadi hivatkozott, vagy csak ezt használták fel a magyarok indokként arra, hogy nem akarnak részt venni a keresztes hadjáratban. Az 1451. november 24-i hároméves fegyverszünetet az új oszmán szultán II. Mehmed és a magyar kormányzó Hunyadi János

¹¹⁸¹ DRTA ÄR XIX/3; DF. 258 541. 85.

¹¹⁸² Vetési Albert a magyar király és Hunyadi nevében Velencébe, Rómába, majd a birodalomba ment. FRAKNÓI 1898. 36–37. Magyar követek a frankfurti és bécsújhelyi gyűlésen: SETTON 1978. 158.

¹¹⁸³ SPREMIĆ 1994. 419–422.

¹¹⁸⁴ ENGEL 1994. 241–257.

¹¹⁸⁵ FILIPOVIĆ 2019. 354–356

¹¹⁸⁶ ČIRKOVIĆ 1964.

kötötte.¹¹⁸⁷ A kérdés az, hogy miután V. László 1452 végén visszanyerte III. Frigyes császártól a szabadságát, és Hunyadi 1453 januárjában lemondott a kormányzói tisztségről, érvényben maradt-e a fegyverszünet. Sima Ćirković 1971-es tanulmányában azt feltételezi, hogy a fegyverszünet a király trónra lépésével megszűnt, és a későbbiekben a magyarok csak a Konstantinápoly ostroma és a keresztes hadjárat alatti passzivitásuk igazolására használták.¹¹⁸⁸ Érvelését pedig az 1454. eleji országgyűlés határozataival támasztja alá, és Hunyadi januári háborús határozatait már a keresztes hadjárat részeként értelmezi. Ebből a nyilvános háborús politikából pedig arra a következtetésre jut, hogy Magyarország vezetői úgy vélték, hogy a fegyverszünet már nem érvényes. Bár jelen tanulmányban nem fogunk tudni végérvényes választ adni a kérdésre, de új források bevonásával megpróbálkozunk Ćirković hipotézisét felülvizsgálni.

Mivel a fegyverszünet kimondottan Hunyadi János kormányzó és II. Mehmed szultán között kötött, így bizonyosak lehetünk abba, hogy szükségesnek érezték magyar oldalról egy küldöttség küldését azon okból kifolyólag, hogy a hatalomváltást követően a szultán érvényesnek tartja-e a még békét. A követség küldését nem befolyásolta az sem, hogy 1453. január 16-án V. László arról tájékoztatja a pápát, hogy a fegyverszünet áll fenn a törökökkel.¹¹⁸⁹ Március 6-án a raguzaiak értesülnek egy portára tartó magyar követségről, és kérik, hogy őket is foglalják bele akár megerősítik a fennállót, akár újat kötnek. Ebből a levélből arra következtethetünk, hogy a magyar követek azért mentek a szultánhoz, hogy megerősítsék a korábbi békét, vagy egy újat kössenek immár a király nevében. A magyar követség Konstantinápoly ostroma idején érkezett meg a szultánhoz. A bizánci történészek különböző módon magyarázzák a tárgyalásokat, mégis egyetértenek abban, hogy a fegyverszünetről tárgyaltak. Dukasz szerint a magyar követ Hunyaditól érkezett a következő üzenettel:

„Áadtam az uralmat uramnak. Ettől kezdve már nem vagyok felelős ígéreteim betartásáért. Vegyétek vissza a dokumentumokat, amelyeket nekem adtatok, és adjátok vissza azokat, amelyeket én adtam nektek, és tegyetek, amit akartok a magyar királlyal.”¹¹⁹⁰

Az ostrom alatt a városban tartózkodó Sprantzes nem tudja, hogy a királytól vagy Hunyaditól érkeztek a követek:

¹¹⁸⁷ Cîmpeanu 2021. 267.

¹¹⁸⁸ ĆIRKOVIĆ 1971. 103–112.

¹¹⁸⁹ „[...] *potissime tractatus quidam treugarum in nostra absentia cum Teucrorum imperatore habiti, recto nobis impedimento obsistunt, quominus huic nostro desiderio celeriter satisfieri valeat [...]*”. A levélben a magyar király a fennálló fegyverszünet mellett a nemrég megkezdett uralkodására és az országainak rendezetlen állapotára hivatkozva utasítja el a pápa Konstantinápoly segítségére vonatkozó kérését. VITÉZ. 176.

¹¹⁹⁰ DOUKAS 216–217.

„A magyarok azonban követséget küldtek a következő üzenettel a szultánhoz: »Feltételezve, hogy a várossal békeszerződést kötöttetek, mi is megkötöttük veletek a szerződést. Ellenkező esetben érvénytelenítjük a szerződésünket«. A követség csaknem egy héttel azelőtt érkezett meg, hogy a törökök megindították végső támadásukat. Ha beveszik a Várost, a következő választ tervezték adni nekik: »A Város most már a miénk; távozzatok, és legyetek barátaink vagy ellenségeink, kívánságotok szerint«. Pontosan ez történt, és a magyarok a fenti választ kapták. Ha viszont a Város kitartott volna, a törökök feloldották volna az ostromot, és a következő választ adták volna: »Az irántatok érzett szeretetünk és a szerződésünk feltételei miatt feloldottuk az ostromot«. A szultán ekkor szerződést kötött volna velünk, hallottuk, mert többször is ezt mondta: »Ha bebizonyosodik, hogy nem tudom elfoglalni a várost, akkor azonnal békeszerződést kötök, és annak feltételeit halálom napjáig hűségesen betartom.«”¹¹⁹¹

Ahogy fentebb olvashatjuk, Dukasz szerint Hunyadi kezdeményezésére véget ért a fegyverszünet, viszont arról nem tájékoztat bennünket, hogy a király részéről érkezett-e valamilyen követség a fegyverszünetről tárgyalni. Sprantzes is csak a tárgyalásról tájékoztat minket, annak végső eredményéről nem szól, és csak azt sugallja, hogy a szultán nyitva hagyta a kérdést.

Ezt követően, majdnem egy évig, a pápai legátus magyar országgyűlési beszámolójáig a forrásaink hallgatnak a fegyverszünetről.¹¹⁹² 1454 márciusa után azonban több forrásunk is van, amely bizonyítja a fegyverszünet meglétét: Hunyadi áprilisban a császárnak azt mondja, hogy ebben az évben béke lesz;¹¹⁹³ Oswald Wenzel májusban arról ír, hogy reméli, hogy a törökök fenntartják a békét.¹¹⁹⁴ Augusztus elején V. László ír Brankovics György szerb despotának a megszegett fegyverszünetéről.¹¹⁹⁵ November 11-én Hunyadi III. Frigyes császárnak írott levelében a Szerbia elleni török támadást a fegyverszünet megszegéseként értelmezi.¹¹⁹⁶ Majd a magyar követ az 1455-ös bécsújhelyi Reichstagon a fegyverszünet fennállásával magyarázza a korábbi passzivitást.¹¹⁹⁷ Ezek alapján feltételezhetjük azt, hogy a fegyverszünet nem szűnt

¹¹⁹¹ SPHRANTZES 73.

¹¹⁹² Castiglione János a márciusi országgyűlésről szóló beszámolója. DER BRIEFWECHSEL III. 457.

¹¹⁹³ DRTA ÄR XIX/1. 132

¹¹⁹⁴ URKUNDENBUCH 2785.

¹¹⁹⁵ VITÉZ. 196.

¹¹⁹⁶ „[...] dominus et imperator Turcorum violata fide sua paganissima ruptaque truga et pace [...]”. DRTA ÄR XIX/3; DF. 258 541. 85.

¹¹⁹⁷ „nostris gentibus [...] antea, propter indutias quas cum Turcis habebamus, non licuisset pugnare, nunc autem, quando eas ultimus nuper clausit dies, libenter auxilium et operam nostram pollicemur”. NOTES ET EXTRAITS IV. 109.

meg. De akkor miért hallgatnak a források majdnem egy évig erről, és miért vették biztosra a török támadást 1454 márciusáig? Véleményem szerint két lehetséges megoldást tudunk felvázolni. Először is, a magyar követek pozitív választ kaptak a szultántól a fegyverszünet megtartásáról. Viszont miután megérkezett Konstantinápoly elestének híre, valamint értesülést szereztek a Moldvának és Szerbiának küldött ultimátumokról, továbbá a karamán követ is a törökök támadásáról hozott híreket, a magyarok a törökök támadására készültek. A fegyverszünet megszegése nem volt példanélküli: 1444-ben Hunyadi és a magyar király szegte meg a békét a törökökkel szemben, így félelmük nem lehetett alaptalan.¹¹⁹⁸ Majd miután Brankovics kedvező híreket hozott 1454 márciusában arról, hogy a szultán betartja a fegyverszünetet, és nem fog támadni, álltak le teljesen a támadás kivédését célzó készülékekkel. A másik lehetséges válasz pedig az, hogy a szultán nem reagált a magyar követség kérésére, így kétségben hagyta a magyarokat, amiért a magyarok támadásra számítottak, egészen 1454 márciusáig.

¹¹⁹⁸ ENGEL 1994. 241–57.

V. 3. ii. Az 1454-es szerbiai hadjárat

A háborút kiváltó ok

II. Mehmed Konstantinápoly 1453. évi elfoglalása után nem hagyott fel hódítási szándékával, és 1454-ben Szerbia ellen vezette a hadseregét. A támadás okát a forrásaink eltérően magyarázzák. Ezen ok kiderítéséhez a magyar humanista történetírók elbeszéléseire hagyatkozhatunk a legkevésbé, ugyanis Thuróczy és Bonfini egyaránt Hunyadi 1448-as szendrői fogságából való elengedését állítják be a háborút kiváltó oknak. Ez abból következik, hogy mindketten helytelenül datálják az 1454-es török hadjáratot. Bonfini 1449-re helyezi, közvetlenül a rigómezei csata után, Thuróczy pedig V. László kiadatása kapcsán, vagyis 1452 előtt tárgyalja az eseményeket, ami által értelemszerűnek tűnik az ok.

Sokkal inkább hihető magyarázattal szolgál Szeád Eddin török történetíró, bár a 16. század második felében írta a munkáját, de szintetizálta a korábbi török történetírók munkáit. Szeád Eddin¹¹⁹⁹ *A történetek koronája* című munkájában így ír a casus belliről:

„A különböző országok fejedelmeitől sokféle ajándék kíséretében üdvözlő levelek érkeztek és mindegyik megújította a barátságot. Vulk-oglu (Brankovics) pedig, minthogy a régebben Murád szultán által elfoglalt várakat visszahódította a helytartók birtokából és az oszmán birodalom sok helyét elpusztította, midőn észrevette az oszmán zászlók fölemelkedését, kétszeresen megrémült s az üdvözlés céljából elküldött emberétől visszaküldte több vár kulcsát s egyszersmind kérte előbbeni vétkeinek letörlését bűneinek lajstromából. Midőn a többi visszahódított vár kulcsát is követelték tőle, nemcsak helytelen választ adott mentegetőzésével és halogatásával, hanem a moszlim terület határa felé is kezdte kinyújtani kezeit és újabb ellenségeskedésbe kezdett.”

Szeád Eddin a támadást annak tulajdonítja, hogy Brankovics György több, Murád szultán által korábban elfoglalt várat visszahódított, azonban nem volt hajlandó az összeset visszaadni, és további hódításokra törekedett. De melyek ezek a várak? Mivel nem tudunk olyan területet, amit a szerbek hódítással foglaltak volna el az Oszmán Birodalomtól, így olyanokat kell keresnünk, amelyeket más úton kaptak vissza. Kézenfekvő lenne az 1444-ben, a váradi béke alkalmával Murád szultántól visszakapott területekre gondolnunk, mindazonáltal egy későbbi időpontban is tudunk várak visszaadásáról. 1451-ben, II. Mehmed trónra lépése után – hogy

¹¹⁹⁹ TÖRÖK TÖRTÉNETÍRÓK I. 152.

Anatóliában leszámolhasson a karamán lázadással¹²⁰⁰ – Velencével és Magyarországgal is meghosszabbította az apja által korábban kötött fegyverszüneteket.¹²⁰¹ A szerb despotával is megegyezett, és jó szándéka jeléül elküldte neki Mara nevű leányát, aki Murád szultán felesége volt. II. Mehmed, a mostohaanyja mellett visszaadta Toplica és Glubocica nevű tartományokat,¹²⁰² amelyeket Murád hozományként kapott a despotától 1433-ban,¹²⁰³ valamint Krusevác¹²⁰⁴ városát. Mint Szeád Eddin fentebb idézett szövegéből láthatjuk, Brankovics megröppenve Konstantinápoly elfoglalásának hírértől, visszaadta ezeket a területeket a szultánnak.¹²⁰⁵

Ezt Nesri is megerősíti: „*Mikor Murád khán meghalt, az általa elfoglalt várakat Vulk-oglu visszavette, most pedig, amint Isztambul meghódítását meghallotta, azt a vilajetet ismét visszaadta a szultánnak.*”¹²⁰⁶ Nesri kimondottan Murád halála utáni időpontra datálja ezeknek a területek visszaszerzését, amivel kizárja, hogy a váradi békében visszakapott területekről lenne szó. Az ne zavarjon össze bennünket, hogy a szövegekben várakról van szó, mert mint láthatjuk, Nesri is következtetlően használja a vár és a vilajet kifejezéseket.

A visszaadás időpontját is ismerjük, ugyanis egy török defterben feljegyezték, hogy Toplica és Glubocica 1453 októberében már ismét a szultán birtokában van.¹²⁰⁷ Ezekből arra következtethetnénk, hogy a török hadjárat egyetlen kiváltó oka az lehetett, hogy Krusevácot és esetleg más, általunk ismeretlen várat vagy területet nem adott vissza Brankovics a szultánnak, mert Konstantinápoly elfoglalása után igen kevés esély volt rá, hogy a szerb despotának eszébe jutott volna megtámadni az Oszmán Birodalmat.

Ez elfogadható indoknak tűnhet, de a teljesebb kép érdekében érdemes megvizsgálunk Dukas Mihály görög történetíró munkáját is a kérdéssel kapcsolatban, aki kortásként tudósít ezen eseményekről, minthogy munkáját is ebben az időben kezdte el írni.¹²⁰⁸ Dukas tud egy, a szultán által a despotának címzett, Konstantinápoly elfoglalása után küldött ultimátumról: „*A hely, amely felett uralkodsz, vagyis Szerbia, nem a tiéd, nem is atyádé, hanem Lázár fiáé, Istváné,*

¹²⁰⁰ BABINGER 1959. 70.

¹²⁰¹ Velencével 1451. szeptember 10-én. BABINGER 1959. 66; Hunyadival 1451. november 20-án újították meg a fegyverszünetet. ELEKES 1952. 392. PÁLOSFALVI 2018. 169.

¹²⁰² Ragusa ennek alkalmából gratulációt küldött a despotának: „*delo triumphevole avegnimento della Imperatrice vestra fiola e delo zecuperamento fato pez voi del vestro paese el qual za bon tempo e stato in man de Turchi*”. NOTES ET EXTRAITS II. 449; SPREMIĆ 1994. 362.

¹²⁰³ FINE 1994. 530.; MIHAILOVIĆ 44.

¹²⁰⁴ Kemāl-pasha-zāde. Idézi ÍNALCIK 1960. 416.

¹²⁰⁵ A két tartomány már 1453 októberében megjelenik egy török defterben. BRKIĆ 2013. 31. Enveri török történetíró megjegyzi, hogy ezeket a területeket a magyar király utasítására adta vissza. Idézi ÍNALCIK 1960. 416.

¹²⁰⁶ TÖRÖK TÖRTÉNETÍRÓK I. 64.

¹²⁰⁷ BRKIĆ 2013. 31.

¹²⁰⁸ BAÁN 329.

tehát engem illet. Távozz hát gyorsan a határvidékéről! Adhatok neked egy részt atyád, Vuk földjéből, és Szófia városát.”¹²⁰⁹ A forrás szerint a szultán Szerbia északi részét követelte a despotától, amelyért cserébe apjának, Brankovics Vuk egykori földjének egy bizonyos részét adta volna a szultán, amely a török hódítás előtti Szerbiai déli részét jelentette.¹²¹⁰ Azonban miért került szóba a forrásban Szófia városa, ami sose volt része Szerbiának? Halil Inalcik véleménye szerint itt Dukas nem Szófiára, hanem Szkopjéra (Skopia) gondolhatott,¹²¹¹ amely valóban Brankovics Vuk városa volt, de 1392-ben az oszmánok kezére került. Ez a magyarázat teljesen eltér a fentebb idézett szöveghely közlésétől, ennek ellenére hitelt adhatunk neki, mivel ezzel kapcsolatban is rendelkezünk kontrollforrásokkal. Ivan Sobota traui humanista 1453. július 23-i levelében beszámol Kontantinápoly elfoglalásáról, és megemlíti, hogy Mehmed szultán Szendrőt és Galambócot követeli Brankovicstól, aki emiatt igen nagy bizonytalanságban van.¹²¹²

Mindezek alapján hogyan rekonstruálhatóak az események? A bizánci főváros meghódítása után II. Mehmed úgy döntött, hogy helyreállítja a bizánci császárok birodalmát, és ennek érdekében ultimátumokat küldött minden olyan országnak, amely korábban a Bizánci Birodalom része volt, vagy annak hatalma alatt állt. A Brankovicshoz intézett követelés nem volt egyedi Konstantinápoly bukását követően. Többek között Moldvának, Kaffának és Kiosznak is küldött hasonló tárgyú üzeneteket.¹²¹³ A szerbek estében ugyanakkor láthatjuk, hogy nem a bizánci örökséget használta fel indokul az ultimátum alapjaként, hanem a szerb trón feletti jogos örökségét (Dukas),¹²¹⁴ vagyis a korábbi oszmán hódításokat. A szerbek esetében ez mindenképp erősebb alapot teremtett az ultimátumnak, mintha a bizánci örökségre hivatkozott volna, ami több száz évvel az események előtt volt. Brankovics az üzenettől megrémülve segítséget kért V. Lászlótól (vagy Hunyaditól), aki az 1451-ben visszakapott területek visszaadását tanácsolta.¹²¹⁵ A király tanácsa összefüggésben állhat a már fentebb tárgyalt 1453. augusztus 31-re összehívott pozsonyi országgyűléssel, amely részben a törökkérdésről volt hivatott dönteni. Brankovics a tanácsot megfogadta, és Szerbia északi része helyett Toplicát és Glubocicát ajánlotta fel Mehmednek.

¹²⁰⁹ Uo. 363.

¹²¹⁰ Vuk Brankovics területére részletesen lásd a Szerbia c. fejezetet.

¹²¹¹ ÍNALCIK 1960. 416.

¹²¹² „[...] *imperator Teucorum a Georgio despote petit, ut duo oppida sibi tradat: Golumbac et Smedrovo* [...] *Georgius despotus vehementer trepidat.*” PRILOZI ZA SBIRKU 151–152.

¹²¹³ PILAT–OVIDIU 2017. 123.

¹²¹⁴ Lazarevics István testvére Olivera I. Bajezid felesége volt. FINE 1994. 412.

¹²¹⁵ ÍNALCIK 1960. 416.

A fentebb idézett török krónikásokra hagyatkozva ezután arra gondolhatnánk, hogy a szultán további területi követeléssel lépett fel, amelyet a despota nem volt hajlandó teljesíteni, és ami végül a támadás indokává vált. Ezzel szemben a jól értesült és az általunk tárgyalt események következtében török fogságba kerülő Konstantin Mihajlović arról számol be, hogy Mehmed, az 1451-ben megkötött béke felmondása nélkül, váratlanul támadta meg Szerbiát.¹²¹⁶ Ezt az információt maga Brankovics támasztja alá egy, a királynak küldött, júliusban írt segítségkérő levelében, amellyel ugyan nem rendelkezünk, de a királyi válasz kifejezetten erre utal.¹²¹⁷ További megerősítéssel szolgál Hunyadi 1454. november 10-én III. Frigyesnek írt levele, amelyben a szerbiai hadjáratáról számol be, és a török támadást a fegyverszünet megsértéseként értelmezi.¹²¹⁸ Mindezek alapján arra következtethetünk, hogy II. Mehmed elfogadta a követeléséért cserébe a despota által visszaadott területeket, és nem volt további területi igénye Brankovics felé. Minden jel arra mutat, hogy ezzel a gesztussal és a korábbi magyarországi értesülésekkel – amelyek szerint a szultán betartja a hároméves fegyverszünetet, és nem fog 1454-ben támadást indítani – az lehetett a célja, hogy a támadás híre teljesen felkészületlenül érje a szerbeket és a magyarokat.

Amennyiben helytálló a rekonstrukciónk, akkor Szeád Eddin elbeszélésének okát abban kereshetjük, hogy az esküszegés eltitkolásával és a kitalált eseményekkel a háború jogosságát akarta bizonyítani.

Az oszmán sereg felvonulása és Szendrő ostroma

Az oszmán sereg elindulásának meghatározáshoz nem rendelkezünk konkrét forrással, így a meglévő, közvetett információkból kell következtetnünk. Annyi bizonyos, hogy az 1454. május 31-én Szendrőben lévő despota még nem tud a török sereg elindulásáról, ugyanakkor a követe útján a török hadsereg készülődéséről már értesült.¹²¹⁹

Kronológiai fogódzóként a támadásról szóló legkorábbi forrásunk szolgálhat – ami egyúttal az ostrom első említése is –, Ivan Sobota július 27-én írott levele.¹²²⁰ A szerző ebben elég részletesen beszél Szerbia megtámadásáról, a despota Magyarországra való meneküléséről és az ostromról, viszont több olyan elemet találhatunk benne, amiből arra a konklúzióra juthatunk, hogy a neki

¹²¹⁶ MIHAILOVIĆ 49.

¹²¹⁷ „*accusantes coram Deo et hominibus violatas treugas ac illorum crudelium paganorum infidam fidem.*” VITÉZ 196.

¹²¹⁸ „[...]dominus et imperator Turcorum violata fide sua paganissima ruptaque treuga et pace [...]”. DRTA ÄR XIX/3. 54; DF. 258 541. 85.

¹²¹⁹ ZICHY XII. 237–239. 186. sz.

¹²²⁰ FALIŠEVAC–NEMEC–NOVAKOVIĆ 2000. 647. Sobota a horvát humanisták első generációjához tartozott. Szendrő ostromához köthető leveleit Franjo Rački adta ki 1876-ban, de tudomásom szerint eddig nem használták Szendrő ostromának rekonstrukciójához.

küldött információ nem sokkal az ostrom megkezdése után íródhatott.¹²²¹ Ez lehet például az ágyúzás és az őrállások kiépítésének hiánya. Ezért az általa küldött levél keltezésének dátumából kell kiindulnunk.

Annak meghatározásához, hogy mikor is küldték neki az információt, a Raguzai és Szendrő közötti követjárásokat használhatjuk fel analógiaként. A követjelentésekből kiderül, hogy tizennégy napba került a követeknek megtenni ezt a távot.¹²²² Továbbá azt is feltételezhetjük, hogy Sobota is egy ilyen küldöttség révén juthatott információkhoz, ugyanis a hadjárat ideje alatt Brankovics és Hunyadi környezetében csak raguzai követekről van tudomásunk. Így ha elfogadjuk Sobota állítását, miszerint a levelét az információ kézhezvétele utáni napokban írta,¹²²³ és nem vitatjuk a Szendrő–Raguzai és Raguzai–Trau közötti útvonalat, akkor az ostrom legkésőbb július első harmadában kezdődhetett el. Ezt megerősíti Zbigniew Oleśnicki krakkói érsek Kapisztrán Jánosnak írt, Szendrő ostromáról szóló levele,¹²²⁴ aki az információit a július 13-án, Szegedre összehívott országgyűléstől szerezte.¹²²⁵ A rekonstrukciónak valamelyest ellentmondhat a raguzai tanács augusztus 8-i értesülése,¹²²⁶ miszerint a despota július 26-án menekült el Szendrőből Magyarországra, aminek több forrás alapján bizonyíthatóan az ostrom megkezdése előtt kellett megtörténni.¹²²⁷ Ezt azonban nem tudom elfogadni, ha a raguzai értesülése pontos lenne, akkor a Trauban lévő Sobota másnap nem tudhatott volna erről.

Az oszmán hadjárat kiindulópontja valószínűleg Drinápoly volt, és mint más hadjáratok esetén is, a Drinápoly–Szófia–Nis–Szendrő útvonalat feltételezzük a felvonuló sereg útvonalának. Perjés Géza számításai szerint a Drinápoly és Nándorfehérvár közötti útvonalat 50 nap alatt tehetta meg az oszmán hadsereg.¹²²⁸ Az indulás dátumának meghatározásához későbbi analógiát keresve az 1456-os és az 1526-os hadjáratot tudjuk felhasználni. A 1456-os nándorfehérvári hadjárat alatt a szultáni sereg valamikor május elején indult el, és június 13-án érkezett Szendrő alá, ami valamivel több, mint egy hónap menetidő.¹²²⁹ 1526-ban az oszmán

¹²²¹ PRILOZI ZA SBIRKU. 152–,154.

¹²²² „Adi XX. del presente havemo recevuta una vostra lettera data in Chovino a di VI. detto”. GELCICH–THALLÓCZY 566;

¹²²³ „Parvo deinde interjecto tempore non rumore, sed veris auctoribus hoc declaratum est.” PRILOZI ZA SBIRKU. 152.

¹²²⁴ ANNALES MINORUM 199.

¹²²⁵ DL 90 013.

¹²²⁶ THALLÓCZY-ÁLDÁSY 185.

¹²²⁷ Dukas szerint „a despota ugyanis egész házával együtt már jó néhány nappal korábban átment.” BAÁN 2013. 364. Ivan Sobota szerint „*Illustris despotus, desperata regni tutela traiecto Danubio ad Panones, veluti ad unicam arcem recepisse dicitur*”. PRILOZI ZA SBIRKU. 153. Szeád Eddin pedig a következőt állítja: „*Vulk-oglu, mihelyt értesült a tenger módjára rohanó hadsereg özönléséről, (...) maga pedig családjával Magyarországra futott.*” TÖRÖK TÖRTÉNETIRÓK 1. 153.

¹²²⁸ PERJÉS 1979. 64.

¹²²⁹ CSEH 2007. 109–111.

sereg május 8-án indult el Drinápolyból, és június 30-án ért Nándorfehérvár alá, ami 53 napot jelent. Amennyiben elfogadjuk ezeket a számításokat és az általunk feltételezett július eleji ostromkezdetet, akkor az indulás időpontja május vége és június első fele közé eshetett, de semmiképp sem sokkal korábban, ahogy azt Brankovics május 31-i levele alapján állítottam. Milyen források maradtak fenn az ostromról? Az ostrom sikertelensége miatt a török történetírók – Nesri és Szeád Eddin kivételével – hallgatólagosan átsiklanak az esemény tárgyalása felett. A két történetíró is csak említést tesz az ostromról, de részleteket nem ír le. Hozzájuk hasonlóan Dukas is csak az esemény tényét rögzíti a munkájában. Szendrő ostromának körülményeiről három levél alapján jutunk bővebb információkhoz. Az elsőt Zbigniew Oleśnicki krakkói érsek küldte Kapisztrán Jánosnak augusztus 16-án. Kitér arra,

„hogy a török császár 400 000 harcossal Szerbia földjére és Magyarország határaihoz érkezett, és a Duna gázlója alatt fekvő Nándorfehérvárt, Szendrőt és Galambócot ostrommal körbevette. S nem elégedett meg csak a szárazföldi sereggel, hanem még hajóhadát is a Duna hullámaira helyezte, hogy minél félelmetesebbnek tűnjön fel az ostromlottak előtt.”¹²³⁰

A második levelet Hunyadi november 10-én küldte Frigyes császárnak, amelynek középpontjában az általa vezetett hadjárat került, de említést tett az ostromról is. Állítása szerint a török uralkodó *„magát Szerbiát teljeséggel feldúlta és felégette, és miután Szendrő külső városát elfoglalta és magának a despotának a házait felégette, ostrommal körbevette Szendrő belső városát.”¹²³¹*

A harmadik, és egyben a legrészletesebb levelet a korábban már említett Ivan Sobota írta:

„[a szultán – VZ.] Szendrő nemes városát, az egész királyság erősségét, rábízta a legmerészebb vezérére, Esibegre, hogy ő ostromolja meg és foglalja el. Ő a csapatok egy részével a nagyon megerősített Belgrádba megy kémkedés végett. A despota 6 ezer lovast, főleg hűségük és bátorságuk miatt, hátrahagyott Szendrő őrségének, akik alkalmat találva a dolog megfelelő véghez vitelére, késő éjszaka a túlsó partról áthoznak egy kis csapatot egyedülálló bátorsággal lerohanták az ellenséget. A táborokat felégették, és kegyetlen ütközet vette kezdetét, és egy ideig hasonló hadiszereccsel küzdöttek, végül az ellenséget visszavonulásra

¹²³⁰ „[...] quod Turcharum Imperator cum quadrigentis millibus pugnantium in terram Rasciae, et confinia Hungarorum descendit, et castra Albam regalem, Suanderono, Olumbecz, sita supra vadum Danubii, obsidione vallavit. Nec solum terrestri exercitu contentus, etiam classem, quo terribilior obsessis appareat, in undis Danubii posuit.” ANNALES MINORUM 199.

¹²³¹ „[...] ipsum ducatum vere omnino conqassavit et concremavit, captaqve exteriori civitate Zenderew et domorum ipsius domini despoti combustione, interiorem civitatem Zenderew obsidens circumvallavit.” DRTA ÄR XIX/3. 56; DF. 258 541. 85.

kényszerítették, felgyújtott táborokkal, málhával, elvesztett hadi lobogókkal, épségük érdekében a menekülés mellett döntöttek. A despota katonái, a dicsőséges győzelem mámorában, nagyon vakmerően üldözték őket. A meneküléstől és a csatától egyaránt megtört ellenség vadak módjára a folyóba vetette magát. Azt mondják, hogy Hesibég „parancsnok” 4 katonával elmenekült. Az igen híres tettnek rangja lett. Mehmed, Esibeg veresége után, egyesítette minden csapatát, megparancsolta, hogy gondosabban alakítsák ki a nappali és éjszakai őrállásokat; elhatározta, hogy teljes erejével magára vállalja az oly nagy háború terhét.”¹²³²

Hogyan rekonstruálható mindezek után a török hadjárat és Szendrő ostroma? A támadó sereg nagyságáról – ami minden bizonnyal nem érte el az 1456-os létszámot, mivel az előző évi veszteségeket pótolni kellett, és nagy valószínűséggel az ostrom során megrongálódott Konstantinápoly védelmére is jelentős sereget hagytak hátra – az is tanúbizonyságot tesz, hogy a szárazföldi haderőn kívül a szultán hajóhadat is bevetett az ostrom során. A május végén Drinápolyból elinduló szultán július elejére érte el Szerbiai északi részét, ahol több részre osztotta seregét.¹²³³ Szendrő ostromát Isa (a forrásban Esibego) bégre¹²³⁴ hagyta, a szultán pedig Nándorfehérvár felé indult. Ennek magyarázatára két lehetséges okot tudok megadni. Valószínű, hogy az előző évben a Konstantinápolyt elfoglaló elbizakodott császár képesnek érezte magát arra, hogy egyszerre elfoglalja azokat a várakat, amelyeket a korábbi évben követelt a despotától.¹²³⁵ A másik lehetséges magyarázat, hogy a szultán fő célpontja Szendrő lehetett, és csak azért vonult serege egy részével Nándorfehérvár alá, hogy az esetleges magyar felmentő sereget elcsalja Szendrő közeléből, és zavartalanul befejezhesse az ostromot. Mint ahogy Sobota leveléből tudjuk, a várak párhuzamos ostroma nem sikerült neki, ugyanis a Szendrő védelmére hátrahagyott sereg kitört, és megfutamította az ostromra készülő Isa béget, ezután a Nándorfehérvárra vonuló szultán visszafordult, és átvette az ostrom irányítását.

¹²³² „*Smederevo nobile oppidum, totius regni arcem, Esibego duci audacissimo et obsidendum et expugnandum commisit. Ille cum parte copiarum Belgrad, urbem munitissimam, speculatum proficiscitur. [...] Despotus VI. mille equites precipue et fidei et virtutis gratia praesidii Smederovo reliquerat, qui nacta facultate rei bene gerende intempestiva nocte ex ulteriori ripa non magnas copias traiciunt, singulari fortitudine irruptionem fecere; castra incenduntur; prelium atrox committitur; et cum aliquantisper pari Marte dimicatum esset, tandem hostes terga dare coacti sunt, incensis castris, impedimentis, signisque militaribus amissis, fuga saluti consulere decrevere. Despoti iam milites praeclara victoria elati ipsos audacissime persecuti sunt; hostes et fuga et proelio fracti belluarum more in flumen se praecipitavere. Dux Hesibeg cum quatuor militibus evassise dicitur.”* PRILOZI ZA SBIRKU. 153–154.

¹²³³ Zbigniew Oleśnicki Nándorfehérvár, Szendrő és Galambóc megtámadásáról ír, Ivan Sobota pedig Nándorfehérvárról és Szendrőről.

¹²³⁴ Boszniai szandzsákbég.

¹²³⁵ Uo. 152.

Az ostrom nem ért véget a védők kitörésével, hanem tovább folytatódott, amelynek során a szultán Szendrő külső városát elfoglalta és felégette, de a belső várat nem sikerült elfoglalnia, és visszavonult. Hunyadi a visszavonulást saját maga (augusztus 7-i) nándorfehérvári megjelenésének tulajdonította abban a levelében, amelyet az erdélyi hét szász szék elöljáróinak és III. Frigyesnek küldött.¹²³⁶ Azt is számításba kell vennünk, hogy a korban az oszmán hadsereg várostromai általában nem tartottak tovább három hétnél,¹²³⁷ így Szendrő július elejétől augusztus elejéig tartó ostroma során felmerült ellátási problémák minden bizonnyal közrejátszottak a török sereg visszavonulásában.

A török források a hadjárat során további két vár elfoglalásáról beszélnek, amelyek a forrásokban Sivrice-hisar és Mol-hisar (más forrásban Omol vagy Amul) néven szerepelnek, azonban mindkettő problémás.¹²³⁸ Az utóbbi azonos a Szendrőtől délkeletre, illetve a Galambóc közelében lévő, Braniceva vilájetben található későbbi fontos oszmán várral, Omollal. Ezt akár a visszavonuló sereg vagy a Galambóc ellen felvonuló sereg is elfoglalhatta. Dukas is tud az ostromról, és a visszavonulás idejére helyezi azt, ellenben ő sikertelen ostromról számolt be. Ezek alapján az ostrom tényét megerősíthetjük, de a kimenetelét nem tudjuk meghatározni. Sivrice-hisar esete még bonyolultabb. Babinger és Halil Inalcik Sivrice-hisar várát a Rudnik melletti Osztrovicával azonosítja, és szerintük a szultáni sereggel párhuzamosan egy másik török sereg is működött, amelyik Szendrő ostroma idején Osztrovicát foglalta el. Velük szemben foglal állást Zachariadou, aki későbbi defterek alapján két Sivrice-hisart – Osztrovicát azonosít. Az egyik megegyezik Babinger és Inalcik azonosításával, a másik pedig Szerbia déli részén, Novo Brdo mellett található. Bár nem fejtette ki bővebben, hogy mire alapozva, de véleménye szerint a másodikról lehet szó a török forrásokban, és nem 1454-ben, hanem a következő évben foglalhatták el azt a törökök. A kérdést jobban megvizsgálva Zachariadou álláspontjával értek egyet, ugyanis sokkal több érv támasztja alá az érvelését. Nem ismerünk más forrást arról, hogy 1454-ben Rudnik környékén bármilyen ellenséges műveletre került volna sor. Az álláspontját az a tény is megerősíti, hogy a következő évben foglalják el a törökök Novo Brdót és a környékbeli várakat. Végezetül pedig Szeád Eddin 1458-ban ír Rudnik és Szivridse várának elfoglalásáról, amire kétségkívül nem lett volna szükség abban az esetben, ha a Rudnik melletti Osztrovicát foglalják el a törökök.

A magyarok értesülései és az előkészületek

¹²³⁶ TELEKI X. 1853. 430–431; DF. 258 541. 85.

¹²³⁷ PÁLOSFALVI 2017B. 433.

¹²³⁸ A téma kiváló összefoglalását lásd: ZACHARIADOU 1985. 837–840.

A fentebb már tárgyalt május 31-én kelt Brankovics-levelet – amelyben sürgeti a nádort, hogy tartsanak országgyűlést, ahol a törökkel kötött fegyverszünet meghosszabbítását tárgyalják meg – még nem tekinthetjük segélykérésnek.¹²³⁹ A despotának tudunk egy olyan leveléről, amelyik a királynak, V. Lászlónak szólt. Ez a levél nem maradt fent, csak a király válaszából tudjuk valamennyire rekonstruálni, amelyben tételesen reagálnak a despota levelében foglaltakra. Ebből tudjuk, hogy Brankovics „*bajokról, károkról, fosztogatásokról és gyűjtogatásokról*” ír.¹²⁴⁰ Segítséget kér a királytól, és írásos biztosítékot arra vonatkozóan, hogy küldenek neki segítséget. Kiderül, hogy a despota már hamarabb is – lehetséges, hogy a nádornak írott levéllel egy időben – írt a török veszéllyel kapcsolatban.¹²⁴¹ A király megígérte a segítséget, azonban a személyes részvételt elhárította, „*nehogy váratlan visszatérésünk az ellenség bátorságát növelje félelme helyett*”.¹²⁴²

A Brankovics által sürgetett szegedi gyűlést valóban megtartották július 13-án.¹²⁴³ A tanácskozás egyetlen okleveles emléke a gyűlés 10. napján keletkezett utasítás, amelyet Hunyadi a familiárisának, Czobor Mihály diósgyőri várnagynak küldött.¹²⁴⁴ A gyűlést Hunyadi kérésére Garai László nádor hirdette meg,¹²⁴⁵ témájáról és döntéseiről egy másik forrásunk is fennmaradt egy levél formájában, amelyet Zbigniew Oleśnicki krakkói érsek küldött Kapisztrán Jánosnak augusztus 16-án, a szegedi gyűlésen összeült prelátusok és bárók segélykérő üzenete alapján.¹²⁴⁶ A levélben azt állítja, hogy Nándorfehérvár, Szendrő és Galambóc ostroma miatt a magyarok Szegeden gyűlést tartottak, ahol sokat tanácskoztak, és „*arra jutottak, hogy kívárlják némely királyok és hercegek remélt segítségét, amelyet megígértek nekik, s közben elviselik az említett várak ostromát és rájuk mért csapásokat, úgy ítélték meg ugyanis, hogy a szokásos harcban összezsapni a török csapatokkal lehetetlen.*”¹²⁴⁷ Láthatjuk, hogy az eredetileg a fegyverszünet meghosszabbítása miatt összehívott országgyűlés célja időközben kényszerűen

¹²³⁹DL 81 165; ZICHY XII. 237–239. 186. sz.

¹²⁴⁰ „*In quibus scribitis casum, damna, spolia ac incendia terrae et ducatus Rasciae per Turcos facta.*” VITÉZ 196.

¹²⁴¹ Hunyadi Sári Péter kancellárját, Brankovics pedig Helembai Sandrint küldte a királyhoz májusban. „[...] *egregii magistri Petrus cancellarius noster et Sandrinus de Helenda quos pro facto Turcorum prefatus dominus despotus et nos ad regiam transmisimus maiestatem redibunt*”. DL 81166.

¹²⁴² „*ne inprovisus reditus noster animum potius daret hostibus, quam terrorem.*” VITÉZ 197.

¹²⁴³ DL 90 013.

¹²⁴⁴ Uo.

¹²⁴⁵ DL 81 166. Hunyadi június 6-án kérte meg Garait, hogy hívjon össze Szegedre országgyűlést, ahova hívja meg Újlaki Miklós vajdát, a kalocsai érseket, a pécsi püspököt, Kórógyi Jánost, a Pálócziakat, a Rozgonyiakat és másokat.

¹²⁴⁶ ANNALES MINORUM 199.

¹²⁴⁷ „*Habita fuit per Hungaros in Segedino ad providendum huic periculoso malo dieta, et post multas deliberationes ratio iniri non potuit, qua posset tante multitudini resisti viribus Hungarorum, superioribus bellis languidis et exhaustis. Decreverunt itaque praestolari aliquorum Regum et Principum sperata subsidia, quae illis promissa asserunt, et interim obsidionem castrorum praedictorum ultimumque perferre; proprio enim milite conserere cum Turca manus judicant iimpossibile.*” Uo.

megváltozott, mivel az országgyűléssel párhuzamosan elkezdődött az említett várak ostroma. A levélben elhangzott információk ellenére, amely valószínűleg a külföldi segítség reményében¹²⁴⁸ hangsúlyozta a magyar passzivitást, az országgyűlésen a hadba hívásról is döntés született, a hadak gyülekezésének dátumát augusztus 15-re tűzték ki, az aratás végére időzítve.¹²⁴⁹ Erről egy augusztus 9-re keltezett missilis tájékoztatót kaptunk, amelyben Várdai Miklós a testvérétől, Várdai Istvántól elkéri páncélját, mert augusztus 15. után hadba kell vonulnia a nemeseknek és nemteleneknek, a főkapitány kérésére.¹²⁵⁰

Hunyadi ezt követően nem tétlenkedett, és sietve elindult az ország déli részére. Augusztus 5-én Bacsán¹²⁵¹ van Brankovicsnál, majd augusztus 7-én Nándorfehérváron.¹²⁵² Innen a Duna északi partjára, a Szendrővel szemben lévő Kevére megy, ahonnan értesíti a hét szász szék elöljáróit az ostrom végéről, és felszólítja őket, hogy legyenek készenlétben, mert a szultán még a tél előtt meg akarja támadni az országot.¹²⁵³ A szászoknak írt levélből láthatjuk, hogy a Várdai Miklóstól származó információval ellentétben itt már nem az azonnali hadra kelést sürgeti Hunyadi, hanem arra szólítja fel őket, hogy egy lehetséges későbbi török támadás miatt álljanak készenlétben. Ennek fényében arra következtethetünk, hogy az ostrom megszűnésével a szegedi országgyűlésen kihirdetett általános felkelést elhalasztották. Ebből azonban nem következik, hogy a mozgósítás teljesen félbeszakadt, hanem csak az előjogaik miatt az ország határáig mozgósítható nemesek hadba hívása maradhatott félbe.

A hadjáratban részt vevő seregének összetételét nem tudjuk pontosan rekonstruálni, viszont Hunyadi a III. Frigyesnek írott levelében kiemeli, hogy a serege a saját embereiből állt.¹²⁵⁴ Ugyanezt erősíti meg az a raguzai információ, hogy Hunyadi a népével és a fiával érkezett a despota támogatására.¹²⁵⁵ A két forrás alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a saját familiárisai és zsoldosai élén indult el az ellenség ellen, amit az is alátámaszt, hogy két familiárisa, Ugron János¹²⁵⁶ és Szakolyi Péter¹²⁵⁷ augusztus végén és szeptember elején feltűnik

¹²⁴⁸ Uo. Hasonló tartalmú levelet írt Piccolomini Juan de Carvajalnak. Információi szerint a törökök Nándorfehérvárat ostromolják, akik ellen elindult ugyan Hunyadi, de nem harcolni, hanem a dunai átkelőhelyeket védeni. „*Johannes Vaivoda adversus eos cum exercitu proficiscitur non pugnaturus, sed claustra quedam observaturus.*” DRTA ÄR XIX/2. 145.

¹²⁴⁹ Hunyadi nagyon jól tudta, hogy a mozgósítás augusztus előtt nagyon nehéz, sőt, majdnem lehetetlen. Egyrészt az urak nem akartak lemondani az aratásról, a terményjáradék beszedéséről, másrészt a hadsereg élelmezését csak aratás után lehetett gördülékenyen megoldani. KUBINYI 2007. 170.

¹²⁵⁰ DL 81 175; Zichy. IX. 461–462. 337. sz.

¹²⁵¹ DL 93 254.

¹²⁵² TELEKI X. 1853. 430–431; DF 244 800.

¹²⁵³ Uo.

¹²⁵⁴ „*personaliter cum gentibus nostris*”. DRTA 1454. 57; DF 258 541. 85.

¹²⁵⁵ „*el conte Janes vayvoda cum la sua gente et cum il figliolo*”. Thallóczy 1907. 189.

¹²⁵⁶ DL 61662.

¹²⁵⁷ Zichy IX. 464. 1447-től 1452-ig szabolcsi ispán, majd 1452-ben tokaji várnagy.

a főkapitány környezetében.

A gyülekező sereg szeptember elején érthette el azt a létszámot, aminek következtében Brankovics György szerb despota családjával együtt újra visszatért Szendrőbe. Erről a Stefan Vukčić Kosača Foca-i udvarában tartózkodó raguzai követ jelentéséből értesülünk, aki a levelében további értékes információkkal szolgál. Megemlíti, hogy a despota átadta a magyaroknak Galambóc és Zsarnó¹²⁵⁸ várakat, amellyel kapcsolatban két kérdés merülhet fel. Miért adta át azokat, és tényleg átadta-e a magyaroknak? Mivel nem tudunk arról, hogy Szendrő ostromában tényleges segítséget nyújtottak volna a magyarok, így csak az lehet a magyarázat, hogy Hunyadi „megkérte az árát” a hadjáratnak. Kiegészíti ezt egy raguzai kereskedő információja, aki szerint a despota, miután Magyarországra menekült, „*pénzt adott katonák toborzására, így sikerült nagyszámú magyar sereget összegyűjtenie*”.¹²⁵⁹ Így nem tartom elképzelhetetlennek, hogy Hunyadi kifizettette Brankoviccsal a katonái zsoldját, magának pedig két várat kért a hadjárat ellenszolgáltatásaként. Az átadás tényét azonban nem tudjuk megerősíteni, mindenesetre ha valóban megtörtént volna, akkor Szilágyi Mihály nem akarta volna 1458 tavaszán elcserélni Galambócot és másik két várat azokért a birtokokért, amelyek még 1444-ben kerültek Brankovicstól Hunyadi kezébe.¹²⁶⁰ Zsarnó várának átadásával azonban más a helyzet. Bár nem rendelkezünk forrással az állítás alátámasztására, de mindenképpen elgondolkodtató, hogy amikor 1458 nyarán elfoglalták az oszmánok, akkor Szilágyi Mihály azonnal segítséget kért a királytól a vár visszafoglalására.¹²⁶¹ Csakhogy az érv nem áll szilárd alapon, mivel lehet, hogy a stratégiai jelentősége miatt akarták visszafoglalni, ugyanis Nándorfehérvártól 16 kilométerre délre található a vár.

A jelentésben a sereg gyülekezésével kapcsolatban további két érdekes információ található. Egyrészt a despota azon lányát, aki korábban a szultán felesége volt (Mara), eljegyezte Giskrával a segítségéért cserébe, másrészt pedig a lengyel király segítségét is várják, akinek a megérkezése után indulnak el.¹²⁶² A források alapján Giskra segítségét nem tudjuk alátámasztani, és mivel a házasság nem történt meg Giskra és Brankovics Mara között, így véleményem szerint az eljegyzést Brankovics ajánlhatta fel Giskrának a segítség ellenében, de ő nem élt az ajánlattal.¹²⁶³ A lengyel király érkezéséről szóló híresztelés logikusan abból következhet, hogy a korábban említett, szegedi országgyűlésen megfogalmazott segélykérő

¹²⁵⁸ „[...] *lo qual ha dato alli Ungari Golubaz et Xarnavvo* [...]”. Thallóczy 1907. 187.

¹²⁵⁹ „[...] *et la sua corte in Ongaria et haveva dato dinari per fare gente in modo che congreo uno gran numero di Ungari* [...]”. Uo. 189.

¹²⁶⁰ PÁLOSFALVI 2013. 357.

¹²⁶¹ Uo.

¹²⁶² THALLÓCZY-ÁLDÁSY 186.

¹²⁶³ SPREMIĆ 1994. 421.

levélre a lengyel király pozitívan válaszolhatott, és ezért várták ennyire lelkesen az érkezését, mindazonáltal nincs tudomásunk arról, hogy a segítség valaha megérkezett volna.¹²⁶⁴

A magyar sereg hadmozdulatai

A magyar sereg egy Szendrőből kapott október 10-i beszámoló szerint szeptember 29-én kelt át a Dunán,¹²⁶⁵ és egy október 22-i beszámoló szerint október 1-én mérkőzött meg a török sereggel Krusevác mellett.¹²⁶⁶ Mivel csak ez a két forrás ad meg pontos dátumot, így ezekből kell kiindulnunk. A dátumok ellenőrzéséhez meg kell határoznunk a sereg haladási irányát, amelyhez több forrás is adalékot szolgáltat. Habár Bonfini és egy raguzai jelentés is Kevét jelöli meg a hadjárat kiindulópontjának, mégis inkább a Nándorfehérvárról való indulást valószínűsítem. Ennek magyarázatául szolgál először is az, hogy nincs tudomásunk arról, hogy Hunyadi, miután augusztus végén Kevéről visszatért Nándorfehérvárra, később visszatérne oda. Továbbá már egy szeptember 13-i jelentésből értesülünk arról, hogy a magyar sereg előrenyomult, és átkelt a Dunán.¹²⁶⁷ Ez alapján nem lenne logikus, hogy miért mennének vissza a Dunán túlra, ha egyszer már átkeltek. Azt ugyanakkor elképzelhetőnek tartom, hogy az átkelés Keve és Szendrő között történhetett, mivel Hunyadi 1448-ban is az itt található gázlót használta az átkeléshez.

A sereg haladási irányáról is értesülünk az október 10-i beszámolóból: a sereg „*Rudisca felé vonult, innen pedig Xabaz irányába.*”¹²⁶⁸ Rudisca vélhetőleg a Nándorfehérvár melletti Rudistha nevű településsel identifikálható, amit Hunyadi 1453-ban nándorfehérvári kalugyerekkel cserélt el.¹²⁶⁹ Xabaz pedig nem lehet azonos a Duna mellett fekvő várossal, mivel Szabács első említése 1470-ben történik meg a forrásainkban.¹²⁷⁰ A név feloldását Aleksandar Krstić a hosszú hadjárat forrásaiban szereplő szerb településekkel foglalkozó tanulmányában találtam meg, melyben bizonyította, hogy az 1443-as hadjáratból visszavonuló sereg egyik része Žabare (Жабаре) nevű településen keresztül vonult vissza Magyarországra, és az általam vizsgált hadjáratral is összefüggésbe hozta.¹²⁷¹ Innen pedig dél felé haladva Kragujevac

¹²⁶⁴ Mivel ebben az évben tört ki a lengyelek és a Német Lovagrend között a tizenhárom éves háború, így lehetősége sem lehetett Magyarországra jönni. PÓSÁN 2019. 284.

¹²⁶⁵ „[...] *cum il governatore Jancho passo il Danubio cum gran copia de gente a di 29. dei passato*”. THALLÓCZY-ÁLDÁSY 187.

¹²⁶⁶ „*Et questo fu il primo di de questo mese*”. Uo. 189.

¹²⁶⁷ Uo. 186.

¹²⁶⁸ THALLÓCZY-ÁLDÁSY 187.

¹²⁶⁹ TELEKI X. 413–416. A település a Nándorfehérvártól délre lévő Avala hegy lábánál van, Zsarnó közelében. Ebből adódik, hogy Hunyadi Zsarnót kéri Brankovicstól. A településen arany- és ezüstbányászat folyt.

¹²⁷⁰ GRČIĆ–GRČIĆ 2011. 81.

¹²⁷¹ KRSTIĆ 2016. 137.

érintésével észak felől közelítette meg Krusevácot. Miért ezt az utat választotta Hunyadi, a transzbalkáni út helyett, amely a Szendrőtől keletre fekvő Morava folyó mentén helyezkedett el,¹²⁷² és már a korábbi hadjáratai során is használt? A forrásokból erre is választ kapunk. Az útját titokban tartotta, csak a szerb despota tudott róla.¹²⁷³ Mivel rajtaütésről lehetett szó, így célszerű volt egy olyan útvonalat használniuk, ami rejtve van a törökök előtt. Ezért sem vonulhattak végig a Morava folyó melletti úton, mivel a Szendrő ostromából visszavonuló török sereg – számítva egy esetleges ellentámadásra – megfigyelőket állíthatott oda.

A magyar seregnek kb. 190 kilométert kellett megtenni, hogy elérje a csata színhelyét. Ez a távolság a forrásokban leírt három nap alatt nem teljesíthető, mivel több mint 60 kilométert kellett volna megtennie a seregnek naponta, ami a korban lehetetlennek tűnt.¹²⁷⁴ Így az indulás vagy az érkezés dátumát valószínűsíthetően hibásan adták meg a forrásokban. Ennek kiderítéséhez három további forrásban található információt tudunk felhasználni. Bonfini munkájában megjegyzi, hogy a sereg *„éjjel-nappal menetelt, hogy az ellenséget váratlanul meglepje. A negyedik nap a törökök közelébe értek.”* A Bonfini által említett négy nap már sokkal reálisabbnak tűnik. Feljebb láthattuk, hogy Hunyadinak az útvonal megválasztásával az volt a célja, hogy az ellenség elől rejtve maradjon, de ez úgy valósulhatott meg, ha ezt az utat az átlagnál gyorsabban teszi meg. A hadjárat alatt Hunyadinak csak lovas egységei voltak, és mivel a sereg végig Brankovics területén haladt, így az utánpótlásra se kellett nagyobb figyelmet fordítani, mintha végig ellenséges területen nyomultak volna előre, ami jelentősen meggyorsította a sereg sebességét. Véleményem szerint az egyik raguzai jelentés is az átlag feletti gyorsaságot erősíti meg, amelyben a magyarok egy napkeltétől napnyugtáig tartó lovaglással érték el a törököket.

A négynapos menetet támasztja alá Jireček is a *Geschichte der Serben* című 1918-as munkájában, aki a csata napját október másodikára helyezi, igaz, forrásmegjelölés nélkül, azonban valószínűsíthetően az általam eddig nem vizsgált szerb krónikákra támaszkodva.¹²⁷⁵ Így, ha elfogadjuk a négynapos menetet és Jireček információját, akkor a magyar sereg szeptember 29-én indult el, a csata napja pedig október 2-án volt.

¹²⁷² OBOLENSKY 1999. 33–34.

¹²⁷³ „*el quale ando tanto oculto che glo suo paese non sape dove egli voleva andare, excepto el signor despoto che glo sapeva.*” THALLÓCZY-ÁLDÁSY 187.

¹²⁷⁴ A számítások szerint ideális esetben 25-30 kilométer lehet a középkori sereg napi menetteljesítménye. BÁRÁNY 2013. 109.

¹²⁷⁵ JIREČEK 1918. 202. A munkájában gyakran hivatkozik ezekre a krónikákra.

A kruseváci csata

A csatáról fennmaradt források alapján egyszerre tudunk sokat és keveset. Sokat, mert Thuróczy, Bonfini és több fennmaradt levél is közöl róla információkat, ellenben kevés bennük a hasznosítható adat. Ezen forrásokat felhasználva próbálom elméletben rekonstruálni a csatát.

A Thuróczy-krónika így írja le az ütközetet:

*„[...] napkeltére a kormányzó úr elközelt az ellenséghez. Eközben köd támadt, úgyhogy az ellenfelek nem láthatták egymást, kölcsönösen rejtve voltak egymás szeme elől. Midőn aztán a kelő nap sugaraiban a köd felszakadt, felvillantak a fegyveres hadsorok, a török csapatok pedig látták, hogy közel az ellenség, és közte a kormányzó úr zászlóit is azonnal megismerték – erre megfordultak, nem ütköztek meg, hanem gyors futásnak eredtek. A kormányzó úr egész könnyű lovassága üldözte a futamodókat, és mind az üldözők nagy hevesen szorongatták őket. Így éjszakáig igen sokat levágtak közülük [...]”.*¹²⁷⁶

Bonfini külön nem érdemes idézni, mivel a csatáról szóló előadása Thuróczyt követi.

Thuróczy művét a csata után 34 évvel adták ki, és emiatt elképzelhető, hogy egy szemtanútól szerezhetett információt. A forrásrészlet legfontosabb eleme, hogy Hunyadi észrevétlenül közelítette meg a sereget, mert köd volt. Ezenkívül a forrás kiemeli, hogy harc nélkül „futott meg” az ellenség. A szöveg hitelességének vizsgálata szempontjából fontos kiemelni, hogy a humanista történetírók sokat merítettek az antik szerzőktől munkáikban, ezért fenntartásokkal kell kezelni őket. Nincs ez másképp Thuróczy esetében sem, akinek Nándorfehérvár 1440-es ostromáról szóló leírása és a Titus Livius műve közötti párhuzamot Szabó Pál a 2014-es doktori értekezésében egyértelműen kimutatta.¹²⁷⁷ Jelen csataleírással kapcsolatban nem végeztem még el ezt az elemzést, de a jövőben sort kerítek rá.

A történetírók munkáján kívül van egy sokkal pontosabb és közvetlenül az esemény után keletkezett forrásunk: egy levél, amelyet a szreberniki raguzai kereskedők küldtek Ragusa városának október 10-én, értesítve a hadjárat részleteiről a kereskedővárost. A levél kiemeli, hogy az információjukat magától a szerb despotától szereztek, jóllehet az elfogultság miatt tartalmaz túlzó részleteket, mégis hitelesnek tekinthetjük. A csatáról a következőket írja:

„[...] Midőn meglehetősen távol volt Cruseriától, ketté osztotta seregét; az egyik előrehaladt, a másikkal egy rejtett helyen maradt. Midőn a törökök látták, hogy az előrenyomuló magyar sereg csak csekélyszámú ... átkeltek egy hídon és

¹²⁷⁶ Thuróczy 1980. 382–383.

¹²⁷⁷ SZABÓ 2014. 182.

*szembekerültek velük; a kormányzó azonban látván, hogy már átkeltek, otthagya rejtekhelyét és azokat a szurdok irányából olyan módon rohanta le jobb felől és hátulról, hogy a törökök közül szinte senki sem maradt a harcmezőn. Azokkal a törökökkel volt három szandzsákbég., Ferisbogovich, Issathovich és Esabeth Aurancsovich, akik közül Ferisbogovichot a tizennyolc legkiválóbb vezérrel elvittek és elvezettek a despotához Szendrőbe, s a hátramaradottakat darabokra vágták”.*¹²⁷⁸

A rekonstrukcióhoz meg kell ismernünk magát a helyet, ahol a csata lezajlott, és azonosítanunk a forrásban megjelenő földrajzi helyeket. Mivel nem készült korabeli térkép a környékről, ezért a jelen körülményekből tudom bemutatni a csatateret. Krusevác városa a Nyugati-Morava völgyében fekszik. Északról a Nyugati-Morava, keletről a Rasztina folyó, délről és nyugatról pedig dombok határolják. A várostól északra – a jelen körülmények között – egy hídon lehet átkelni a folyón, ami a korban is létezett, már a forrásunk is megemlékezik róla. A hídtól északra egy észak–dél irányban húzódó völgy található, ami a folyótól 500 méterre északra körülbelül 2,5 kilométerre kiszélesedik, elegendő helyet biztosítva a csatarendhez az észak felől, a völgyön keresztül érkező magyar seregnek. A forrásban szereplő szurdok, ahol Hunyadi elrejtette seregének egy részét, pedig a völgygel azonosítható.

A következő lépésben célszerű a szemben álló felek erejét megismerni. A magyar sereg létszáma kezdetben 8000 fő volt,¹²⁷⁹ amihez a despota saját csapatai is csatlakoztak, és így a teljes hadsereg létszámát 20000 főre teszi az október 22-i raguzai kereskedők levele.¹²⁸⁰ Hunyadi az oszmánok haderejét 32 ezer emberben állapítja meg a III. Frigyesnek írott levelében.¹²⁸¹ Egy raguzai jelentés közel azonos számról, 30 ezer lovasról számol be, de gyanítható, hogy az információ itt is Hunyaditól vagy esetleg Brankovicstól származhatott.¹²⁸² Nem túlozott-e Hunyadi az ellenfele létszámával kapcsolatban? Mivel nem ismerünk egyéb kontrollforrásokat a sereg méretével kapcsolatban, az ellenséges hadsereg vezéreit kell támpontként használni. A szultán az oszmán sereg vezetésére három szandzsákbéget hagyott hátra.¹²⁸³ A szandzsákbégekét név szerint is ismerjük: Feriz bég, Iszak bég és Esabeth Aurancsovich.¹²⁸⁴ Három szandzsákbég azonban kevés egy ekkora létszámú sereg vezetésére.

¹²⁷⁸ THALLÓCZY-ÁLDÁSY 187–188.

¹²⁷⁹ „*et el conte Janes vayvoda cum la sua gente et cum il figliolo suo gli vene in soccorso cum piú di cavali octo milia*”. Uo. 189.

¹²⁸⁰ „*li Ungari et homeni dei despote cum lo conte Janes erano circa cavali vintemilia*.” Uo. 189.

¹²⁸¹ DRTA ÄR XIX/3. 57; DF 258 541. 85.

¹²⁸² THALLÓCZY-ÁLDÁSY 189.

¹²⁸³ „*cum li quali Turchi sono stati tre scanzachi*” Uo. 188.

¹²⁸⁴ Uo. 187.

Mindemellett tudjuk, hogy a Krusevác melletti sereg célja a környék fosztogatása volt,¹²⁸⁵ így a szandzsákbégek reguláris seregén kívül jelentős lehetett az irregurális csapatok, az akindzsik száma a török seregben. Ebben az esetben is túlzónak gondolom a 30 ezres létszámot, viszont a jelentős túlerő nagy valószínűséggel fennállt, még ha a török sereg számottevő része gyengébb harcértékű katonákból állt is.

A források és a földrajzi környezet alapján a következő módon tudom rekonstruálni a csatát. A török sereg a Morava és a város között táborozott. Hunyadi seregének egy részével a völgy és a Morava folyó közötti csatateret északi irányból közelítette meg, és annak a nyugati oldalán állította fel hadrendjét.¹²⁸⁶ Hunyadi a serege másik részét elrejtette a völgyben, és ha hihetünk a forrásnak, a köd eltakarta ezen sereget. Az oszmán vezetés, mikor meglátta Hunyadi hadrendbe állott seregének csekély létszámát, átkelve a hídon, megtámadta a magyar sereget. Hunyadi elrejtett csapatai – kivárván az ideális alkalmat – támadásba lendültek, majd jobbról és hátulról átkarolták az ellenfelet. Ez a taktikai lépés meglephette az ellenséget, és a nagy számban jelen lévő irreguláris csapatok megfutamodtak, magukkal rántva a teljes sereget. A menekülésre nem sok lehetősége volt a legyőzött seregnek, ugyanis teljesen körül voltak zárva. Ez okozhatta, hogy üldözésük során Hunyadi könnyűlovassága rengeteg foglyot ejthetett, ennek mértékét jól mutatja, hogy az ellenség egyetlen vezérének sem sikerült elmenekülnie a csatateréről. Feriz bég 18 előkelővel fogságba esett, a másik két vezető pedig elesett a harctéren.¹²⁸⁷

A hadjárat folytatása

A csatát követően a magyar csapatok tovább folytatták az útjukat dél felé egy bizonyos Czenovizáig. Mivel a települést nem tudom teljes pontossággal azonosítani, ugyanakkor tudjuk, hogy Brankovicsnak működött két serege Szerbia déli részén, amelyből az egyik szeptember 24-én legyőzött egy kisebb török sereget Leskovac mellett,¹²⁸⁸ így valószínűsíthető, hogy a Leskovac melletti Cenovacot rejtheti ez a bizonyos név.¹²⁸⁹ Itt egyesültek a magyar és a szerb csapatok, Cillei Ulrik érkező seregével.¹²⁹⁰ Az egyesülés célja talán a szultánnal való megütközés lehetett, ugyanis értesüléseik szerint ekkor a szultáni sereg Szófiában

¹²⁸⁵ Uo. 189.

¹²⁸⁶ Hunyadi seregének a csatater nyugati oldalon való elhelyezése abból adódik, hogy a völgyben elrejtett seregrész a forrás szerint jobbról és hátulról támadja meg a törököket.

¹²⁸⁷ Hunyadi hasonló taktikát alkalmazott a Kunovica-hágónál a „hosszú hadjárat” során. PÁLOSFALVI 2018. 118.

¹²⁸⁸ MIHAILOVIĆ 121.

¹²⁸⁹ Spremić Kunovicával azonosítja a földrajzi nevet. SPREMIĆ 1994. 422.

¹²⁹⁰ Cillei érkezéséről két különböző raguzai forrás is beszámol, azonban nem tudjuk, személyesen is megjelent-e segítséget nyújtani az apósának. THALLÓCZY-ÁLDÁSY 188-189.

tartózkodott.¹²⁹¹ Ez nem következett be, ennek okára csak következtethetünk. Vélhetően a korábbi vereségei tapasztalatára támaszkodva, még az egyesült haderővel is túl erősnek tartotta a szultáni sereget. Ezért a saját seregével visszafordult, és Piro, majd Vidin irányába mélyen benyomult az oszmán területre, ahol kifosztotta és felégette az útjába kerülő településeket.¹²⁹² Hunyadi kivonulása után a török sereg folytatta hadjáratát, és a források szerint egy „nagyon véres” csatában legyőzte a magára maradt szerb sereget a Trepjane hegynél, Novo Brodo közelében.¹²⁹³

V. 3. iii. Hamis remény egy új összefogásra

A törökök Szendrő elleni támadása és az 1451-ben megkötött hároméves fegyverszünet megszegése kényszerhelyzetbe hozta a magyarokat. Világossá vált, hogy az újabb hadiállapot elkerülhetetlen, ráadásul Konstantinápoly bukása tovább növelte a török fenyegetés súlyát. Ennek megelőzésére két lehetőség kínálkozott: vagy megkísérelnek egy újabb fegyverszünetet kötni, vagy részt vesznek a tervezett kereszties hadjárat szervezésében,¹²⁹⁴ egy összeurópai összefogás reményében. Mivel egyik út sem garantálta a biztos sikert, a magyar külpolitika¹²⁹⁵ mindkettő megvalósítására törekedett, s ebben a szerbiai hadjárat kulcsszerepet játszott.

A hadjárat sikere és az azt kísérő propaganda jelentős lelkesedést váltott ki Magyarországon és szerte Európában. Ez alkalmasnak bizonyult annak igazolására, hogy egy nagyobb kereszties vállalkozásnak is lehet reális esélye az oszmán hadigépezet legyőzésére, ezáltal serkentve a hadjárat megszervezését. Ugyanakkor – a nyugati hatalmak tudta nélkül – a hadjárat másik célt is szolgált: demonstrálta II. Mehmed számára, hogy a magyar–szerb egyesített erők továbbra is komoly ellenfelet jelentenek. Ez a katonai erődemonstráció alkalmas lehetett arra, hogy bebizonyítsa a magyar hadsereg erejét, és a szultánt eltántorítsa a háború folytatásától, és rábírja, hogy térjen vissza az 1451-es fegyverszünet feltételeihez. Az utóbbival összefüggésben, a raguzaiak már október végén értesültek arról, hogy a törökök hajlandóságot mutatnak egy békekötésre a magyarokkal. Annak érdekében, hogy ők is bekerüljenek az új fegyverszünetbe,

¹²⁹¹ THALLÓCZY-ÁLDÁSY 187., 189., 190.

¹²⁹² „*dominia ipsius imperatoris Turcorum usque ad civitatem suam Pyrotha concremavimus et combussimus; inde venimus ad civitatem suam Bidinum, eandem consimiliter cum omnibus districtibus et pertinendis suis concremavimus*”. DRTA ÄR XIX/3. 58.

¹²⁹³ Konstantin MIHAILOVIĆ 121.

¹²⁹⁴ A korábbi negatív tapasztalatokból kiindulva Hunyadi már nem próbálkozott egy magyar vezetésű hadjárat indítására, mint a 1440-es években.

¹²⁹⁵ Bár 1453-tól kezdődően a belpolitikai küzdelem Hunyadi János és V. László között folyamatos volt időnként kisebb, máskor nagyobb intenzitással a főhatalom megszerzéséért, ugyanez nem mondható el a törökök elleni külpolitikáról. Ahogy látni fogjuk, noha a külpolitikai döntések két szereplő kezében összpontosultak, kifelé ezek szinte végig egységes irányt követtek, és azonos módszereket alkalmaztak.

november 2-án követet küldtek Szendrőbe.¹²⁹⁶ Mire a raguzai követ Szendrőbe érkezett, a magyar–szerb követség már úton volt a portára.¹²⁹⁷

A szultánhoz küldött delegáció nem járt sikerrel, és 1454 decemberének végére visszatért Szendrőbe.¹²⁹⁸ 1455 januárjában a raguzaiak már értesültek arról, hogy a magyar küldöttség eredménytelenül tért vissza a portáról, és hogy a törökök ismét támadásra készülnek a despotátus ellen. A raguzai levél ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy „*nincs remény a békére, csak háborúról van szó*”.¹²⁹⁹

A fegyverszünet megszegését követően a magyarok azonnal bekapcsolódtak a keresztes hadjárat szervezésébe, és miközben Hunyadi Szerbiában harcolt a törökök ellen, megkezdődött az 1454 októberére meghirdetett frankfurti birodalmi gyűlés. Ezen a tanácskozáson immár a magyarok is képviseltették magukat Barius Miklós alkancellár és egri prépost, valamint Várdai István erdélyi prépost személyében.¹³⁰⁰ A frankfurti tanácskozás célja az volt, hogy az áprilisi regensburgi gyűlés nagyívű tervének részleteit kidolgozza.¹³⁰¹

A fennmaradt források alapján a követek stratégiája egyértelműen rekonstruálható. Az első fontos forrás Aeneas Silvius Piccolomini 1454. október 16-án kelt levele, amelyet Juan de Carvajal bíborosnak címzett. A dokumentum a magyar követek felszólalása előtti napon keletkezett, és Piccolomini arról számol be benne, hogy a „*magyarok, amennyire értem, azt mondják, hogy megegyeznek a törökökkel, hacsak itt nem születik valami jó döntés, amelyért minden erőnkkel dolgozunk*”.¹³⁰² A levél keltezése különös jelentőséggel bír, hiszen Frankfurtban ekkor még nem értesülhettek sem Hunyadi kruseváci győzelméről, sem pedig arról, hogy bármiféle érdemi tárgyalás kezdődött volna a törökkel.

A következő napon, immár Magyarország nevében, először Barius Miklós, V. László alkancellárja szólalt fel.¹³⁰³ Beszédében felidézte a török pusztítás kegyetlenségét, Magyarország védelmi szerepét és a nyugati világ felelősségét, egyúttal felszólította a

¹²⁹⁶ GELCICH–THALLÓCZY 560.

¹²⁹⁷ DINIĆ–KNEŽEVIĆ 1986. 125–126.

¹²⁹⁸ BOŽIĆ 1952. 135.

¹²⁹⁹ DAD, Lettere di Levante. XVI. f. 247. „*pacis spes nulla, sed nihil nisi de bello agitatur*”.

¹³⁰⁰ KRONOLÓGIA II. 2023. 474.

¹³⁰¹ A terv szerint a birodalomban minden harminc fő után egy jól felfegyverzett lovas vagy két gyalogost kellene kiállítani, ami mintegy 200 000 harcost biztosítana a keresztes sereg számára. Ezzel párhuzamosan a pápa felelőssége lenne egy tengeri flotta megszervezése az itáliai államok támogatásával, valamint a karamanida fejedelemség és a keleti keresztények bevonása a háborúba. ELEKES 1952. 429.; DER BRIEFWECHSEL I. 481–484.; NOTES ET EXTRAITS IV. 92–95.

¹³⁰² „*Hungari, quantum intelligo, dicunt se concordaturos cum Turchis, nisi aliqua bona hic conclusio fiat, ad quam rem nos toto conatu laborabis mus*.” DRTA ÁR XIX/2 392.

¹³⁰³ Barius Miklós már Ulászló király alatt kancelláriai jegyzőként szolgált. 1450-ben szerezte meg a kánonjogi doktorátust. 1453-tól V. László alkancellárja. BÓNIS 1971. 171–172. Boronkai Iván egyértelműen Vitéz Jánost azonosított a szöveg szerzőjének, ami szoros párhuzamot mutat a Vitéz által V. László nevében Castiglione pápai legátusnak mondott 1454. januári beszédével (VITÉZ 245–251.). BORONKAI 1974–1975. 183–188.

keresztény uralkodókat, hogy mielőbb csatlakozzanak Magyarországhoz a törökök elleni küzdelemben. Kérte továbbá, hogy legalább a következő tavaszra állítsanak össze egy hadsereget, amely képes megfékezni az oszmánok előrenyomulását.¹³⁰⁴ Rajta kívül egy másik szónok is a magyarok nevében emelt szót, azonban az ő felszólalásáról csak egy, a gyűlést követően készült beszámolóból értesülhetünk. Konrad Rottenauer bajor követ közléséből tudjuk, hogy Gregori von Heinburg két nyelven (latinul és németül) elmondott beszédében kiemelte, hogy Magyarország hosszú ideje a német nemzet bátyja és pajzsa volt, ám segítség hiányában 1451-ben kénytelen volt hároméves fegyverszünetet kötni a törökökkel.¹³⁰⁵ Mostanra azonban a szultán egyre határozottabban követeli a béke meghosszabbítását, amire egyelőre nem válaszoltak. Ezért Magyarország sürgősen támogatást kér. Az orátor három napon belüli választ sürgetett: hajlandók-e a fejedelmek segítséget nyújtani. Amennyiben igen, a magyarok nem kötnek békét a törökkel. Ha azonban ez a támogatás elmarad, kénytelenek lesznek további engedményekre, akár erődítményeik és átkelőhelyeik átengedésére.¹³⁰⁶ A magyar fél azt is világosan jelezte, milyen segítséget vár el: 10 000 lovast és 30 000 gyalogost a németek részéről, ugyanannyit, amennyit maga Magyarország is kiállítana egy kereszties hadjáráshoz.¹³⁰⁷ Emellett a pápától és az olasz államoktól egy erős flottát kértek, amely elzárná az anatóliai utánpótlási útvonalakat.¹³⁰⁸

Október 24-én, a birodalmi gyűlés végéhez közeledve, a magyar követektől látszólag függetlenül – de minden bizonnyal velük egyeztetve – megérkezett Cillei Ulrik kancellárja. Ő arról tájékoztatta a jelenlévőket, hogy a török szultán követeket küldött Cilleihez, és felajánlotta a békekötést, ám annak feltételeként követelte a török sereg akadálytalan átvonulását Magyarország területén Németország felé. Amennyiben ezt megtagadják, erővel és fegyverrel

¹³⁰⁴ A beszéd kiadásai: VITÉZ 252–254; DRTA ÄR XIX/2 586–590.

¹³⁰⁵ „*wie das Ungern vil zeit her gewesen und noch wol wer ain maur und ain schilt der Tewschtzen nation. Sie wern aber verlassen, das sy je hetten müssen ain dreiiährigten Fried mit den Türgken der Katerine schirest aus würd sein*”. DRTA ÄR XIX/2. 366.

¹³⁰⁶ „*nun wurd kunig Laßla von Turgken offit und dick erstücht, umb ain lengern frid wider aufzenemen. darumb aber im noch kain antwort geben wer. und begerten fast, in zu helfen, dan würd in in drey tagen antwort und zusagen der hilf getan nit mit gelt noch mit grossem volck noch yetzoger zeit, sunder zu wettertagen, so wolten sy yetz zusagen, das kain frid mit dem Türgken der Ungern halben wurd aufgenommen. wurd in aber yetz sölich trostung nit, so musten sy frid aufnemen und besorgten, sy müsten den Türgken sloß und paß lätzen*”. Uo. 366–367.

¹³⁰⁷ „*si hetten begert 10 tausend pferd und 30 tausend ze fuß, so vil wolten sy auch darlegen und vil mer*”. Uo. 369. A bajor követ értesülését Piccolomini a Carvajalnak 1454. október 28-án küldött levelében: „*illi sufficere aiunt, si decem milia equitum et triginta milia peditum ex Germanis ad eos mittantur cum curribus et machinis oportunis. nam et ipsi inter Bohemos et suos parem aut maiorem militum numerum sunt habituri*”. Uo. 401.

¹³⁰⁸ „*quod si classis ex Italia potens in Hellespontum mittatur hinc Graeciam inde Asiam vexatura*”. Uo.

fogja kikényszeríteni akaratát.¹³⁰⁹ Cillei kancellárja pedig, hogy mondandóját alátámassza, magával hozta a szultán által írt levél másolatát is.¹³¹⁰

A magyar követek és Cillei Ulrik kancellárjának fenyegető fellépése végül eredményesnek bizonyult. Bár a Regensburgban megálmodott, nagyszabású keresztes hadjáratról letettek, a fenyegetés mégis elérte célját: a jelen lévő birodalmi rendek képviselői hozzájárultak a segítségnyújtáshoz. Ennek során a Regensburgban még 200 000 főre tervezett sereget 10 000 lovasra és 30 000 gyalogosra csökkentették, amely minden tekintetben realisabb célnak mutatkozott.¹³¹¹ A birodalmi határozat részletesen szabályozta e haderő felállításának lépéseit, és – a magyarok kérése nyomán – ismét a pápát bízta meg egy tengeri flotta felszerelésével. Mivel azonban a császár és a birodalmi rendek több képviselője nem volt jelen, illetve nem rendelkezett megfelelő felhatalmazással, 1455 februárjára Bécsújhelyre (III. Frigyes székhelyére) újabb birodalmi gyűlést (Reichstagot) hívtak össze.¹³¹²

A segítségnyújtásért cserébe a német rendek három feltételt szabtak a magyaroknak. Először is, V. Lászlónak személyesen – vagy az országai teljes felhatalmazással rendelkező kormányzója útján – kell képviseltetnie magát a bécsújhelyi gyűlésen.¹³¹³ Másodszor, haladéktalanul meg kell kezdenie a háborús előkészületeket saját területein. Végül pedig a király – a gyűlés megkezdéséig – nem köthet békét vagy fegyverszünetet az oszmánokkal.¹³¹⁴

A magyar és Cillei-követek minden bizonnyal túlzó vagy valótlan információkat közöltek a fegyverszünet állapotáról. Míg a követek török fegyverszüneti ajánlatról számoltak be, Hunyadi János és a raguzai források szerint Cillei éppen Szerbiában harcolt a törökök ellen, így semmiféle fegyverszünet nem volt érvényben. A hadjárat befejezését követően valójában magyar és szerb követek indultak a szultánhoz, hogy fegyverszünetet kérjenek, nem pedig fordítva. A magyar követek érvelése mindazonáltal összhangban áll Hunyadi 1454 áprilisában, III. Frigyes császárnak címzett nyilatkozatával: amennyiben a Német Birodalom nem segíti Magyarországot, úgy a magyarok képtelenek lesznek önmagukban megvédeni magukat. Ha

¹³⁰⁹ „quodque idem Thurcus miserit suos nuncios ad comitem Cilie intimaveritque ei, si velit habere pacem cum eo, pacem daturus sit ei, sub ea tamen condicione, quod permittat eundem cum suo exercitu pertransire Ungariam in Almanniam. quod si denegaverit, facere violenta et armata manu ad id contendere velit.” Uo. 422.

¹³¹⁰ „er hat auch in sunderhait gezaigt ain abgeschrift, wie der Türgk dem von Cili geschriben hat, als sy dan hernach geschriben stat.” Uo. 371.

¹³¹¹ A frankfurti határozatra lásd: DRTA ÄR XIX/2 501–605. NOTES ET EXTRAITS IV. 101–102.

¹³¹² Uo.

¹³¹³ „Item quod antedictus rex Hungarie ac Bohemie, si ad prefatam diem personaliter cum cesarea sublimitate convenire non potuerit, saltem magnificos dominos Hungarie ac Bohemie gubernatores cum pleno mandato ad presentiam cesaris transmittat [...]”. DRTA ÄR XIX/2 603.

¹³¹⁴ „Item quod rex ipse Hungarie et Bohemie cum Turchis aut aliis infidelibus medio tempore nullas condiciones aut pacis aut treugarum accipiat.” Uo.

pedig a keresztény államok továbbra is tétlenek maradnak, a magyarok megengedhetik a törököknek a szabad átvonulást az országban, ahogyan azt a törökök követelik.¹³¹⁵

A török sereg átengedésével való fenyegetőzés korábban nem volt jellemző a magyar diplomáciára. A retorikai fordulat egyértelműen Konstantinápoly 1453-as elfoglalásának hatására alakult ki.¹³¹⁶ Ekkorra a magyarok világosan felismerték a valós erőviszonyokat s azt, hogy önerejük nem elegendő az Oszmán Birodalom feltartóztatására. A fenyegetés – miszerint fegyverszünetet kötnek, és átengedik az oszmán csapatokat – tulajdonképpen a Nyugat ellen alkalmazott nyomásgyakorlási eszköz volt, abban a reményben, hogy az esetleges veszélyhelyzet érzetének növelésével a nyugati hatalmakat is cselekvésre, segítségnyújtásra készíti.

Hunyadi a győztes szerbiai hadjárata után, visszatérve Magyarországra, azonnal levelet írt a császárnak, amelyben beszámolt a hadjárat eseményeiről.¹³¹⁷ A levélben Hunyadi arra kéri a császárt, hogy szervezzék meg a tervezett hadjáratot, *„mivel soha nem adódott még ennyire kedvező és alkalmas idő, talán száz évig sem lesz hozzá fogható, mint a mostani. Ezáltal sokkal könnyebben és gyorsabban képesek lehetnének megsemmisíteni őket, ahogyan azt felséged is megteheti most.”*¹³¹⁸ Ugyanakkor figyelmezteti is a császárt, hogy a török szultán tudomást szerzett a tervezett hadjáratról, és ha mégsem hajtják végre a tervet, akkor jövő márciusban meg fog indulni a kereszténység ellen.¹³¹⁹

Hunyadi János levele – Aeneas Silvius Piccolomini közvetítésének köszönhetően – jelentős lelkesedést váltott ki Európa-szerte, mivel Piccolomini több európai udvarba is továbbította a dokumentumot.¹³²⁰ Hasonlóan kedvező hangulat alakult ki Prágában, a királyi udvarban is, a tervezett hadjárat és a frankfurti gyűlés határozatai alapján pedig sokan már elérkezettnek látták az időt az oszmánok végleges legyőzésére. Ezzel összefüggésben V. László 1454. november

¹³¹⁵ „At si relictis etiam sumus a Christiano populo, non est consilium nostrum ut soli Turcorum impetum feramus, quibus impares sumus. Turci ex nobis sine detrimento nostro transitum petunt: dabimus, si, ut palam videmus, Christianitas dormit.” DRTA ÄR XIX/1 132; Brankovics hasonló fenyegetést intézett V. Alfonzhoz és a pápához. Lásd a Szerbia c. fejezetben.

¹³¹⁶ Tudomásom szerint Mikolaj Lasocki, Hunyadi követe volt az első, aki a pápánál érvként felhozta a törökök által kért békét, hogy ezzel megszerezze az ígért támogatást. Erre azt követően került sor, hogy Hunyadi 1448 szeptemberében harmadik alkalommal is visszaküldte őt Rómába. „imo et multorum internuntiis et medio, bonas nobis conditiones pacis pro voluntate nostra offerunt, dummodo secum pacem habere velint, quam ipsi Teucrici rogant et requirunt.” CODEX EPISTOLARIS II. 53

¹³¹⁷ DRTA ÄR XIX/3. 54–60.

¹³¹⁸ „Cum tempus semel numquam ita bonum et accommodum affuerit, forte usque ad centum annos simile non erit sicut nunc adest et quod ita facilius et levius eos destruere possitis sicut nunc vestra serenitas possit.” Uo. 58–59.

¹³¹⁹ „Noscit enim servus ille turcus imperator expeditionem generalis exercitus vestrae serenitatis. et si res ipsa per vestram serenitatem ad effectum non deducetur, in instanti mense martio se movebit veraciter contra Christianitatem.” Uo. 60.

¹³²⁰ Uo. 61–65.

14-én országgyűlést hívott össze Budára vízkereszt ünnepére.¹³²¹ A gyűlés fő feladata a frankfurti határozatok értelmében egyrészt az ország haderejének felkészítése volt a közelgő hadjáratra, másrészt a bécsújhelyi birodalmi gyűlésre induló magyar követség, Hunyadi János által vezetett tagjainak megválasztása. A tervek szerint ők adtak volna részletes tájékoztatást a birodalmi rendek képviselőinek a magyar hadikészültségről, valamint közösen dolgozták volna ki a hadjárat további részleteit.¹³²²

Időközben, 1454 decemberének közepén, a déli végeken fekvő Péterváradon gyűltek össze az országnagyok.¹³²³ A helyszín megválasztása nem volt véletlen: Hunyadi János novemberben tért vissza a hadjáratból, és indokoltnak látta, hogy a határ közelében maradjon, készen arra, ha a törökök válaszlépésre szánnák el magukat. Emellett várta a szultánhoz küldött követe visszaérkezését is, akit a fegyverszünet kérdésében bízott meg tárgyalásokkal. A gyűlésen a király nevében Vitéz János, Heinrich von Kolowrat cseh báró és Stephan Aloch, Ausztria kancellárja jelent meg, akik magukkal hozták a frankfurti gyűlés határozatait és a budai országgyűlés meghívóit.¹³²⁴ Noha az országnagyok támogatták az országgyűlés összehívását, korainak ítélték az időpontot, ezért a királyi követek beleegyezésével 1455. január 20-ra halasztották azt.¹³²⁵

A frankfurti végzések a pétervárad tanácskozás résztvevőiben is jelentős várakozásokat keltettek. Az országgyűlés későbbre halasztásáról szóló értesítés nyomatékosan felhívta a megyék figyelmét a készülődés fontosságára, hangsúlyozva, hogy emberemlékezet óta nem foglalkoztak a királyság szempontjából ilyen jelentős ügyekkel.¹³²⁶ A gyűlés lezárultát követően Hunyadi újabb levelet küldött III. Frigyes császárnak,¹³²⁷ amelyben egyfelől biztosította a hadikészületek megindulásáról, másfelől pedig megerősítette, hogy személyesen jelen kíván lenni a bécsújhelyi gyűlésen. Ugyanakkor kiemelte, hogy a korábban emlegetett török békeajánlat végül **nem** ment végbe,¹³²⁸ és jelezte, hogy a szultán kémek révén értesült a frankfurti gyűlés eredményéről.¹³²⁹ Végezetül felhívta Frigyes figyelmét arra, hogy az

¹³²¹ A király bizakodása érződik a meghívó szövegéből: „Mivel pedig követeink nemrégiben kedvező válasszal tértek vissza hozzánk, amely szerint a német fejedelmek és más uralkodók a Szentlélek ajándékából fakadóan teljes egyetértésre jutottak, [...] és követeink előtt határozottan megígérték, hogy segítségünkre sietnek és csatlakoznak hozzánk.” ZICHY IX. 471.

¹³²² MÁLYUSZ 1957. 100–101.

¹³²³ Hunyadin kívül jelen volt még Szekesői Herceg Rafael kalocsai érsek, Kálnói András pécsi püspök, Garai László nádor, Újlaki Miklós erdélyi vajda, Kórogyi János macsói bán. ZICHY IX. 475.

¹³²⁴ DRTA ÄR XIX/2 67.

¹³²⁵ MÁLYUSZ 1957. 101.

¹³²⁶ ZICHY IX. 476; MÁLYUSZ 1957. 101.

¹³²⁷ DRTA ÄR XIX/3 67-69.

¹³²⁸ „*quoniam ipsi Turci nec pacem neque treugam cum regno Ungarie fecerunt.*” Uo. 68.

¹³²⁹ „*aperte enim sciunt omnes tractatus, qui in ipsa Franckfordensi civitate facti extiterunt, ubi ipsi Turci exploratores habuerunt.*” Uo.

oszmánok már jelentős haderőt vonnak össze, s Magyarország megtámadása után az egész keresztény világ ellen vonulhatnak.¹³³⁰

Az 1455. január 20-ra halasztott országgyűlés végül eleget tett V. László felhívásának. A rendek megválasztották azt a követséget, amelynek fő feladata az volt, hogy Bécsújhelyen felkeresse III. Frigyeset, és a birodalmi gyűlésen tárgyaljon a hadjárat további megszervezéséről, valamint a támogatások biztosításáról. A jelenlévők – az ország védelmének érdekében – írásban és esküvel kötelezték magukat a meghozott katonai intézkedések végrehajtására, továbbá személyes részvételre a hadjáratban. Ezzel egyértelműen kinyilvánították a török elleni háború iránti elkötelezettségüket, és a közvélemény egyre fokozódó lelkesedését.¹³³¹ Emellett a gyűlés elrendelte egy rendkívüli, telkenként félforintos adó kivetését, valamint a királyi, egyházi és nemesi jövedelmek megadóztatását, ezzel biztosítva a hadjárat anyagi hátterét.¹³³²

Úgy tűnt, magyar részről minden akadály elhárult. A követek elindultak Bécs felé, ahol először V. László királlyal találkoztak,¹³³³ majd tovább folytatták útjukat Bécsújhely irányába. Hunyadi János azonban nem tartott velük. Távollétét csak részben lehet dokumentumokkal magyarázni: Aeneas Silvius Piccolomini 1455. március 9-én, a cseh kancellárnak írott levelében arról számolt be, hogy a magyar követek ugyan megérkeztek, Hunyadi viszont a hírek szerint vonakodik csatlakozni hozzájuk, és túlzott biztonsági feltételekhez köti indulását.¹³³⁴ Piccolomini mindezt aggasztó előjelnek tekintette, hiszen a törökkérdés Hunyadi nélkül nem rendezhető, ráadásul attól tartott, hogy a kormányzó távolléte a gyűlés feloszlásához vezethet.¹³³⁵

A birodalmi gyűlés végül Hunyadi nélkül kezdődött meg, és Piccolomini jóslata valóra vált. Ezúttal Vitéz János magyar követe igyekezett súlyos fenyegetésekkel rávenni a jelenlévő

¹³³⁰ Uo.

¹³³¹ MÁLYUSZ 1957. 101–102.

¹³³² Uo. 119; KRONOLÓGIA II. 2023. 476.

¹³³³ A magyar követek 1455. március 2-án Bécsben voltak V. Lászlónál, és elhozták magukkal az országgyűlés végzéseit. A király levele szerint néhány nap tanácskozás után elindulnak Bécsújhelybe. VITÉZ 197.

¹³³⁴ „*invitus ascendet nimiasque securitates querit*”. DRTA ÄR XIX/3 332. Piccolomini 1455. február 20-án kelt levelében, amelyet Carvajal bíborosnak írt, beszámol arról, hogy a magyarok átvonulási engedélyt kértek a császártól küldötteik számára. A császár ezt alapvetően megadta, de három kivételt tett. A magyarok eredetileg 2000 fős kísérettel kívántak megjelenni a gyűlésen, azonban a császár – arra hivatkozva, hogy a város nem tud ekkora tömeget befogadni – a létszámot 500 főre korlátozta. Cillei Ulrik részvételét a császár kifejezetten megtiltotta, mivel ellenségének tekintette. Elutasították azt a kérelmet is, hogy a császár saját kezű aláírásával hitelesítse az engedélyt, mivel ez sem szokásos, sem szükséges nem volt. A magyarok ezzel pedig nem voltak megalégedve. Uo. 114–115. Elképzelhető, hogy ezek miatt nem jelent meg Hunyadi. A kérdés megválaszolásához további kutatások szükségesek.

¹³³⁵ „*quae pacis sunt inter caesarem et Hungaros sine Iohanne perfici possunt, quae Turchos respiciunt perfici non possunt. [...] timendum est, ne mora longior fiat et affecti plures tedio rebus infectis recedant, atque ita conventus noster, qui contra Turchos institutus erat, in Turchorum favorem dissolvatur.*” Uo. 333.

birodalmi rendeket a támogatásra.¹³³⁶ Mindazonáltal a birodalmon belüli ellentétek, a III. Frigyes kezén lévő magyar várak ügye, valamint a pápa 1455. március 24-én bekövetkezett halála újfent egyéves halasztást eredményezett a tényleges segítségnyújtás terén.¹³³⁷ A birodalmi rendek ugyanazt a feltételt szabták, mint korábban: Magyarország nem köthet fegyverszünetet az oszmánokkal a következő időszakban.¹³³⁸

A magyar követek kedvezőtlenül fogadták ezt a döntést, de ígéretet tettek, hogy októberig várnak a fegyverszünet megkötésével. Amennyiben azonban addig sem kapnak biztosítékot a tényleges támogatásra, kénytelenek lesznek önállóan rendezni helyzetüket, egyértelműen utalva a törökkel kötendő békére.¹³³⁹

Magyarországon hamarosan kedvezőtlen fordulat állt be a törökellenes küzdelem szempontjából. V. László, miután 1454 elején tett kísérlete sikertelennek bizonyult, újból megkísérelte visszaszerezni a királyi birtokokat és jövedelmeket. Ez a lépés a következő egy év során állandó konfliktusforrást jelentett közte és Hunyadi János között, aki továbbra sem volt hajlandó lemondani az általa igazgatott királyi javokról.¹³⁴⁰ A viszályban rejlő veszélyeket Giovanni di Castiglione pápai legátus is felismerte. A bécsújhelyi gyűlést követően, 1455 májusában érkezett meg V. László udvarába Bécsbe, ahol beszédet intézett a királyhoz annak érdekében, hogy előmozdítsa a törökellenes hadjárat ügyét.¹³⁴¹ E beszéd szövege ugyan nem maradt fenn, ám tartalmát ismerjük Vitéz Jánosnak a király nevében 1455 májusában elhangzott válaszából. Kiderül belőle, hogy a legátus négy olyan belső ellentétet sorolt fel, amelyek akadályozhatják az oszmánok elleni fellépést. E viszályok egyike volt V. László és Hunyadi között húzódó konfliktus.¹³⁴² Vitéz János válaszában igyekezett megnyugtani Castiglione legátust, hangsúlyozva, hogy amennyiben Hunyadi engedelmes magatartást tanúsít, a király jóindulattal viseltetik majd iránta.¹³⁴³ Ezáltal – Vitéz érvelése szerint – a „hit ügyei” nem

¹³³⁶ „*at si res producetetur aut relanguescet, primi fortasse nos erimus, qui vel inviti federa feriamus, ignominosa nobis, pernicioso reliquis*”. Uo. 422.

¹³³⁷ Uo. 623; SETTON 1978. 157–158; ELEKES 1952; PÁLOSFALVI 2018. 173.

¹³³⁸ „*si interim treugam aut pacem cum Turcis non fecerint*”. DRTA ÁR XIX/3 623.

¹³³⁹ „*et oblatos se dicunt nolle repellere, usque ad principium mensis octobris exspectare pollicentur; et promittunt nec treugam nec pacem cum Turcis capere, ut interim videant et pape et principum imperii dispositionem; quo termino elapso, si securi non sint de succursu ad annum futurum promisso, sibi providebunt*.” Uo.

¹³⁴⁰ A konfliktusra lásd: PÁLOSFALVI 2015. 383–441; KRONOLÓGIA II. 2023. 476–477.

¹³⁴¹ NOWAK 2011. 204–205.

¹³⁴² A másik három konfliktus: III. Frigyes a kezében lévő magyar és osztrák várak miatt; III. Fülöp burgundi herceggel a Luxemburgi hercegségért; II. Frigyes szász választófejedelemmel és fiával Ernővel, a kezükben tartott cseh várak okán. VITÉZ 277.

¹³⁴³ „*Pari modo et de factis comitis Iohannis, gubernatoris Hungarie nulla cura paternitas tua commoveatur. Facilis erit concordia inter dominum et servum illius, et precipue huius obediencie: ostendet regia maiestas benivolenciam, et ille non potest negare obsequia. Nihil igitur obstabit in hiis omnibus ex parte serenitatis regie, quominus differantur promissa, et res fidei se adiutore promoveantur*.” Uo. 279.

szenvednek kárt, vagyis a törökellenes hadműveletek nem ütköznek akadályba a belső politikai viszály miatt.

A német segítség elmaradása miatt a magyaroknak más irányba kellett tájékozódniuk, és régi/új szövetségeseiket kellett keresniük a törökök ellen. Ennek érdekében 1455 júniusára az országnagyok Győrbe gyűlést hívtak össze, amelyen Brankovics György, Kapisztrán János, valamint a király nevében Cillei Ulrik is megjelent. A tanácskozáson született, a törökök elleni harcra vonatkozó döntéseket Kapisztrán küldte el a pápának, amely határozatok legfőbb célja egy nagyszabású sereg felállítása volt.¹³⁴⁴ Mivel a németekre nem számíthattak, a tervbe ezúttal olyan államok kerültek, amelyek potenciálisan segítséget nyújthattak a törökök ellen, és megfelelő pénzügyi forrásokkal is rendelkeztek. A terv szerint Hunyadi János saját költségén 10 000, a király az ország többi részéről 20 000, míg a despota további 10 000 katonát állított volna ki. Hunyadi azt is felvetette, hogy ha a pápa 20 000, V. Alfonz nápolyi király 10 000, az itáliai városok további 10 000 embert, III. Fülöp burgundi herceg pedig 10 000 lovas és 10 000 gyalogost küldene, akkor mintegy 100 000 fős haderő állna rendelkezésre.¹³⁴⁵ Egy ilyen létszámú sereggel pedig nemcsak Európából űzhetnék ki a törököt, hanem Jeruzsálemet is visszafoglalhatnák.¹³⁴⁶

A terv legfőbb mozgatórugója az volt, hogy megnyerjék az újonnan trónra lépett pápát egy keresztes hadjárat szervezésének ügyére, miután a császári udvarban tett kísérlet kudarcot vallott. Ezért kérték fel a pápai udvarban nagy befolyással rendelkező ferences prédikátort, hogy juttassa el a haditervet a pápának, és próbálja rávenni annak elfogadására. A nyomásgyakorlást szolgálta az is, hogy Kapisztrán jelentést tett a szerb despota fő pénzügyi forrásának számító Novo Brdo elestéről, ezzel is demonstrálva a török előrenyomulás valós és közvetlen veszélyeit.¹³⁴⁷

A magyarok további nyomásgyakorlási eszközökhöz is folyamodtak, hasonlóan ahhoz, ahogyan korábban a birodalmi gyűléseken érveltek. Ezúttal azonban egyértelműbb és erőteljesebb fenyegetést fogalmaztak meg. Ezzel kapcsolatban Giovanni di Castiglione páviai püspök és pápai legátus – aki V. Lászlónál tett látogatása után tért vissza Rómába¹³⁴⁸ – 1455.

¹³⁴⁴ CAPESTRANO 178–180.

¹³⁴⁵ CAPESTRANO 179.

¹³⁴⁶ „*Proinde in praesentia omnium istorum dominorum et baronum hoc asseruit hodie, quod cum tanto numero armorum speraret etiam recuperare Ierosolymam*”. Uo. 179–180.

¹³⁴⁷ Uo. 178–179. Maguk az országnagyok is levelet intéztek a pápához, amelyben Novo Brdo elestét a bécsújhelyi gyűlés eredménytelenségének tulajdonítják. Rámutattak, hogy az oszmánok, amint értesültek arról, hogy a keresztény haderő mozgósításáról szóló hírek alaptalanok, az eredetileg védekezésre rendelt csapataikat támadó hadműveletekre irányították át. VITÉZ 199. Az ostromra lásd a Szerbia c. fejezetet.

¹³⁴⁸ NOWAK 2011. 207–208., 225.

szeptember 12-én levelet küldött Francesco Sforza milánói hercegnek. A levélben Castiglione így fogalmazott: ¹³⁴⁹

„Egy Magyarországról érkezett prépost azt mondja, hogy a szultán nagy követséget küldött Magyarország prelátusaihoz és báróihoz, valamint egy saját vajdáját mintegy háromszáz lovassal, és fegyverszünetet ajánlott a magyaroknak, azzal a feltétellel, hogy szabadon átvonulhatnak Magyarországon, ahol csak akarnak, anélkül, hogy a magyaroknak kárt okoznának. A prelátusok és bárók azt válaszolták, hogy erre nem adhatnak választ a király nélkül, akinek nyolc napon belül Budára kell jönnie. Amint további fejlemények lesznek, értesítem felségedet. Amint megkaptam ezt a hírt, azonnal közöltem Őszentségével, tanácsolva neki, hogy gyorsan cselekedjen. [...] A [magyar] futár azt mondja, hogy Szerbia despotája és Hunyadi János nagyon hajlik a fegyverszünetre az említett szultánnal, aki két nagy birtokot ígért Hunyadinak, nevezetesen Bulgáriát és egy másikat.”¹³⁵⁰

A forrásban meg nem nevezett prépost valószínűsíthetően Vetési Albert volt, aki korábban Hunyadi János titkáráként több diplomáciai küldetést is teljesített.¹³⁵¹ 1455 januárjában V. László, Hunyadi és a magyar rendek megbízásából, valamint a szerb despota követével együtt Itáliába utazott – mégpedig a bécsújhelyi gyűléssel párhuzamosan – azért, hogy előmozdítsák a keresztes hadjárat ügyét. Elsőként Velencébe mentek,¹³⁵² majd a pápa 1455 márciusi halálának hírére Rómába folytatták útjukat, ahol huzamosabb ideig tartózkodott.¹³⁵³ A nyár folyamán Vetési valószínűleg személyesen találkozott Castiglionéval, aki ekkor tért vissza Bécsből, és közölte vele azokat az – alighanem futár útján érkezett – friss információkat, amelyeket Castiglione később továbbított Sforzának.

A levél megírásának időpontja, valamint a *„prelátusok és bárók azt válaszolták, hogy erre nem adhatnak választ a király nélkül, akinek nyolc napon belül Budára kell jönnie”* megjegyzés arra enged következtetni, hogy Vetési 1455 júliusában Győrben tartott gyűlés fejleményeiről

¹³⁴⁹ Castiglione a legátusi működése során folyamatosan információkkal látta el Francesco Sforzát, akitől a bíborosi kinevezésének támogatását remélte.

¹³⁵⁰ „[...] dice uno preposto el quale e venuto de Ungaria che lo turcho a mandato grande ambassata da li prelati et baroni de Ungaria et e uno suo vayuoda [con] certa tricento caualli, e offeriua tregua a li Ungari con pacto che potesse libera mente passare per Ungaria onde volesse senza nullo damno de Ungari, li prelati e baroni hano resposto che cerca a questo non poteu[ano] dare risposta senza lo re el qualle era per andare a Buda fra otto. Quanto seguira lo faro a sapere a la vestra signoria. Presto che ebbe queste nouvelle lo disse a la sanctita de nostro signore, aduisandolo che celeriter procedesse a la prouisione. [...] me dice el messo che lo asporto de la Rascia e Johanne vayuoda sono assay incline a la tregua con dicto Turcho, el qualle promitte a lo ditto vayuoda due grande signoria cioe la Bulgaria et una altera.” ASMf Sf., PE, Roma 42, IX. 12.

¹³⁵¹ FRAKNÓI 1898. 34–36.

¹³⁵² A velencei szenátus a korábbiakhoz hasonlóan támogatta az ügyet, viszont a segítséget a többi Itáliai állam támogatásától tette függőbe. LISTINE X. 45.

¹³⁵³ FRAKNÓI 1898. 36–37;

szerzett értesülést. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy ugyanezen a gyűlésen az országnagyok¹³⁵⁴ és Kapisztrán is levelet küldtek Rómába, amivel párhuzamosan Vetésit is tájékoztatták az eseményekről.

Feltűnő, hogy a birodalmi gyűléseken alkalmazott, általánosabb fenyegető retorikával ellentétben ebben az esetben már konkrét részleteket is közölnek a fegyverszünetet kérő török követségről, amelyet egy 300 lovassal érkező vajda vezet. A török fél mindössze egyetlen követelést támasztott: szabad átvonulást kívánt Magyarország területén. A fenyegetés nyomatékosítására a híradás azt is említi, hogy Brankovics György és Hunyadi János hajlanának az egyezsége a szultánnal, aki Bulgáriát és egy meg nem nevezett másik területet ígért volna Hunyadinak.

A korábbi magyar retorika fényében nem kétséges, hogy Vetési Albert – Castiglione pápai legátusnak továbbított – „friss hírei” valójában a magyar diplomáciai taktika részét képezték, és inkább szolgáltak nyomásgyakorlási célt, semmint a valós török szándékok tényleges ismertetését. Mindez összefüggésbe hozható Hunyadi korábbi, Kapisztrán Jánosnak bemutatott nagyszabású haditervével. Nem kétséges az sem, hogy Vetési a legátuson túl más római fórumokon is terjesztette ezeket az értesüléseket, és a pápához is eljuttatta őket, éppen azért, hogy felgyorsítsa a támogatás megszerzését.

Érdeemes feltenni a kérdést, hogy 1455 táján valóban érkezhett-e a szultántól ilyen fegyverszüneti javaslat. Forrásaink alapján három tárgyalásról van tudomásunk 1454–1455 folyamán. Az elsőre 1454 tavaszán került sor, amikor Hunyadi János megbízásából a szerb despota követe próbálta elérni a fennálló fegyverszünet meghosszabbítását a portán. Akkor úgy tűnt, a szultán hajlik a megegyezésre, valójában azonban csak időt kívánt nyerni a Szendrő elleni támadás előkészítéséhez. A második tárgyalás közvetlenül Hunyadi 1454. őszi, eredményes szerbiai hadjárata után zajlott. Ezzel egy időben Frankfurtban már a nagyszabású keresztes hadjárat terveit szőtték, és Hunyadi levélben is értesítette III. Frigyes császárt a kedvező magyarországi fejleményekről. Mindazonáltal, amikor Hunyadi novemberben visszatért Nándorfehérvárra, követet küldött a szultánhoz, de ismét eredménytelenül.

Castiglione levelének keltezésével nagyjából egyidejű harmadik diplomáciai próbálkozást pedig valójában nem a törökök kezdeményezték, hanem Hunyadi János küldte bizalmi emberét, Vízaknai Miklós korábbi erdélyi alvajdát a szultánhoz.¹³⁵⁵ A tárgyalások kimeneteléről keveset tudunk, ám a következő évi, Nándorfehérvár elleni oszmán támadás fényében feltételezhető, hogy a szultán elutasította a békülékenyebb megoldást. Az oszmán narratív források sem

¹³⁵⁴ THALLÓCZY-ÁLDÁSY 192.

¹³⁵⁵ DL 48 280.

említik, hogy 1455-ben bármilyen fegyverszüneti kezdeményezés érkezett volna a szultán részéről. Ráadásul, ha valóban egy nagy török követség járta volna Magyarországot, Kapisztrán János – aki ekkor már az országban tartózkodott – minden bizonnyal részletes jelentést tett volna róla a pápai udvarnak.

Az a részlet, miszerint a szultán a fegyverszünetért cserébe Bulgáriát és egy meg nem nevezett területet ajánlott volna fel Hunyadinak, nyilvánvalóan a korábbi, Ceasarini bíboros révén 1444-ben tett hasonló „ígéretet” idézi.¹³⁵⁶ Ismerjük, és valószínűleg a kortársak is tudatában voltak Hunyadi hatalom- és becságyának, és annak is, ha valaki el akart érni nála valamit, akkor területet kellett felajánlania neki. Így történt ez 1444-ben Brankovics és Ceasarini kérésekor; 1448-ban Hunyadi Killiát kérte a moldvai bevakozásért cserébe; Bizáncból Mesembriát,¹³⁵⁷ Brankovicstól 1454-ben pedig Zsarnót és Galambócot.¹³⁵⁸ Éppen ezért a magyar diplomácia könnyen hihetővé tette a kitalált török ajánlatot, amely Hunyadi „területszerző” hírnevére épített.

Hasonlóan a birodalmi gyűléseken folytatott propagandához, Itáliában sem keltett akkora riadalmat ez az „álhír”, hogy a magyarok júliusban felvázolt, nagyszabású tervét valóra váltsa. Hunyadi ráadásul kénytelen volt másfelé összpontosítani erejét, mert Szerbia déli részének elfoglalása után a ruméliai beglerbég egy esetleges román fejedelemségek elleni hadművelettel fenyegetett, ami közvetve Erdélyt is sebezhetővé tette.¹³⁵⁹ A júliusi győri gyűlést követően Hunyadi tehát Erdélybe sietett, hogy hadsereget gyűjtsön. 1455. szeptember 14-én Hunyadról levelet küldött Kapisztrán Jánosnak, amelyben jelezte, hogy néhány napon belül Brassóba indul, és ha a körülmények úgy kívánják, akár továbbvonul Moldvába vagy Havasalföldre.¹³⁶⁰ A raguzaiak 1455. november 20-án arról számoltak be Hunyadinak, hogy „*amikor seregeit a havasalföldi területek védelmére mozgósította a törökök ellen, nemcsak azoknak a vidékeknek a biztonságát biztosította, hanem azokat a veszélyeket is elhárította, amelyek ránk leselkedtek. [...] Közismert hírek szerint felséged legyőzhetetlen és hatalmas sereget gyűjtött, amelynek hatására mindazok a törökök, akik Bosznia határvidékét tartották megszállva, és akik Albániát pusztították, hirtelen elhagyták korábbi terveiket, és félelemtől és rémülettől vezérelve siettek saját földjeik védelmére. Így pedig a mi birtokaink biztonságban maradtak.*”¹³⁶¹

¹³⁵⁶ ENGEL 1984A. 214.

¹³⁵⁷ BAÁN 423.

¹³⁵⁸ THALLÓCZY-ÁLDÁSY 187.

¹³⁵⁹ ELEKES 1952. 436.

¹³⁶⁰ „*tandemque forte a Brassoviis ad ulteriora adibimus, puta Moldoviam vel partes Transalpinas*”. CAPESTRANO 71.

¹³⁶¹ „*que dum ad Vlachie tutelam contra Turcos castra movit, non solum illorum locorum salutis consuluit, sed et discrimen, quod rebus nostris imminerebat, avertit [...] Rumor apud nos publicus est dominacionem vestram invietissimam iugentem ac numerosum exercitum congregasse, ex quo Turci omnes, qui Bosne confinia tenebant,*

A raguzaiak levele nyilvánvalóan túlzás, hiszen nem maradt fenn forrásunk Hunyadi nagyarányú mozgósítására. A várt török támadás végül elmaradt, és nem tudunk róla, hogy Hunyadi átlépte volna Erdély határait, és behatolt volna a szomszédos vajdaságok területére.¹³⁶² Ráadásul ahelyett, hogy a törököket támadta volna meg, Hunyadi II. Vladisláv havasalföldi vajdával keveredett konfliktusba, és a havasalföldi vajdák erdélyi birtokait foglalta el.¹³⁶³ 1456 elején már Raguzába is eljutott a hír, hogy a törökök ismét Magyarország megtámadására készülnek, amiről 1456. január 13-án értesítették a királyt, Hunyadi Jánost és az országnagyokat.¹³⁶⁴ A magyarok legrosszabb félelme beteljesülni látszott, hiszen sem egy nagy, nemzetközi koalíciót nem sikerült tető alá hozniuk, sem pedig fegyverszünetet kötniük az oszmánokkal. A védelemben így kizárólag saját erejükre támaszkodhattak, amelyhez belső békére lett volna szükség. Ez azonban távol állt a valóságtól, mivel éppen ekkor érte el tetőpontját az V. László és Hunyadi közötti konfliktus, amely a királyi javak és jövedelmek birtoklása körül robbant ki.¹³⁶⁵ Az év elején az új pápai legátus, Juan de Carvajal jelenlétében még egy támadó hadjárat terve is felmerült, ám amikor április 7-én híre jött a török katonai készülődésnek, a magyar vezetők lemondtak az offenzív fellépésről, és az ország védelmének megerősítésére összpontosítottak. Ezzel a fordulattal a magyaroknak végleg be kellett látniuk, hogy sem a megosztott európai hatalmak, sem a saját belső viszonyaik nem biztosítanak elégséges védelmet az újabb török támadással szemben. A következő időszakot így már nem annyira a nemzetközi diplomáciai próbálkozások, mint inkább a török fenyegetés és a belpolitikai konfliktusok lezáratlansága határozta meg, ami a jövőben ismét egy polgárháború kialakulását vetítette előre. A további események – köztük Nándorfehérvár ostroma és annak közvetlen előzményei – azonban már túlmutatnak jelen dolgozat keretein.

qui Albaniam devastabant, confestim relictis propriis consiliis, metu ac trepidacione percussi accurrunt, ut propria loca a periculis conservent, sicque et res nostre tute remanent.” GELCICH–THALLÓCZY 585–586.

¹³⁶² A török támadás részleteiről nem maradt fenn forrásunk, viszont ennek köszönhetően Moldva behódolt a szultánnak, elismerte az oszmán fennhatóságot, és a jövőben évenkénti adót fizetett neki. ELEKES 1952. 436–437.

¹³⁶³ Részletesebben lásd a Havasalföld c. fejezetben.

¹³⁶⁴ GELCICH–THALLÓCZY 586–588.

¹³⁶⁵ Bővebben lásd. PÁLOSFALVI 2015. 387–396

VI. Összegzés

Disszertációmban Hunyadi János törökellenes politikáját igyekeztem többszempontú elemzéssel árnyalni és bővíteni a jelenleg ismert történeti ismeretanyagot. Ennek keretében megvizsgáltam Hunyadi János és az ütközőállamok kapcsolatát, illetve azt, hogy miként tudta e vazallus területeket integrálni az oszmánok elleni harcokba. Külön kitértem arra is, hogy Hunyadi milyen módon törekedett hatalma kiterjesztésére egyes területek fölött, s ezáltal miként bővítette a török–magyar frontot. Végül diplomáciai források bevonásával és az előző fejezetek eredményeinek szintetizálásával kísérletet tettem Hunyadi törökellenes politikájának kronológiai bemutatására, különösen a nagy hadjáratok közötti időszakokra fókuszálva, amelyek gyakran háttérbe szorulnak a történeti elemzésekben.

A dolgozat lezárásaként válaszolnunk kell a Bevezetésben megfogalmazott kérdésekre, elsőként Hunyadi törökellenes politikájának szakaszolását illetően. A hagyományos felfogás szerint Hunyadi Jánost sokáig úgy tekintették, mint aki Zsigmond király eredményes, bár inkább védekező stratégiájával szemben egyértelműen támadó, offenzív hadviselést követett. Ez a vélekedés részben megalapozott. Hunyadi valóban nem vetette el teljesen a kezdeményező stratégiát, ugyanakkor két egymást követő veresége a szultáni erőkkel szemben világossá tette, hogy Magyarország korlátozott forrásai hosszabb távon nem teszik lehetővé az állandó támadó hadviselést. Ily módon fokozatosan visszatért Zsigmond defenzív, védelemre építő elgondolásaihoz.

A kérdés tehát az, miként szakaszolható Hunyadi stratégiája, és miként jutott el a kezdeti, támadó szellemű megközelítéstől a későbbi, defenzív szemléletet előtérbe helyező időszakig. Ebből a szempontból két fő fordulópont határozható meg. Az első az 1448-as rigómezei hadjáratához köthető. A hadjárat előtti időszak egyértelműen az offenzív szakaszhoz sorolható. A várnai csata kudarca ugyanis nem törte meg Hunyadi elszántságát a további támadó hadjáratok folytatására, és a vereséget nem a saját gyengeségének, hanem elsősorban a balkáni fejedelmek elmaradt támogatásának tulajdonította.¹³⁶⁶ Éppen ezért a következő nagy hadjárat szervezését már a rá következő évben megkezdte, és évről évre követségeket indított a pápához, illetve más keresztény uralkodókhoz a szükséges támogatás megszerzésére. Noha eredetileg már 1446-ban el akarta indítani a hadjáratot, a kedvezőtlen visszajelzések miatt kénytelen volt elhalasztani, először 1446-ban, majd 1447-ben is. Végül 1448-ban ismét a hadjárat elodázására

¹³⁶⁶ A vereség okairól a pápának számol be Hunyadi 145. május 11-én. VITÉZ 43–45.

biztatták, azonban miután a pápához küldött követe visszaérkezett a Szentszéktől, már nem hagyta abba az előkészületeket. Attól tartott, hogy ha újabb egy évvel késlelteti a háborút, akkor elveszíti a lelkesedést és a lendületet, továbbá nem tudja ismét felállítani azt a hadsereget, amely akkor a rendelkezésére állt.¹³⁶⁷ Bár V. Miklós pápa, V. Alfonz és egyéb itáliai államok támogatása végül elmaradt, mégis csaknem 30 000 katonát – hadvezéri pályafutása legnagyobb seregét – sikerült egyesítenie. A régóta tervezett nagy összecsapás azonban szerencsétlen véget ért. A serege katasztrofális vereséget szenvedett II. Murád szultán csapataitól.

A következő időszak a rigómezei vereségtől Bizánc 1453-as elestéig tartott. A rigómezei kudarc végérvényesen lezárta a Magyar Királyság nagyszabású offenzíváinak korszakát, és szertefoszlatta azt a reményt, hogy a törököket – számottevő nemzetközi segítség nélkül – magyar vezetésű seregekkel ki lehet űzni Európából. Bár Hunyadi János a következő év elején még azt közölte a pápával, hogy szándékában áll folytatni a háborút, a rigómezei katasztrófa következtében nemsokkal később ő maga is belátta, hogy stratégiaváltásra van szükség. A Magyar Királyság biztonságának megőrzése érdekében elengedhetetlenné vált a szultánnal kötött fegyverszünet, valamint az ütközőállamok rendszerének megerősítése. A fegyverszüneti tárgyalások eredményeként 1449 decemberében – a havasalföldi vajda közreműködésével – egy évre szóló megállapodás született, majd 1451 novemberében a szerb despota közvetítésével egy újabb, hároméves fegyverszünetet sikerült tető alá hozni a kormányzó és a szultán között. A fegyverszünettel pedig nem csak a Magyar Királyság békéjét, hanem az ütközőállamokét is biztosította, akiktől időközben a hűségesküjük megújítását várta el. Ez idő alatt nincs tudomásunk arról, hogy bármiféle konkrét törökellenes hadjárat szervezése megindult volna.

A fegyverszünetek 1453-ig viszonylagos nyugalmat teremtettek Magyarországon és az Oszmán Birodalom kapcsolatában. Ekkor azonban súlyos fordulat állt be, amely Hunyadi törökellenes politikájában kényszerűen egy új szakaszt nyitott. Az 1451-ben trónra lépő II. Mehmed szultán 1453. május 29-én bevette Konstantinápolyt, és már a nyár folyamán nyilvánvalóvá vált, hogy a következő évben Szerbia és Magyarország ellen kíván hadjáratot indítani. Hunyadi stratégiája ennek ellenére alapvetően nem változott. Továbbra is igyekezett fegyverszünetet kötni a törökökkel, amire 1454 és 1455 között háromszor is kísérletet tett. Ezen a helyzeten az 1454-es szerbiai hadjárata sem változtatott érdemben, hiszen azon kívül, hogy segítséget nyújtott az egyik ütközőállamnak, feltehetőleg az volt a célja, hogy demonstrálja a magyar haderő erejét, s így kényszerítse ki egy új fegyverszünet megkötését.

¹³⁶⁷ Uo. 88.

A lényegi fordulatot valójában a szultán elutasító magatartása hozta el. Mihelyt II. Mehmed megszegte a fennálló fegyverszünetet, a magyarok azonnal bekapcsolódtak a nagy keresztes hadjárat szervezésébe. Álhírek terjesztésével – miszerint a szultán békét akar kötni a magyarokkal a szabad átvonulásért cserébe – ráadásul nyomást gyakoroltak a keresztes hadvezetőire. Ez a folyamat ugyanakkor nem jelentett teljes visszatérést a korábbi offenzív stratégia irányvonalához, hiszen ekkor már szó sem volt arról, hogy a hadjárat terhének legnagyobb része ismét a Magyar Királyságra háruljon, és ő legyen az egész vállalkozás fő szervezője.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy Hunyadi törökellenes politikája három, jól elkülöníthető szakaszra tagolódik. Az első az 1448-as rigómezei vereségig tartó időszak, amelyet az offenzív stratégia határozottan támadó jellege dominált. A második szakasz a rigómezei ütközet (1448) és Bizánc bukása (1453) közé esik. Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy a Magyar Királyság önerejéből, jelentősebb külső segítség nélkül nem tudja kiszorítani a szultáni erőket Európából, és így fegyverszünetre törekedett, és ezzel egyidejűleg megerősítette az ütközőállamok magyar orientációját. A harmadik periódus 1453-tól kezdve rajzolódik ki, amikor II. Mehmed elfoglalta Konstantinápolyt, nyilvánvalóvá téve a további, Magyarországot és Szerbiát célzó hadműveletek tervét. Hunyadi ebben a helyzetben sem tért vissza az 1440-es évek elejét jellemző agresszív koncepcióhoz, ugyanis egyértelmű volt számára az erők közti különbség. Ezért ismét fegyverszünet megkötésére törekedett, és bár közreműködött a keresztes háborús törekvések diplomáciai előmozdításában, a gyakorlatban inkább kivárt. Ez egyértelműen azt jelzi, hogy a korábbi offenzív elgondolásokat egyre inkább egy mérsékeltebb, defenzív, a külső segítség megszerzését előtérbe helyező politika váltotta fel. Ez a megközelítés egyértelmű párhuzamot mutat Mátyás király későbbi külpolitikájával, amely ezek fényében nem radikális irányváltásként, hanem apja stratégiájának szerves folytatásaként értelmezhető.

A második témakör a diplomácia. Hunyadi János legfőbb szövetségese az oszmánok elleni harcban egyértelműen a pápaság volt. Politikai pályafutása során három pápa – IV. Jenő, V. Miklós és III. Kallixtusz – ült Szent Péter trónján, és egyikük sem utasította vissza a tőle érkező segítségkéréseket. A pápák nem csupán a keresztes hadjáratok kihirdetőiként, hanem azok fő mozgatórugóiként is működtek. Feladatuk közé tartozott a hadjáratok nemzetközi szervezése, valamint a részt vevő keresztény hatalmak közötti konfliktusok elsimítása, ha erre szükség volt. A támogatás biztosítása érdekében a pápák bűnbocsánatot és egyházi tized szedését engedélyező bullákat adtak ki, amelyek elősegítették a hadjáratok anyagi és emberi erőforrásainak biztosítását. Hunyadi követői ezért szinte minden évben felkeresték a pápát, ha hadjáratot tervezett, és általában sikerült is támogatást szereznie.

V. Miklós pápa kapcsán gyakran elterjedt az a nézet, hogy nem nyújtott segítséget Hunyadinak az 1448-as rigómezei hadjárat során, hanem csupán a hadjárat elhalasztását kérte. Ez azonban nem felel meg teljesen a valóságnak. A pápa már 1448 elején a következő évre, 1449-re ígérte támogatását, de Hunyadi nem akarta elhalasztani a hadjáratot. Ennek ellenére V. Miklós 1448 áprilisában kihirdette a keresztes bullát, hogy elegendő idő álljon rendelkezésre a következő évi hadjárat előkészítésére, és nagy valószínűséggel Hunyadi már az 1448-as hadjárat ideje alatt élt a keresztes bulla adta „lelki és anyagi” előnyökkel.

A másik meghatározó szereplő V. Alfonz aragóniai király volt. A Földközi-tenger térségének egyik legerősebb keresztény uralkodójaként, valamint Nápoly királyaként és a pápa hűbéreséül szolgálva nem hagyhatta figyelmen kívül a keresztes hadjáratok ügyét. Ennek következtében Alfonz megkerülhetetlen szereplővé vált egy esetleges nagyszabású hadjárat élére állítható vezetőként. Az együttműködés lehetőségét tovább erősítette, hogy Alfonz neve már 1438-ban és 1446-ban is felmerült mint lehetséges magyar király. Hunyadi és Alfonz között 1447-ben és 1448-ban intenzív diplomáciai tárgyalások zajlottak, amelyek során Hunyadi ajánlatot tett számára: katonai támogatásért cserébe a magyar trón lehetőségét kínálta fel. Ez a javaslat érthetően vonzó volt Alfonz számára, és végül 1447. november 6-án egy szerződés aláírásához vezetett. Az egyezség egy nagyszabású hadjárat előkészítését szolgálta, amelynek keretében Alfonz százezer aranyforintot biztosított volna, ebből pedig Hunyadi tizenhatezer katonát toborzott volna. Cserébe Aragónia királya megszerezhetné volna a magyar koronát. A megállapodás azonban végül nem valósult meg, mivel Filippo Maria Visconti milánói herceg 1447 augusztusában bekövetkezett halála hatalmi vákuumot idézett elő Itáliában. Ez lehetőséget teremtett Alfonz számára, hogy kiterjessze befolyását Közép-Olaszországban és Toszkánában, így figyelmét e térségre összpontosította, és a törökellenes hadjárat ügye – ha valaha is komolyan foglalkoztatta – háttérbe szorult. Ennek következtében a várt támogatás elmaradt. Mindazonáltal Alfonz továbbra is fenntartotta érdeklődését a Balkán iránt, és az oszmánok térségből való kiszorításában is érdekelt maradt. Ennek eredményeként Bizánc bukása után a magyarok továbbra is az egyik lehetséges szövetségesként tekintettek rá.

A harmadik lehetséges szövetséges III. Frigyes császár volt, azonban a magyarokkal való viszonya korántsem volt jó. Ennek fő oka, hogy V. Lászlót fogságban tartotta, nem szolgáltatta vissza a Szent Koronát, és több nyugat-magyarországi területet is megszállás alatt tartott, ami állandó konfliktust eredményezett a felek között. Bár III. Frigyes hatalmi játszmája Hunyadi számára bizonyos szempontból előnyös volt, hiszen kormányzói hatalmát addig őrizhette meg, amíg V. Lászlót nem engedték szabadon, nyíltan azonban törökellenes szövetség megkötésére mégsem került sor. A helyzet Konstantinápoly eleste után változott meg, amikor az európai

közvélemény, a pápa mellett a császártól is határozott lépéseket várt a kialakult helyzet kezelésére. Ennek érdekében III. Frigyes birodalmi gyűléseket hívott össze, ahová szinte valamennyi európai állam vezetői meghívást kaptak. A magyar követek is megjelentek, bár az első gyűlésen – a fennálló fegyverszünet miatt – még nem vettek részt. Ekkorra V. Lászlót ugyan szabadon engedte a császár, azonban a Szent Korona és a nyugat-magyarországi városok továbbra is az ő kezében maradtak.

A magyar követek beszámoltak a „mehmedi ajánlatról”¹³⁶⁸, amelynek nem volt valóságalapja, azonban tartalmát tekintve azt sugallta, hogy a szultán békét ajánl Magyarországnak, cserébe azért, hogy csapatai átvonulhassanak a magyar területeken, ezzel nyomást gyakorolva a császárra és a birodalmi gyűlésen részt vevőkre. Ez a stratégia kezdetben sikeresen befolyásolta a jelen lévő birodalmi rendek képviselőit és a külföldi követeket, azonban a birodalmon belüli belső konfliktusok, III. Frigyes tétlensége és a magyarokkal fennálló feszült viszony végül meghiúsította az együttműködést, így Magyarország nem kapta meg a remélt támogatást.

Velence, mint tengeri hatalom, megkerülhetetlen szereplője volt egy sikeres hadjáratnak. A városállam olyan jelentős flottával rendelkezett, hogy nélküle szinte lehetetlennek tűnt az Anatóliát és Ruméliát összekötő tengerszorosok lezárása. És mivel Velence gazdaságának alapját a levantei kereskedelem jelentette, amelyet az oszmán terjeszkedés súlyosan fenyegetett, így a városállam létének biztonsága is veszélybe került. Ezzel összefüggésben Hunyadi követei minden alkalommal, amikor Itáliába utaztak, biztosan megálltak Velencében, hogy támogatást kérjenek. A velencei szenátus ezen alkalmakkor mindig támogatásáról biztosította a magyar követeket, azonban segítségnyújtását ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a hadjárat mögé jelentős hatalmak is felsorakozzanak. Ez elsőre pusztán udvarias elutasításnak tűnhet, azonban a városállam korábbi politikáját tekintve valószínű, hogy komolyan számoltak e lehetőséggel. A velencei kereskedők pragmatikus politikát folytattak, ezért ha valódi összefogás jött volna létre, vagy ha Velence maga háborúba keveredett volna a törökökkel, valószínűleg aktívan részt vettek volna a hadjáratban, ahogyan azt 1444-ben is tették. Mivel azonban politikai döntéseiket elsősorban gazdasági érdekeik vezérelték, hasonlóan a magyarokhoz, Velence is kihasználta az adódó lehetőségeket, és amikor alkalma nyílt rá, fegyverszünetet kötött a szultánnal. Erre az általunk vizsgált időszakban 1446-ban, 1451-ben és 1454-ben is sor került, hogy biztosítsák a zavartalan kereskedelmet és fenntartsák gazdasági stabilitásukat.

Magyarország diplomáciája szempontjából nem szabad figyelmen kívül hagyni a burgundi herceget, III. Fülöpöt sem, aki 1444–1445-ben tényleges katonai támogatást nyújtott a keresztes

¹³⁶⁸ A névadás tudatos döntés, mivel ezt tartom a későbbi, a magyar történettudományban szulejmáni ajánlat néven ismertté vált retorikai fogás előzményének és kiindulópontjának.

hadjárathoz. Később, az 1454–55-ös birodalmi gyűléseken is kifejezte részvételi szándékát, azonban támogatását ő is egy széles körű nemzetközi hadjárat megindulásához kötötte. Emellett a közép-európai hatalmak szerepét sem lehet figyelmen kívül hagyni, különösen Csehországot és Lengyelországot, amelyekhez a 15. század közepén az ország uralkodóit dinasztikus kapcsolatok fűzték. Ezek a kötelékek alapot adhattak arra, hogy Magyarország számíthasson támogatásukra egy esetleges hadjárat során

Hunyadi János és az általa vezetett ország hatalmi tényezőként működött még úgy is, hogy Magyarországnak ebben az időszakban nem volt uralkodója. Ez részben az ország geopolitikai helyzetéből fakadt, hiszen ekkorra már közel fél évszázada Magyarország volt az elsődleges keresztény hatalom, amely nemcsak képes volt feltartóztatni az Oszmán Birodalom terjeszkedését, hanem szükség esetén támadólag is fellépett ellene.

Hunyadi János neve már 1444 előtt összefonódott a török elleni harccal, így a keresztény világban ő számított a kérdés legjobb ismerőjének és a leghitelesebb hadvezérnek. Egy Oszmán Birodalom elleni hadjáratot nélküle aligha lehetett volna megszervezni, ami jelentős politikai befolyást biztosított számára. Európa-szerte ismertté vált neve és katonai tekintélye megnyitotta előtte a nyugati hatalmak kapuit, követei pedig bármely keresztény uralkodó udvarába bebocsátást nyertek.

Ez a nemzetközi tekintély azonban nem csupán azt jelentette, hogy Hunyadi követei tárgyalásokat folytathattak külföldön, hanem azt is, hogy a legjelentősebb európai hatalmak is rendszeresen küldtek hozzá követségeket. Ez a diplomáciai aktivitás jól tükrözi Hunyadi központi szerepét a keresztény világ törökellenes stratégiájában, valamint azt, hogy Magyarország király nélkül is kulcsfontosságú hatalmi tényező maradt a régióban.

Az utolsó témakör Hunyadi és az ütközőállamok viszonya. Fontos újra feltenni a kérdést, hogy beszélhetünk-e egyáltalán a déli országok esetében a Zsigmond-korban még létező, ám uralkodása után széteső ütközőállamok rendszeréről? Zsigmond korában az ütközőállamok rendszere egy zárt védelmi vonalat jelentett, amelynek elsődleges feladata az volt, hogy feltartóztassa a török támadásokat, és megakadályozza, hogy az oszmánok átvonuljanak az érintett területeken. Ennek alapvető feltétele volt, hogy Magyarország és az Oszmán Birodalom között ne legyen közvetlen határ, valamint hogy a közbeeső országok elismerjék a magyar fennhatóságot, és vállalják a törökellenes védelem szerepét. Zsigmond halála után ezek a kritériumok már nem teljesültek. 1438-ban az oszmánok a havasalföldi vajda segítségével feldúlták Erdélyt, majd 1439-ben Szerbia eleste után Magyarország és az Oszmán Birodalom közvetlen szomszédokká váltak egy széles határszakaszon. Ez megszüntette az ütközőállamok rendszerének működési lehetőségét. A helyzet azonban az 1444-es váradi békével átmenetileg

megváltozott: a béke megszüntette a közvetlen magyar–török határt, és újra lehetőséget teremtett az ütközőállamok működésére. Ennek eredményeként 1444 és 1455 között Magyarországot nem érte közvetlen oszmán támadás, ami azt jelzi, hogy a rendszer bizonyos mértékig ismét betöltötte funkcióját. Felvetődik azonban a kérdés, hogy Hunyadi valóban ilyen szerepet szánt-e ezeknek az országoknak uralmának teljes időszaka alatt. Ennek megállapításához szükség lenne az érintett államok hűségesküinek vizsgálatára, ám sajnálatos módon csak Tamás István bosnyák király esetében maradt fenn vizsgálható forrás. Tamás István 1444-ben még egy hagyományos vazallusi szerződést kötött, amelyben hűséget és szolgálatot esküdött.¹³⁶⁹ 1449-ben azonban már kifejezetten az ütközőállamok szerepkörének megfelelő kötelezettségeket vállalt: megígérte, hogy nem vezeti át és nem engedi keresztül a törököket Magyarország felé, illetve ha olyan nagy oszmán sereg támadná meg Boszniát, amely ellen nem tudná megvédeni a magyar átkelőhelyeket, azonnal értesíti Hunyadit.¹³⁷⁰

Ez a változás arra utal, hogy az ütközőállami rendszer újraélesztése nem csupán elméleti lehetőség volt, hanem Hunyadi tudatos politikájának részét képezte. Ismerte és adaptálta Zsigmond védelmi rendszerét, felismerve annak stratégiai jelentőségét. Az időpontok is egyértelműen illeszkednek a felvázolt időszak szakaszolásába, ami bizonyítja a defenzív szakasz meglétét és működését. Ugyanakkor Hunyadi más alapokra helyezte a szomszédos uralkodókkal való együttműködést: míg Zsigmond hűbértokok adományozásával igyekezett biztosítani hűségüket, amelyeket hűtlenség esetén bármikor visszavonhatott, addig Hunyadi inkább e birtokok megszüntetésére törekedett, mind a szerb despota, mind a havasalföldi vajda esetében.

Miért érte meg ígyis ezen államoknak a vazallusi státusz fenntartása, és az ütközőállami szerep betöltése? Elsődlegesen ígéretet kaphattak a magyaroktól védelemre és katonai segítséget egy esetleges török támadás esetén, hiszen erre több példa is akad. 1454-ben, amikor Szerbia került veszélybe, Hunyadi aktívan részt vett az ország védelmében, a következő évben pedig, amikor Havasalföld vált fenyegetetté, ugyancsak megkezdte a felkészülést a segítségnyújtásra. Mindez arra utal, hogy a Hunyadival kötött megállapodások nem csupán formális ígéretek maradtak, hanem tényleges katonai támogatással is jártak. Ezen kívül az ütközőállamok másik fontos elvárása az lehetett, hogy Hunyadi biztosítsa számukra a törökökkel kötött fegyverszünetekben való bekerülést, ami megóvhatta őket a közvetlen oszmán támadásoktól. Ennek egyik konkrét példája az 1451-es fegyverszünet, amelybe Hunyadi bevonatta az érintett államokat, így azok egy időre mentesülhettek az oszmán fenyegetéstől.

¹³⁶⁹ GENUS, INCUNABULA 68–71.

¹³⁷⁰ TELEKI X. 245–246.

Mindezek alapján megállapítható, hogy Hunyadi nem csupán fenntartotta az ütközőállami rendszert, hanem aktív katonai és diplomáciai eszközökkel is biztosította annak működését.

VII. Bibliográfia

Levéltári anyagok

ASMI	Archivio Stato di Milano (Milano)
DAD	Državni Arhiv u Dubrovniku (Dubrovnik)
DL	Diplomatikai Levéltár (MNL OL)
DF	Diplomatikai Fényképgyűjtemény (MNL OL)

Kiadott források

ACTA BOSNAE	<i>Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum registis ab anno 925 usque ad annum 1752.</i> Szerk.: Eusebius Fermendzin. Zágráb, 1892.
ACTE ȘI FRAGMENTE	Nicolae Iorga: <i>Acte și fragmente privitoare la istoria Românilor culese din depozitele arhivelor străine.</i> III. București, 1895.
ANNALES ECCLESIASTICI	<i>Annales ecclesiastici, Caesaris S.R.E. Card. Baronii, Od. Raynaldi et Jac. Laderchii, denuo excusi et ad nostra tempora perducti ab Augustino Theiner.</i> Tom. XXVIII. Barri-Ducis, 1874.
ANNALES MINORUM	Luke Wadding: <i>Annales Minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutorum.</i> Tomus XII. (1448–1456). Firenze. 1741.
AOKLT.	Piti Ferenc: <i>Anjou–kori Oklevéltár.</i> LII. 1368. Budapest–Szeged, 2023.
ARCHONTOLÓGIA I.	Engel Pál: <i>Magyarország világi archontológiája 1301–1457.</i> I. Bp., 1996.
ARCHONTOLÓGIA II.	Engel Pál: <i>Magyarország világi archontológiája 1301–1457.</i> II. Bp., 1996.
BAÁN	Baán István: <i>A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci és kora újkori görög nyelvű forrásai.</i> Bp., 2013.
BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE	Ernest Birk: <i>Beiträge zur Geschichte der Königin Elisabeth von Ungern und ihres Sohnes König Ladislaus. 1440–1457. Quellen und Forschungen zur Vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst.</i> Wien, 1849.
BÉKESZERZŐDÉSEK	<i>Magyar Békeszerződések 1000–1526.</i> Szerk. Köblös József, Süttő Szilárd, Szende Katalin. Pápa, 2000.
BELLUS–BORONKAI	<i>Vitéz János levelei és politikai beszédei.</i> Ford. Bellus Ibolya, Boronkai Iván. Bp. 1987.
BONFINI	Antonio Bonfini: <i>A magyar történelem tizedei.</i> Ford. Kulcsár Péter. Bp., 2019.
BULA PAPE	Igor Stamenović: <i>Bula pape Nikole V despotu Đurđu Brankoviću (Rim, 24. oktobar 1453. godine) u kontekstu papske krstaške politike.</i> <i>Sineza</i> 2023/1. 59–75.
CAPESTRANO	<i>The Correspondence of John of Capestrano. Volume 2: Letters Exchanged during His Stay in the Kingdom of Hungary (1455–1456) and with Hungarian Recipients Beforehand (1451–1455).</i> Ed. György Galamb. Bp. – Szeged, 2023.

CHRONICA RAGUSINA	<i>Chronica Ragusina Junii Restii item Joanis Gundulae, Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium</i> , Volumen XXV, Scriptores Volumen II, Zagrabiae, 1893.
CODEX EPISTOLARIS II.	<i>Codex epistolaris saeculi decimi quinti II.</i> Ed. Lewicki, A. Krakow, 1876.
CODEX EPISTOLARIS III.	<i>Codex epistolaris saeculi decimi quinti III.</i> Ed. Lewicki, A. Krakow, 1894.
CODEX VITOLDI	Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae 1370–1430. Ed. A. Prochaska, Krakow, 1882.
CYRIAC OF ANCONA	Cyriac of Ancona: <i>Later Travels</i> . Ed. Edward W. Bodnar, Cambridge, 2003.
D'ACHERY	Luc d'Achery, <i>Veterum aliquot scriptorum qui in Galliae bibliothecis, maxime Benedictinorum latuerant Spicilegium...</i> vol. VII., Paris 1666.
DER BRIEFWECHSEL I.	<i>Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. I. Briefe aus der Laienzeit: (1431–1445).</i> Hrsg. Rudolf Wolkan. Wien, 1909.
DER BRIEFWECHSEL II.	<i>Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. II. Abteilung. Briefe als Priester und als Bischof von Triest (1447–1450).</i> Hrsg. Rudolf Wolkan. Wien 1912.
DER BRIEFWECHSEL III.	<i>Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini, III.</i> Hrsg. Rudolf Wolkan. Wien 1918.
DIE BYZANTINISCHEN	Peter Schreiner: Die byzantinischen Kleinchroniken, 2. Teil, Historischer Kommentar, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1977
DLUGOSZ 10-11.	Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Ks. 10 ks. 11, 1406-1412. Varsó. 2009.
DLUGOSZ 11.	<i>Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae</i> , Lib. 11, 1413-1430. Szerk. K. Baczkowski, Varsó 2000.
DLUGOSZ 11-12.	Ionnis Dlugossi: Annales seu Cronicaeincliti Regni Poloniae: 1431-1444. Lib. 11-12. Eds. Czesława Pirozynska, Lidia Korczak. Varsó, 2001.
DLUGOSZ 12.	<i>Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae</i> . Lib. 12, 1445-1461. Szerk. K. Baczkowski, Varsó 2003..
DOCUMENTA ROMANIAE	<i>Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române. I (1222–1456)</i> . Eds. Ștefan Pascu – Constantin Cihodaru – Konrad G. Gündisch – Damaschin Mioc – Viorica Pervain. Bucharest, 1977.
DOCUMENTE PRIVITÓRE	Eudoxiu Hurmuzaki: <i>Documente privitoare la Istoria Romanilor</i> . XV/1. București, 1911.
DOCUMENTELE II	Mihai Costăchescu: <i>Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare II</i> . Iași, 1932.
DOCUMENTELE II.	Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare, vol. II. Ed. M. Costăchescu, Iași, 1932.
DOUKAS	Doukas: <i>Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks: An Annotated Translation of "Historia Turco-Byzantina" 1341–1462</i> . Translated by, Harry J. Magoulias. Detroit, 1975.
DRH	<i>Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457</i> . Collectionem manuscriptam Francisci Döry, additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Vera Bácskai. Bp., 1976.

- DRTA ÄR XIX/1 *Deutsche Reichstagsakten. Ältere Reihe. Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Friedrich III. 5. Abteilung, 1. Hälfte: 1453–1454.* Band XIX/1. Hrsg. Helmut Weigel – Henny Grüneisen. Göttingen, 1969.
- DRTA ÄR XIX/2 *Deutsche Reichstagsakten. Ältere Reihe. Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Friedrich III. 5. Abteilung, 2. Hälfte: Reichsversammlung zu Frankfurt 1454.* Band XIX/2. Hrsg. Walter Kaemmerer, bearbeitet von Johannes Helmrath unter Mitarbeit von Gabriele Annas. München, 2013.
- DRTA ÄR XIX/3 *Deutsche Reichstagsakten. Ältere Reihe. Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Friedrich III. 5. Abteilung, 3. Hälfte: Reichsversammlung zu Wiener Neustadt 1455.* Band XIX/3. Hrsg. Walter Kaemmerer, bearbeitet von Gabriele Annas. München, 2013.
- FRAMMENTI RELATIVI Thallóczy Lajos: *Frammenti relativi alla storia dei paesi situati all'Adria.* Trieste, 1911.
- FRANGEPÁN I. Thallóczy Lajos - Barabás Samu (szerk.): *A Frangepán család oklevéltára. I. 1133–1453.* Budapest, 1910.
- GELCICH–THALLÓCZY Gelcich József–Thallóczy Lajos: *Raguza és Magyarország összeköttetéeseinek oklevéltára.* Bp., 1887.
- GENUS, INCUNABULA Georgius Fejér: *Genus, incunabula et virtus Ioannis Corvini de Hunyad. Argumentis criticis illustrata.* Budae, 1844.
- HURMUZAKI 1/2. Documente privitoare la istoria Românilor. Culese de Eudoxiu de Hurmuzaki. Vol. 1/2. 1346-1450. Culese, adnotate și publicate de Nic. Densușianu. Bucuresti, 1890.
- IMBER 2006. Colin Imber: *The Crusade of Varna (1443–1444).* Aldershot, 2006.
- IVÁNYI 1931. Iványi Béla: *Eperjes szabad királyi város levéltára. 1245-1526.* Szeged, 1931.
- KAPITÁNFFY Kapitánffy István, *Hungarobyzantina. Bizánc és a görögség középkori magyarországi forrásokban,* Bp. 2003.
- KEMÉNY Kemény Kemény József: *Diplomatischer Beitrag zur Geschichte der Gefangenschaft des Johann Hunyadi.* In: *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens,* ed. A. Kurz, Kronstadt 1844, 313–319.
- KRITOBÚLOSZ Kritobúlosz: *II. Mehmet élete.* Fordította: Szabó Károly. Bp., 1875.
- KRSTIĆ Aleksandar Krstić: *Pismo despota Đurđa Vukovića ugarskom kralju Ladislavu V (Smederevo, 14. avgust 1445).* Miscellanea, vol. XXXVI, Belgrád, 2015.
- LA CADUTA Agostino Pertusi: *La caduta di Constantinopoli. Le testimonianze dei contemporanei.* Milano 1976.
- LETOPISEȚUL Ioan Bogdan, *Letopisețul lui Azarie,* (Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice), Bukarest 1909.
- LISTÁŘ *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka 1418-1462.* Vol. III. ed. Blažena Rynešová – Josef Pelikán. Prague, 1937.
- LISTINE IV. *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i mletačke republike.* IV. Szerk. Ljubić, Sime. Zagreb 1874.
- LISTINE V. *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i mletačke republike.* V. Szerk. Ljubić, Sime. Zagreb 1875.

- LISTINE IX. *Listine o odnošajih izmedju južnoga slavenstva i mletačke republike*. IX. Szerk. Ljubić, Sime. Zagreb 1890.
- LISTINE X. *Listine o odnošajih izmedju južnoga slavenstva i mletačke republike*. IX. Szerk. Ljubić, Sime. Zagreb 1891.
- LUKCSICS Lukcsics Pál: *XV. századi pápák oklevelei* 2. kötet. Bp., 1938.
- MÁTYÁS KÜLÜGYI *Mátyás király külügyi levelei 1458–1479*. Fordította és jegyzetekkel ellátta Darvas Mátyás és Szekér Barnabás. Budapest, 2023.
- MIHAILOVIĆ Konstantin Mihailović: *The Memoirs of a Janissary*. Translated by Benjamin Stoltz. Michigan, 1975.
- MONUMENTA HISTORICA Vincentio Makuscev (ed.), *Monumenta Historica Slavorum Meridionalem Vicinorumque Populorum*, II. Belgrad, 1882.
- MONUMENTA SERBICA Franz Miklosich: *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*. Bécs, 1858.
- NOTES ET EXTRAITS II. Nicolae Iorga: *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, Vol. 2. Paris 1899.
- NOTES ET EXTRAITS III. Nicolae Iorga: *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, Vol. 3. Paris 1902.
- NOTES ET EXTRAITS IV. Nicolae Iorga: *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, Vol. 4. Bucarest 1915.
- Palatio *List Andrzeja de Palatio o kłęsce warnenskiej*. Edited by Antoni Prochaska. Lwow, 1882.
- PALL 1975. Francisc Pall: Relazioni di Giovanni di Hunedoara con l'Italia negli anni 1452–1453. I. Documenti inediti preceduti da una studio. *Revue des études Sud-Est européennes* 13 (1975) 453–478.
- PICCOLOMINI Aeneas Silvius Piccolomini: *Pápa vagy zsinat* (Válogatott levelek). Budapest, 1980.
- PRILOZI ZA SBIRKU Franjo Rački: “Prilozi za sbirku srbskih i bosanskih listina”, In. *Rad Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*. Vol. I. (1867) 124–163.
- RADIĆ 1895. Frano Radić: Prilog za povjest slavenskoga juga god. 1448. *Starine JAZU* 1895/27: 226–238.
- SCHMITT 2005. Oliver Jens Schmitt: Die venezianischen Jahrbücher des Stefano Magno (ÖNB Codd. 6215-6217) als Quelle zur albanischen und epirotischen Geschichte im späten Mittelalter (1433-1477). In. Konrad Clewing - Oliver Jens Schmitt (eds.): *Südosteuropa: Von vormoderner Vielfalt und nationalstaatlicher Vereinheitlichung; Festschrift für Edgar Hösch*. München, 2005. 133–182.
- SPHRANTZES *The Fall of the Byzantine Empire: A Chronicle by George Sphrantzes, 1401–1477*. Translated by Marios Philippides. Amherst: University of Massachusetts Press, 1980.
- SZABÓ Szabó Károly: Az Erdélyi Múzeum eredeti okleveleinek kivonatai (1232–1540). *Történelmi Tár* III. (1890) 102–129, 328–359.
- TELEKI I. Teleki József: *Hunyadiak kora Magyarországon* I. Pest, 1852.
- TELEKI II. Teleki József: *Hunyadiak kora Magyarországon* II. Pest, 1852.
- TELEKI X. Teleki József: *Hunyadiak kora Magyarországon*. X. Pest, 1853.

- THALLÓCZY 1915. Thallóczy Lajos: *Jajca (bánság, vár és város) története*. Budapest, 1915.
- THALLÓCZY Thallóczy Lajos: *Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára*. Bp., 1887.
- THALLÓCZY-ÁLDÁSY *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*. Szerk. Thallóczy Lajos–Áldásy Antal. Bp., 1907.
- THURÓCZY Thuróczy János: *A magyarok krónikája*. Bp. 1980.
- TÖRÖK TÖRTÉNETÍRÓK 1. Thury József (ford.): *Monumenta Hungariae Historica 4. Diplomáciai emlékek (Acta extera) 2. osztály: írók / 1. Török történetírók 1*. Budapest, 1893.
- URKUNDENBUCH *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Főszerk.: Franz Zimmermann. I–VII. Hermannstadt-Bukarest 1892–1991. V.
- VETERA MONUMENTA HISTORICA Augustin Theiner: *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie shronologica disposita* Vol. II. Róma, 1859.
- VETERA MONUMENTA SLAVORUM *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium Historiam Illustrantia*. Szerk.: A. Theiner, Vol I. Róma, 1863.
- VITÉZ Vitéz János: *Opera quae supersunt*. Budapest, 1980.
- VMOKLT. Novák Ádám: *Varsói Magyar Oklevéltár*. Debrecen, 2024.
- ZICHY IX. Kammerer Ernő: *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. IX*. Bp., 1899.
- ZICHY XII. Lukcsics Pál: *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. XII*. Bp., 1931.
- ZSO *Zsigmondkori oklevéltár. I–XV*. Közreadja Mályusz Elemér, Borsa Iván, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor, Lakatos Bálint, Mikó Gábor, Péterfi Bence. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok I, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 49, 52, 55, 59, 61). Bp., 1951–2022.

Szakirodalom

- ABULAFIA 2010. David Abulafia: *The Mouse and the Elephant: Relations between the Kings of Naples and the Lordship of Piombino in the Fifteenth Century*. In: John E. Law – Bernadette Paron (eds.): *Communes and Despots in Medieval and Renaissance Italy*. Farnham, 2010. 145–160.
- ÁGOSTON 1986. Ágoston Gábor: *Az 1444. évi török követjárás – Adalék az 1444. évi török-magyar békekötés történetéhez*. In: *Történelmi Szemle*, 1986/29:1. 261–276.
- ÁGOSTON 2022. Ágoston Gábor: *Az oszmán hódítás és Európa*. Bp., 2022.
- ÁLDÁSY 1928. Áldásy Antal, *Adalékok az ipar és kereskedelem történetéhez Zsigmond király idejében*, *Történelmi Szemle*, 13 (1928) 1–4. sz., 139–143.
- ALOISIO 2017. Mark Aloisio: *Alfonso V and the anti-Turkish crusade*. In: Norman Housley (ed.): *The Crusade in the Fifteenth Century Converging and competing cultures*. London, 2017. 64–74.
- Anderle 1996. Anderle Ádám: *Az aragón kapcsolat. V. Alfonz, el Magnánimo és a magyar trón*. *Történelmi Szemle* 38. (1996) 4. sz., 401–411.

- ANDRIĆ 2016. Stanko Andrić: Saint John Capistran and Despot George Branković: An Impossible Compromise. *Byzantinoslavica - Revue internationale des Etudes Byzantines* 2016/1–2. 202–227.
- ANGYAL 1911. Angyal Dávid: Bosznia követei és a budai országgyűlés 1440 júniusában. *Századok*, 45 (1911) 49–50.
- ANTONOVIC 1993. Miloš Antonović: *Papstvo i Srbija u XV veku*. Beograd, 1993.
- BABINGER 1959. Franz Babinger: *Mehmed the Conqueror and his time*. Princeton, 1959.
- BALARD 2017. Michel Balard: *Gênes et la mer. Genova e il mare*. Genova 2017.
- BÁRÁNY 2013. Bárány Attila: Hadtáp és logisztika Angliában a Százéves Háború korában. In: *A hadtáp volt maga a fegyver - Tanulmányok a középkori hadszervezet és katonai logisztika kérdéseiről*. Szerk.: Pósan László – Veszprémy László. Bp., 2013. 59–115.
- BÁRÁNY 2024. Bárány Attila: Hungary and the passagium particulare after Nicopolis (1396–1437). In: Paul Srodecki, Norbert Kersken (eds.): *The Defence of the Faith. Crusading on the Frontiers of Latin Christendom in the Late Middle Ages*. Turnhout, 2024. 199–218.
- BELDICEANU 1975. Nicoară Beldiceanu – Irène Beldiceanu-Steinherr, Déportation et pêche à Kilia entre 1484 et 1508, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 38 (1975), 1. sz. 40–54.
- BÓNIS 1971. Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Bp., 1971.
- BORONKAI 1974–1975. Boronkai Iván: Die Rede von Johannes Vitez am Frankfurter Reichstag (1454), in: *Acta classica Universitatis scientiarum Debrecenensis* X-XI. (1974–1975) 183–188.
- BOROSY 1971. Borosy András: *A telekkatonaság és a parasztság szerepe a feudális magyar hadszervezetben*. Bp., 1971.
- BOŽIĆ 1952. Ivan Božić: *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, Naučna knjiga, Belgrade, 1952.
- BRKIĆ 2013. Nikola Brkić: *Naselja i stanovništvo Toplice i Dubočice od XIV do XVI veka*. Doktori disszertáció. Nis, 2013.
- C. TÓTH 2004. C. Tóth Norbert: Zsigmond király tisztségviselőinek itineráriuma I, *Századok*, 138 (2004), 2. sz. 465–494.
- C. TÓTH 2014. C. Tóth Norbert: Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király személyes találkozási a lublói béke után (1412–1424). *Történelmi Szemle* 56 (2014) 339–356.
- C. TÓTH 2015. C. Tóth Norbert: *Az esztergomi székeskáptalan a 15. században, II. rész. A sasadi tizedper 1452-1465 közötti „krónikája”*. Budapest, 2015.
- Cazacu 2017. Matei Cazacu: *Dracula*. Leiden, 2017.
- Cîmpeanu 2019. Liviu Cîmpeanu: Relațiile lui Iancu de Hunedoara cu Țara Românească și Moldova, 1442–1456. O reevaluare (I). *Analele Putnei* 15 (2019) 2. sz. 7–20.

- CÎMPEANU 2020. Liviu Cîmpeanu: Vlad Dracul, diplomatia ungaro-otomana si rascumpararea de robi crestini in contextul cruciadei de la Varna (1444). In: *Studii si materiale de istorie medie* vol. 38 (2020)145–162.
- Cîmpeanu 2021. Liviu Cîmpeanu: Volo pacem per tres annos. O noua editie a tratatului dintre Mehmed al II-lea si Iancu de Hunedoara (Adrianopol, 20 nov. 1451). *Studii si materiale de istorie medie* 2021/31. 247–272.
- ČIRKOVIĆ 1964. Sima M. Čirković: *Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba*. Belgrade, 1964.
- ČIRKOVIĆ 1970. Sima Čirković – Ivan Božić – Dimitrije Bogdanović – Vojislav Đurić: *Istorija Črne Gore: Od kraja XII do kraja XV vijeka*. Vol II. Crna Gora u doba oblasnih gospodara. Titograd, 1970.
- ČIRKOVIĆ 1971. Sima M. Čirković: “Despot Đurađ Branković i ugarsko-turski pregovori 1454. godine”, In. *Glas SANU* (1971) 280/15. 103–112.
- CIUCCIOVINO 2022. Carlo Ciucciovino: *Muzio Attendolo e Francesco Sforza: guerra e politica nell'Italia dello scisma e del primo Rinascimento*. Róma 2022.
- ČIRKOVIĆ 1964. Sima Čirković: *Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba*. Belgrade, 1964.
- ČOŠKOVIĆ 1988. Pejo Čošković: *Bosanska kraljevina u prijelomnim godinama 1443–1446*. Banja Luka, 1988.
- CROWLEY 2016. Roger Crowley: *1453 Konstantinápoly utolsó nagy ostroma*. Bp., 2016.
- CSÁNKI 1894. Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában 2*. Budapest, 1894.
- CSEH 2007. Cseh Valentin: *Nándorfehérvár ostroma*. Keszthely, 2007.
- CSERMELYI 2018. Csermelyi József: Határon innen, mégis azon túl. Záloguradalmak Nyugat-Magyarországon - terminológiai kérdések és válaszok. In. *Micae mediaevalis VII*. Szerk. Farkas Csaba–Ribi András–Veres Kristóf György. Budapest 2018. 13–30.
- DEDIĆ 2019. Enes Dedic: Relations between the Bosnian Kingdom and the Serbian Despotate in a Regional Context. In: Dzenan Dautovic – Emir O. Filipovic – Neven Isailovic (eds.): *Medieval Bosnia and South-East European Relations. Political, Religious, and Cultural Life at the Adriatic Crossroads*. Leeds, 2019. 53–64.
- DEDIĆ 2021. Enes Dedić: *Bosansko Kraljevstvo i Srpska Despotovina (1402–1459)*. Szarajevó, 2021.
- DELETANT 1984. Dennis Deletant: Genoese, Tatars and Rumanians at the Mouth of the Danube in the Fourteenth Century, *The Slavonic and East European Review*, (62) 1984, 4. sz., 511–530.
- DELETANT 1986. Dennis Deletant: Moldavia between Hungary and Poland, 1347–1412, *The Slavonic and East European Review*, 64 (1986), 2. sz., 189–211.
- DINIĆ 1960. Mihailo Dinić: Oblast Brankovića. *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*: 1960/1-2, 5–29.
- DINIĆ-KNEŽEVIĆ 1986. Dušanka Dinić-Knežević: *Dubrovnik i Ugarska u srednjem veku*. Prosveta, 1986.

- DRAGOJLOVIĆ 1989. Dragoljub Dragojlović: Migrations of the Serbs in the Middle Ages. In: Nikola Tasid (ed.): *Migrations in Balkan History*. Beograd, 1989. 61–66.
- E. KOVÁCS 2017. E. Kovács Péter: *Zsigmond király és Velence (1387–1437). Az oroszslán ugrani készül (1387–1411)*. Bp., 2017.
- E. KOVÁCS 2023. E. Kovács Péter: *Zsigmond király és Velence (1387–1437). Az oroszslán ugrott*. Debrecen, 2023.
- ELEKES 1952. Elekes Lajos: *Hunyadi*. Bp., 1952.
- ELEKES 1952B. Elekes Lajos: A délkelet európai népek összefogása a török hódítók ellen Hunyadi háborúiban. *Századok*, 86 (1952) 93–117.
- ENGEL 1977. Engel Pál: *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437)*. Budapest 1977.
- ENGEL 1984A. Engel Pál: A szegedi eskü és a váradi béke. Adalék az 1444. év eseménytörténetéhez. In: Engel Pál: *Honor vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*. Szerk.: Csukovits Enikő, Bp., 2003. 198–224.
- ENGEL 1984B. Engel Pál Hunyadi János kormányzó itineráriuma, 1446–1452. *Századok* 118. (1984) 974–997.
- ENGEL 1994. Engel Pál: “János Hunyadi and the Peace ‘of Szeged’.” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 47, 1994. 241–257.
- ENGEL 1994B. Engel Pál: Magyarország és a török veszély Zsigmond korában, 1387–1437. *Századok*, 128. (1994.) 273–287.
- ENGEL 1996. Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Bp., 1996.
- ENGEL 1997A. Engel Pál: Hunyadi pályakezdése. In: Engel Pál: *Honor vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*. Szerk.: Csukovits Enikő, Bp., 2003. 512–526.
- ENGEL 1997B. Engel Pál: A 14–15. századi bosnyák–magyar kapcsolatok kérdéséhez. In: Engel Pál: *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*. Szerk. Csukovits Enikő. Budapest, 2003. 494–511.
- ENGEL 2001. Engel Pál: *Szent István Birodalma*. Bp. 2001.
- ENGEL–KRISTÓ–KUBINYI 1998. Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: *Magyarország története 1301–1526*. Bp., 1998. 207.
- EUBEL 1914. *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*. II. Szerk.: Conrad Eubel. Monasterii 1914.
- FALIŠEVAC 2000. *Leksikon hrvatskih pisaca*. Eds. Dunja Fališevac, Krešimir Nemeč, Darko Novaković. Zagreb 2000.
- FILIPOVIĆ 2017. Emir O. Filipović: Exurge igitur, Miles christi, et in barbaros viriliter pugna... The Anti-Ottoman Activities of Bosnian King Stjepan Tomaš (1443–1461). In: Janusz Smołucha – John Jefferson – Andrzej Wadas (eds.): *Holy War in Late Medieval and Early Modern East-Central Europe*. Kraków, 2017. 201–241.
- FILIPOVIĆ 2019. Emir O. Filipović: *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*. Sarajevo, 2019.
- FINE 1975. John V. A. Fine Jr.: *The Bosnian Church: A New Interpretation*. New York-London, 1975.

- FINE 1994. John V. A. Fine Jr.: *The Late Medieval Balkans. A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*. Ann Arbor, 1994.
- FLORIN–PAPACOSTEA 1964. Constantiniu Florin – Șerban Papacostea, Tratatul de la Lublau (15 martie 1412) și situația internațională a Moldovei la începutul veacului al XV-lea, *Studii. Revistă de istorie*, 17 (1964), 5. sz., 1129–1140.
- FONT 2022. Font Márta: A Halics királya cím megjelenése és változó tartalma a 13–14. században. *Magyar tudomány*, 2022/3. 368–378.
- FRAKNÓI 1898. Fraknói Vilmos: *Mátyás király magyar diplomatái*. Bp., 1898.
- FRAKNÓI 1913. Fraknói Vilmos: *Szilágyi Mihály Mátyás király nagybátyja*. Budapest, 1913.
- GOROVEI 2017. Ștefan. S. Gorovei, „Noi” mărturii armenesti despre Ștefan cel Mare și urmașii săi, *Analele Putnei*, 13 (2017), 2. sz., 69–81.
- GRČIĆ–GRČIĆ 2011. Mirko Grčić–Ljiljana Grčić: Genesis of the city Šabac and origin of its name. *Journal of the Geographical Institute “Jovan Cvijić”* 1. (2011) 85–105.
- HELD 1985. Joseph Held: *Hunyadi: Legend and Reality*. New York, 1985.
- HÓMAN–SZEKFŰ 1936. Hóman Bálint – Szekfű Gyula: *Magyar Történet*. II. Bp., 1936.
- HUNYADI 2006. Hunyadi Zsolt: A johanniták Magyarországon a XIV. század végéig. In: *Magyarország és a keresztes háborúk. Lovagrendek és emlékeik*. Szerk. Laszlovszky József–Majorossy Judit–Zsengeller, József. Gödöllő–Máriabesnyő 2006, 195–208.
- IMBER 2002. Colin Imber: *The Ottoman Empire, 1300–1650. The Structures of Power*. London, 2002.
- İNALCIK 1954. Halil İnalcık: *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*. Ankara 1954.
- İNALCIK 1960. Halil İnalcık: Mehmed the Conqueror (1432-1481) and His Time. *Speculum* 3 (1960) 408-427.
- IORGA 1899. Nicolae Iorga: *Studii istorice asupra Chilieii și Cetății Albe*. Bukarest 1899.
- IVANOVIĆ 2016. Milos Ivanović: Foreigners in the Service of Despot Đurađ Branković on Serbian territory. *Banatica* 26. (2016) 2. sz. 257–268.
- IVÁNYI 1926. Iványi Béla: A tüzérség története Magyarországon kezdetétől 1711-ig. II. *Hadtörténelmi közlemények* (1926) 1. sz. 125–166.
- JEFFERSON 2012. John Jefferson: *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad. The Ottoman-Christian Conflict from 1438–1444*. Leiden-Boston, 2012.
- JIREČEK 1918. Konstantin Jireček: *Geschichte der Serben*. Volume II. Gotha, 1918.
- KARÁCSONYI 1910. Karácsonyi János: Az első magyar hadijelentés. *Hadtörténelmi Közlemények*. 1. (1910) 15–22.
- KIS 2022. Kis Iván: Hunyadi János 1446. évi stájerországi-ausztriai hadjárata. *Hadtörténelmi Közlemények*. 2022/1. 117–146.
- KISS 1895. Kiss Lajos: A rigómezei hadjárat. *Hadtörténelmi Közlemények* 1895/8. 1–42, 157–81, 339–49, 454–86.

- KNAUZ 1859. Knauz Nándor: *Az Országos Tanács és országgyűlések története 1445-1452*. Pest, 1859.
- KRONOLÓGIA I. 2023. *A középkori magyar királyság történeti kronológiája*. Szerk. Weisz Boglárka. Bp., 2023.
- KRONOLÓGIA II. 2023. *A középkori magyar királyság történeti kronológiája*. Szerk. Weisz Boglárka. Bp., 2023.
- KRSTIĆ 2015. Aleksander Krstić: Prilog biografiji velikog vojvode Mihaila Ađelovića, *ZRVI* 52 (2015) 359–379.
- KRSTIĆ 2016. Aleksandar Krstić: Srpski gradovi i trgovi u ugarskoj građi iz vremena "Duge vojne" (1443–1444). *ИСТОРИЈСКИ ЧАСОПИС*, књ. LXV Belgrád, 2016. 113–146.
- KUBINYI 1993. Kubinyi András: Szécsi Dénes bíboros prímás. In: *Entz Géza nyolcvanadik születésnapjára*. Szerk. Valter Ilona. Bp. 1993. 99–108.
- KUBINYI 2001. Kubinyi András: *Mátyás király*. Budapest 2001.
- KUBINYI 2007. Kubinyi András: *Nándorfehérvártól Mohácsig*. Bp., 2007.
- LAKIĆ 2001. *Sedam stoljeća šibenske biskupije. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Šibenska biskupija od 1298. do 1998*. Szerk.: Viliyam Lakić. Šibenik 2001.
- LOVRENOVIĆ 2006. Dubravko Lovrenović: *Na klizistu povijesti. Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska 1387–1463*. Zagreb - Sarajevo, 2006. 287.
- LUKÁCS 2009. Lukács Antal: John Hunyadi and the Duchy of Făgăraș. In: Ana Dumitran – Loránd Mádly – Alexandru Simon (eds.), *Extincta est lucerna orbis. John Hunyadi and his Time*. Cluj-Napoca, 2009. 211–216.
- MÁLYUSZ 1957. Mályusz Elemér, A magyar rendi állam Hunyadi korában I. *Századok* 91 (1957) 47–123.
- MÁLYUSZ 1958. Mályusz Elemér: *A magyar rendi állam Hunyadi korában*. Budapest, 1958.
- MÁLYUSZ 1980. Mályusz Elemér: A négy Tallóci fivér. *Történelmi Szemle* 23 (1980) 4. sz. 531–576.
- MÁLYUSZ 1984. Mályusz Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437*. Bp., 1984.
- MIHAILOVIĆ 2011. Konstantin Mihailović: *Memoirs of a Janissary*. Princeton, 2011.
- MIHÁLYI 1900. Mihályi János: *Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból*. Máramaros-Sziget, 1900.
- MORO 1999. Giacomo Moro: Garatone, Cristoforo. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 52. Róma, 1999. 234–238. [https://www.treccani.it/enciclopedia/cristoforo-garatone_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/cristoforo-garatone_(Dizionario-Biografico)/) (letöltés ideje 2025.01.27.)
- NAGY 2016. Balázs Nagy, Ceremony and Diplomacy: The Royal Summit in Buda in 1412, in: *The Jagiellonians in Europe: Dynastic Diplomacy and Foreign Relations*, szerk. Attila Bányai, (Memoria Hungariae), Debrecen 2016. 9–18.

- NENAD 2022. Obradovic Nenad: Szerb despoták birtokai Magyarországon (áttekintés). In: *Micae Mediaevales X.* Szerk.: Kovács Enikő, Rudolf Veronika, Szokola László, Varró Orsolya, Veszprémy Márton. Bp., 2022. 61–75.
- NILEVIĆ 1978. Boris Nilević: *Vojvoda Ivaniš Pavlović*. Prilozi br. 14–15, god. 1978. Belgrade, 1978.
- NÓGRÁDY 2010. Nógrády Árpád, „Csepreg ostroma és Sárvár bevétele 1454-ben”. *Vasi Szemle* 6 (2010), 685–697.
- NÓTÁRI 1999. Nótári Tamás: A török terjeszkedés állomásai Aeneas Sylvius Piccolomini Európa című művében. *Aetas*, 1999/4. pp. 149-162.
- NOVÁK 2020. Novák Ádám, *A terebesi Perényi család története a 15. század közepéig*, Debrecen 2020.
- NOWAK 2011. *Nowak Jessika, Ein Kardinal im Zeitalter der Renaissance*. Tübingen, 2011.
- OBOLENSKY 1999. Dimitri Obolensky: *A Bizánci Nemzetközösség*. Fordította Bódogh-Szabó Pál, Bp., 1999.
- PACH 1975. Pach Zsigmond Pál: A Levante-kereskedelem erdélyi útvonala I. Lajos és Zsigmond korában, *Századok*, 109 (1975), 1. sz., 3-33.
- PAJORIN Pajorin Klára: *Törökellenes irodalmi művek az 1440-es években* (Francesco Filelfo, Poggio Bracciolini és Vitéz János episztolája. http://iti.mta.hu/Gyula/TANULMANYOK/Pajorin_K.pdf (letöltés ideje 2025.01.27.);
- PALL 1963. Francisc Pall, *Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova în anii 1447–1448*, *Studii. Revista de Istorie*, 16 (1963), 5. sz., 1049–1073.
- PALL 1968. Francisc Pall: *Skanderbeg et Janco de Hunedoara (Jean Hunyadi)*. *Studia Albanica* 1968/5. 103–117.
- PÁLOSFALVI 2000. Pálosfalvi Tamás: Cilleiek és Tallóciak: küzdelem Szlavóniáért (1440–1448). *Századok* 134 (2000/1) 45–98.
- PÁLOSFALVI 2001. Pálosfalvi Tamás: Vitovec János. Egy zsoldoskarrier a 15. századi Magyarországon. *Századok* 135 (2001/2) 429–472.
- PÁLOSFALVI 2003. Pálosfalvi Tamás: A Rozgonyiak és a polgárháború (1440–1444). *Századok*, 137 (2003) 897–927.
- PÁLOSFALVI 2013. Pálosfalvi Tamás: Szegedtől Újvárig. Az 1458–1459. esztendőkrónikájához. *Századok* 147. (2013) 347–380.
- PÁLOSFALVI 2015. Pálosfalvi Tamás: Tettes vagy áldozat? Hunyadi László halála. *Századok* 149 (2015) 383–441.
- PÁLOSFALVI 2016. Pálosfalvi Tamás: A szentszávai hercegek Magyarországon. In: Zsoldos Attila (szerk.): *Hercegek és hercegségek a középkori Magyarországon*. Székesfehérvár, 2016. (Közlemények Székesfehérvár Történetéből) 113–127.
- PÁLOSFALVI 2017. Pálosfalvi Tamás: Ki volt „Fekete Mihály”, Hunyadi alvezére? *Keletkutatás*, 2017/ősz, 93–102.

- PÁLOSFALVI 2017B. Pálosfalvi Tamás: Mennyi ideig tartott Nándorfehérvár első ostroma? Gondolatok egy „páratlanul rosszul ismert” esemény kapcsán? *Történelmi Szemle* 3. (2017) 417–438.
- PÁLOSFALVI 2018. Pálosfalvi Tamás: *From Nicopolis to Mohács*. Leiden, 2018.
- PÁLOSFALVI 2020. Pálosfalvi Tamás: Egy Brankovics a magyar trónon?: Egy királyválasztás kérdőjelei (1440). In.: *A keresztény Európa határán. Fejezetek az ezeréves magyar–szerb együttélés történetéből*. Szerk.: Hornyák Árpád, Újvidék, 2020. 89–98.
- PÁLOSFALVI 2022. Pálosfalvi Tamás: Két (király) választás Magyarországon. Habsburg Albert és Jagelló I. Ulászló magyar királysága. *Századok*, 156 (2022) 459–503.
- PANAITESCU 1958. Petre P. Panaitescu, Legăturile moldo-polone în secolul XV și problema Chiliei, *Romanoslavica*, 1 (1958), 3. sz., 95–118.
- PASTOR 1891. Ludwig Pastor, *The History of the Popes from the Close of the Middle Ages*. Volume II. London, 1891.
- PERJÉS 1979. Perjés Géza: *Mohács*. Budapest. 1979.
- PESTHY 1877. Pesthy Frigyes: *Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországon és a rácz despotai cím*. Bp., 1877.
- PESTHY 1882. Pesthy Frigyes: *Krassó vármegye története*. III. Oklevéltár. Bp., 1882.
- PETRUCCI 1971. Armando Petrucci, Emilio Bigi: Bracciolini, Poggio. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 13. Róma, 1971. 640–646. [https://www.treccani.it/enciclopedia/poggio-bracciolini_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/poggio-bracciolini_(Dizionario-Biografico)/) (letöltés ideje 2025.01.27.)
- PILAT–OVIDIU 2017. Liviu Pilat – Cristea Ovidiu: *The Ottoman Threat and Crusading on the eastern of Christendom during the 15th Century*. Leiden–Boston, 2017
- PÓSÁN 2019. Pószán László, *Magyarország és a Német Lovagrend a középkorban*, Debrecen 2019.
- PREMOVIC 2019. Marijan Premovic: The Eastern Policy of Alfonso V the Magnanimous (of Aragon), Seen in the Light of His Political Relations with the Bosnian Duke-Herzog Stjepan Vukčić Kosača. *Parergon*, 2019/1. 81–105.
- PRIEBSCHE 1903. Robert Priebisch: Aus deutschen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Brüssel I. *Zeitschrift für deutsche Philologie* 35 (1903) 36–370.
- RADVAN 2010. Laurentiu Radvan: *At Europe's Borders: Medieval Towns in the Romanian Principalities*, (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450). Boston–Leiden 2010.
- RĂDVAN 2020. Laurențiu Rădvan, Between Byzantium, the Mongol Empire, Genoa and Moldavia: Trade Centers in the North-Western Black Sea Area, in: *From Pax Mongolica to Pax Ottomanica*, ed. Cristea Ovidiu – Liviu Pilat, (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450), Leiden – Boston, 2020. 66–80.
- REZACHEVICI 2001. Constantin Rezachevici: *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova: Secolele XIV–XVI*. București, 2001.
- RUNCIMAN 2000. Steven Runciman: *Konstantinápoly eleste 1453*. Bp., 2000.

- RYDER 1990. Alan Ryder: *Alfonso the Magnanimous: King of Aragon, Naples, and Sicily, 1396–1458*. Oxford, 1990.
- SCHMITT 2009. Oliver Jens Schmitt: *Skanderbeg. Der neue Alexander auf dem Balkan*. Regensburg, 2009.
- SEDLAR 1994. Jean W. Sedlar, *East Central Europe in the Middle Ages (1000–1500)*, (A History of East Central Europe), Washington 1994.
- SETTON 1978. Kenneth M. Setton: *The Papacy and the Levant (1204–1571)*. Vol. 2, The Fifteenth Century. Philadelphia, 1978.
- SIMON 2010. Alexandru Simon, Hunyadi János törökellenes politikájának keleti határai és lehetőségei, *Hadtörténelmi közlemények*, 123 (2010), 1–2. sz., 2010. 112–136.
- SPREMIĆ 1994. Momčilo Spremić: *Despot Djuradj Brankovic i Njegovo Doba*. Beograd, 1994.
- SPREMIĆ 2005. Momčilo Spremić: *Prekinut uspon: srpske zemlje u poznom srednjem veku*. Beograd, 2005.
- STAVRIDES 2001. Théoharis Stavrides: *The Sultan of Vezirs. The Life and Times of the Ottoman Grand Vezir Mahmud Pasha Angelović (1453–1474)*. Leiden–Boston–Köln 2001.
- STOJKOVSKI 2018. Boris Stojkovski: Bertrand de la Broquière on Byzantium and Serbia. Richness and Decline in the Age of the Ottoman Conquest of the Balkans. In: Erika Juhász (Hrsg.): *Byzanz und das Abendland V. Studia Byzantino-Occidentalia*. Bp., 2018. 115–132.
- STRÖMER 1987. Wolfgang von Strömer: Zsigmond császár Velence elleni kontinentális zárata és a nemzetközi kereskedelmi utak áthelyeződése, *Századok*. 121. (1987), 4. sz., 638–659.
- ŠUNJIĆ 1996. Marko Šunjić: *Bosna i Venecija (odnosi u XIV i XV st.)*. Sarajevo, 1996.
- SÜTTŐ 2003. Süttő Szilárd: *Anjou-Magyarország alkonya. Magyarország politikai története Nagy Lajostól Zsigmondig, az 1384–1387. évi belviszályok okmánytárával I*. Szeged 2003.
- SZABÓ 2014. Szabó Pál: *1440 – Nándorfehérvár első oszmán–török ostroma és előzményei*. Doktori disszertáció. Szeged, 2014.
- SZAKÁLY 1983. Szakály Ferenc: A szultáni trón követelői. *História*, 1983/1. 8–9.
- SZAMOTA 1891. Szamota István: *Régi utazások Magyarországon és a Balkán-Félszigeten (1054–1717)*. Bp., 1891.
- SZOKOLA 2016. Szokola László, Mátyás király 1467. évi moldvai hadjárata, *Orpheus Noster*, 8. (2016) 1. sz., 29–43.
- TEKE 1980. Teke Zsuzsa: *Hunyadi János és kora*. Bp., 1980.
- TERNOVÁ CZ 2016. Ternovác z Bálint: A boszniai latin püspökség története 1344-ig. In: *Micae Mediaevales V.: Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Szerk.: Fáb ián Laura, Gál Judit, Haraszti Szabó Péter, Uhrin Dorottya. Bp., 2016. 215–228.
- THALLÓ CZY 1909. Thallóczy Lajos: *Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok*. Budapest, 1909.

- TÓTH-SZABÓ 1917. Tóth-Szabó Pál: *A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon*. II. Bp., 1917.
- ȚURCANU 2011. Ion Țurcanu: *Descrierea Basarabiei teritoriul dintre Prut și Nistru în evoluție istorica*, Kisjenő 2011.
- VÁSÁRY 2005. István Vásáry: *Cumans and Tatars. Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185–1365*. Cambridge 2005.
- WHELAN 2016. Mark Whelan: Pasquale de Sorigo and the Second Battle of Kosovo (1448): A Translation. *Slavonic and East European Review* 94 (2016/1) 126–145.
- Zachariadou 1985. Elizabeth A. Zachariadou: *Romania and the Turks*. London, 1985. 837–840.
- ZACHARIADOU 1985. Elizabeth A. Zachariadou: The First Serbian Campaigns of Mehemmed II. In: Elizabeth A. Zachariadou: *Romania and the Turks*. London, 1985. 837–840.

Absztrakt

Jelen dolgozat Hunyadi János 1444 és 1456 közötti törökellenes politikáját vizsgálja, amely időszak a Magyar Királyság és az Oszmán Birodalom közötti küzdelem egyik legkritikusabb szakasza volt. A kutatás újdonságát az adja, hogy nem kizárólag a nagy csatákra és hadjáratokra összpontosít, hanem az azokat összekötő időszakokra, valamint a had-, diplomácia- és politikatörténeti összefüggésekre. A téma vizsgálata különösen indokolt, mivel a szakirodalom elsősorban a nagyszabású keresztes hadjáratokat emelte ki, miközben a mindennapi politikai döntések, a szövetségi kapcsolatok és a külpolitikai stratégiák háttérben maradtak.

A dolgozat négy fő területet elemez. Elsőként Hunyadi és az ún. ütközőállamok – Szerbia, Havasalföld és Bosznia – kapcsolatát, amely a magyar védelem egyik kulcskérdése volt. Vizsgálom, miként változott a viszonyuk, milyen segítséget tudott Hunyadi nyújtani számukra, és hogyan sikerült bevonni őket az oszmánok elleni küzdelmekbe. Másodszor a nyugati irányú diplomáciát elemzem: Hunyadi szövetségkereső politikáját, eszközeit és eredményeit, amelyek célja a nemzetközi összefogás elindítása volt az oszmán fenyegetés ellen. Harmadrészt a kisebb, korlátozott katonai akciókat tárgyalom, amelyek jól mutatják Hunyadi taktikai rugalmasságát és a térség aktuális erőviszonyaihoz való alkalmazkodását. Végül kísérletet teszek Hunyadi törökellenes politikájának szakaszolására, különös tekintettel arra, hogy miként alakult át kezdeti offenzív stratégiája fokozatosan defenzívvé a vereségek és az ország korlátozott erőforrásainak felismerése nyomán.

A dolgozat egy átfogóbb képet kíván nyújtani Hunyadi politikai és katonai stratégiájáról, amely nem csupán a látványos hadjáratokban, hanem a szövetségi kapcsolatok ápolásában, a diplomáciai kezdeményezésekben és a kisebb léptékű akciókban is megnyilvánult. E komplex megközelítés révén Hunyadi János tevékenysége nemcsak a magyar történelemben, hanem a 15. századi közép-európai hatalmi viszonyrendszerben is új értelmezést nyer.

Abstract

This dissertation examines John Hunyadi's anti-Ottoman policy between 1444 and 1456, a period that marked one of the most critical phases in the struggle between the Kingdom of Hungary and the Ottoman Empire. The novelty of the research lies in the fact that it does not focus solely on major battles and campaigns, but also on the intervals between them, as well as on the broader military, diplomatic, and political contexts. The study is particularly justified, since the historiography has traditionally emphasized the large-scale crusading campaigns, while everyday political decisions, alliance-building, and foreign policy strategies have remained in the background.

The dissertation analyzes four main areas. First, it investigates Hunyadi's relationship with the so-called buffer states – Serbia, Wallachia, and Bosnia – which were crucial to Hungary's defense. It examines how these relations developed, what kind of assistance Hunyadi was able to provide, and in what ways he succeeded in involving them in the struggle against the Ottomans. Second, it explores Hunyadi's diplomacy towards the West: his alliance-seeking policies, his methods and instruments, and the outcomes of these initiatives, all aimed at launching international cooperation against the Ottoman threat. Third, it considers smaller-scale, limited military actions, which illustrate Hunyadi's tactical flexibility and his ability to adapt to the shifting balance of power in the region. Finally, the dissertation attempts to periodize Hunyadi's anti-Ottoman policy, with particular attention to how his initially offensive strategy gradually shifted towards a more defensive stance, prompted by repeated defeats and the recognition of Hungary's limited resources.

Overall, this study aims to provide a more comprehensive picture of Hunyadi's political and military strategy, one that manifested not only in spectacular campaigns, but also in the cultivation of alliances, diplomatic initiatives, and smaller operations. Through this complex approach, John Hunyadi's activity gains new significance not only within Hungarian history, but also in the broader context of fifteenth-century Central European power relations.